

О. Т. Євтух
О. О. Євтух

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ДЛЯ МАГІСТРІВ І НЕ ТІЛЬКИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2011

УДК 336.012.23(075.8)

ББК 65.290-93я73

Є 27

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1.4/18-Г-600 від 06.08.2010)*

Рецензенти:

Дзюблюк О. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи Тернопільського національного економічного університету;

Єрмошенко М. М. – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, проректор з наукової роботи Національної академії управління;

Корнєв В. В. – доктор економічних наук, професор, заступник завідувача відділом досліджень розвитку та регулювання фінансових ринків ІЕПр НАН України;

Крупка М. І. – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка.

Євтух О. Т., Євтух О. О.

Є 27 **Фінансовий менеджмент для магістрів і не тільки.** Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 456 с.+CD.

ISBN 978-611-01-0139-4

Це навчально-методичне видання є новим та суттєво відрізняється від існуючих видань як за змістом, так і за методикою викладу матеріалу. Видання ґрунтується на сучасних економічних теоріях і фінансових практиках. Посібник розширює простір навчального курсу, та включає в себе такі теми, як: «Основи фінансового управління капіталом людини та сім'ї», «Основи фінансового управління країною» тощо.

Вивчення фінансового менеджменту з використанням посібника дає можливість засвоїти найголовніше: принципи обігу грошових зобов'язань та їх взаємозв'язок з кількісними показниками на всіх рівнях господарської діяльності, починаючи від сім'ї і закінчуючи державою.

Уважний читач знайде для себе корисним не тільки зміст посібника, але й запропоновану в ньому методику навчання.

Видання є базовим і створює основу для розробки спецкурсів різних магістерських програм, зокрема з девелоперства, фінансового планування сім'ї, фінансової оцінки господарства, фінансового менеджменту країни тощо.

Зміст книги містить новітні технології інтерактивного навчання. Видання розраховане на викладачів університетів, слухачів магістерських програм, фінансистів-практиків і всіх тих, хто цікавиться сучасними фінансами.

УДК 336.012.23(075.8)

ББК 6.290-93я73

ISBN 978-611-01-0139-4

© Євтух О. Т., Євтух О. О., 2011

© Центр учбової літератури, 2011

***Ця книга не тільки для
магістрів, але й для всіх
тих, хто прагне пізнати
глибинну сутність
фінансів.***

*Фінменеджмент щодня вчимо,
фінансів суть пізнаємо.
Фінанси – гроші це чи ні,
чи це відносини одні.*

*Щоб підприємством управляти,
нам необхідно гроші мати.
А щоб пізнати грошей суть,
нам треба функції їх осягнуть.*

*Гроші постійно інформують:
хто, де і що купують,
покажуть, в чому справи суть,
до праці всіх нас підштовхнуть.*

*Вони задовольнять потребу,
якщо віддати їх тому, кому це треба.
Вони ростуть, ростуть, ростуть,
коли їх ще раз обернуть.*

*Щоб ефективно споживати,
процес цей треба нормувати.
Не обійтися без кредитування:
кредит покращує людини існування,*

*а щоб кредити надавати,
людині треба довіряти.
І треба знати, розуміти,
що без законів й норм нам не прожити.*

*Тому, щоб ефективно працювати,
глибинну суть їх маємо пізнати.*

*Хардіна Олена
слухач-магістр спеціальності «Фінанси»
Полтавського університету споживчої
кооперації України, 2007 р.*

ВСТУП

Ще одне видання з фінансового менеджменту... Для чого? Все вже давно відомо, написано багато ... – скаже читач і буде частково правий. Правий тому, що підручників з досліджуваної теми написано багато. Але він буде лише частково правий, тому що фінансова наука – далеко ще не є завершеною.

Спробуємо разом, шановний читачу, подивитися на гроші і, побачивши нове, використати його в пізнанні та в управлінні нашим життям.

Гроші є унікальним засобом пізнання та управління процесами та явищами у соціально-економічному житті людини.

Використавши здатність грошей передавати інформацію про все, чого вони «торкаються», ми можемо пізнавати людину, досліджувати діяльність підприємства, держави. Ця інформація завжди об'єктивна і придатна як для наукового аналізу, так і для практичної діяльності суб'єкта господарювання. За допомогою грошей ми оцінюємо активи та зобов'язання, обліковуємо їх, плануємо нашу діяльність та аналізуємо її. Стимулююча функція грошей дає можливість впливати на господарські процеси економічними методами.

Сучасні гроші є кредитом; вони здатні створювати, підтримувати та розвивати довірчо-відповідальні відносини у суспільстві.

Все це говорить про те, що гроші є основою ефективного управління соціально-економічними процесами. Однак практика свідчить, що нам бракує знань про гроші, а фінансова наука ще потребує подальшої розробки.

Сучасний студент повинен бути творчою особистістю. Його освіта не закінчується вивченням підручників¹, –

¹ Прим. авт. Зміст і методика цього посібника є тільки спробою закласти опорні знання для активізації творчого, самостійного мислення майбутніх магістрів, пошуку ними нових підходів, форм та інструментів сучасного фінансового управління.

тобто коло його інтересів повинно бути значно ширшим. Зокрема, йому слід опрацьовувати новітні теорії та наукові погляди, що викладені в монографіях та публікаціях у наукових періодичних виданнях.

Все це визначило структуру даного методичного посібника.

Суттєві моменти, які відрізняють це видання від багатьох інших праць з фінансового менеджменту, такі.

По-перше, посібник ґрунтується на сучасних теоріях вартості та нормування. Новою є викладена в посібнику теорія грошових зобов'язань, що вирізняє основні закономірності обігу кредитних ресурсів.

По-друге, посібник відрізняється тим, що фінансовий менеджмент розглянуто не тільки як процес управління грошовими потоками, а як управління всіма ресурсами за допомогою грошей та на основі знань про гроші. Навчальний курс включає в себе теоретико-методологічні засади управління основним і оборотним капіталом, людським капіталом, інвестиціями та ризиками.

По-третє, фінансовий менеджмент в посібнику не обмежується підприємством, він закладає основи фінансового управління на рівні сім'ї (домогосподарства), страхової компанії, банківської установи та на рівні держави.

По-четверте, в роботі пропонується розглядати фінансове управління на всіх етапах: починаючи з оцінки та обліку ресурсів, а після цього переходити до планування, контролю та моніторингу, аналізу та застосування фінансових заходів покращення діяльності суб'єкта господарювання.

По-п'яте, посібник спрямований на розвиток ерудиції майбутніх магістрів. У ньому запропоновані практичні завдання, спрямовані на розвиток та активізацію асоціативного мислення студентів. Передбачені ділові ігри, конкурси, презентації, диспути. Багато індивідуальних завдань побудовано за принципом «завдання для завдання», в процесі яких слухач вчиться самостійно встановлювати собі завдання та займає активну позицію на заняттях. Певні завдання побудовані за принципом «надлишку інформації», коли треба з великої кількості різної інформації вибрати ту, що необхідна для вирішення проблеми.

Авторський навчальний посібник «Фінансовий менеджмент» передбачає зв'язок теоретичних положень з практичною діяльністю суб'єктів господарювання.

Вивчення курсу здійснюється за трьома основними напрямками: обговорення теми в аудиторії, самостійна робота та виконання практичних завдань.

Зміст курсу органічно поєднує новітні аспекти з традиційними підходами, які були відпрацьовані у вітчизняних і зарубіжних університетах. Ми прагнули викласти матеріал таким чином, щоб у студента було задіяне як логічно-абстрактне, так і образне мислення. Все це дає можливість ширше подивитись на сучасні проблеми економіки, використовуючи нові аспекти фінансового менеджменту.

Цей курс є базовим і закладає підґрунтя для вивчення спецкурсів за різними магістерськими програмами: «Фінансове планування сім'ї», «Фінансове управління в країні», «Девелоперство», «Фінансовий менеджмент підприємства» тощо.

Зміст посібника пройшов апробацію на багатьох науково-практичних конференціях (в Києві, Санкт-Петербурзі, Луцьку, Сумах, Алушті), а також при викладанні фінансових дисциплін у Волинському національному університеті імені Лесі Українки, Полтавському університеті споживчої кооперації України, Таврійському національному університеті імені В. Вернадського та Академії банківської справи Національного банку України.

Ще однією особливістю видання є те, що формат книжки робить її не лише посібником, а конспектом-посібником. За рахунок раціонального розміщення тексту кожен користувач має можливість робити примітки та нотатки за кожною темою навчального курсу.

Автори висловлюють подяку людям, які допомогли створити навчальний посібник. Передусім, дякуємо співзасновникам підприємства Linton, Агроінвест, Інко, панам Кшиштофу Степеню і Даріушу Ковальському (Польща), з якими декілька років працював співавтор підручника (Євтух О. Т.) Співпраця з цими бізнесменами сприяла усвідомленню дії основних принципів фінансів на рівні підприємства та сім'ї.

Велика подяка голові наглядової ради комерційного банку «ЗахідІнкомбанк» пану Василю Гаврилишину, голові Правління АКБ «Аркада» пану Костянтину Паливоді та заступнику голови наглядової ради Національного банку України пану Валерію Альошину за обмін досвідом з фінансового управління країною, банківською системою та окремим банком.

Суттєвим внеском у зміст та методику викладу матеріалу навчального посібника стали знання, що були отримані авторами при навчанні в бізнес-школі при університеті Онтаріо (Канада).

Ми також дякуємо директору центру соціальних досліджень при МГУ ім. М. Ломоносова професору Юрію Осипову (м. Москва) та філософу, мистецтвознавцю Сергію Трусову (м. Санкт-Петербург), погляди яких сприяли вдосконаленню наших знань.

Суттєвий вплив на зміст та методику викладу матеріалу мали знання, отримані при вивченні праць відомих економістів, зокрема таких, як Давид Юм, Альфред Маршал, Артур Ф. Хайєк, Гаріктон Емерсон, Франсуа Кене та інших, а також сучасних – Мілтон Фрідман, Пітер Друкер, Рольф Єнсен, Роберт Мертон, Майкл Саткліф, Френсіс Фукуяма. Крім того, виклад матеріалу спирався на праці вітчизняних фахівців, зокрема Олександра Барановського, Остапа Василика, Анатолія Гальчинського, Валерія Гейця, Андрія Гриценка, Миколи Єрмошенка, Анатолія Мазаракі, Тамари Смовженко, Віктора Федосова, Сергія Юрія.

У свій час Мілтон Фрідман написав книгу «Якщо б гроші заговорили». На нашу думку, гроші «розмовляють», тільки треба навчитися їх слухати і розуміти, про що вони говорять.

Цей посібник є спробою сприяти читачеві у активізації його мислення та у розкритті сутності сучасних фінансів з метою більш ефективного управління людиною та всіма процесами, що пов'язані з нею.

Вересень 2010 р

ЧАСТИНА I

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

Мета навчального курсу

Метою навчального курсу «Фінансовий менеджмент» є оволодіння студентами теоретичними знаннями і практичними навичками з найкращого задоволення потреб людини на основі знань про гроші, законів та принципів використання грошей, і, як наслідок цього, отримання доходу та зростання вартості господарства (сім'ї, підприємства, країни).

Завдання навчального курсу

Після засвоєння курсу студенти повинні знати і вміти:

а) застосовувати знання економічних законів та принципів у фінансовому управлінні господарством;

б) використовувати фінанси для забезпечення системного підходу у розв'язанні таких завдань:

↳ фінансова оцінка ринків та визначення вартості ресурсів;

↳ фінансовий облік матеріальних та нематеріальних активів;

↳ фінансове планування та прогнозування діяльності суб'єктів господарювання (людини, підприємства та держави);

↳ фінансовий моніторинг та фінансовий аналіз діяльності суб'єкта економічних відносин;

↳ застосування фінансових заходів впливу на діяльність суб'єкта господарювання з метою збільшення його доходів та зростання вартості господарства (сім'ї, підприємства, країни).

Найважливіше завдання фінансового менеджменту полягає в тому, щоб майбутній фахівець знав, як створювати постійні грошові потоки та збільшувати їх, як формувати довіру з боку кредиторів і фінансову незалежність.

Опис навчального курсу та його зміст

Вивчення курсу «Фінансовий менеджмент» базується на фундаментальних знаннях з таких дисциплін: «Економічна теорія», «Гроші та кредит», «Фінанси», «Фінанси підприємств», «Бюджетна система», «Податкова система», «Фінансовий аналіз», «Страховання», «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання», «Банківські операції», «Фінансовий ринок» тощо. Менеджери застосовують на практиці всі знання, які були напрацьовані не тільки в природничих, але і в гуманітарних та соціальних науках: психології, філософії, економіці, історії, етиці тощо (див. П. Друкера).

Цей курс є базовим для планування магістерських спеціальностей, різних магістерських програм, зокрема: «Фінансове планування сім'ї», «Фінансове управління країною», «Девелоперство», «Фінансовий менеджмент підприємства» тощо.

Зміст навчального курсу відображений в теоретичних питаннях, що виносяться для написання курсових та контрольних робіт, а також у практичних завданнях та самостійній роботі студентів.

Навчання базується на безпосередньому тривалому спілкуванні слухача з викладачем в аудиторії (не менше 70 % усього аудиторного навантаження) та творчій самостійній роботі.

В таблиці 1 наведена орієнтовна структура залікового кредиту.

Таблиця 1

Орієнтовна структура залікового кредиту

Модулі та номери тем	Час, у відсотках			
	Обговорення теми	Виконання практичних занять	Самост. робота	Індив.-творча робота
Модуль 1. Теми 1-3	18	18	30	50
Модуль 2. Теми 4-13	58	58	40	30
Модуль 3. Теми 14-17	24	24	30	20
Разом	100	100	100	100

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ТЕМ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

МОДУЛЬ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

ТЕМА 1

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА СИСТЕМИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Менеджмент як галузь науки і як практика.
2. Суть фінансового менеджменту та його місце у системі управління господарством.
3. Мета та завдання навчального курсу «Фінансовий менеджмент».
4. Функції фінансового менеджменту.
5. Фінансовий механізм управління та його елементи.
6. Забезпечення фінансового менеджменту.

Деякі джерела інформації до теми

I. Основні джерела:

1. *Вейтлінгем Ромеш*. Руководство по использованию финансовой информации. The Financial Times. – М.: Финансы и статистика, 1999.
2. *Друкер Питер*. Управление в обществе будущего / Пер с англ. – М.: Вильямс, 2007.
3. *Друкер Питер*. О профессиональном менеджменте: Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2006
4. *Друкер Питер*. Задачи менеджмента в XXI веке / Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2001.

5. *Хоуп Джереми*. Финансовый директор новой эпохи. Как финансовый управляющий может изменить свою роль и обеспечить успех компании на рынке / Пер. с англ. – М.: Вершина, 2007.

II. Додаткові джерела:

6. *Бланк И. А.* Основы финансового менеджмента. Т. 1. – К.: Ника-Центр, 1999.

7. *Бригхем Ю., Эрхардт М.* Финансовый менеджмент / Пер. с англ. – СПб: Питер, 2007.

8. *Крамаренко Г.* Финансовый менеджмент. – К.: ЦНЛ, 2006.

9. Финансы в управлении предприятием / под ред. А. М. Ковалевой. – М.: Финансы и статистика, 1995.

10. Финансовый менеджмент / А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, Н. Ю. Калач та ін. – К.: КНЕУ, 2005.

11. Финансовый менеджмент: навч. посібник / за ред. І. В. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002.

12. *Шим Джой К.* Финансовый менеджмент / Джой К. Шим, Джоел. Г. Сигел. – М.: Филинь, 1996.

1. Менеджмент як галузь науки і як практика

Термін «менеджмент» американського походження і при його перекладі частина змісту терміна може втрачатись. Ми розуміємо менеджмент як управління, однак поняття «управління» (російською та українською мовами) значно ширше ніж поняття «менеджмент». Управляти можна різними процесами, приміром хімічною реакцією, проте невірно казати «менеджмент хімічної реакції» або «менеджмент автотранспорту». Подібні похибки можуть виникати і при перекладі з російської на українську мову: російською мовою кажуть «управлять автотранспортом», проте українською – «керувати автотранспортом». Оскільки термін «управління» стосується більшої кількості явищ, тому термін «управління» ширший за термін «менеджмент».

Термін «менеджмент», на відміну від терміна «управління», належить лише до соціально-економічної сфери¹. Зокрема він може бути використаний для опису управління економічними ресурсами (працею та засобами в різних формах)², процесами (економічними, соціальними, політичними) та суб'єктами господарської діяльності (підприємствами, установами). Якщо на початку ХХ ст. термін «менеджмент» американці застосовували тільки до роботи підприємств, і він обмежувався його рамками, то сьогодні термін «менеджмент» використовується значно ширше, зокрема при управлінні державними ресурсами (наприклад, бюджетний та податковий менеджмент), при управлінні страховими компаніями, банківськими установами тощо.

Тому в сучасних умовах поняття «менеджмент» ми використовуємо при управлінні як суб'єктом господарювання, його ресурсами (ресурсами держави, підприємств, банків, домогосподарств тощо), так і результатами їх діяльності. Як результат діяльності суб'єкта господарювання можна прийняти показники, що визначають результативність роботи за певний період (приміром прибуток, рентабельність), а також показники, що характеризують результати роботи з моменту створення господарської одиниці (наприклад, індекс зростання вартості суб'єкта господарювання).

Менеджмент доцільно розглянути з двох точок зору: з точки зору науки та з точки зору практичної діяльності.

Менеджмент як наука – це знання про закономірності соціально-економічних процесів, а також про принципи і методи управління окремим суб'єктом господарювання, що спрямовуються на досягнення визначеної мети. На практиці під поняттям «менеджмент», зазвичай, розуміють діяльність з раціонального використання ресурсів (грошей, інформації, праці тощо) та з управління суб'єктом господарювання, соціально-економічними процесами, яка спрямовується на досягнення поставленої мети.

***Наука без практики – мертва,
а практика без науки – сліпа.***

¹ Прим. авт. На думку Пітера Друкера, термін «менеджмент» з'явився у США після II світової війни.

² Прим. авт. На початку ХХ ст. термін «менеджмент» використовувався лише при управлінні людським капіталом.

Менеджмент повинен органічно поєднувати в собі теорію і практику, які доповнюють одна одну і, тим самим, вдосконалюють процес управління.

2. Суть фінансового менеджменту та його місце у системі управління господарством

У науковій та навчальній літературі є різні визначення поняття «фінансовий менеджмент».

Фінансова теорія основана на доктрині, відповідно до якої головна функція фінансової системи полягає в задоволенні потреб людини.

Фінансовий менеджмент як галузь наукових знань, що формують зміст авторського навчального курсу, – це знання про управління, які ґрунтуються на різних теоріях, і, переродусім, про гроші (суть, закони, принципи) та їх використання з метою задоволення потреб людини, отримання відповідного прибутку та зростання вартості господарства.

Фінансовий менеджмент відрізняє від інших видів менеджменту те, що він розглядає ті процеси управління, які здійснюються за допомогою знань про гроші.

Фінансовий менеджмент можна класифікувати за різними ознаками:

а) за рівнем:

➤ фінансовий менеджмент на мікрорівні (фінансовий менеджмент домогосподарств, підприємств, банківських установ, страхових компаній тощо);

Без фінансів немає сучасної економіки.

Фінансовим менеджментом в ринковому середовищі займається кожна людина (на рівні або власного господарства, або сім'ї, або виконуючи професійну діяльність фінансового менеджера).

У рейтингу найбільш привабливих професій у США в 2005 – 2007 рр. професія фінансового менеджера (консультанта) постійно посідає одне з перших місць. А найбільш прибутковою магістерською програмою у ВНЗ США у 2007 р. була програма «Фінансове планування сім'ї».

➤ фінансовий менеджмент на макрорівні (бюджетний менеджмент, податковий менеджмент, грошово-кредитний менеджмент тощо).

б) за об'єктом управління фінансовий менеджмент може класифікуватись за різними схемами, зокрема:

- фінансове управління основним та оборотним капіталом;
- фінансове управління власним та позиковим капіталом;
- управління різними видами ризиків, зокрема валютним ризиком, ризиком несвоєчасної оплати, ризиком падіння вартості активів тощо.

Слід звернути увагу на те, що в сучасних умовах все гостріше постає питання регулювання відносин між людиною і природою. Багатства природи не безмежні, водночас вони є основою не тільки господарської діяльності, але й самого існування людини як біологічної істоти. Людина для свого існування майже все бере від Природи. Вона навіть народжується за допомогою природи, проте, повертає їй дуже мало. Людство повинно розраховуватися за свої зобов'язання перед Землею, що необхідно робити на основі фінансів.

Сьогодні екологічні проблеми постають дуже гостро, тому розширеним відтворенням природи почали займатися жителі багатьох країн, насамперед високорозвинених (Японії, США, Норвегії, Австралії та Швеції та інших).

В Україні ліси займають менше 16 % всієї території, в західноєвропейських країнах – 20-25 %, а в Японії – 47 %. Проте Японія ліс не експортує, оскільки населення країни турбується про відтворення природи. Японія, незважаючи на значні площі, зайняті лісом, вкладає значні кошти в розвиток лісового господарства.

В США здійснюють інвестиції у відтворення та збереження рослин, природних копалин (зокрема, нафти). Останніми роками у США створено грошовий фонд розв'язання глобальної проблеми людства: потепління клімату на Землі.

Країни ЄС фінансово підтримують спільні проекти з відродження рік, лісів, озер.

Регулювання відносин між людиною і природою є складовою сучасного фінансового менеджменту.

У загальній системі управління господарством (див. рис. 1.1) фінансовий менеджмент посідає центральне місце і охоплює всю систему управління. Це обумовлено тим, що при управлінні економічними процесами завжди використовуються гроші (при управлінні задіяні такі функції грошей, як функція стимулювання, інформаційна функція та функція нормування – див. тему 2).

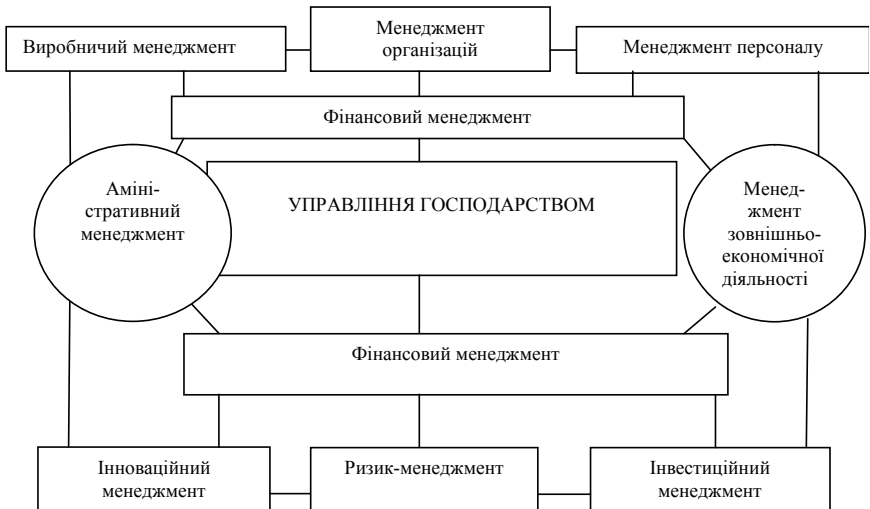

Рис. 1.1. Умовна схема управління господарством

3. Мета та завдання навчального курсу «Фінансовий менеджмент»

Метою навчального курсу «Фінансовий менеджмент» є оволодіння студентами теоретичними знаннями і практичними навичками управління суб'єктом господарюван-

ня з метою найкращого задоволення потреб людини на основі знань про гроші, законів і принципів їх використання та отримання відповідного прибутку і зростання вартості суб'єкта господарювання.

Завдання навчального курсу.

Після засвоєння курсу студенти повинні знати і вміти:

а) застосовувати сучасні знання економічних законів та принципів у фінансовому управлінні господарством;

б) використовувати фінанси (знання про гроші, їх сутність, закони та принципи соціально-економічних відносин) для:

☞ фінансової оцінки різноманітних ресурсів та прав на них;

☞ фінансового обліку матеріальних та нематеріальних активів;

☞ фінансового планування та прогнозування діяльності суб'єктів господарювання: сім'ї, підприємства, країни;

☞ фінансового моніторингу та фінансового аналізу діяльності суб'єкта економічних відносин;

☞ застосування фінансових заходів щодо впливу на діяльність господарства, його прибутковість, рентабельність та ризику.

У свій час Мілтон Фрідман написав книгу «Якби гроші заговорили».

Проте чи не здається Вам, що гроші розмовляють, тільки треба навчитися їх слухати і розуміти?

Фінансова свобода – це коли гроші працюють на вас, а не ви працюєте заради грошей.

4. Функції фінансового менеджменту

Функції фінансового менеджменту відображають його сутність та складові процесу управління в економіці.

Процес управління в економіці складається з визначення мети діяльності господарства, оцінки вартості активів та всього господарства, обліку наявних ресурсів та фіксації руху вартості, фінансового планування та прогнозування, контролю і моніторингу, фінансового аналізу господарства та впливу фінансово-економічних заходів на його діяльність.

Основною функцією фінансового менеджменту є вимір вартості господарства, прибутків господарства, а також застосування заходів щодо їх зростання відповідно до потреб ринку.

5. Фінансовий механізм управління та його елементи

Фінансовий механізм управління господарством – це взаємозв’язок певних елементів, що забезпечують виконання функцій фінансового менеджменту.

На рис. 1.2 наведена умовна схема фінансового механізму управління.

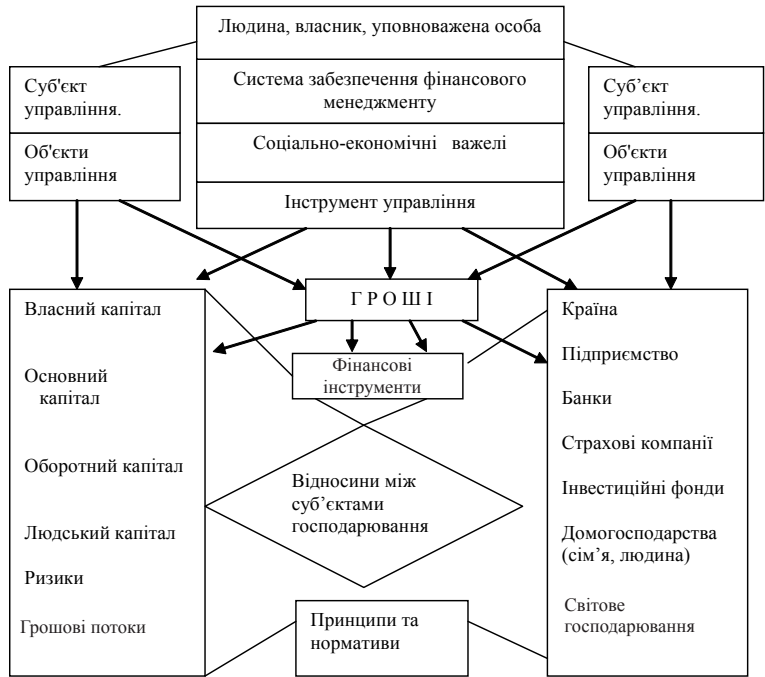

Рис. 1.2. Умовна схема фінансового механізму управління

Складовими фінансового механізму управління є суб'єкти господарювання, а саме: держава, підприємства (виробничі і торгові підприємства, банки, страхові компанії, інвестиційні фонди), домогосподарства та окремі фізичні особи. Людина у цьому механізмі посідає основне місце, оскільки саме вона є власником або уповноваженою особою, що керує господарством.

Об'єктом фінансового механізму є відносини між суб'єктами господарювання та грошові потоки, що їх відображають, а також домогосподарства, підприємства, країни загалом.

лом, основний капітал, оборотний капітал, персонал, бюджет, податки, ризики тощо.

Інструментом оцінки та обліку ресурсів, а також аналізу їх використання є гроші.

Одним із найважливіших елементів фінансового механізму управління є теоретико-методологічні засади управління.

Насамперед, це соціально-економічні важелі, які спонукають діяти суб'єктів господарювання. Це, зокрема, соціальний важіль – прагнення суб'єкта господарювання задовольняти потребу людей в товарах і послугах та економічний важіль – отримання прибутку.

6. Забезпечення фінансового менеджменту

Забезпечення фінансового менеджменту складається з трьох систем: системи інформаційного забезпечення, системи організаційного забезпечення та системи знань теоретико-методологічних основ фінансового управління.

І. Система інформаційного забезпечення складається з:

1) Інформації щодо стану ринкового оточуючого середовища (споживачів, конкурентів, постачальників, посередників, товарів тощо), джерел інформації та засобів доступу до них.

2) Інформації про господарську діяльність суб'єкта господарювання, джерела цієї інформації та засоби доступу до них.

3) Нормативно-правової бази щодо фінансово-господарської діяльності: закони України, постанови Кабінету Міністрів та Національного банку України тощо.

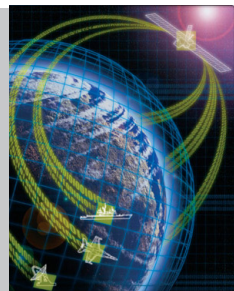
4) Фінансових стандартів органів управління суб'єкта господарювання.

На думку фахівців національного аерокосмічного Агентства США (NASA), людство з моменту виникнення Шумерської цивілізації (4 тис. р. до Р.Х.) до 1900 р. накопичило певну кількість інформації, причому:

– з 1900 р. по 1950 р. цей обсяг інформації збільшився у два рази;

– з 1950 р. по 1970 р. обсяг інформації зріс ще у два рази;

– з 1970 по 1980 – це зростання повторилося.

Зростання інформації спостерігається у всіх сферах діяльності. Приміром, інформаційний вибух у сфері дослідження космосу досяг такої сили, що NASA не встигає обробляти інформацію, що надходить. Деякі повідомлення завантажуються в потужні комп'ютери з десятирічним запізненням.

II. Система організаційного забезпечення включає в себе:

1) Визначення суб'єктів управління (на рівні держави – організацій, на рівні підприємства – підрозділів, управлінських кадрів) та їх функціональних обов'язків щодо фінансового менеджменту.

2) Визначення приміщень, місць для працівників в цих приміщеннях та їх облаштування.

3) Розподіл обов'язків між різними виконавцями.

На підприємстві організація фінансового менеджменту здійснюється безпосередньо власником.

На малих підприємствах питаннями фінансового менеджменту керує особисто власник або директор. Директор або власник малого підприємства співпрацює з цих питань із фінансовим директором або бухгалтером, що, своєю чергою, безпосередньо виконують його вказівки.

Менеджмент повинен виявляти, утворювати і перевіряти на практиці організаційні структури управління, які найбільшою мірою відповідають завданням підприємства.

Пітер Ф. Друкер

На державному рівні менеджмент грошово-кредитної сфери здійснює Верховна Рада України і Національний банк. Бюджетний менеджмент здійснює Верховна Рада України, Міністерство фінансів, рахункова палата, контрольно-ревізійне управління, казначейство, податкова адміністрація.

В сім'ї фінансове планування здійснюють, зазвичай, батьки.

III. Теоретико-методологічні засади фінансового менеджменту включають в себе:

По-перше, положення економічних теорій, зокрема:

1. Загальні теоретичні засади управління господарством.
2. Суть грошей та їх використання в управлінні.
3. Застосування математичних функцій грошей у фінансовому менеджменті.
4. Закони і принципи руху грошей та їх використання в управлінні.
5. Основи теорії грошових зобов'язань та її роль в фінансовому менеджменті.

По-друге, систему методів фінансового управління, зокрема:

- методи оцінки вартості ресурсів та їх обліку;
- методи фінансового планування;
- методи контролю та моніторингу;
- методи фінансового аналізу;
- методи та інструменти фінансового впливу на діяльність господарства.

Завдання для самостійної роботи

Під час вивчення цієї теми необхідно звернути увагу на висвітлення сутності менеджменту.

1. Виходячи зі змісту поняття «менеджмент», студенти повинні усвідомити суть фінансового менеджменту та його місце і роль у загальній системі управління господарством. Сучасне визначення фінансового менеджменту насамперед, що він не обмежується рамками підприємства, банку, страхової компанії, а застосовується також при управлінні ресурсами країни, територіальних формувань та домогосподарства. Студенти повинні навести самостійні приклади фінансового управління у країні та сім'ї.

Принциповим є те, що фінансовий менеджмент ми розглядаємо не тільки як управління грошовими потоками, але й як управління ресурсами господарств на основі сучасних знань про гроші, вартість, кредит і нормування. Фінансовий менеджмент включає в себе як управління основним і оборотним капіталом, так і людським капіталом та ризиками.

2. Майбутнім фахівцям з фінансів бажано уважно і творчо підійти до вивчення фінансового механізму управління. Важливо звернути увагу на те, що основним суб'єктом цього механізму є людина, а підприємства, банки і держава загалом – це похідні елементи. Студентам необхідно у своїх зошитах відобразити схему власного бачення фінансового механізму управління.

3. Самостійно розширити зміст параграфу щодо організаційного, інформаційного та теоретико-методологічного забезпечення фінансового менеджменту.

4. Знайти та проаналізувати актуальні наукові праці за цією проблематикою.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність фінансового менеджменту?
2. Чому фінансовий менеджмент посідає провідне місце в управлінні соціально-економічними процесами?
3. Розкрити мету та основні завдання навчального курсу «Фінансовий менеджмент».
4. Які функції фінансового менеджменту вам відомі?
5. Висвітлити елементи фінансового механізму управління господарством.
6. Що включає система інформаційного забезпечення фінансового менеджменту?
7. Які існують складові системи організаційного забезпечення фінансового менеджменту?
8. Що включає теоретико-методологічне забезпечення фінансового менеджменту?

Запитання для роздумів та дискусій

Як фінансист бачить повернення боргів природі?

Тестові завдання

1. Основною метою менеджменту є:

- а) отримати прибуток;
- б) задовільняти потреби людей;
- в) задовільняти потреби людей і природи;
- г) зменшувати витрати;
- д) займати провідні позиції на ринку.

Фінансовий менеджер – це не той, хто знає як керувати грошима, а той, хто знає як управляти господарством на основі знань про гроші.

2. Слово «менеджмент» має походження:

- а) італійське;
- б) французьке;
- в) американське;
- г) шведське;
- д) австрійське.

3. Фінансовий менеджмент пов'язаний з:

- а) ризик-менеджментом;
- б) інноваційним менеджментом;
- в) виробничим менеджментом;
- г) менеджментом персоналу;
- д) інвестиційним менеджментом.

4. Фінансовий менеджмент можна класифікувати за такими ознаками:

- а) рівнем економіки;
- б) економічним устроєм держави;
- в) рівнем цін на ринку;
- г) попитом на ринку;
- д) пропозицією на ринку.

5. Фінанси – це:

- а) гроші;
- б) знання про гроші;
- в) інформація;
- г) вартість;
- д) відносини, які виникають в процесі обігу грошей.

6. Суб'єкт фінансового менеджменту – це:

- а) гроші;
- б) цінні папери;
- в) капітал;
- г) людина;
- д) держава.

7. Інструментами фінансового менеджменту є:
 - а) гроші;
 - б) людський капітал;
 - в) ризики;
 - г) цінні папери;
 - д) держава.
8. Які є системи забезпечення фінансового менеджменту:
 - а) інформаційна;
 - б) організаційна;
 - в) теоретико-методологічна;
 - г) основна;
 - д) додаткова.
9. Щоб бути фінансовим менеджером, потрібно:
 - а) навчатися у ВНЗ за спеціальністю «фінанси і кредит»;
 - б) отримати диплом магістра за фахом «фінанси і кредит»;
 - в) працювати на посаді фінансиста або аудитора;
 - г) бути власником підприємства;
 - д) бути людиною, що досягла повноліття.
10. Об'єкт фінансового менеджменту – це:
 - а) кошти;
 - б) цінні папери;
 - в) суб'єкт господарювання;
 - г) людина;
 - д) держава.

i :) Індивідуальне завдання за цією темою

1. Підготувати на конкурс принципову схему фінансового механізму управління ресурсами підприємства в розрізі макро- та мікрорівнів. Студент повинен прагнути до найбільш повного і найбільш наочного відображення всіх його елементів.

P.S. Якість виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль 1).

ТЕМА 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1. Теорія нормування та її застосування при управлінні господарством.
2. Закон вартості та принципи її використання у фінансовому менеджменті.
3. Функції та закони грошей в управлінні суб'єктом господарювання.
4. Математичні функції грошей. Зміна вартості грошей в часі.
5. Загальні теоретико-методологічні засади управління господарством та їх особливості у фінансовому менеджменті.

Деякі джерела інформації до теми

І. Основні джерела:

1. Библия – М.: Российское библейское общество. 2001.
2. *Брейли Р.* Принципы корпоративных финансов / Р. Брейли, С. Майерс. – М.: Олимп-Бизнес, 1997.
3. *Євтух О. Т.* Теорія вартості крізь призму фінансів // Фінанси України. – 2005. – №11.
4. *Євтух О. Т.* Теорія економічного нормування // Фінанси України. – 2005. – №6.
5. *Євтух А. Т.* Наука и образование в эпоху перемен // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №9.
6. *Євтух О. Т.* Обіг зобовязань і синергетика багатства // Фінанси України. – № 4. – 2006.
7. Гроші – людина – соціум: параметри взаємин / Стельмах В. С., Смовженко Т. С., Скринник З. Є. – Л.: ЛБУ НБУ, 2006.
8. *Хоуп Джеремі.* Финансовый директор новой эпохи. Как финансовый управляющий может изменить свою роль и

обеспечить успех компании на рынке / пер. с англ. – М.: Вершина, 2007.

9. *Simmel G. The Philosophy of Money / Ed. by D.Frissy. – London, New York, 1995.*

II. Додаткові джерела:

10. *Бригхем Ю., Эрхардт М. Финансовый менеджмент / пер. с англ. – СПб: Питер, 2007.*

11. *Гоголь М. Портрет. – М.: Худ. лит., 1984.*

12. *Гретти Дж. П. О деньгах и ценности / Как стать богатым / пер. с англ. – Мн.: Попурри, 2005.*

13. *Драйзер Т. Финансист / пер. с англ. – Мн.: Оракул, 1992.*

14. *Золя Э. Деньги / пер. с фр. – М.: Худ. лит, 1987.*

15. *Крамаренко Г. Фінансовий менеджмент. – К.: ЦНЛ, 2006.*

16. *Шим Дж. К. Финансовый менеджмент. – М.: Филинь, 1996.*

17. *Гвоздь из родного дома / Сказки народов мира. – Волгоград: Волж. кн. изд-во, 1978.*

1. Теорія нормування та її застосування при управлінні господарством

Ефективність функціонування будь-якої системи (починаючи від природи як цілісної системи і закінчуючи будь-якою окремою біологічною системою, від соціально-економічної організації суспільства загалом до окремого господарства, сім'ї тощо) базується на певних нормах і нормативах, які є основою її стійкої роботи.

Майже кожен знає, як заробляти гроші, але й один з мільйона не знає, як їх витратити.

Генрі Девід Торо

Визначення норм економічних відносин є одним із найважливіших завдань суспільства. Правильно встановлені нормативи, які є похідними від норм, гармонізують функціонування усєї економічної системи, сприяють ефективному

обігу капіталу як на макро-, так і на мікрорівні. Якщо норми не визначено, нормативи не встановлено чи встановлено хибно, або їх не дотримуються, це призводить до значних втрат, що, своєю чергою, спричиняє кризові явища як в окремій галузі господарювання, так і в економіці загалом. Отже, проблема економічного нормування є надзвичайно важливою, і науковці та практики упродовж усіх етапів розвитку суспільства приділяють їй особливу увагу.

На сьогодні теоретико-методологічну базу економічного нормування як необхідну умову ефективності економічних процесів розроблено ще недостатньо. В економічній літературі існують різні тлумачення поняття «нормування», але всі вони, зазвичай, пов'язані з терміном «витрати».

Проте в сучасному швидкоплинному світі, коли ринкова конкуренція стає дедалі жорсткішою (але не внаслідок цінової конкуренції, а внаслідок появи витончених методів і форм суперництва фірм), основним принципом роботи керівників підприємства вже не може бути лише зменшення витрат виробництва. Вживання підприємств щоразу більше залежить від чинників довгострокового порядку, а не від економії на деяких видах прямих чи накладних витрат.

Виходячи із запропонованих поглядів на економічні процеси, було б логічним під нормуванням розуміти процес визначення норм, процедур, встановлення нормативів та їх використання з метою ефективного обігу капіталу протягом відносно тривалого періоду. Таке визначення є ширшим, ніж попередні, й більше відповідає сучасному рівню розвитку економіки.

Щодо понять «норма» та «норматив» існує неузгодженість у їх трактуванні в економічній літературі.

З метою побудови концепції нормування, яка дасть змогу системно підходити до пізнання та розв'язання важливих проблем економіки, було б доцільно *під економічними нормами розуміти правила, відповідно до яких повинні здійснюватись господарські операції*. Правила слід визначити, спираючись на об'єктивні процеси розвитку економіки.

При нормуванні, крім визначення норм, встановлюються певні нормативи, які визначаються на підставі норм і мають враховувати конкретну ситуацію, що склалася у певний період часу. *Норматив – це кількісний показник, який розраховується та встановлюється людиною на підставі відповідних норм.*

Якщо норма є якісною характеристикою ефективності обігу капіталу, то норматив – це кількісний показник. Норма – це більш фундаментальне поняття, ніж норматив. (Норма має загальний характер, тобто це принцип діяльності, яко-

**Шура! Скільки потрібно тобі грошей для повного щастя?
(з популярного художнього твору часів Радянського Союзу)**

го повинен дотримуватись суб'єкт господарювання.)

Наведемо приклад застосування теорії нормування.

Якщо нормою при витратах є правило: «витратити треба стільки, щоб ми могли задовільнити потреби ринку», тоді при розрахунку витрат на придбання основних засобів підприємства норматив (тобто вартість обладнання, яке необхідно придбати) буде становити:

$$W = \frac{Q}{N \times F \times K_3} \times P,$$

де: Q – обсяг продукції;

N – потужність обладнання;

F – номінальний фонд часу роботи обладнання;

K_3 – коефіцієнт завантаження обладнання;

P_3 – вартість однієї одиниці обладнання.

Якщо економічні норми є досить стабільними, то нормативи – відносно змінні.

При нормуванні необхідно забезпечити єдність якісних і кількісних характеристик обігу капіталу, що створює основу для пізнання процесів та управління ними.

У сучасному суспільстві нормування економічних відносин дуже поширене. Як методологія пізнання та управління воно охопило практичну діяльність усіх суб'єктів господарювання. Нормування економічних відносин здійснюють не лише керівники підприємств та організацій, але й домогосподарства і окремі громадяни.

2. Закон вартості та принципи її використання у фінансовому менеджменті

Загальновідомо, що сучасна людина не може існувати без задоволення своїх потреб як на фізичному, так і на духовному рівні. Люди задовільняють потреби щодня, у тому числі

за допомогою товарів та послуг, які мають певну вартість. З огляду на це людина постійно причетна до вартості.

Вартість є однією з найважливіших категорій суспільних наук і, насамперед, – економіки, фінансів.

З огляду на те, що в економічній думці країн постсоціалізму ще не повністю сформувався єдиний погляд щодо визначення суті вартості, спочатку висвітливо світовий науковий погляд стосовно цієї категорії. Цей підхід щодо поняття вартості має певне методологічне значення для подальших досліджень.

Підхід, висвітлений *У. Петті, А. Смітом та Д. Рікардо* щодо вартості як витрат праці, був зумовлений певними причинами. Головними з них були такі. По-перше, вчені прагнули до абстрактно-логічного підходу в економіці на основі «механічного» мислення (що було популярне в часи зародження так званої «ньютонівської» науки). По-друге, категорія «праця» була найбільш наочним і зрозумілим для вчених чинником формування вартості.

Поряд з трудовою теорією вартості, в економічній науці існував багатофакторний підхід до проблем формування вартості. Так, наприкінці XVIII століття теоретик і практик економіки *Жан Батіст Сей* наполягав на тому, що основою будь-якої вартості є не кількість праці, необхідної для виробництва певного товару, а потреба в ньому, зіставлена з його рідкістю. Природу вартості розглядав також *Дж. Ст. Міль*. Він зауважував, «...щоб річ мала мінову вартість, слід дотримуватись двох умов. По-перше, вона повинна бути корисною у певному сенсі, тобто сприяти досягненню мети, задовільняти певне бажання. По-друге, річ повинна не лише мати корисність, – її отримання також має бути пов'язане з певними труднощами». Такими труднощами *Джон Стюарт Міль* вважав природну рідкість та трудомісткість товару. Аналогічної думки дотримувалися й інші вчені, зокрема *Р. Мальтус* та *П. Ж. Прудон*.

У другій половині XIX ст. ці погляди стали широко поширеними в економічній теорії і заклали основу уявлень про вартість як властивість товару, яка характеризується, по-перше, корисністю, а по-друге, доступністю (природною рідкістю або витратами праці). Таким чином, вартість товару формує його корисність за умови обмеженості. Тому головними ринковими принципами формування вартості можна вважати принцип корисності та принцип доступності.

На початок ХХ ст. сформувалася певна система теоретико-методологічних засад формування та виміру вартості.

Теорію вартості сьогодні ми можемо пов'язати з теорією нормування. Нормами формування вартості буде те, що вартість визначає корисність (яка виявляється у попиті) та

Головними складовими теорії вартості є закони і принципи її використання рідкість або обмеженість (основою чого є пропозиція на ринку).

Нормативом, зрозуміло, буде розмір вартості (вимірюється як сума грошей). Так, нормативним значенням ринкової вартості є найбільш імовірна ціна на відкритому конкурентному ринку.

Ми дивимося на вартість певного товару з двох точок зору. З однієї точки зору, вартість може розглядатись як обмежена корисність, здатна задовільняти потреби споживачів. З іншого боку, дивлячись на вартість як на певну грошову суму, яка є кількісним відображенням корисності товару, ми розуміємо також її об'єктивний, закономірний характер.

Сучасна теорія фінансів озброює нас методами пізнання та управління складними процесами обігу вартості.

Практика свідчить, що вартість у суспільстві збільшується при її використанні на ринкових засадах – якщо благо не задіяне в процесах економічного обігу або обертається повільно, то воно втрачає вартість.

Чим швидшим є обіг вартості, і чим більше благ задіяні у цьому процесі, тим більше вона задовольняє потреби людей і тим більше вона зростає. Таким чином, капіталізація ресурсів у ринкових умовах господарювання є більшою тоді, коли потреби людей задовільняються найбільшою мірою.

Основною нормою збільшення вартості є її максимальне використання (приміром, шляхом продажу, надання в користування тощо). Нормативним показником цієї норми на

Парадокс фінансів:
Гроші виконують функцію міри вартості, проте вони самі є вартістю.

макрорівні є показник валового внутрішнього доходу на душу населення та розмір процентної ставки на грошовому ринку. У майбутньому можливе використання досконаліших нормативів. Таким нормативом може бути норма дохідності країни (коефіцієнт капіталізації ресурсів).

$$K_R = \frac{GDI}{VR},$$

де: GDI – валовий внутрішній дохід;
 VR – вартість ресурсів, що належить країні.

На мікрорівні таким показником є рентабельність підприємства.

Товарно-грошовий обіг здійснюється відповідно до принципу попиту і пропозиції, який визначає обсяги продажу товарів і послуг на ринку, а також ціну реалізації.

Розглядаючи процес продажу, слід зауважити, що кожна операція продажу потребує попередніх витрат (витрати на виготовлення і реалізацію продукції; витрати на формування передумов подальшого створення благ – тобто витрати на особисте споживання – для фізичних осіб тощо). Назвемо ці витрати «продуктивні витрати». При цьому виникає питання: який розмір цих витрат буде необхідним і, водночас, достатнім?

Для визначення розміру продуктивних витрат доцільно виходити з попиту на ті блага, які може дати суспільству людина, підприємство чи нація. Витратити більше того розміру, що визначається максимальним рівнем попиту, неефективно (шкідливо) для людини, підприємства та суспільства. Витратити менше визначеного рівня також нераціонально. Тому рівень витрат повинен бути *нормованим*. Кожна людина, підприємство чи суспільство (нація) повинні визначати свою норму витрат і враховувати її.

Ефективні витрати можливі лише за умови дотримання принципу використання вартості – *принципу взаємокредитування*. Блага, які не використовуються зараз, але будуть використані у майбутньому, не повинні «статично» зберігатися, – їх слід надати іншими особам у користування. Наприклад, що стосується грошей, які є власністю підприємства (або людини), то вони мають постійно перебувати в обігу або в тимчасовому користуванні інших осіб, що їх потребують.

Підсумовуючи наведене вище, можна стверджувати, що вартість зростає в результаті обігу на ринкових засадах. Чим швидшим є цей обіг, тим більше зростає вартість. В рамках цього закону можна виділити певні принципи використання вартості.

Закон вартості:
Вартість зростає в процесі її економічного руху, тобто в процесі товарно-грошового обігу на ринкових засадах.

Господь Бог відкрився людині, що прагнула стати праведною, і спитав у неї: «Чи хочеш ти дізнатися про Рай і Пекло?»

Вражена людина промовила: «Так, Господи!», і в ту ж мить опинилась у мальовничому місці, що вражало своїм краєвидом: ласкаве море, високі гори, свіже повітря. В саду, що був розташований на полонині, співали чудові птахи.

Господь Бог відкрився людині, що прагнула стати праведною, і спитав у неї: «Чи хочеш ти дізнатися про Рай і Пекло?»

Вражена людина промовила: «Так, Господи!», і в ту ж мить опинилась у мальовничому місці, що вражало своїм краєвидом: ласкаве море, високі гори, свіже повітря. В саду, що був розташований на полонині, співали чудові птахи.

Людина побачила стіл з різними смачними стравами. За столом сиділи люди, які були дуже роздратовані та злі – вони були голодні, хапали їжу руками, прагнули її з'їсти, проте їх зусилля були марними, – їжа падала на білосніжну скатертину, на обличчя, але донести її до свого рота вони не могли. Вони сварились і бились один з одним.

«Учому справа, – здивувалася людина, – чому вони не можуть їсти?» Враз все стало зрозуміло: вона побачила, що у всіх, хто був за столом, руки в суглобах вивернуті, і при всьому бажанні до рота вони не дістануть.

У наступну мить людина потрапила до іншого місця, яке було схоже на

Першим і головним принципом є те, що ефективний обіг вартості можливий тоді, якщо в основі дій суб'єкта ринку (людини, підприємства чи держави) є прагнення задовольнити потреби інших людей. Іншими словами, наявні блага в суспільстві збільшуються шляхом задоволення потреб інших людей на основі еквівалентного обміну вартості між окремими членами суспільства.

Другим економічним принципом ефективного використання вартості є принцип попиту і пропозиції, – обіг вартості можливий за умови, що на ринку існує як пропозиція, так і достатній попит. З цього принципу випливає, що господарство повинно пропонувати товари і послуги такої вартості, яка б своїми економічними властивостями (якістю і еквівалентною їй ціною) відповідала попиту споживачів (їх смакам і платоспроможності).

Третім принципом ефективного використання вартості є принцип продуктивних витрат, який передбачає нормування витрат відповідно до попиту на блага, які певна господарська одиниця здатна запропонувати на ринку.

Четвертий принцип ефективного використан-

ня блага – взаємокредитування.

Дотримання цих принципів є необхідною умовою досягнення мети фінансового менеджменту, результатом їх дотримання буде зростання вартості суб'єкта господарювання.

Важливий теоретичний висновок

По-перше, основа багатства людини, підприємства та нації полягає в здатності та прагненні суб'єкта господарювання задовільнити потреби інших людей.

По-друге, підприємство (людина) повинні максимально використовувати вільні ресурси шляхом їх надання в тимчасове користування (кредит), а нація загалом – прагнути до взаємокредитного суспільства.

3. Функції та закони грошей в управлінні суб'єктом господарювання

Гроші та проблеми їх використання посідали і посідають важливе місце в діяльності кожного суб'єкта господарювання (від держави до окремої людини). Наукові дослідження функцій грошей виконуються багатьма вченими, але, зазвичай, ці дослідження обмежуються рамками відомих сьогодні функцій.

Сучасна фінансова наука дає можливість розглядати грошові кошти як засіб інформаційного забезпечення розвитку як окремого підприємства, домогосподарства (людини), так і ринку загалом.

Генезис грошей свідчить про те, що вони є інструментом товарного обміну, і, водночас, носієм інформації щодо економічних процесів, які відбуваються за їх допомогою.

Перші гроші були товаром у вигляді благородних металів, і їх вартість визначалася вартістю металу, з яких вони були

перше: той самий краєвид, ласкаве море, гори, стіл у мальовничому садку, але за столом були інші люди – вони виглядали радісними, задоволеними, споживали смачні страви, слухали, як співали птахи, співали самі. «Чому тут так? – запитала себе людина, – може ці люди мають нормальні суглоби, тому спокійні і ситі?»

Проте в них руки також були вивернуті в суглобах. Тоді він побачив, що люди, які були за столом, годують одне одного, тому вони ситі і радісні.

Ще мить – і повернув Господь Бог людину на грішну Землю.

зроблені. На зміну металевим грошам прийшли паперові – детерміновані знаки вартості. Факт появи паперових грошей підтвердив те, що гроші – це інформаційний інструмент.

Перехід до широкого застосування паперових грошей пов'язаний з функціонуванням банківської системи. Працюючи з грошима, які виконують інформаційну функцію, банківська система поступово стає не тільки основною ланкою фінансової системи країни, а й могутньою інформаційною системою.

У процесі свого розвитку банківська система постійно удосконалює форми розрахунків. На початку ХХ ст. банківська система розвинених країн світу поступово перейшла до широкого застосування чеків, які вільно обмінювалися на валюту в разі їх пред'явлення. У 70–80-х рр. ХХ ст. широке застосування чеків дало можливість у деяких державах позбутися готівки на 90 %.

Поява і поширення електронних грошей в житті суспільства є закономірним етапом їх розвитку, який дозволяє нам чіткіше усвідомити *інформаційну сутність грошей*.

Генезис грошей (їх форм) свідчить про поступове зближення їх форми і сутності. Сьогодні електронна форма грошей відображає їх інформаційну суть досить повно для того, щоб її усвідомити. За допомогою інформаційної функції ми оцінюємо

Блаженна людина, що знайшла мудрість, і людина, що придбала розум, бо надбання її ліпше надбання срібла, і прибуток від неї більший, ніж від золота.

Біблія, Приповісті 3:13

реальний стан економіки країни й окремих господарств, можемо прогнозувати економічний і соціальний розвиток країни, планувати роботу підприємств і окремої людини в умовах невизначеності. При об'єднанні ринків за допомогою банківської системи гроші стають світовим інформаційним інструментом.

Розглядаючи функції грошей у суспільстві, ми можемо виділити таку їх функцію, як *функція стимулу*. У зв'язку з тим, що гроші в сучасному суспільстві є засобом досягнення мети, вони стимулюють діяльність людей, підприємств і держав. Ця функція грошей є в основі головних економічних вавелів, що діють в економіці.

На думку *Г. Зіммеля*, стимулююча функція грошей «є тією енергією, яку шукали фізики, що здатна, ніколи не ви-

смажуючись, обертати машину». За рахунок цієї функції гроші створили так званий «соціальний вічний двигун». Стимулююча функція грошей сьогодні, образно кажучи, «здатна стискати час і скорочувати відстань».

Стимулююча функція грошей переплітається з такою функцією, як *засіб досягнення* мети. Ф. Енгельс з цього приводу зауважив, що гроші – «це товар товарів, який в прихованому вигляді містить в собі всі інші товари, чарівний засіб, здатний, якщо це необхідно, перетворюватися на будь-яку принадну і бажану річ». Дію цієї функції в житті сучасної людини і всього суспільства важко переоцінити.

На думку відомого австрійського соціолога В. Франкла, гроші не є метою самі по собі, гроші повинні служити цілям суб'єктів господарювання, а саме задовольняти потреби людей.

Гроші – ваше дзеркало: щоб зрозуміти, хто ви, важливо побачити, куди і на що ви витрачаєте гроші.

«Якщо долар, – пише В.

Франкл, – може бути ко-

рисним і осмисленим в чийсь руках, я не повинен тримати його у себе в гаманці. Це не має нічого спільного з альтруїзмом... моралістичний підхід до цінностей повинен поступитися місцем онтологічному, в рамках якого хороше і погане визначається з погляду того, що сприяє або перешкоджає реалізації їх сенсу (сутності грошей, – О. С.) незалежно від того, мій це сенс або чийсь ще» (див. Франкл В. «Воля к смыслу»).

Виходячи з того, що гроші є стимулом для суб'єктів ринку, і за їх допомогою можна впливати на поведінку людей, можемо упевнено говорити про гроші як *засіб управління*. Управлінська функція грошей найбільшою мірою відповідає їх інформаційній сутності: здатності об'єктивно відображати процеси, що відбуваються в суспільстві.

З інформаційною і управлінською функціями грошей тісно пов'язана така функція – *функція нормування*.

За допомогою грошей, а точніше їх здатності об'єктивізувати відносини суб'єктів ринку і вимірювати їх, ми можемо визначати економічні норми і нормативи ефективного обігу ресурсів у суспільстві. Кількісні нормативи, які ми визначаємо за допомогою грошей, зробили економічні процеси науково обґрунтованими. Гроші – це не тільки інструмент пізнання, але й засіб, за допомогою якого ми керуємо економічними процесами в суспільстві.

Глибина сутності грошей розкривається також через *функції кредиту*. Сучасні гроші є своєрідним кредитом, оскільки при їх емісії уряд бере на себе зобов'язання пер-

**Money, money, money
Must be funny
In the rich man's world
Money, money, money
Always sunny
In the rich man's world
Aha-ahaaa
All the things I could do
If I had a little money
It's a rich man's world**

**слова з пісні репертуару
групи «АББА»
(про стимулюючу функцію
грошей)**

ред суб'єктами (ринками) щодо високого рівня ліквідності грошової одиниці. Чим вища ліквідність національної валюти, тим яскравіше виявляються її кредитні функції.

Аналіз показує, що в економічній науці закони грошей досліджені недостатньо, і не тільки тому, що раніше висвітлені взаємозв'язки не завжди діють або мають неоднозначне тлумачення. Головна проблема полягає в тому, що фінансова наука не має у своєму розпорядженні системи знань щодо законів грошей і

принципів їх ефективного використання.

Виходячи з того, що економіка як наука пов'язана з філософією і психологією людини, логічним і доцільним є досліджувати закони грошей і принципи їх дії на перехресті цих дисциплін, спираючись на математичні методи досліджень.

Грунтуючись на результатах роботи економістів, філософів і психологів, можна стверджувати, що основним законом грошей є *закон об'єктивізації економічних відносин*.

**Філософія грошей орієнтує нашу
культуру на органічну єдність
логічно-абстрактного
мислення з духовно-образним
уявленням світу.**

Його суть визначається здатністю грошей об'єктивізувати відносини суб'єктів господарювання в процесі товарно-обмінних операцій, що відомий німецький вчений Г.

Зіммель висвітлив ще на початку ХХ ст. оборот грошей, з одного боку, пришивидшує обмін, а з іншого боку, – об'єктивізує відносини між його учасниками.

Другим законом грошей, що пов'язаний із законом об'єктивізації, є *закон еквівалентності*. У ринковому середовищі, як і в природі, нормальний обмін здійснюється за принципом еквівалентності. Іншими словами, основною умовою, що забезпечує стабільність обміну протягом тривалого часу, є еквівалентність. Тобто людина (суспільство, на-

ція) повинні одержати суму грошей, яка відповідає ринковій вартості товарів (послуг, робіт), які вона створила. З іншої боку, реальна грошова маса на макрорівні визначається розміром виготовленого конкурентного національного продукту, і вона об'єктивно розподіляється між суб'єктами ринку на підставі їх здатності і прагнення виготовляти товари і послуги. Кожен суб'єкт ринку отримує таку суму грошей, яку він може і прагне перетворити на товари, послуги або роботи, що користуються попитом на ринку і мають соціальну цінність. З закону еквівалентності випливає наступна теза – «кожному за здібностями і прагненням створювати блага», тобто за умови ефективного ринку кожна людина повинна отримувати рівно стільки грошей, яку ринкову вартість мають вироблені нею товари (надані послуги).

Гроші поза рухом зникають.

Третім законом грошей є *закон руху грошей*. Його зміст полягає в такому: гроші в процесі свого руху зростають. Без постійного руху гроші на макрорівні не виконують своїх функцій (засобу обігу і платежу) – вони немов «зникають», а на мікрорівні – знецінюються.

Підсумовуючи наведене, можна стверджувати, що закони грошей складають основу фінансової науки, і робота фінансового менеджера вимагає їх розуміння.

4. Математичні функції грошей. Зміна вартості грошей в часі

У практиці роботи фінансового менеджера виникає необхідність застосування математичних залежностей, які відображають зміну вартості грошей в часі. Зокрема, такі розрахунки необхідні при обчисленні зміни купівельної спроможності грошей внаслідок інфляції; при оцінці доходу, який приносять фінансові інструменти; при розрахунках для надання кредитів; при визначенні зміни вартості активів; при оцінці активів різних видів на основі доходів; при обчисленні дохідності інвестиційних проектів та в інших подібних випадках.

Основою цих залежностей є теорія зміни вартості грошей в часі. Ця теорія стверджує, що вартість грошей з плином часу зменшується. Існують три основні причини цього: по-перше, гроші сьогодні можна покласти на депозитний рахунок або вкласти в бізнес, і їх стане більше. По-друге, отри-

мання грошей в майбутньому пов'язане з ризиком їх втрат, а ризик втрат вимагає компенсації (інакше жоден інвестор не погодиться інвестувати кошти). По-третє, вартість грошей знижується внаслідок інфляції.

Нижче в таблиці 2.1 показано, як змінюється вартість грошей з плином часу.

Таблиця 2.1

Приклад нарахування відсотків ($i = 10\%$)

Номер року	Сума на початок року (=база для нарахування відсотків у поточному періоді)	Розрахунок розміру відсотку	Сума на кінець року	
			Розрахунок	Сума коштів
1	1	$0,1 \times 1$	$1 + 0,1$	1,1
2	1,1	$0,1 \times 1,1$	$(1 + 0,1) + 0,1(1 + 0,1) = (1 + 0,1) \times (1 + 0,1) = (1 + 0,1)^2$	1,21
3	1,21	$0,1 \times 1,21$	$(1 + 0,1) + 0,1(1 + 0,1) = (1 + 0,1)^2$	1,331

Інакше кажучи, при відсотковій ставці 10 % річних 1 грошова одиниця сьогодні буде мати таку ж вартість, як і 1,331 грошових одиниць через три роки. Розрахунок спрощується, якщо використати формулу складних відсотків: S у майбутньому = S на сьогодні $\times K_{ски\%} = S$ на сьогодні $\times (1+i)^n$. Ця ж формула наведена у п. 1 таблиці 2.2 .

«Акумуляована вартість грошей за складними відсотками (п1)» показує зростання грошової суми, інвестованої на термін n під відсоткову ставку i (причому вважається, що по закінченню періоду накопичені відсотки не знімаються, тобто, починаючи з другого періоду процент нараховується на суму вкладу та раніше накопичених відсотків). (див. рис. 2.1)

Рис. 2.1. Схема обчислення акумуляованої вартості грошей

«Поточна вартість реверсії» (п. 4) показує поточну вартість грошової суми, що буде отримана в певний момент часу в майбутньому. Кошти інвестовано на термін n під відсоткову ставку i (процент нараховується на суму вкладу та раніше накопичених відсотків) (див. рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Схема обчислення поточної вартості реверсії

Ануїтет – це ряд рівних платежів, які здійснюються через рівні проміжки часу. Ануїтет може бути:

– звичайний, коли платежі здійснюються на кінець відповідного періоду (приміром, в кінці року – рис. 2.3);

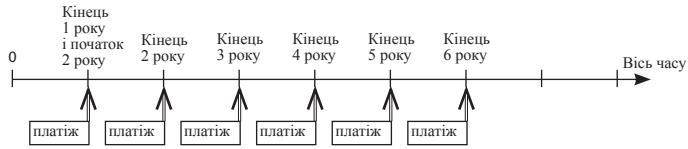

Рис. 2.3. Схема звичайного ануїтету

– авансовий, коли платежі здійснюються на початок відповідного періоду (тоді перший платіж буде здійснено на момент початку відліку часу – рис. 2.4.).

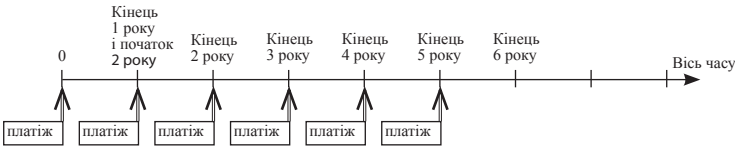

Рис. 2.4. Схема авансового ануїтету

Функції «Поточна вартість звичайного/авансового ануїтету» показують, якій сумі коштів відповідає приведений на поточний момент часу ряд ануїтетних платежів. Функції

«Майбутня вартість звичайного/авансового ануїтету» показують, якій сумі коштів (на кінець періоду часу n) буде відповідати ряд ануїтетних платежів (див. рис. 2.5).

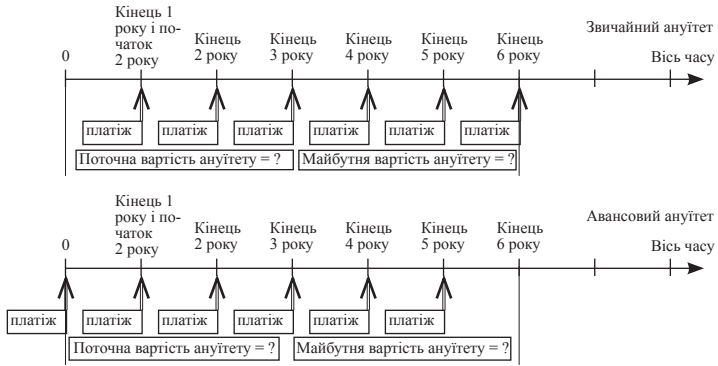

Рис. 2.5. Схема обчислення поточної вартості ануїтету

Функції «Фактор фонду відшкодування звичайний/авансовий» показують, яку суму треба вносити на ануїтетній основі, щоб на кінець відповідного періоду накопичити певну суму коштів. Функції «Внесок на амортизацію (звичайний/авансовий)» показують, яку суму треба вносити на ануїтетній основі, щоб поточна вартість потоку ануїтетних платежів дорівнювала визначеній сумі коштів (див. рис. 2.6).

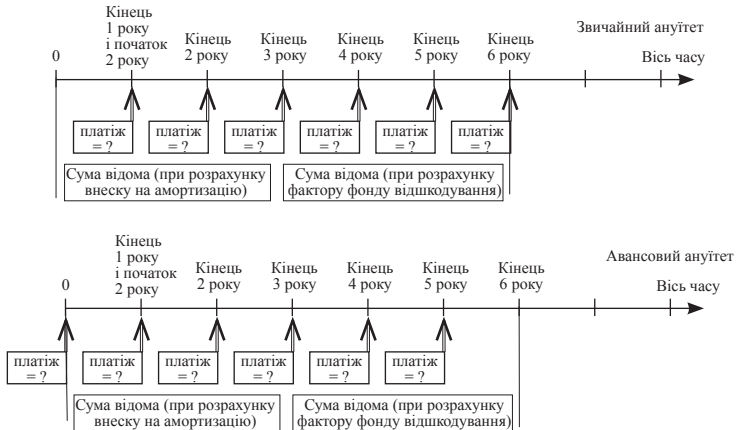

Рис. 2.6. Схема обчислення фактору фонду відшкодування

Таблиця 2.2.

Математичні функції грошей

Но- мер п/п	Назва функції	Формула розрахунку	Коефіцієнт (в розрахунку на одну грошову одиницю)
1	Акумуляована вартість грошей за складними відсотками (кошти вносяться на початок і знімаються в кінці періоду)	$FV = PV \times (1+i)^n$	$(1+i)^n$
2	Майбутня вартість звичайного ануїтету	$FV = \frac{(1+i)^n - 1}{i} \times PMT$	$\frac{(1+i)^n - 1}{i}$
2а	Майбутня вартість авансового ануїтету	$FV = PMT \times \left[\frac{(1+i)^{n+1} - 1}{i} - 1 \right]$	$\frac{(1+i)^{n+1} - 1}{i} - 1$
3	Фактор фонду відшкодування (звичайний)	$PMT = \frac{FV \times i}{(1+i)^n - 1} - 1$	$\frac{i}{(1+i)^n - 1}$
3а	Фактор фонду відшкодування (авансовий)	$PMT = \frac{FV \times i}{(1+i)^{n+1} - (1+i)}$	$\frac{i}{(1+i)^{n+1} - (1+i)}$
4	Поточна вартість реверсії (кошти вносяться на початок і знімаються в кінці періоду)	$PMT = \frac{FV}{(1+i)^n}$	$\frac{i}{(1+i)^n}$
5	Поточна вартість звичайного ануїтету	$PV = PMT \times \frac{1 - (1+i)^{-n}}{i}$	$\frac{1 - (1+i)^{-n}}{i}$
5а	Поточна вартість авансового ануїтету	$PV = PMT \times \left[\frac{1 - (1+i)^{-(n-1)}}{i} + 1 \right]$	$\frac{1 - (1+i)^{-(n-1)}}{i} + 1$
6	Внесок на амортизацію	$PMT = \frac{FV \times i}{1 - (1+i)^{-n}}$	$\frac{i}{1 - (1+i)^{-n}}$
6а	Авансовий внесок на амортизацію	$PMT = \frac{FV \times i}{(i+1) - (1+i)^{-(n-1)}}$	$\frac{i}{(1+i) - (1+i)^{-(n-1)}}$

Пояснення до таблиці:

PV – поточна вартість грошового потоку;

FV – майбутня вартість грошового потоку;

PMT – розмір платежу в ряді ануїтетних платежів;

i – відсоткова ставка;

n – кількість періодів нарахування.

Коефіцієнти, наведені в останньому стовпчику табл. 2.2, іноді розраховують окремо і подають у вигляді таблиць. Приклад такої таблиці розрахованої для відсоткової ставки 12 %, наведено в додатку А.

Відповідь на питання: чому дорівнює ставка (або наскільки вартість грошей сьогодні вища за вартість грошей в майбутньому), така. У випадку, якщо ризик втрат коштів нульовий, тоді залежність між грошима сьогодні і грошима в майбутньому визначається рівнем доходу, що приносить безризикове вкладення капіталу. В США, приміром, таким варіантом буде вкладення коштів у цінні папери державного казначейства. В Україні таким варіантом можна вважати вкладення на депозитний рахунок у доларах США в найбільш стабільних банках, зокрема у Приватбанку, Райффайзен банку Аваль та інших.

Коли ж ризик втрат вищий, тоді слід використовувати залежність: чим вищим є ризик, тим більшу компенсацію за ризик вимагають інвестори, і, відповідно, тим більшою буде очікувана дохідність інвестицій. На рис. 2.7. подано залежність між рівнем ризику за окремими фінансовими інструментами та рівнем доходу від них. Нижче (на рис. 2.8.) показано, які фактори формують ринкову відсоткову ставку за певним фінансовим інструментом (реальна безризикова відсоткова ставка+премія за інфляцію складають номінальну безризикову ставку; своєю чергою номінальна безризикова ставка + премія за ризик формують ринкову дохідність інвестицій).

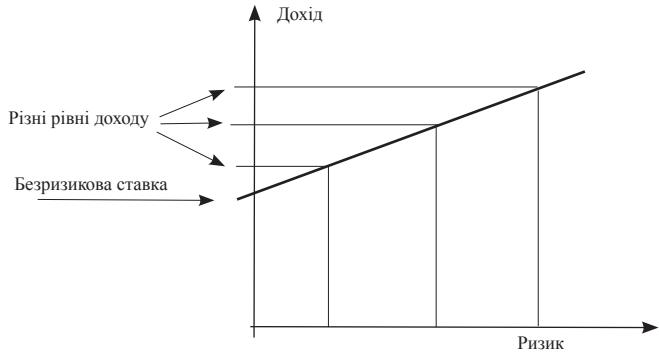

Рис. 2.7. Залежність між рівнем ризику і рівнем доходу

Для того, щоб визначити ставку дохідності інвестицій, можна йти двома шляхами:

- 1) визначити дохідність варіанту вкладення капіталу, який має такий самий рівень ризику;

2) розрахувати ставку дохідності інвестицій шляхом сумування номінальної безризикової ставки і сукупної премії за ризик.

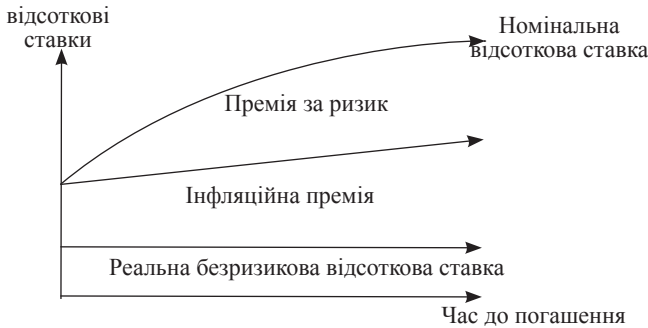

Рис. 2.8. Фактори, що формують ринкову ставку дохідності

Для розрахунку ефективної відсоткової ставки (річної відсоткової ставки при нарахуванні один раз на рік, яка приносить той же дохід, що простий відсоток, який нараховується декілька разів на рік), використовується формула:

$$R_{\text{еф}} = \left(1 + \frac{r}{m}\right)^m - 1,$$

де: $R_{\text{еф}}$ – ефективна відсоткова ставка;

r – простий відсоток з розрахунку на рік;

m – періодичність нарахування простих відсотків протягом року.

Якщо відомий ефективний відсоток, то можна визначити еквівалентний йому простий відсоток:

$$r = \left[\sqrt[m]{1 + R_{\text{еф}}} - 1\right] \times m.$$

5. Загальні теоретико-методологічні засади управління господарством та їх особливості у фінансовому менеджменті

До загальних принципів управління ми відносимо:

1. Науковість.
2. Цілеспрямованість дій.

3. Принцип інформаційного забезпечення.
4. Аргументованість (обґрунтованість) управлінських дій.
5. Постійність та плановість.
6. Принцип оптимальності.
7. Принцип гнучкості.

До основних етапів управлінської діяльності відносимо: визначення мети діяльності, планування, контроль, аналіз та здійснення заходів на основі зворотного зв'язку. Основні етапи фінансового менеджменту можна відобразити таким чином: (див. рис. 2.9).

Рис. 2.9. Етапи фінансового менеджменту

Особливістю фінансового менеджменту є те, що всі етапи здійснюються крізь призму сучасних фінансових теорій. Крім того, фінансовий менеджмент відрізняє те, що він включає в себе (крім наведених вище етапів) оцінку та облік ресурсів суб'єкта господарювання.

Запропонована схема є базовою при фінансовому управлінні суб'єктом господарювання.

Завдання для самостійної роботи

1. Під час вивчення теми слід дослідити сучасні економічні теорії, які складають основу фінансового менеджменту. Вони викладені у монографіях та періодичних виданнях, що рекомендовані в цій темі.

2. Під нормуванням слід розуміти процес визначення та дотримання певних закономірностей, нормативів та процедур, що забезпечують найбільш раціональне витрачання ресурсів. Практика свідчить, що студентам не просто дається ця теорія. Студент повинен чітко засвоїти суть поняття норми, нормативу та основні принципи, на яких базуються фінансові відносини в суспільстві.

Студентам необхідно звернути увагу на теорію вартості, закони вартості та принципи ефективного її використання. З теорії вартості можна зрозуміти мету і основне призначення фінансового менеджменту.

3. Погляд на сутність грошей, наведений в темі, розкриває їх як універсальний інструмент фінансового менеджменту. За допомогою грошей ми вимірюємо ринкову вартість активів, гроші нас інформують про стан ринку та фінансові відносини між його суб'єктами. Управлінська функція грошей виявляється у їх здатності відображати, спрощувати і координувати економічні стосунки між суб'єктами ринку та впливати на їх господарську діяльність.

4. Особливу увагу студентам треба приділяти законам грошей та принципам їх використання.

Принцип нормованих витрат:

Витратити необхідно стільки, щоб найбільш ефективно задовільнити потребу інших людей

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрити суть теорії нормування.
2. Висвітлити поняття «норма» і «норматив».
3. Навести приклад взаємозв'язку норм і нормативів.

4. Пояснити суть закону вартості.
5. Розкрити принципи використання вартості.
6. Скільки грошей потрібно суб'єкту господарювання (людині, підприємству, державі)?
7. Якими є функції грошей, що використовуються у фінансовому менеджменті?
8. Пояснити закон еквівалентності та руху грошей.
9. Навести формулу складних процентів.
10. Наведіть принципи управління?

Запитання для роздумів та дискусій

У чому полягає єдність норм і нормативів (див.фото)?

Індивідуальне завдання за цією темою

1. Підготувати малюнки, які б відображали суть теорії нормування або теорії вартості з поясненнями щодо використання цих теорій у фінансовому менеджменті.

2. Самостійно скласти тести за цією темою.

P.S. Якість виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 1).

ТЕМА 3

ТЕОРІЇ КРЕДИТУ ТА ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ФІНАНСОВОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

1. Кредит: сутність та принципи застосування.
2. Суть теорії грошових зобов'язань.
3. Ліквідність грошових зобов'язань, принципи та методи її підвищення.
4. Фінансові інструменти підвищення ліквідності грошових зобов'язань.
5. Стандартизація як шлях до пришвидшення обігу та покращення управління грошовими зобов'язаннями.

Деякі джерела інформації до теми

I. Основні джерела:

1. Библия. – М.: Российское библейское общество, 2001.
2. *Євтух О. Т.* Кредит як соціально-економічне явище // *Фінанси України.* – 2006. – № 4.
3. *Євтух О. Т.* Взаємодія суспільства як умова багатства людини і нації // *Актуальні проблеми економіки.* – 2005. – № 1.
4. *Євтух А.* Обращение обязательств в экономике // *Актуальні проблеми економіки.* – 2005. – № 12.
5. *Ковкин А.* Рынок кредитных деривативов. – М.: Экзамен, 2001.
6. *Фельдман А.* К вопросу о производных финансовых инструментах // *Финансы и кредит.* – 2003. – № 17.
7. *Хоуп Джеремі.* Финансовый директор новой эпохи. Как финансовый управляющий может изменить свою роль и обеспечить успех компании на рынке / пер. с англ. – М.: Вершина, 2007.
8. *Хайек А. Ф.* Частные деньги. – М.: Институт национальной модели экономики, 1996.

II. Додаткові джерела:

9. *Баффет М., Кларк Д.* Баффетология / пер. с англ. – Мн.: Попурри, 2006.
10. *Боди З., Мертон Р.* Финансы / пер. с англ. – М.: Вильямс, 2000.
11. *Бриггем Ю., Эрхардт М.* Финансовый менеджмент / пер. с англ. – СПб.: Питер, 2007.
12. *Брэнсон Ричард.* Теряя невинность / Автобиографія. – Стокгольмская школа економіки в Санкт-Петербурге, 2003.
13. *Сорос Дж.* Алхимия финансов. Рынок, как читать его мысли / пер. с англ. – М.: Инфра-М, 1996.

1. Кредит: сутність та принципи застосування

Кожна людина, як і все суспільство, пов'язана з іншими людьми кредитними відносинами і не може обійтися без цих зобов'язань. Кредит є одним із стрижневих факторів розвитку економіки. Кредит як економічне і загальнонаукове поняття є вартістю, яка надається тим, хто її потребує, на умовах повернення і платності. Блага, що надаються на таких за-

Людина існує у світі за допомогою кредиту. Тому для неї дуже важливо вчитися розвивати довірчо-відповідальні відносини.

садах, можуть існувати як у матеріальній, так і в нематеріальній формі.

Суб'єкти господарювання в процесі своєї діяльності перебувають у кредитних відносинах один щодо одного. Основу взаємкредитування складають закон вартості та принципи її використання. Теорія кредиту має свої специфічні правила, зокрема: повернення, платність, забезпеченість, цільове використання, – які формують принцип довіри-відповідальності.

Для людей, що мешкають на нашій планеті, брати у борг і надавати в борг не тільки необхідно, – цей процес повинен постійно поширюватися.

Генрі Мілер

Так, довіра до позичальника з боку кредитора буде більшою, якщо позичальник має у своїй власності майно, яке може бути використане як забезпечення під конкретне торговельно-зобов'язання.

Процес нормування кредитних відносин передбачає встановлення кількісних показників (нормативів),

дотримання яких забезпечує найбільшу дохідність кредитного портфеля і надійність повернення. Кредитоспроможність позичальника вимірюється різними критеріями: як загальноприйнятими фінансовими стандартами (наприклад, DCR – співвідношення доходу позичальника до розміру платежів по кредиту), так і менш відомими (наприклад, ETI – співвідношення розміру власних коштів до загальної суми інвестицій в проект). Якщо норми кредитування є досить стабільними, то нормативи можуть змінюватись. Вони значною мірою залежать від того, наскільки довірчо-відповідальні відносини набули поширення в економічній системі. Так, одним з критеріїв розвитку довірчо-відповідальних відносин є показник платоспроможності підприємства (відношення власного капіталу до його активів). Це обумовлено тим, що чим вища довіра до суб'єкта госпо-

дарювання, тим більший розмір кредиторської заборгованості (щодо власних коштів) він може отримати. В Японії цей показник становить не менше 20 %, у Німеччині – 30 %, в Англії – 40 %. Для економіки України його значення перебуває на рівні близько 50 %.

Копав якомсь один чоловік край дороги канаву. Їхав тією дорогою король та й спитав того чоловіка:

– Скажи-но мені, голубе, а скільки ти береш за день за свою важку працю?
– Ой, найясніший пане, беру я три гроші.

Здивувався король і спитав його, як він може прожити на три гроша.
Та я з тих трьох грошей один повертаю, другий позичаю, а з третього живу.

Король думав-думав, що воно означає, аж голова йому обертом йшла, та все ніяк не втямить, що воно й до чого.
От він і признався, що не знає, як йому те розуміти.

– Та то ж, найясніший пане, – каже чоловік, – так воно й є! Годую старого німечного батька, отож йому повертаю, бо він мене годував. Годую і малого сина – йому позичаю, щоб він мені повертав, коли постарію. А на третій гріш сам мушу жити.
(З народної словацької казки «Про три гроша»)

Р. С. Отож, сама природа родини створює для людини умови взаємнокредитного суспільства, що є головним. Проте, куди треба спрямувати ще кошти, щоб бути більш багатим?

Нормативи застосовуються не лише для оцінки відповідальності позичальника, а й для його стимулювання. Для цього використовуються різні нормативи, зокрема ETI.

Іншим важливим показником, який використовується для оцінки та управління відповідальністю позичальника, є LTV (співвідношення розміру кредиту до вартості заставного майна). У практиці економічно розвинених країн показники ETI і LTV можуть коливатись, однак, зазвичай, не виходять за економічно обґрунтовані межі (наприклад, $LTV \leq 70\%$, $ETI \geq 30\%$).

Крім цих показників, застосовуються й інші, які поділяються на звичайні (наприклад, коефіцієнт рентабельності, платоспроможності) та інтегральні (показник Альтмана, Лісу і т. п.).

2. Суть теорії грошових зобов'язань

Зобов'язання як соціально-економічне явище є важливим поняттям багатьох суспільних наук. Зобов'язання, що вимірюються грошима, належать до особливої сфери людської діяльності – економіки, а точніше, – фінансів, внаслідок чого проблему грошових зобов'язань, або просто зобов'язань, в економіці логічно розглядати крізь призму фінансової науки.

Аналіз зобов'язань в економічній діяльності людини свідчить, що на конкурентному ринку кожен виробник і продавець товарів бере на себе неформальне зобов'язання задовольнити бажання покупця за рахунок очікуваної ним корисності запропонованого продукту. Такий підхід до проблеми дає підставу стверджувати, що на ринку товарів і послуг (очікуваних корисностей) відбувається процес продажу та придбання зобов'язань. Ці зобов'язання мають неформальний характер: вони не оформлюються документально, але реально діють. Сьогодні у розвинених країнах покупець має юридичне право повернути продавцю багато видів товарів і вимагати від нього грошового відшкодування за завдані збитки (викликані невиконанням продавцем зобов'язань).

Важливо зазначити, що гроші, за допомогою яких вимірюється вартість зобов'язань продавця, є зобов'язаннями урядів, які їх емітували. Емісія паперових і електронних грошей центральним банком та їх подальший обіг також належать до процесу обігу зобов'язань. У цьому випадку зобов'язання щодо вартості грошей (їх ліквідності) бере на себе виконав-

ча влада країни. Отже, зобов'язання в економіці генеруються центральними банками шляхом емісії паперових і електронних грошей. Після випуску «нові» гроші вступають у обіг.

Тепер звернімося до цінних паперів як носіїв зобов'язань емітента. Розвиток грошово-кредитних відносин та поява широкого спектру фінансових продуктів (зокрема, облігацій, акцій тощо) та їх похідних (опціонів, ф'ючерсів, варантів та інших подібних) призвели до значного розширення обігу зобов'язань.

Виходячи з закону вартості та принципів ефективного її використання, стає зрозумілою роль зростання обсягів обігу зобов'язань для економіки будь-якої держави.

Усі зобов'язання в економіці доцільно розділити на дві великі групи: первинні та наступні.

Якщо ви хочете відчутти природу грошей – ідіть та намагайтесь взяти кошти в борг.

Первинні грошові зобов'язання – це зобов'язання, які були емітовані державними органами. До них належать грошові кошти в різних формах. Процес їх обігу належить, відповідно, до першого рівня.

До наступних грошових зобов'язань можна віднести всі зобов'язання, що утворились на ринку після випуску центральним банком грошей. До них належать зобов'язання продавців на ринку товарів і послуг (2-й рівень), а також кредитні договори (3-й рівень), фінансові інструменти (4-й рівень), похідні фінансові продукти (5-й рівень).

Можна зробити висновок, що всі грошові зобов'язання взаємопов'язані. Приміром, зростання обігу зобов'язань на кредитному ринку логічно призводить до зростання обігу зобов'язань на ринках товарів і послуг. Зростання оборотів на ринках похідних фінансових інструментів призводить до зростання обігу зобов'язань на фондовому ринку, ринку сільгоспродукції тощо.

Збільшення обігу зобов'язань на конкурентному ринку призводить до зростання їх вартості. Зменшення їх обігу веде до зменшення приросту вартості.

3. Ліквідність грошових зобов'язань, принципи та методи її підвищення

Обіг грошових зобов'язань перебуває у безпосередньому зв'язку з їх ліквідністю.

Чим вища ліквідність грошових зобов'язань у конкурентній економіці, тим більшими є обсяги та швидкість обігу цих зобов'язань, чим менша – тим вони нижчі. Цю залежність можна розглядати як специфічний закон обороту грошових зобов'язань.

Розв'язання проблеми ліквідності грошових зобов'язань – це найважливіше завдання всіх суб'єктів господарювання, починаючи від сім'ї або підприємства і закінчуючи світовим ринком. Це завдання є актуальним як для країн з перехідними економіками, так і для високорозвинутих держав.

Розглянемо детальніше проблему підвищення ліквідності зобов'язань.

Ліквідність зобов'язань визначається, по-перше, спроможністю задовільняти покупця (кредитора) своєю споживчою корисністю або дохідністю, по-друге, доступністю (розміром ринкової вартості), по-третє, надійністю (забезпеченістю, гарантованістю), по-четверте, зручністю придбання і користування. Варто відзначити, що найбільш універсальним фактором збільшення ліквідності грошових зобов'язань є їх корисність, яка включає всі інші фактори: доступність, надійність, зручність користування.

Крім перерахованих вище факторів, ліквідність залежить від тієї інформації, яка розповсюджується продавцем щодо певного блага. Інформаційна парадигма економіки дає підставу стверджувати, що вартість блага цілком визначається цінністю вкладеної у нього інформації. У зв'язку з цим при обігу зобов'язань важливе значення має інформація стосовно конкретного зобов'язання та його емітента. На основі цієї інформації формуються кредитні відносини між суб'єктами господарювання. Якщо інформація може задовільнити покупця, тоді він купує товар

Ретельне управління фінансовим обігом є найважливішим фактором процвітання.

Роберт Кійосакі

або послугу, і тим самим кредитує емітента. Основним принципом цих відносин є *принцип довіри-відповідальності*. Відповідальність продавця є гарантією достатнього рівня дохідності (корисності) і надійності зобов'язань, що викликає довіру до продавця на ринку.

Проте на конкурентному ринку величезний обсяг інформації призводить до того, що кредитору важко зробити пра-

вильний вибір на користь конкретного продукту. Крім того, велике значення для підвищення ліквідності грошових зобов'язань має інформація про виробника (позичальника або емітента цих зобов'язань). Інформаційна проблема ефективного обігу грошових зобов'язань має декілька аспектів: *по-перше*, забезпечення рівного та відкритого доступу до інформаційних ресурсів всіх учасників ринку; *по-друге*, надійність (достовірність) інформації про очікувану корисність зобов'язань; *по-третє*, зручність у користуванні інформаційним продуктом.

4. Фінансові інструменти підвищення ліквідності грошових зобов'язань

У підвищенні ліквідності грошових зобов'язань особливу роль відіграє те, наскільки в країні широко використовують фінансові продукти (насамперед, фінансові інструменти на пред'явника і похідні фінансові продукти).

Про роль похідних фінансових інструментів в економіці останніми роками написано багато наукових праць. На думку *Р. К. Мертон*, *З. Боді* та *Р. Г. Габбарда*, головне призначення цих фінансових інструментів полягає у підвищенні ліквідності грошових зобов'язань на ринку через розподіл ризику серед його учасників.

На думку російського ученого *А. Фельдмана*, похідні фінансові інструменти з'явилися внаслідок входження суспільства в інформаційну епоху. З цим не можна не погодитися, враховуючи, що широке використання деривативів стало можливим завдяки застосуванню електронних засобів і, передусім, Інтернет.

Завдяки системі Інтернет, операції з похідними фінансовими продуктами через сучасні технічні засоби і програмне забезпечення на фінансових ринках США здійснюють громадяни

Світ побудований на русі зобов'язань. Фінансист повинен це усвідомити і діяти за його принципами, розраховувати відповідні нормативи та створювати інструменти, щоб прискорити обіг зобов'язань.

Найбільш чудовим стало те, що завдяки похідним фінансовим інструментам, опціоном та іншим похідним продуктам ризику стали розподілятися по всьому суспільству.

Роберт Мертон

усіх країн світу, у тому числі України і Росії. Завдяки цьому США підтримують високу ліквідність інвестиційних інструментів, акумульованих зі всього світу й активно працюючих на розвиток американської економіки.

Похідні фінансові інструменти прийшли на зміну державним гарантіям як засіб забезпечення ліквідності різних грошових зобов'язань. Наприклад, якщо на кінець ХХ ст. на ринку іпотечного капіталу в США ліквідність багатьох вторинних продуктів (облігацій та їм подібних) підтримувалась діяльністю агентств, що працювали за бюджетні кошти, то останнім часом їх почали замінювати похідні фінансові інструменти. Аналогічні процеси останніми десятиліттями відбулися й на інших ринках, зокрема на ринках сільськогосподарської продукції, що значно підвищило ефективність обігу грошових зобов'язань.

5. Стандартизація як шлях до пришвидшення обігу та покращення управління грошовими зобов'язаннями

Стандартизація зобов'язань має дуже велике значення для підвищення їх обігу. Стосовно ринків товарів і послуг, то тут,

Історія розвитку людської цивілізації нагадує нам, що синхронізація й стандартизація ніколи не виникають за одну ніч, але якщо вони стали реальністю, їм дуже важко перешкодити.

Хіланд Е. Томас

окрім конкуренції, що підвищує якість товарів та їх ліквідність, необхідно здійснювати стандартизацію товарів і послуг на рівні держави. Гласність і прозорість діяльності державних комітетів з захисту прав споживачів – також важливий напрям підвищення ліквідності грошових зобов'язань. Практика свідчить, що в країнах з перехідними економіками, де немає широкої конкуренції виробників і продавців товарів і послуг, ціна грошових зобов'язань часто не відповідає їх корисності.

Тому важливо досягти підвищення відповідальності емітентів за еквівалентне забезпечення вартістю своїх зобов'язань. Окрім вжиття заходів урядом країни щодо розвитку конкуренції серед виробників і продавців, необхідно також всебічно розвивати суспільний контр-

оль з боку покупців (кредиторів) за якістю зобов'язань емітента.

Прикладом ефективної оцінки і управління зобов'язаннями позичальника є банківські технології, засновані на інформаційних базах про позичальників та їх зобов'язання. Еквівалентність забезпечення зобов'язань емітента перевіряється банками у двох основних напрямках: по-перше, забезпечення їх вартістю створюваних грошових потоків і заставним майном; по-друге, морально-етичними якостями емітента, які відображаються в його кредитній історії.

Було б доцільним для всіх споживачів товарів і послуг створити спеціальний механізм оперативної інформації не лише про корисність продукту, а й про емітента грошових зобов'язань. На ринку не повинно бути анонімних виробників і продавців товарів і послуг. Крім того, інформаційна система має у будь-який час давати відомості кредитору про рейтинг емітента зобов'язань.

Велику роль у підвищенні відповідальності емітентів усіх рівнів мають відігравати сучасні технічні засоби інформаційного обміну. Йдеться про широке використання можливостей Інтернет.

Практика показала, що побудова бізнесу на основі інформаційних мереж підвищує обіг грошових зобов'язань і дає підприємствам та їх об'єднанням істотне зростання доходів. Так США у 90-х рр. XX ст. досягли значного розвитку на основі вмілого поєднання електронно-інформаційних технологій і структурної реорганізації за принципом інформаційно-логічних ділових мереж.

Стосовно форм втілення зобов'язань, то їх електронна форма також істотно впливає на обсяги обігу. Наприклад, електронні гроші й інші електронні фінансові продукти найбільш зручні в обліку, зберіганні й обігу. Сучасні технічні засоби і програмне забезпечення істотно підвищують зручність у роботі з грошовими зобов'язаннями, що обумовлює зростання їх ліквідності. Тому сучасна економіка все більше потребує електронних технічних засобів, розвиток яких й надалі просуватиметься від корпоративного до індивідуального користування. Розвиток мобільних індивідуальних комп'ютерів і широке їх застосування – одна з найважливіших умов зростання обігу грошових зобов'язань в економіці.

Завдання для самостійної роботи

1. Слухачам важливо зрозуміти, що теорія кредиту є однією з найважливіших складових у сучасній фінансовій науці. Теорія кредиту разом з теорією грошових зобов'язань дає розуміння багатьох принципів фінансового менеджменту. При вивченні теми важливо зрозуміти, що грошам притаманні всі функції кредиту, та їх обіг ґрунтується на правилах довіри і відповідальності.

2. Необхідно вміти пов'язувати принципи (норми) кредитних відносин з їх кількісними показниками (нормативами).

Особливу увагу потрібно звернути на суть теорії грошових зобов'язань, яка є новою. Ця теорія висвітлює умови підвищення ліквідності грошових зобов'язань, що є найважливішим завданням менеджера.

Для майбутніх фахівців з фінансів важливо розуміти природу фінансових інструментів у підвищенні ліквідності грошових зобов'язань.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Проаналізувати суть кредиту та його функції.
2. Розкрити природу кредиту.
3. Які є основні норми кредиту?
4. У чому полягають спеціальні принципи кредитування?
5. Які основні нормативи довірчо-відповідальних відносин у фінансах?
6. Розкрити суть нормування кредитних відносин.
7. Висвітлити теорію грошових зобов'язань.
8. Які є рівні грошових зобов'язань?
9. Дати огляд нормуванню грошових зобов'язань на макrorівні та мікрорівні.
10. Які існують принципи підвищення ліквідності грошових зобов'язань?
12. Які є фінансові інструменти підвищення грошових зобов'язань?

Завдання для роздумів та дискусій

Охарактеризувати обіг грошових зобов'язань крізь призму співвідношення довіри і відповідальності в розв'язанні проблем суспільства.

Тестові завдання до тем 2 і 3

1. Функція грошей, яка поєднує їх сучасну форму зі змістом:

- а) обігу;
- б) ліквідності;
- в) міри вартості;
- г) інформаційна;
- д) стимулююча.

2. Інформаційна функція притаманна:

- а) ризикам;
- б) грошам;
- в) ринкам;
- г) цінам;
- д) капіталу.

3. Суть грошей полягає в їх:

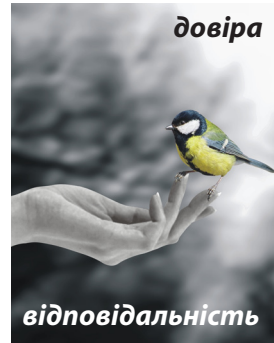
- а) формах;
- б) функціях;
- в) фінансових відносинах;
- г) здатності визначити ціну;
- д) фінансових законах.

4. Норматив – це:

- а) похідна від норм;
- б) якісний показник;
- в) кількісний показник;
- г) об'єктивний показник;
- д) показник, який визначає норми.

5. Що належать до норм кредиту?

- а) довіра;
- б) відповідальність;
- в) LTV;

Це не гроші

- г) ЕТІ;
 - д) DCR.
6. Основне джерело багатства:
- а) гроші;
 - б) земля;
 - в) природні копалини;
 - г) технології;
 - д) кредит (довіра).
7. Значення LTV із світової практики:
- а) $LTV \leq 50$;
 - б) $LTV \geq 30$;
 - в) $LTV \leq 70$;
 - г) $LTV \geq 90$;
 - д) $LTV \geq 50$.
8. Основний принцип теорії грошових зобов'язань:
- а) руху грошей;
 - б) нормованого споживання;
 - в) ліквідності;
 - г) руху вартості;
 - д) еквівалентності.
9. Значення ЕТІ із світової практики:
- а) $ETI \geq 30 \%$;
 - б) $ETI \leq 40 \%$;
 - в) $ETI \geq 25$;
 - г) $ETI \geq 70$;
 - д) $ETI \leq 50$.
10. До неформальних грошових зобов'язань належать:
- а) гроші;
 - б) товари і послуги;
 - в) кредитні договори;
 - г) векселі;
 - д) опціони.

Індивідуальне завдання за цією темою

1. Розробити фінансовий механізм щодо підвищення ліквідності грошових зобов'язань на певному сегменті ринку.

P.S. Якість виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 1).

МОДУЛЬ II

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВА

ТЕМА 4

ОЦІНКА ТА ОБЛІК ВАРТОСТІ АКТИВІВ У ФІНАНСОВОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

1. Суть фінансової оцінки майна та майнових прав.
2. Організація оціночної діяльності в Україні. Принципи оцінки.
3. Підходи та методи оцінки ринкової вартості активів.
4. Суть фінансового обліку майна та майнових прав.
5. Принципи та методи фінансового обліку.
6. Фінансова звітність, форми її подання та використання.
7. Оцінка вартості бізнесу та її значення.

Деякі джерела інформації до теми

I. Основні джерела:

1. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – К.: Украинское библейское общество, 2001. – 1221 с.
2. *Вэйтилингэм Р.* Руководство по использованию финансовой информации. The Financial Times. – М.: Финансы и статистика, 1999.
3. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні: Наук. вид-ня / Дехтяренко Ю. Ф., Лихогруд М. Г., Манцевич Ю. М. та ін. – К.: Профі, 2002.
4. Оценка стоимости недвижимости / Грибовский С. В., Иванова Е. Н., Львов Д. С. и др. – М.: ИНТЕРРЕКЛАМА, 2003.
5. *Євтух О. О.* Оцінка нерухомості при іпотеці. – Луцьк: Вежа, 2006.
6. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 47.

7. Стоимость компаний: оценка и управление / Пер. с англ. / Коупленд Том, Колер Тим, Муриен Джек. – М.: Олимп-бизнес, 1999.
8. *Маркус Я.* Оцінка бізнесу. – К.: Знання, 2003.
9. Положення НБУ «Про порядок розрахунку резерву на відтворення можливих збитків від операцій з цінними паперами» // www.rada.gov.ua
10. Фінансовий облік / Голов С. та ін. – К.: Лібра, 2005.
11. Real Estate Appraisal Terminology / В. Boyce. – Cambridge, Mass.: Ballinger Publishing Company, 1975.
12. The Appraisal of Real Estate. – 12th edition. – The Appraisal Institute, 2001.

II. Додаткові джерела:

13. *Булычева Г. В., Малышев О.* Оценка рискованных долговых обязательств. Учебное пособие. – М.: ФА, 2001.
14. *Федотова М. А., Уткин Э. А.* Оценка недвижимости и бизнеса. Учебник. – М.: Тандем, ЭКМОС, 2000.
15. *Якубова Д. Н.* Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности: учебно-методическое пособие. – М.: ФА, 2001.

1. Суть фінансової оцінки майна та майнових прав. Мета, значення та види фінансової оцінки

Термін «оцінка» широко використовується як у повсякденному житті, так і в науковій діяльності. Зазвичай його розуміють як процес визначення якості, цінності чого-

В бізнесі все починається з оцінки вартості.

Кшиштоф Стемпень

будь. У науці поняття оцінки набуває специфічного значення залежно від сфери наукової діяльності, напрямку проведення досліджень.

В економіці оцінку розуміють як процес визначення розміру вартості майна (майнових прав, бізнесу) у грошових одиницях. Така оцінка, що здійснена за допомогою грошового вимірника, називається фінансовою (або грошовою) оцінкою.

Фінансова оцінка майна є найважливішою складовою фінансового менеджменту. Адже кожна господарська операція з

активами: купівля-продаж, надання в забезпечення виконання зобов'язань, внесок до статутного фонду, надання або отримання майна в оренду, страхування, тощо, – потребує оцінки цих активів. Оцінка майна та майнових прав забезпечує виконання таких функцій фінансового менеджменту, як облік, планування, контроль і аналіз господарської діяльності.

На макроекономічному рівні оцінка забезпечує справедливість господарських операцій для кожної зі сторін угоди і сприяє стабільності та ефективності національної економіки.

Сфера фінансової оцінки майна може бути поділена за різними ознаками. З точки зору використання результатів, важливим є поділ за принципами, на яких ґрунтується оцінювання. Так, якщо фінансова оцінка здійснюється на ринкових принципах, тоді можна стверджувати про ринкову оцінку вартості. Нормативна оцінка вартості майна (майнових прав) здійснюється на основі правил і методів, встановлених нормативними документами. В основі її проведення – стандартизовані процедури і визначені нормативним чином показники. Відповідно, нормативна вартість буде сильно відрізнятися від ринкової. Водночас, стандартизованість

процедур оцінки нормативної вартості дозволяє здійснювати контроль за точністю і правильністю її проведення. Тому нормативна вартість використовується в тих випадках, коли першочерговим завданням є забезпечення прозорості і контролюваності оціночних

дій – приміром, при оцінці майна для його оподаткування.

При оцінці майна на ринкових принципах найбільш поширеною є оцінка ринкової вартості. Її застосовують при багатьох операціях: страхуванні, заставних операціях, купівлі-продажу майна тощо. Ринкова розмір – це ймовірний величин, що визначений в грошовій сумі, яку хотів би отримати продавець майна на дату оцінки внаслідок комерційної угоди між непов'язаними особами добровільним покупцем і добровільним продавцем – після адекватного маркетингу на відкритому ринку за умови, що кожна зі сторін діяла б зі знанням справи, розсудливо і без примусу.

За розрахунком років після ювілею ти повинен купляти у твого ближнього, і на основі розрахунку років доходу він повинен продавати тобі; якщо лишається багато років, збільш ціну, а якщо мало років лишається, зменши її, оскільки відоме число років урожаю він продає тобі

Біблія, Левит 25: 15–16

2. Організація оціночної діяльності в Україні. Принципи оцінки

Оціночна діяльність в Україні регламентується Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», де визначено, що оціночну діяльність можуть здійснювати уповноважені особи, які мають вищу освіту, спеціальну підготовку, практичний досвід та права для здійснення оцінки різних видів майна. З цією метою організується підготовка цих фахівців, яка включає навчання та проходження практики з оцінювання майна.

У процесі своєї діяльності професійний оцінювач керується певними принципами та методами оцінки, тобто теоретико-методологічною базою та власним досвідом.

Фінансова оцінка майна враховує три групи характеристик об'єкта (які відповідають трьом підходам до оцінки майна): ціни продажу подібного майна, доходи від його використання і витрати на створення. При оцінці всебічно враховується інформація, отримана на ринку (кон'юнктура ринку, рівень конкуренції) та економічні особливості оцінюваного майна. Залежно від того, як майно оцінюється, слід більше уваги приділити дохідним характеристикам майна або витратам на його створення. Тому роль особистих суджень оцінювача при фінансовій оцінці є досить значною, – часто говорять, що оцінка здійснюється «експертним шляхом».

Я вважаю, що значна частина нещастя людини обумовлена невірною оцінкою, яку вона дає цінностям.

Бенджамін Франклін

Принципи оцінки вартості активів сьогодні ґрунтовно висвітлені в науково-практичній літературі, їх повинні знати і використовувати менеджери. Принципи оцінки доцільно поділити на певні групи:

- ↳ принципи формування вартості;
- ↳ принципи проведення оцінки.

До принципів формування вартості належить ряд принципів, що можуть бути поділені на чотири групи.

Група А: принципи, що пов'язані з ринковим середовищем (залежності, відповідності, пропозиції та попиту, конкуренції, зміни).

Група Б: принципи, що базуються на уявленнях користувача (корисності, заміщення та очікування).

Група В: принципи, пов'язані із землею, будівлями та спорудами (залишкової продуктивності, внеску, зростання та зменшення доходів, збалансованості, оптимального розміру та оптимального розподілу).

Група Г: додаткові принципи (принцип відповідності виду вартості цілям оцінки, що впливають на вибір оціночних процедур, застосування методів оцінки, кінцевий розмір оціночної вартості об'єкта; принцип залежності розміру оціночної вартості від ліквідності і частки прав на оцінюваний об'єкт).

Деякі вчені окремо розрізняють принципи проведення оцінки, які вони поділяють на дві групи:

а) загальні принципи:

- принцип об'єктивного підходу до оцінки;
- принцип врахування загальних закономірностей процесу оцінки;
- принцип комплексного підходу;
- принцип гнучкого реагування;
- принцип професіоналізму;
- принцип конфіденційності;
- принцип інформаційного впливу.

б) спеціальні принципи:

- принцип найкращого і найбільш ефективного використання;
- принцип відповідності методики оцінки цілям її проведення;
- принцип залежності розміру оціночної вартості від ліквідності та частки прав на оцінюваний об'єкт;
- принцип відповідності використовуваних даних.

Фундатором теорії оцінки вважають *Альфреда Маршала*.

3. Підходи та методи оцінки ринкової вартості активів

З принципами оцінки пов'язані підходи та методи оцінки. Всі методи поділяють на групи або підходи:

А) *Порівняльний підхід*.

У порівняльному підході ринкова вартість майна визначається на основі відомих цін продажу майна, подібного до оцінюваного. Цей підхід є найбільш точним, оскільки спирається на фактичні ціни угод, які за своєю природою вже враховують як дохідні, так і витратні чинники.

Розрахунок ринкової вартості здійснюється за формулою:

$$PB = \Pi_x \pm \Delta M,$$

де: Π_x – ціна об'єкта x , що подібний до оцінюваного;

ΔM – визначена оцінювачем поправка, що враховує відмінності між оцінюваним об'єктом і об'єктом x , вибраним для зіставлення. Поправки можуть бути як у абсолютному виразі (у гривнях), так і у відносному (у відсотках). Для розрахунку розміру поправок найчастіше використовується метод парних продажів.

Метод парних продажів спирається на ціни купівлі-продажу двох ідентичних об'єктів, які відрізняються між собою лише однією характеристикою, поправка на яку і використовується для визначення ринкової вартості об'єкта.

Б) Дохідний підхід. Він використовується для оцінки ринкової вартості об'єктів, що приносять дохід. Цей підхід включає в себе три методи: метод прямої капіталізації, метод дисконтування грошових потоків та метод валового рентного мультиплікатора.

1. Метод прямої капіталізації здійснює перетворення чистого операційного доходу у вартість об'єкта. При цьому формула розрахунку має вигляд:

$$PB = \frac{\text{ЧОД}}{C_k},$$

де: ЧОД – розмір чистого операційного доходу;

C_k – ставка капіталізації.

Ставка капіталізації складається з двох частин:

$$C_k = Cd + \text{НПК},$$

де: Cd – ставка дисконтування;

НПК – норматив повернення капіталу.

Найбільш розповсюдженим в Україні методом розрахунку ставки дисконтування є метод кумулятивної побудови, який полягає у сумуванні безризикової ставки дохідності, яка передбачає нульовий або близький до нього ризик втрати інвестованого капіталу, та надбавок за ризики, пов'язані з інвестуванням у оцінюваний актив. Безризикову ставку, зазвичай, визначають як середню арифметичну ставок дохідності по валютних депозитах банків зі стабільним фінансовим станом.

Норматив повернення капіталу може бути визначений таким чином:

$$\text{НПК} = \frac{1}{\text{ТЕЖ}},$$

де: ТЕЖ – термін економічного життя (період від дати створення активу до очікуваної дати закінчення його використання).

2. Метод валового рентного мультиплікатора подібний до попереднього, однак, не враховує витрати з утримання активу:

$$\text{РВ} = \text{ВД} \times \text{ВРМ},$$

де: ВД – валовий дохід, що дає оцінюваний об'єкт;

ВРМ – валовий рентний мультиплікатор.

Валовий рентний мультиплікатор визначається таким чином:

$$\text{ВРМ} = \frac{\text{Ц}_x}{\text{ВД}_x},$$

де: Ц_x – ціна продажу об'єкта-аналога;

ВД_x – валовий дохід, що його дає об'єкт-аналог.

3. Метод дисконтованих грошових потоків (на відміну від двох попередніх) використовується при значних коливаннях доходів від активу з року в рік, або за умови, що доходи від активу отримуються не на постійній основі. Формула розрахунку вартості за цим методом виглядає так:

$$\text{РВ} = \sum_{t=1}^n \frac{\text{ЧОД}_t}{(1+Cd)^t} + \frac{\text{Рев}}{(1+Cd)^n},$$

де: ЧОД_t – прогнозний чистий операційний дохід від оцінюваного об'єкта (в t -період);

Рев – прогнозована ціна перепродажу об'єкта після закінчення періоду володіння (ціна реверсії);

t – прогнозований період володіння;

Cd – ставка дисконтування.

В) Витратний підхід найбільш прийнятний для об'єктів, які не мають активного ринку продажу та не приносять доходів від експлуатації (приміром, будівлі шкіл, дитячих садків, – вони рідко продаються, і, водночас, не приносять власнику доходів).

Метод витрат дозволяє визначити ринкову вартість активу шляхом розрахунку витрат на створення нового об'єкта та їх зменшення відповідно до зниження корисності оцінюваного об'єкта.

Наприклад, процес оцінки нерухомості методом витрат складається з таких етапів: оцінка ринкової вартості незабудованої земельної ділянки, визначення суми витрат, пов'язаних з будівництвом, розрахунок накопиченого зносу будівлі, та як кінцевий етап – розрахунок вартості об'єкта нерухомості як суми ринкової вартості земельної ділянки та витрат зі створення будівлі (споруди) на цій ділянці за мінусом зносу будівлі.

У нерухомості є три властивості, які впливають на її вартість:

- по-перше, це місце її знаходження;
- по-друге, місце, де вона знаходиться;
- по-третє, місце знаходження цієї нерухомості.

Вислів американських девелоперів

РВ= Вартість ділянки +Витрати будівництва (виробництва) – Знос.

З перерахованих вище підходів найбільш точним є порівняльний підхід. У випадку, якщо його застосування з певних причин проблематичне (приміром, майно рідко продається на ринку, або інформація про ціни купівлі-продажу має конфіденційний характер), слід використовувати два інші підходи, і їх результати порівняти між собою, а вже на основі порівняння цих результатів і експертного підходу визначити кінцевий показник ринкової вартості.

Крім того, необхідно враховувати, що обидва альтернативні підходи (дохідний та витратний) ефективно використовувати не завжди можливо, що також здійснює вплив на застосування методів оцінки. Приміром, при оцінці цінних паперів використовується тільки порівняльний або дохідний підхід, а при оцінці нематеріальних активів – лише дохідний підхід.

Крім того, необхідно враховувати, що обидва альтернативні підходи (дохідний та витратний) ефективно використовувати не завжди можливо, що також здійснює вплив на застосування методів оцінки. Приміром, при оцінці цінних паперів використовується тільки порівняльний або дохідний підхід, а при оцінці нематеріальних активів – лише дохідний підхід.

4. Суть фінансового обліку майна та майнових прав

Суть фінансового обліку майна та майнових прав розкривається через його функції. Зокрема, фінансовий облік повинен забезпечити виконання таких функцій:

а) інформаційна, яка полягає у виявленні, вимірюванні, реєстрації, накопиченні, узагальненні, збереженні та переданні інформації про діяльність суб'єкта господарювання зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень. Носіями цієї інформації є гроші, за допомогою яких ми вимірюємо не тільки вартість майна та майнових прав, але й результати господарської діяльності. Ця інформація узагальнюється у фінансовій, податковій та іншій звітності, що використовує грошовий вимірник;

б) контрольна функція, що дозволяє здійснювати постійний контроль за:

☞ зберіганням, наявністю та рухом майна підприємства, обґрунтованістю залучення капіталу та раціональністю його використання;

☞ правильністю та своєчасністю розрахунків підприємства за податками і обов'язковими платежами, а також з іншими кредиторами; своєчасністю повернення дебіторської заборгованості.

Менеджер повинен здійснювати як попередній, так і поточний та подальший контроль. Контрольна функція спрямована на забезпечення постійного контролю за господарськими процесами на підприємстві та досягнення високих результатів діяльності суб'єкта господарювання;

в) аналітична функція, яка дозволяє оцінювати фінансовий стан суб'єкта господарювання, тобто визначати зміни в структурі його активів та ефективність їх використання, аналізувати зміни в структурі зобов'язань та напрями по-

Ти повинен знати, що з будь-якої статті, складеної тобою в журналі, завжди слід зробити дві у Головній книзі: «Дати» та «Мати». Боржник завжди позначається словом «на», а віритель – «від».

**Лука Пачолі
«Трактат про рахунки та записи»**

– При курсі в п'ятсот вісімдесят сім франків п'ятдесят сантимів на кожну акцію припадає на десять су менше, – сказав Гундерман.

О, пане, – смиренно заперечив агент, – адже це складе різницю всього тільки в сорок три франки!

У сорок три франки! Так це величезна сума! Що я, по-вашому, краду, чи що? Гроші рахунок люблять – от моє правило!

**Е. Золя «Гроші»
Діалог мільярдера Гундермана з біржовим агентом**

ліпшення використання капіталу, підвищення загальної вартості капіталу.

Серед трьох наведених вище функцій основною є інформаційна, оскільки фінансова інформація використовується як внутрішніми підрозділами підприємства (при плануванні діяльності, контролі і аналізі), так і зовнішніми користувачами (коли постає питання про доцільність співпраці з підприємством). На рис. 4.1 наведено напрямки використання фінансової інформації.

5. Принципи та методи фінансового обліку

В основі фінансового обліку є певні принципи, що наведені на рис. 4.2.

Методи обліку – це сукупність прийомів та процедур, які використовуються для відображення і узагальнення господарських операцій.

До основних методів обліку можна віднести:

- ⇒ документування;
- ⇒ інвентаризацію;
- ⇒ оцінку;
- ⇒ рахунки;
- ⇒ калькулювання;
- ⇒ подвійний запис;
- ⇒ баланс та іншу звітність.

Документування є способом первинного спостереження за господарськими операціями та фіксації основної інформації щодо цих операцій. Фіксація відповідної інформації здійснюється на бланках документів і за стандартами, викладеними в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Форми первинних документів затверджуються Міністерством фінансів України та Міністерством статистики України.

Обов'язковими реквізитами первинних документів є: найменування документа (прибуткова/видаткова накладна, рахунок, акт введення в експлуатацію / списання тощо), дата складання, опис господарської операції в натуральному і вартісному виразі, підписи осіб, відповідальних за здійснення операції.

Метод інвентаризації полягає у перевірці фактичної наявності активів та відповідності фактичних залишків матеріальних цінностей даним обліку. Інвентаризацію (в обов'яз-

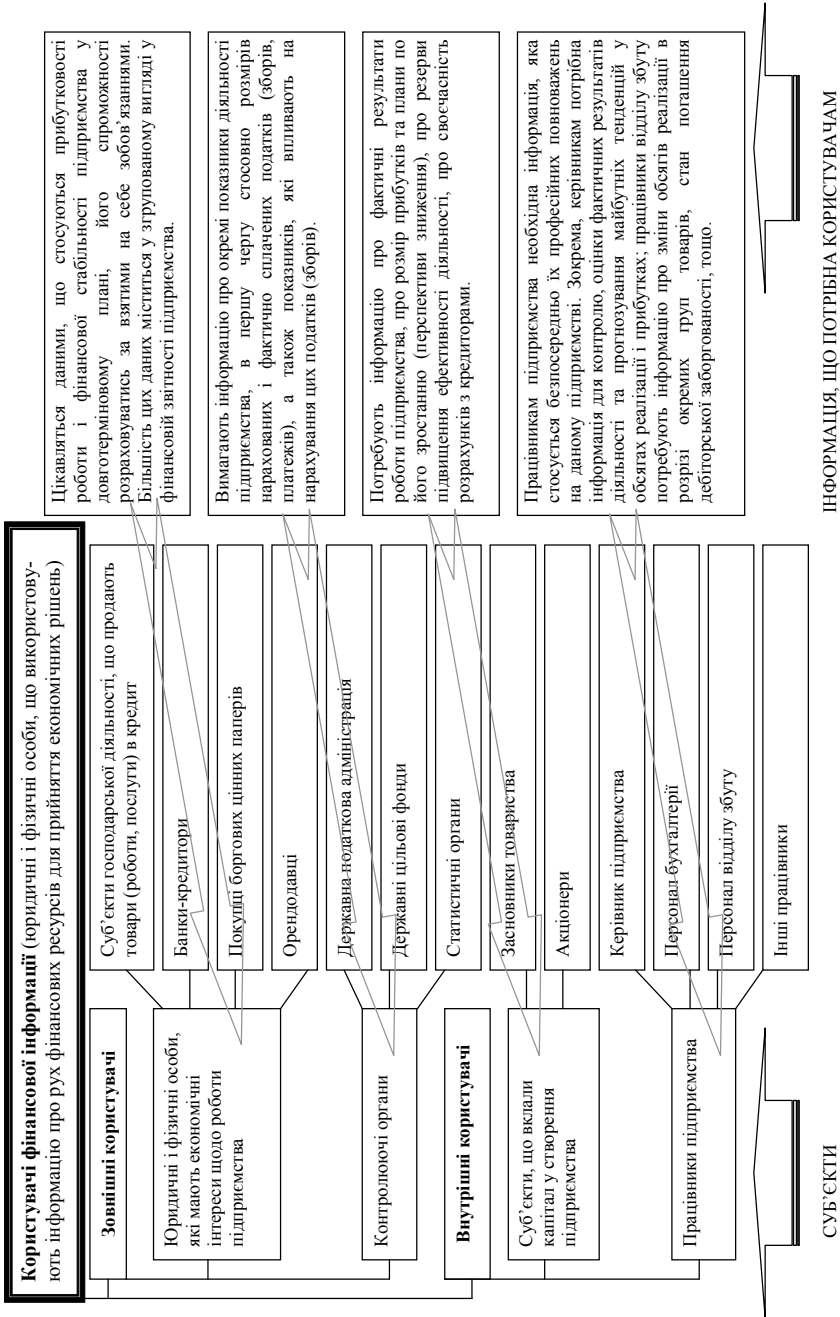

Рис. 4.1. Напрямки використання фінансової інформації

Рис. 4.2. Основні принципи ведення фінансового обліку

ковому порядку) здійснюють у разі зміни матеріально відповідальних осіб, за встановлення фактів крадіжок, після стихійних лих та в інших подібних випадках, передбачених законодавством.

Метод оцінки полягає в тому, що реєстрація надходження або вибуття активів здійснюється у грошовій формі за фактичною ціною купівлі (продажу), після чого активи (у грошовій формі) групуються у фінансовому обліку за видами або цілями їх використання.

Рахунки – це інструмент обліку наявності та використання активів, зобов'язань і власного капіталу підприємства. Відображення господарських операцій на рахунках здійснюється методом подвійного запису.

Подвійний запис – це метод, згідно з яким кожна господарська операція повинна бути відображена двічі – за дебетом одного і за кредитом іншого рахунка (наприклад, переміщення грошей з поточного рахунка в касу відображається як за кредитом 311 рахунка, так і за дебетом 301 рахунка).

Калькулювання – це спосіб групування витрат і визначення собівартості виготовленої продукції і виконаних робіт (наданих послуг). Калькуляційні таблиці складають на основі нормативних вимог, розроблених для кожної галузі. Калькулювання дозволяє аналізувати структуру витрат на виробництво продукції, надання послуг, обґрунтовано встановлювати ціни.

Метод балансу та іншої фінансової звітності призначений для узагальнення даних обліку. Роль звітності полягає у наданні повної, достовірної та неупередженої інформації зовнішнім та внутрішнім користувачам про фінансовий стан підприємства на звітну дату та про здійснені за звітний період господарські операції. Дані звітності використовуються для аналізу фінансового стану підприємства, розрахунку ефективності використання товарно-матеріальних цінностей, коефіцієнтів ліквідності, показників рентабельності тощо.

6. Фінансова звітність, форми її подання та використання

Фінансова звітність – це сукупність звітних документів, які містять інформацію (виражену у грошовій формі) про результати діяльності та розміщення ресурсів суб'єкта господарювання. Фінансова звітність може класифікуватись за

різними ознаками. За рівнем економічної діяльності її можна класифікувати таким чином:

- а) міжнародний рівень;
- б) державний рівень;
- в) галузевий рівень;
- г) рівень підприємства (банку тощо);
- д) рівень сім'ї.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» фінансова звітність підприємств (крім бюджетних установ, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності та суб'єктів малого підприємництва, визнаних такими відповідно до чинного законодавства) включає:

- 1) Баланс.
- 2) Звіт про фінансові результати.
- 3) Звіт про рух грошових коштів.
- 4) Звіт про власний капітал.
- 5) Примітки до річної фінансової звітності.

Крім того, на окремих підприємствах (банківських установах, страхових компаніях, сім'ях) можуть використовуватись додаткові форми фінансової звітності. Ці форми, зазвичай, затверджуються керівництвом відповідного суб'єкта господарювання.

Для прикладу наведемо розроблені менеджерами фірми «Прайс» (м.Київ) звітні документи (для внутрішнього користування). Фінансова звітність підприємства «Прайс» складається зі:

1. Звіту про прибуток.
2. Звіту про майновий стан.

Звіт про прибуток включає дві таблиці. Зразки форм наведено у табл. 4.1, 4.2:

Таблиця 4.1

Результати діяльності

Дохід	Витрати	Прибуток

Таблиця 4.2

Витратна частина

Витрати	Сума
<i>1</i>	<i>2</i>
Заробітна плата	
Основна заробітна плата	
Додаткові виплати	
Податки, збори та обов'язкові платежі	
Пенсійний фонд	
Фонд соц. страхування від нещ. випадків	
Фонд соц. страхування на випадок безробіття	
Фонд соц. страхування з тимчасової втрати працездатності	
Прибутковий податок	
ПДВ	
Інші податки, збори, платежі	
Транспорт	
Витрати на паливо	
Витрати на ремонт	
Технічне обслуговування	
Стоянка	
Інші транспортні витрати	
Зв'язок	
Мобільний зв'язок	
Телефон	
Інтернет	
Послуги	
Електроенергія	
Комунальні послуги	
Охорона	
Реклама та маркетинг	
Розсилка рекламної продукції	
Реклама у засобах масової інформації	
Зовнішня реклама	
Рекламна продукція	
Інші	
Разом витрат	

Звіт про майновий стан має форму, що наведена в таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Звіт про майновий стан

Активи	Сума	Пасиви	Сума
Основні фонди		Власний капітал	
Товари			
Суми на поточних рахунках		Банківські кредити	
Каса			
Розрахунки з клієнтами		Розрахунки з клієнтами	
Розрахунки з організаціями		Розрахунки з організаціями	
Розрахунки з приватними особами		Розрахунки з приватними особами	
Розрахунки з постачальниками		Розрахунки з постачальниками	
Разом		Разом	

На форму фінансової звітності та особливості її складання впливають різні фактори, а саме: особливості ринку, галузь господарювання, внутрішньофірмовий менеджмент та інше.

На державному рівні фінансова звітність стандартизована вимогами Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. На міжнародному рівні фінансова звітність здійснюється за міжнародними стандартами обліку.

До річної фінансової звітності включені: Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал, Примітки до річної фінансової звітності. Проміжна (місячна, квартальна) звітність, яка охоплює певний період, складається наростаючим підсумком з початку звітного року, і до її складу включені Баланс та Звіт про фінансові результати.

Баланс – це звіт про господарський стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал. Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про стан підприємства на звітну дату.

Показники балансу надають корисну і необхідну інформацію про стан активів, власного капіталу та зобов'язань. Баланс використовують як джерело інформації для аналізу структури активів і пасивів підприємства, що надає можливість оцінити зміни та визначити наслідки цих змін. Цей аналіз необхідно доповнювати аналізом:

- ↳ показників стану основних засобів підприємства та ефективності їх використання;

- ↳ структури оборотних активів і джерел їх формування, а також показників ефективності використання оборотних коштів підприємства;

- ↳ фінансової стійкості підприємства;

- ↳ ліквідності і платоспроможності підприємства тощо;

Звіт про фінансові результати – це звіт про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства. Метою складання звіту про фінансові результати є надання інформації про доходи, витрати, прибутки (або збитки) діяльності підприємства за звітний період.

Дані Звіту про фінансові результати використовують для оцінки результатів діяльності підприємства. При цьому доцільно вивчати структурні зміни доходів, витрат та динаміку прибутку (збитку); визначати вплив окремих факторів на розмір прибутку (збитку) від операційної діяльності підприємства; розраховувати рентабельність діяльності підприємства.

Звіт про рух грошових коштів – це звіт, який відображає надходження і витрачання грошових коштів протягом діяльності підприємства у звітному періоді. Метою складання Звіту про рух грошових коштів є надання інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства.

У Звіті про рух грошових коштів наводяться дані про рух грошових коштів протягом звітного періоду внаслідок операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, тобто підприємство наводить суми надходжень та видатків грошових коштів у розгорнутому вигляді.

Дані Звіту про власний капітал надають можливість користувачам (передусім, фінансовим менеджерам) аналізувати причини змін окремих складових власного капіталу і ви-

значити наслідки цих змін. Показники Звіту є важливим джерелом інформації для прийняття рішень щодо управління власним капіталом підприємства.

Примітки до фінансової звітності – це сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію статей фінансової звітності, а також іншу інформацію, розкриття якої передбачено положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Відповідно до порядку подання фінансової звітності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2000р. № 419, підприємства подають фінансову звітність:

Фінансове управління повинно починатись і закінчуватись оцінкою вартості господарства.

- органам, до сфери управління яких вони належать;
- трудовим колективам на їх вимогу;
- власникам (засновникам) відповідно до установчих документів;
- іншим органам та користувачам згідно із законодавством;
- органам державної статистики;
- органам Державного казначейства (щодо використання бюджетних асигнувань, одержаних з державного бюджету);
- фінансовим відділам райдержадміністрацій, міськвиконкомів та фінансовим управлінням обласних, Київської і Севастопольської міських держадміністрацій (щодо використання асигнувань, одержаних з місцевих бюджетів);
- державному реєстратору за місцезнаходженням реєстраційної справи.

Суб'єкти малого підприємництва і представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності складають скорочену фінансову звітність, яка включає:

- 1) Баланс.
- 2) Звіт про фінансові результати.

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік.

7. Оцінка вартості бізнесу та її значення

Метою діяльності суб'єкта господарювання є задоволення потреб суспільства загалом, і кожної конкретної людини зокрема.

Об'єктивним відображення цього в ринковому конкурентному середовищі є дохід та прибуток. Вхідні грошові потоки, і передусім, прибуток, призводять до зростання вартості конкретного підприємства і, як наслідок, багатства всієї країни. Зростання вартості суб'єкта господарювання свідчить про виконання ним своєї місії, і тому дуже важливим є вміти вимірювати вартість суб'єкта господарювання і відслідковувати її динаміку.

Існує ряд причин, з яких оцінка ринкової вартості підприємства стає складним завданням.

По-перше, у бухгалтерському обліку оцінка майна і майнових прав здійснюється на основі історичної вартості, яка не завжди відповідає ринковій вартості певного виду майна на ринку у конкретний момент часу.

По-друге, сьогодні в Україні підприємства, здійснюючи фінансовий облік, не завжди відображають в балансі нематеріальні активи. Приміром, гудвіл у балансі підприємств обліковується не завжди.

У листопаді 2002 року компанія Nestle S.A. придбала 100 % акцій ВАТ «Волиньхолдинг», сплативши за його нематеріальні активи десятки мільйонів доларів США, які на той час не були відображені в балансі акціонерного товариства.

По-третє, дії бухгалтера спрямовуються, насамперед, на обрахунок розміру платежів до бюджету, а фінансовий облік часто є лише другорядним завданням. Відповідно, на абсолютній більшості підприємств знос основних засобів відображає не реальне їх знецінення, а нормативи, встановлені Законом «Про оподаткування прибутку підприємств».

***Зростання прибуткового бізнесу.
Задоволення споживача. Лідерство
у світовому масштабі у сфері
управління... Це визначає наше основне
завдання і шляхи досягнення головної
мети компанії – забезпечення
росту її ринкової вартості в інтересах
акціонерів.***

***Витяг зі звіту
голови правління корпорацій Honeywell
Corporation Майкла Бонсиньора перед
акціонерами***

***А як би ви визначили головну мету
і завдання корпорації?***

По-четверте, вартість підприємств, що підлягають приватизації, може зменшуватись з боку зацікавлених осіб.

За оцінками експертів ціна акцій російського ВАТ «Газпром» при приватизації була занижена у 14–17 тис. разів порівняно з ринковою вартістю.

Оцінку вартості підприємства можна здійснити за двома напрямками:

а) оцінка майна підприємства на основі відомих підходів до оцінки ринкової вартості: підхід порівняння продажів, дохідний підхід та витратний підхід;

б) другий напрям передбачає оцінку всього бізнесу суб'єкта господарювання на основі ринкової вартості акцій на активному конкурентному фондовому ринку.

Другий метод є найбільш досконалим, але він потребує активного фондового ринку та ґрунтовних знань процесів, що відбуваються на ньому.

Завдання для самостійної роботи

1. Під час вивчення цієї теми необхідно вивчити теоретико-методологічні засади оцінки майна і, передусім, підходи і методи оцінки ресурсів суб'єктів господарювання.

2. Виходячи з загальних підходів до оцінки, студенти повинні усвідомити особливості оцінки різних видів активів: земельних ділянок та іншого нерухомого майна, нематеріальних активів та цінних паперів.

Особливе значення для фінансового управління суб'єктом господарювання має оцінка його бізнесу. Майбутнім спеціалістам бажано особливу увагу приділити проблемним питанням оцін-

ки бізнесу в умовах недосконалого обліку та обмеженості інформації.

3. Практичне значення мають питання з фінансового обліку активів. Необхідно повторити курс бухгалтерського обліку та приділити увагу особливостям складання фінансової звітності на сучасних підприємствах.

4. Знайти та проаналізувати наукові праці за цією темою.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У яких випадках виникає необхідність оцінки ринкової вартості?

2. У чому полягає відмінність оцінки нормативної вартості від ринкової вартості майна?

3. Які методи можуть бути віднесені до дохідного підходу оцінки ринкової вартості? Як здійснюється розрахунок вартості за кожним з них?

4. У чому полягають переваги і недоліки кожного з трьох методів дохідного підходу в оцінці?

5. У чому полягає сутність порівняльного підходу та яка послідовність визначення вартості за цим підходом?

6. У чому полягає сутність витратного підходу та яка послідовність визначення вартості за цим підходом?

7. Перерахуйте основних користувачів фінансової інформації про роботу підприємства та висвітліть, які саме дані їм потрібні.

8. Назвіть і охарактеризуйте функції фінансового обліку.

9. Які є основні методи обліку? Розкрийте їх зміст.

10. Які основні форми фінансової звітності в Україні та яка інформація міститься у кожній з них?

Запитання для роздумів та дискусій

У чому полягають проблеми сучасної оціночної діяльності?

Тестові завдання

1. Які з принципів слід віднести до групи «принципи, що базуються на уявленнях користувача»:
 - а) принцип відповідності методики оцінки цілям її проведення;
 - б) принцип конфіденційності;
 - в) принцип корисності;
 - г) принцип внеску;
 - д) принцип пропозиції та попиту;
 - е) принцип очікування.

2. Які з принципів слід віднести до групи «загальні принципи проведення оцінки»:
 - а) принцип конкуренції;
 - б) принцип відповідності використовуваних даних;
 - в) принцип професіоналізму;
 - г) принцип внеску;
 - д) принцип найкращого і найбільш ефективного використання;
 - е) принцип гнучкого реагування.

3. Який підхід вважається найбільш точним у практиці оцінки:
 - а) порівняльний;
 - б) дохідний;
 - в) витратний.

4. Що є основним чинником, який береться до уваги при використанні дохідного підходу:
 - а) доходи від продажу подібних об'єктів;
 - б) щорічні чисті операційні доходи;
 - в) доходи від використання об'єктів, які можуть бути як у середніми, так і визначеними окремо за роками;
 - г) доходи від продажу майна за мінусом витрат на його розвиток (модернізацію, добудову тощо).

5. Витратний підхід слід застосовувати:
 - а) у всіх можливих випадках;
 - б) для оцінки об'єктів, які не мають активного ринку продажу та не приносять доходів від експлуатації;
 - в) якщо дохідний підхід з якихось причин застосувати не можна;
 - г) на вибір оцінювача.

6. Виберіть вірний варіант:

а) $PB = \frac{ЧОД}{C_k}$, $C_k = Cd - НПК$;

б) $PB = ЧОД \times C_k$, $C_k = Cd + НПК$;

в) $PB = \frac{ЧОД}{C_k}$, $C_k = Cd + \frac{ЧОД}{ТЕЖ}$;

г) $PB = \frac{ЧОД}{C_k}$, $C_k = Cd \times НПК$.

7. Яка з названих нижче форм фінансової звітності відображає структуру активів і пасивів на певну дату:

- а) баланс;
- б) звіт про фінансові результати;
- в) звіт про рух грошових коштів;
- г) звіт про власний капітал.

8. Які з перерахованих нижче принципів не належать до принципів фінансового обліку:

- а) послідовності;
- б) неперервності діяльності;
- в) заміщення;
- г) історичної (фактичної) собівартості;
- д) гнучкості;
- е) нарахування та відповідності доходів і витрат;
- ж) періодичності;
- к) повного висвітлення.

9. Ставка капіталізації – це:

- а) відношення валового доходу до ціни продажу об'єкта;
- б) відношення чистого доходу від об'єкта до ціни продажу;
- в) відношення ціни продажу об'єкта до чистого доходу від нього;
- г) відношення ціни продажу об'єкта до валового доходу від нього.

10. Метод подвійного запису – це:

- а) метод, який дозволяє здійснювати контроль за правильністю обліку шляхом дублювання всієї інформації;
- б) метод, що встановлює окремий рахунок для кожного з видів активів (пасивів) та відображає кожну операцію в двох формах: збільшення за одним рахунком і зменшення за іншим;
- в) метод, що вимагає відображати дані як у первинних документах (використовуються бухгалтером у роботі), так і у внутрішніх звітних формах (використовуються при аналізі фінансової діяльності підприємства).

Індивідуальне завдання за цією темою

1. Підготувати практичні завдання з оцінки та фінансового обліку активів підприємства.

2. З отриманих Вами даних (див. Додаток Б) вибрати потрібні, використати їх для оцінки майна та бізнесу підприємства. Визначити додаткові, які на Вашу думку потрібні для оцінки вартості активів та бізнесу підприємства.

P.S. Виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 2).

ТЕМА 5

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1. Сутність та види фінансового планування та прогнозування.
2. Принципи та методи фінансового планування та прогнозування.
3. Фінансове планування вхідних грошових потоків підприємства.
4. Фінансове планування вихідних грошових потоків.
5. Фінансове планування прибутку.
6. Бюджетування як вид фінансового планування.
7. Фінансове планування вартісних потоків у позагрошовій формі.

Деякі джерела інформації до теми

І. Основні джерела:

1. Білик М. Фінансове планування на підприємстві в сучасних умовах // Фінанси України. – 2006. – № 4.
2. Боди З., Мертон Р. Финансы / пер. с англ. – М.: Вильямс, 2000.
3. Гринолл Э. Финансы и финансовое планирование для руководителей среднего звена / пер. с англ. – М.: Финпресс, 1998.
4. Євтух О. Т. Теорія економічного нормування // Фінанси України. – 2005. – №6.
5. Євтух О. Т. Теорія вартості крізь призму фінансів // Фінанси України. – 2005. – № 11.
6. Тейл Г. Прикладное экономическое прогнозирование / пер. с англ. – М.: Прогресс, 1970.
7. Теличко Р. Фінансове планування в сучасних умовах господарювання // Економіка та держава. – 2006. – № 9.
8. Сатклифф М. Эффективная финансовая деятельность. Секреты финансовых директоров / пер. с англ. – М.: Вершина, 2007.

II. Додаткові джерела:

9. Біла О. Г. Фінансове планування і прогнозування: Навчальний посібник. – Л.: Компакт-ЛВ, 2005. – 312 с.
10. Коллінз Дж. С., Поррас Дж. И. Построенные навечно. – Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004.
11. Фінансове прогнозування: методи та моделі: Навч. посібник / Костіна Н. І., Алексеєв А. А., Василик О. Д. – К.: Знання, КОО, 1997.
12. Ленгдон К., Бонхем А. Финансы / пер. с англ. – М.: Эксмо, 2007.
13. Савчук В. Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций. – К.: Максимум, 2001.

1. Сутність та види фінансового планування та прогнозування

Прогнозування в перекладі зі старогрецької мови означає «знання наперед», передбачення будь-чого. Тобто прогнозування – це формування висновку щодо розвитку подій (процесів, явищ) у майбутньому, основою чого є проведення спеціальних досліджень.

Кращий спосіб провістити майбутнє – вгадати його.

Алан Кесі Планування – це діяльність з розробки схеми майбутньої діяльності, що передбачає порядок, послідовність дій, їх зв'язок з очікуваним результатом.

Фінансове прогнозування та планування – це такі види діяльності з передбачення подій (процесів, явищ), які здійснюються за допомогою грошей.

Фінансове планування, на відміну від фінансового прогнозування, стосується тих процесів, на які ми маємо безпосередній вплив і результати розвитку яких ми визначаємо. Планування, порівняно з прогнозуванням, супроводжується зазвичай визначенням більшої кількості контрольних параметрів та показників.

Об'єктом фінансового планування є процеси, що пов'язані з грошовими відносинами.

Предметом у фінансовому плануванні є грошові потоки та фінансові показники, що відображають відносини господарської діяльності в суспільстві. Фінансове планування – це основа розвитку господарства, сім'ї, підприємства, країни.

Фінансове планування можна класифікувати за різними ознаками.

1. За терміном:
 - а) довгострокове або стратегічне планування (понад рік);
 - б) поточне або середньострокове планування (до року);
 - в) оперативне, або короткострокове планування (до місяця).
2. За напрямком грошових потоків:
 - а) планування вхідних грошових потоків (доходів);
 - б) планування вихідних грошових потоків (видатків);
 - в) планування прибутку.
3. За ресурсами, які плануються:
 - а) фінансове планування основного капіталу;
 - б) фінансове планування оборотного капіталу;
 - в) фінансове планування людського капіталу.
4. За видами діяльності:
 - а) фінансовий план реалізації продукції;
 - б) фінансовий план виробничої діяльності;
 - в) фінансовий план формування ресурсів на підприємстві;
 - г) фінансовий план санації;
 - д) фінансовий план інвестиційної діяльності тощо.
5. За видами господарств¹:
 - а) фінансове планування сім'ї;
 - б) фінансове планування підприємства;
 - в) фінансове планування країни.

Всі види фінансових планів тісно пов'язані між собою і складають систему фінансового планування.

Фінансове планування повинно бути спрямоване на кінцеву мету кожного підприємства – задоволення потреб людини. Тому фінансове планування тісно пов'язане з маркетинговим, виробничим та іншими видами планування на підприємстві.

¹ Прим. авт. У цій темі розглянуте питання фінансового планування підприємства.

2. Принципи та методи фінансового планування та прогнозування

Розробка фінансових планів і прогнозів ґрунтується на загальноприйнятій у світовій практиці методології, яка визначає основні принципи і методи проведення розрахунків планових і прогнозних показників.

Принципи планування – це вихідні правила формування і обґрунтування планів (та прогнозів) з погляду їх доцільності, системності, структури, логіки, організації розробки.

Принципи планування можуть бути поділені на декілька груп:

I. Принципи, які мають загальний характер.

1. Принцип повноти. Планування на підприємстві повинно охоплювати всі напрями роботи підприємства, незалежно від того, належать вони до операційної, інвестиційної чи фінансової діяльності.

2. Принцип точності. Показники, які визначаються при плануванні, повинні бути максимально точними, а плани – конкретними та однозначними.

3. Принцип економічності. Витрати на планування мають бути меншими за ефект, що очікується від запланованих дій та процесів.

4. Принцип безперервності. Планування досягає своєї мети тоді, коли воно здійснюється не епізодично, а безперервно у часі.

Ключ до покращення управління своїми грошима – навчитись раціонально використовувати свій час. А ключ до того, щоб раціонально розпоряджатися своїм часом, полягає у збільшенні горизонту планування.

Роберт Алан

5. Принцип масовості. До процесу планування повинні залучатись не лише працівники планово-економічного відділу, а й працівники, які безпосередньо будуть виконувати відповідні плани (це буде підвищувати ефективність планування і активізувати ініціативу виконавців).

II. Теоретико-методологічні принципи планування.

Основними з них є такі:

1. Наукова обґрунтованість планів. Розробка основних планових показників повинна базуватись на перевірених ретроспективних даних, матеріалах аналізу, чинних норма-

тивно-правових актах, вітчизняному і зарубіжному досвіді фінансового планування.

2. Комплексність планування. Показники, викладені у фінансових планах, повинні узгоджуватись з ресурсним забезпеченням підприємства, а також з реальними обсягами ринкового попиту та іншими факторами зовнішнього середовища.

3. Системність у плануванні. При плануванні повинен бути забезпечений системний підхід у дослідженнях і розробці планових показників, тобто щоб процес розробки кожного показника відштовхувався від загальної мети, а окремі складові фінансового плану були взаємно узгоджені між собою.

4. Оптимальність у плануванні. Цей принцип орієнтує на вибір найбільш економічно вигідного варіанту з ряду альтернативних планів розвитку підприємства.

5. Визначення провідних ланок і напрямків. Цей принцип передбачає на кожному етапі розвитку підприємства визначення пріоритетних напрямків спрямування коштів з метою забезпечення конкурентних темпів економічного розвитку.

6. Взаємозв'язок поточних і перспективних планів. Передбачає закріплення провідної ролі за перспективним планом і підпорядкування йому поточного плану.

7. Координація та узгодженість планів. Передбачає внутрішньогосподарську і внутрішньосистемну узгодженість планів та координацію дій щодо ефективного використання ресурсів.

8. Принцип гнучкості планування. У ринковому середовищі важливим є оперативно реагувати на зміни, що впливають на діяльність суб'єктів господарювання.

III. Загальні фінансово-економічні принципи планування:

1. Принцип попиту і пропозиції.

2. Принцип довіри-відповідальності;

3. Принцип нормованих витрат;

4. Принцип збалансованості надходжень та видатків.

5. Принципи прибутковості та рентабельності.

Розробка фінансових планів (прогнозів) здійснюється на основі цих принципів, що дозволяє раціонально використовувати наявні ресурси і ефективніше досягати мети діяльності господарства.

Середня за розміром американська корпорація здійснює свою діяльність на основі п'ятирічного перспективного плану. Горизонт прогнозування японських корпорацій складає до 150 років.

Методика фінансового планування складається з методів планування, що застосовуються на підприємстві, способів обчислення та обґрунтування планових фінансових показників.

Методи планування – це прийоми, способи та процедури техніко-економічних обчислень планових показників, їх обґрунтування у прив'язці до стратегічних завдань розвитку підприємства. За оцінкою спеціалістів, нараховується понад 150 методів планування, хоча на практиці використовується близько 15–20. Розглянемо найбільш типові методи фінансового планування.

Нормативний метод ґрунтується на використанні науково обґрунтованих фінансових нормативів. До сфер використання нормативного методу можна віднести: нормування оборотних засобів (сировини, матеріалів, палива, незавершеного вироб-

ництва, готової продукції тощо, а також нормування оплати праці, амортизаційних відрахувань).

Розрахунково-аналітичний метод передбачає використання ретроспективних даних економічного аналізу. Його суть полягає в тому, що на підставі фактично досягнутих показників, прийнятих за базу розрахунків, і прогнозного індексу їх зміни визначаються планові показники. Метод може застосовуватись при плануванні валового прибутку, очікуваного рівня рентабельності та багатьох інших показників фінансового плану.

Метод оптимізації планових завдань передбачає розрахунок планових показників за декількома можливими варіантами розвитку підприємства, а потім вибір кращого з них. Критеріями вибору можуть бути максимум прибутку на вкладені

ресурси, мінімум витрат, мінімальний термін окупності проекту тощо.

Балансовий метод. За допомогою балансового методу досягається зв'язок прогнозованих видатків з наявними фінансовими ресурсами та прогнозованим їх приростом і забезпечується ресурсне збалансування плану економічного розвитку. За цим методом складається прогнозний баланс активів і пасивів підприємства, баланс грошових потоків тощо.

Похідним від балансового та розрахунково-аналітичного методу є метод «Процент від продажів».

Метод економіко-математичного моделювання передбачає побудову математичної моделі, яка відображає залежність прогнозних показників від певних чинників економічного розвитку і подальше використання цієї моделі для побудови фінансових планів. Економіко-математичні моделі будують за функціональним або кореляційним зв'язком.

Побудова кореляційного зв'язку потребує значної кількості даних за подібними підприємствами. Функціональний зв'язок потребує меншої кількості даних (адже він відображається формулою, що встановлює певну відповідність між факторною і результативною ознаками), але більш складних аналітичних досліджень.

Метод експертних оцінок передбачає оцінку можливих ризиків, з якими стикається господарюючий суб'єкт, та розробку на цій основі експертних висновків щодо майбутніх тенденцій роботи підприємства.

Метод коефіцієнтів – це метод, який передбачає розрахунок відносних показників діяльності підприємства і екстраполяцію цих показників у майбутнє. За допомогою цього методу оцінюється склад, структура, раціональність розміщення та ефективність використання капіталу, вкладеного в активи підприємства, здійснюється експрес-аналіз і оцінка фінансового стану підприємства.

Програмно-цільовий метод передбачає розробку фінансового плану на основі мети, завдань і показників, встановле-

Ми розробили комплексний фінансовий план, в якому певні напружені завдання з використання кожного фактора здійснюють вплив на зростання багатства акціонерів: ріст обсягів продажу, прибутку, обігового капіталу, капіталовкладень та податків.

Витяг з річного звіту голови правління корпорації Honeywell Corporation Майкла Бонсиньора перед акціонерами

них програмою економічного і соціального розвитку підприємства.

Існує декілька підходів до класифікації методів планування. Розглянемо один із них, а саме класифікацію методів за

Сучасне планування здійснюють не стільки за допомогою грошей, скільки за допомогою знань про гроші.

Хоуп Джеремі

мірою формалізації. Згідно з зазначеним підходом всі методи прогнозування можна умовно поділити на інтуїтивні, формалізовані і комплексні.

Формалізовані методи передбачають конкретну послідовність дій з прогнозування фінансових показників; методологія розрахунків чітко викладена і часто визначенається у вигляді формул. Ці методи, маючи однакові початкові дані, завжди призводять до однакових кінцевих результатів. Формалізовані методи умовно поділяють на дві великі групи: методи екстраполяції тенденцій і методи моделювання.

Інтуїтивні методи використовують у випадках неможливості кількісної оцінки окремих явищ (процесів), або неможливості врахувати значну кількість факторів через складність об'єктів планування. Ці методи базуються на використанні експертних оцінок.

Комплексні методи містять в собі окремі елементи формалізованих та інтуїтивних методів. Як приклад до комплексних може бути віднесено сценарний метод.

3. Фінансове планування вхідних грошових потоків підприємства

Підприємство має різні вхідні грошові потоки, серед яких:

- виручка від реалізації товарів (робіт, послуг) та майна;
- грошові потоки, що створюють засновники підприємства при формуванні власного капіталу;
- грошові позики від банківських установ та інших кредиторів;
- повернення з бюджету сплаченого ПДВ тощо.

Планування грошових фінансових потоків здійснюється на основі певних принципів та нормативів. Розглянемо планування грошових потоків, що створюють засновники при формуванні власного капіталу. Спочатку формується статутний фонд підприємства на основі принципів:

1. Довіри – відповідальності.
2. Нормованих витрат.

Основним принципом серед них є принцип довіри-відповідальності. Кожна операція з залучення коштів (в тому числі з формування статутного фонду) потребує довіри потенційних засновників до бізнесу, що планується, а, з іншого боку, вкладання власних коштів засновниками в бізнес підвищує їх відповідальність. Цей принцип вимірюється за допомогою певного нормативу, – існує (встановлений законодавством) норматив мінімального розміру статутного фонду. Цей норматив варіює для підприємств різної організаційно-правової форми (акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю тощо). Призначення цього нормативу – підвищити відповідальність засновників за свої зобов'язання і забезпечити мінімальний рівень захисту кредиторів на випадок проблем з погашенням заборгованості підприємством.

Принцип нормованих витрат також знаходить своє відображення у процесах формування статутного фонду. Розмір статутного фонду повинен визначатись, виходячи з потреби здійснення витрат на організацію бізнесу в умовах, коли підприємство ще не має кредиторської заборгованості. (Засновники планують здійснювати витрати за рахунок власних коштів. Вхідний грошовий потік, відповідно, планується, виходячи з очікуваних витрат на створення товарів і послуг.)

Іншими словами, вхідний грошовий потік при створенні підприємства повинен відповідати не тільки мінімальному розміру статутного капіталу, але й початковим витратам діяльності підприємства.

Крім того, нормативним показником, який відображає відповідальність засновників товариства, є показник платоспроможності або достатності капіталу:

$$\frac{Вк}{А} ,$$

де: Вк – власний капітал,

А – активи.

Цей показник ми можемо назвати показником довіри до підприємства або показником відповідальності засновників товариства. Показник встановлює залежність між власними і залученими коштами та спрямований на те, щоб ризик кредиторів (який вимірюється як частка власного капіталу підпри-

емства на гривню сукупних активів) не перевищував встановленого рівня. Для різних установ в різних економічних ситуаціях його оптимальний рівень може коливатися. Проте його не завжди дотримуються (оскільки для підприємств, крім банків, немає юридичних вимог щодо мінімального рівня).

Планування позикових коштів здійснюється також з дотриманням принципу довіри-відповідальності. Чим вищою є довіра до підприємства, тим більшу суму коштів воно може залучити. Довіра до підприємства з боку потенційних кредиторів з'являється, коли воно має хороший і стабільний фінансовий стан, стабільну кредитну історію або заставне майно достатньої вартості. Можуть бути встановлені коефіцієнти, які відображають залежність між розміром кредиторської заборгованості (перебуває в прямому зв'язку з довірою до підприємства) і показниками його діяльності. Приміром, співвідношення розміру кредиту до вартості застави:

$$LTV = \frac{Вкр}{Вз} ,$$

де: $Вз$ – вартість застави;

$Вкр$ – розмір кредиту.

Іншим подібним показником є коефіцієнт ETI . Він встановлює мінімальну суму власних коштів, що повинні бути спрямовані у інвестиційний проект. Показник розраховується таким чином:

$$ETI = \frac{E}{I} ,$$

де: E – сума власних інвестицій в проект;

I – загальний розмір інвестицій.

Нормальним вважається рівень коефіцієнта ETI близько 0,2-0,5, тобто мінімум власних коштів становить 20 % від суми інвестицій.

Виручка від продажу товарів і послуг планується на основі ретроспективних даних і очікуваних змін у попиту на ринку, клієнтах, а також інших даних, приміром, очікуваних змін у законодавстві. В основі отримання достатніх доходів від реалізації товарів і послуг є принцип довіри – відповідальності, а також попиту і пропозиції. Виручки розраховуються з врахуванням цін товарів та обсягів їх реалізації:

$$Q = P \times N,$$

де P – ціна товару; N – обсяг реалізації товару.

Вхідний грошовий потік від цінних папірів – це суми, отримані від їх емісії та доходи, отримані від цінних паперів, випущених іншими підприємствами. Ці доходи визначаються як процент від номінальної вартості цінного паперу.

При плануванні позикових коштів (отриманих як банківський кредит або шляхом випуску боргових цінних паперів) також враховують коефіцієнт обслуговування боргу:

$$DCR = \frac{In}{P},$$

де: In – дохід від діяльності підприємства за мінусом витрат;
 P – платежі з повернення кредиту.

Значення DCR повинно бути не меншим ніж 1,2.

Крім цього, при плануванні кредитних коштів слід виходити з принципу збалансованості. Зокрема, надходження кредитних ресурсів повинні відповідати в часі потребам в них, а витрати на обслуговування боргу – збігатись з моментом надходження виручки від реалізації. Якщо ми залуцаємо кошти на незначний період, то ці ресурси повинні бути спрямовані у активи, що утримуються на балансі нетривалий час. Якщо ж залуцаємо на тривалий термін, то цей капітал повинен формувати необоротні активи.

Вимір того, наскільки зобов'язання можуть бути покриті за рахунок активів, можливий за допомогою показників ліквідності (як загальновідомих, так і тих, що розробляє підприємство).

Надходження податку на додану вартість з бюджету також підлягають плануванню (ПДВ складає 20 % від витрат на закупівлю товарів і послуг).

***Хто скупо сіє – той скупо жатиме,
а хто щедро сіє – той щедро й жатиме!***

***Новий Заповіт,
2-е Послання до Коринтян***

4. Фінансове планування вихідних грошових потоків

Вихідні грошові потоки можуть виникати (і, відповідно, повинні плануватись) в зв'язку з придбанням основного капіталу, здійсненням довгострокових фінансових вкладень, формуванням оборотних засобів, оплатою праці, виплатами відсотків і амортизацією кредиту, податковими плате-

жами та сплатою дивідендів. Вихідний грошовий потік, що пов'язаний з витратами діяльності підприємства, планується на основі принципів:

Важливо, які ми отримуємо вхідні грошові потоки, але ще більш важливішим є те, куди і як ми спрямовуємо вихідні грошові потоки.

Даріуш Ковальський

- ↪ попиту і пропозиції;
- ↪ довіри – відповідальності;
- ↪ збалансованості надходжень та витрат.

Основне правило, яке визначає розмір і конкретне спрямування вихідних грошових потоків, полягає у найбільш повному і якісному задоволенні потреб споживачів.

Показником, що може використовуватись при визначенні витрат на придбання основних фондів, є:

$$W = \frac{Q \times P}{N \times \Phi \times K_3},$$

де: Q – обсяг реалізації продукції;
 N – потужність обладнання;
 Φ – номінальний фонд часу роботи обладнання;
 K_3 – коефіцієнт завантаження обладнання;
 P – вартість одиниці обладнання.

Крім методу нормування при розрахунку грошового потоку ми можемо використовувати метод моделювання, індексний метод, метод експертних оцінок тощо (більш детально див. Боді З., Мертон Р. «Фінанси»).

При плануванні витрат необхідно дотримуватись відповідності у часі між терміном надходження виручки та моментом витрачання коштів на формування основного капіталу. Оскільки основні засоби мають значну вартість, то для їх придбання слід створювати окремі фонди (кошти або швидкоореалізовані активи); або планувати банківський кредит чи отримати майно у лізинг. Проте саме кредити є основним ресурсом придбання основного капіталу. Це висуває на перший план завдання дотримуватись стабільного фінансового стану і бути платоспроможним.

(Фінансове планування грошових потоків, що пов'язані з придбанням акцій або облігацій, буде розглянуте більш де-

↪ нормованих витрат (витрачати потрібно стільки, скільки необхідно на задоволення потреб ринку у послугах нашого підприємства);

тально в темі «Основи фінансового менеджменту інвестиціями на підприємстві»).

Розрахунок витрат робиться, виходячи з планового обсягу продажу товарів і послуг, відповідно, саме очікуваний попит ринку і є основою планування. В основі планування є розрахунок нормативів витрат оборотного капіталу. Крім того, нормується вартість складських запасів по сировині, матеріалах, готовій продукції, вартість напівфабрикатів і незавершеного виробництва в цеху тощо (більш детально див. тему 6). Крім того, можна використати й інші методи планування грошових потоків, наприклад, моделювання тощо. Витрати розносяться і групуються згідно зі статтями калькуляції.

При плануванні вихідних грошових потоків розраховуються також очікувані платежі за кредит. Розмір цих платежів визначається, виходячи з розміру кредиту, терміну його використання, рівня відсоткової ставки та комісійних платежів за користування коштами, порядку амортизації вартості позики.

Важливим вихідним грошовим потоком підприємства є також податки, очікувана сума яких визначається при плануванні на підприємстві.

5. Фінансове планування прибутку

Прибуток – це фінансовий показник, який визначається як різниця між загальними доходами і загальними витратами та відображає в абсолютних величинах ефективність діяльності підприємства – його здатність задовольняти потребу в певних товарах і послугах суб'єктів ринку.

$$Pr = Vx - Vix,$$

де: Vx – вхідні грошові потоки;

Vix – вихідні грошові потоки.

Фінансове планування прибутку передбачає збільшення вхідних грошових потоків та оптимізацію витрат, тобто зростання вхідних потоків повинно бути більшим, ніж вихідних. Для збільшення вхідних грошових потоків основні зусилля слід спрямовувати на задоволення потреб споживачів у товарах і послугах. Це може відбуватись як шляхом збільшення обсягів реалізації за рахунок заповнення вільного потенціалу сегмента ринку, так і за рахунок покращення якості продукції підприємства, а також її асортименту.

При плануванні прибутку підприємства іноді розраховують точку беззбитковості. Призначення цього показника – визначити той мінімальний обсяг виробництва, який дозволяє підприємству працювати без збитків (тобто визначити той мінімум виробництва і реалізації, при якому робота підприємства є ефективною). Розрахунок здійснюється таким чином:

На сучасному етапі компанія має за мету виконати своє першочергове фінансове завдання: забезпечити акціонерам сумарний річний дохід в розмірі, який був би зіставлений з показниками фірм, які рівноцінні нашій та входять в першу четвірку подібних нам компаній. Загальний річний дохід наших акціонерів визначається як сума приросту курсу акцій і дивідендів, що інвестовані в акції корпорації.

Витяг з річного звіту голови правління корпорації Honeywell Corporation Майкла Бонсіньоре перед акціонерами.

$$N = \frac{V_{\text{const}}}{C - V_{\text{зм}}},$$

де: V_{const} – постійні витрати підприємства,

C – ціна одиниці продукції;

$V_{\text{зм}}$ – змінні витрати в розрахунку на одиницю продукції.

При фінансовому плануванні прибутку широко використовується метод коефіцієнтів. Так, наприклад, при відомому коефіцієнті рентабельності бізнесу у певній галузі економіки та наявних активах у підприємства можна спланувати бажаний прибуток.

$$\text{Пр} = \text{Кра} \times \text{А}.$$

Тут також можна використовувати коефіцієнт віддачі акціонерного капіталу та показник прибутковості продажів.

На основі розміру прибутку планується вихідний грошовий потік на оплату капіталу засновників товариств – дивіденди.

На столі стоїть склянка із соком.

Песиміст:

«Вона наполовину порожня...»

Оптиміст каже:

«Вона наполовину повна!»

Фінансист:

«Ця склянка може бути наповнена ще наполовину!»

Планування виплат дивідендів доцільно здійснювати за принципом нормованих витрат: витратити потрібно стільки, скільки необхідно для створення товарів і послуг для повного задоволення потреб на ринку.

Тут мається на увазі таке. Першочерговим завданням підприємства є випуск конкурентоспроможної продукції, яка б задовільняла потреби споживачів. Ця мета визначає ту час-

тину прибутку, яка спрямовується на розвиток бізнесу. Саме підтримання достатнього рівня конкурентоспроможності продукції і стабільного розвитку є основою зростання вартості товариства у довгостроковому періоді. А саме, розвиток виробництва і зростання прибутків спричинює зростання курсу акцій, тобто зростання вартості товариства загалом.

Частина прибутку, що залишилась, спрямовується на виплату дивідендів. У світовій фінансовій практиці не визначено певного стандарту, який би відображав оптимальне співвідношення між розміром дивідентних виплат і розміром прибутку. Зазвичай дивіденди сплачуються в розмірі від 30 % до 70 % від прибутку.

Фінансовий менеджер – це не той, хто управляє грошима, а той, хто керує господарством за допомогою грошей та знань про гроші.

6. Бюджетування як вид фінансового планування

Бюджетування – це процес складання бюджетів, які відображають доходи (вхідні грошові потоки), витрати (вихідні грошові потоки) та прибуток підприємства.

Бюджетування є важливим для забезпечення ефективної роботи підприємства. Воно дає можливість не тільки визначати прибутковість діяльності підприємства, але й планувати його здатність своєчасно розраховуватись за своїми зобов'язаннями, що, в підсумку, визначає довіру до нього.

Ринок є складним механізмом, і тому передбачити всі нюанси надходження і витрачання грошових коштів неможливо. Відповідно, бюджет може бути тільки орієнтиром в господарській діяльності підприємства. Реальні грошові потоки будуть відрізнятись від планових показників (наприклад, при зміні обставин на ринку не всі споживачі товарів будуть в змозі сплатити гроші у певний час). Як наслідок, з'явиться розходження між доходами і видатками підприємства – це буде вимагати зовнішнього фінансування: отримання кредитних ресурсів.

Бюджет як форма плану, де отримують відображення виручка, витрати підприємства та прибуток, найбільшою мірою дозволяє кількісно відобразити виконання фірмою всіх п'яти принципів фінансів та їх взаємозв'язок.

7. Фінансове планування вартісних потоків у позагрошовій формі

На підприємстві можуть плануватись не тільки реальні грошові потоки, але і рух вартості в іншій формі.

Так, наприклад, ми можемо формувати статутний фонд підприємства шляхом внесення майна у негрошовій формі (приміром, формування статутного фонду шляхом внесення будівель, обладнання тощо).

Фінансове планування цієї операції буде вимагати від нас виміру в грошовій формі вартості майна, що вноситься до статутного фонду. Це дає можливість виміряти статутний фонд підприємства у грошах і визначити частку кожного з його засновників.

Фінансове планування вартісних потоків у позагрошовій формі повинно здійснюватися також при бартерних операціях і при господарських операціях з давальницькою сировиною.

Завдання для самостійної роботи

1. При вивченні цієї теми студентам слід приділити увагу суті та видам фінансових планів. Важливо зрозуміти, що фінансове планування – це не тільки планування грошових потоків, це планування діяльності суб'єкта господарювання на основі фінансів, тобто знань про гроші. Необхідно оволодіти теоретико-методологічною базою планування, зокрема принципами та методами фінансового планування.

2. При вивченні цієї теми важливо навчитися розраховувати точку беззбитковості, використовувати різні методи планування основного, оборотного капіталу та планування на основі фінансової звітності. Важливо пам'ятати, що ефективність фінансового планування ґрунтується на розумінні основних принципів: довіри-відповідальності, нормованих витрат та збалансованості в часі вхідних і вихідних грошових потоків. Розрахунок планових нормативів також спирається на наведені принципи фінансів.

3. Знайти та проаналізувати актуальні наукові праці за цією проблематикою.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрити суть фінансового планування.
2. Висвітлити види фінансових планів.
3. Висвітлити принципи і методи фінансового планування.
4. Пояснити застосування принципу довіри – відповідальності при плануванні вхідних грошових потоків.
5. Пояснити застосування теорії нормування при плануванні вихідних грошових потоків.
6. Дати характеристику принципу збалансованості грошових потоків та навести приклади його використання у фінансовому плануванні.
7. Здійснити огляд особливостей фінансового планування вартісних потоків у позагрошовій формі.
8. Які є основні нормативи фінансового планування?

Запитання для роздумів та дискусій

Як Ви вважаєте, що повинно включати в себе фінансове прогнозування діяльності корпорації терміну 100 років?

Тестові завдання

1. Поточне фінансове планування здійснюється на термін:
 - а) до п'яти років;
 - б) до року;
 - в) до місяця;
 - г) до півроку;
 - д) до кварталу.
2. Загальні фінансово-економічні принципи планування такі:
 - а) довіри—відповідальності;
 - б) точності;

- в) нормованих витрат;
- г) системності;
- д) оптимальності.

3. Основний метод фінансового прогнозування:

- а) коефіцієнтів;

Гроші – це лише засіб руху, в якому все, що не рухається, зникає.

Георг Зіммель

- б) балансовий;
- в) експертних оцінок;
- г) моделювання;
- д) оптимізації.

4. До вхідних грошових потоків належать:

- а) дохід;
- б) повернення ПДВ;
- в) розрахунки з кредиторами;
- г) розрахунки з дебіторами;
- д) сплата дивідендів.

5. До вихідних грошових потоків належать:

- а) пайові внески;
- б) оплата праці;
- в) розрахунки з дебіторами;
- г) розрахунки з кредиторами;
- д) збільшення статутного фонду.

6. При розрахунку точки беззбитковості використовуються такі показники:

- а) валовий дохід;
- б) прибуток;
- в) постійні витрати;
- г) змінні витрати на одиницю продукції;
- д) загальні витрати на одиницю продукції.

7. Бюджет дає можливість визначити:

- а) платоспроможність;
- б) достатність капіталу;
- в) прибутковість;
- г) рентабельність;
- д) ліквідність.

8. Принцип довіри—відповідальності використовується при фінансовому плануванні:

- а) витрат;
- б) доходу;
- в) розрахунків з бюджетом;

- г) амортизаційних відрахувань;
- д) формування статутного фонду.

9. Принцип нормованого споживання використовується при фінансовому плануванні:

- а) витрат;
- б) доходу;
- в) розподілу прибутку;
- г) податків;
- д) статутного фонду.

10. Значення нормативу дивідендної політики, що існує у світовій практиці (яку частку складають дивіденди від прибутку):

- а) $30 \% \leq \text{дивіденди} \leq 70 \%$;
- б) $40 \% \leq \text{дивіденди} \leq 60 \%$;
- в) $45 \% \leq \text{дивіденди} \leq 55 \%$;
- г) $65 \% \geq \text{дивіденди} \geq 35 \%$;
- д) $25 \% \leq \text{дивіденди} \leq 85 \%$.

і :) Індивідуальне завдання за цією темою

І рівень складності:

1. Скласти квартальний фінансовий план поточної діяльності підприємства за самостійно обраним напрямком ведення бізнесу. Приблизний перелік статей витрат додається (таблиця 5.1).

Таблиця 5.1

№ п/п	Найменування витрат	Сума, тис. грн
1	2	3
1	Сировина і основні матеріали (за мінусом відходів)	
2	Покупні напівфабрикати	
3	Мастильні та обтиральні матеріали	
4	Вартість електроенергії, пари, стиснутого повітря, води на приведення в рух верстатів, кранів, насосів, пресів та іншого виробничого устаткування	

Продовження табл. 5.1

5	Електроенергія і пара для технологічних цілей	
6	Електроенергія для освітлення цехів	
7	Електроенергія для освітлення будівель і споруд загальнозаводського призначення	
8	Пара для опалення цехів	
9	Пара для опалення заводууправління	
10	Вода для побутових потреб цехів	
11	Вода для побутових потреб заводууправління	
12	Основна і додаткова зарплата основних виробничих робітників	
13	Відрахування з фонду заробітної плати до бюджету і позабюджетних фондів	
14	Основна і додаткова зарплата чергових слюсарів, наладчиків, електриків, шорників	
15	Зарплата цехового персоналу (керівників, спеціалістів, службовців)	
15a	Відрахування з фонду заробітної плати до бюджету і позабюджетних фондів	
16	Заробітна плата іншого цехового персоналу (контролерів, комірників, гардеробників, МОП)	
16a	Відрахування з фонду заробітної плати до бюджету і позабюджетних фондів	
17	Заробітна плата персоналу заводууправління (керівники, спеціалісти, службовці)	
17a	Відрахування з фонду заробітної плати до бюджету і позабюджетних фондів	
18	Малоцінний і швидкозношуваний інвентар цехів	
19	Амортизація будівель і споруд цехів	
20	Поточний ремонт будівель і споруд цехів	
21	Амортизація устаткування	
22	Поточний ремонт устаткування	

Продовження табл. 5.1

23	Зношення малоцінних і швидкозношуваних інструментів	
24	Витрати на зв'язок (пошта, телеграф, таксофон)	
25	Внутрішньозаводське переміщення вантажів: а) основна і додаткова зарплата транспортних робітників; б) відрахування з фонду заробітної плати до бюджету і позабюджетних фондів; в) пальне, запасні частини для ремонту	
26	Охорона праці: а) спецодяг для робітників; б) спецхарчування; в) мило та інші дезінфікуючі засоби	
27	Службові відрядження	
28	Витрати по заводууправлінню на охорону праці і техніку безпеки	
29	Витрати на пожежну і сторожову охорону	
30	Малоцінний і швидкозношуваний інвентар загальнозаводського призначення	
31	Послуги транспортного цеху (заводоуправління)	
32	Витрати на канцтовари, бланки, кальку, запчастини (загальнозаводські витрати)	
33	Охорона заводу	
34	Амортизація будівель, споруд загальнозаводського призначення	
35	Поточний ремонт будівель, споруд загальнозаводського призначення	
36	Утримання загальнозаводських лабораторій	
37	Інші податки	
38	Ліцензії	
39	Відсоток за банківський кредит	
40	Сертифікація	
41	Обов'язкове страхування транспорту і працівників	

42	Бензин для службових машин та проїзні квитки	
43	Реалізація робіт і послуг допоміжних цехів	
44	Продаж акцій	
45	Пені, штрафи	
46	Придбання і модернізація устаткування	
47	Витрати, не враховані в минулих податкових періодах у зв'язку з допущеними помилками	
48	Страхування майна цехів та цивільної відповідальності	
49	Витрати некапітального характеру, пов'язані з удосконаленням технології та організації виробництва	
50	Витрати, пов'язані з забезпеченням контролю за виробничим процесом і якістю продукції	
51	Утримання фондів природоохоронного призначення	
52	Витрати, пов'язані з підготовкою і перепідготовкою кадрів	
53	Позавиробничі витрати	

II рівень складності. Кейс.

Зробити фінансовий аналіз та спланувати прибуток виробника (на товар А), якщо його роздрібна ціна 100 грн, націнка у роздрібній торгівлі 40 %, а у оптовій торгівлі – 20 % від продажної ціни.

Постійні витрати на виробництво товару 250 000 грн, а змінні – 30 грн на один виріб. Обсяг реалізації передбачається 13 000 штук. Очікуваний прибуток – 35 000 грн. Ємність ринку – 16 000 штук.

2. Підготуватись до практичної роботи за цією темою.

P.S. Якість виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 2).

ТЕМА 6

ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

1. Капітал підприємства: поняття та види.
2. Економічна суть основного капіталу, його класифікація і структура. Суть фінансового управління основним капіталом.
3. Грошова оцінка та облік основного капіталу.
4. Фінансове планування основного капіталу.
5. Фінансовий аналіз використання основного капіталу.
6. Фінансові заходи щодо покращення використання основного капіталу.

Деякі джерела інформації до теми

І. Основні джерела:

1. *Гава Ю.* Інтелектуальний капітал – шлях до економічного зростання України // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4.
2. *Демченко Т.* Моделювання оцінки вартості активів підприємства // Актуальні проблеми економіки – 2006. – № 4.
3. *Євтух О. Т.* Теорія вартості крізь призму фінансів // Фінанси України. – 2005. – № 11.
4. *Євтух О. Т.* Теорія економічного нормування // Фінанси України. – 2005. – № 6.
5. *Євтух А. Т.* Іпотека – механізм ефективного використання ресурсів. – Л.: Волин. обл. тип., 2001.
6. *Мак-Лин Ендрю Джеймс, Елдред Гари В.* Інвестирование в недвижимость / пер. с англ. – М.: Вильямс, 2007.
7. *Савчук В.* Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций. – К.: Максимум, 2001.
8. *Сатклифф Майкл.* Эффективная финансовая деятельность. Секреты финансовых директоров / пер. с англ. – М.: Вершина, 2007.

II. Додаткові джерела:

9. *Баффет М., Кларк Д.* Баффетология / пер. с англ. – Мн.: Попурри, 2006.
10. *Бланк И.* Управление капиталом. – М.: Ника-Центр, Эльга, 2004.
11. *Ковалёв В.* Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – М.: ФиС, 1996.
12. *Золя Э.* Деньги / пер. с фр. – М.: Худлит, 1987.

1. Капітал підприємства: поняття та види

Слово «капітал» має давнє походження і дослівно перекладається як «голова тварини». Люди, що жили ще до зародження перших цивілізацій, називали капіталом стадо домашніх тварин (корів, овець, табун коней), тобто те, що може збільшуватись за рахунок природного приросту – зростати.

Сьогодні капіталом прийнято називати вартість, яка створює додаткову вартість. Однак слід зауважити, що будь-яке майно має в собі потенціал зростання його вартості в процесі руху. Навіть якщо в певний момен часу майно не використовується, а просто обліковується на балансі підприємства, воно однак може бути використане для отримання доходу. Іншими словами, *у ринковому середовищі вся вартість, тобто користність, є капіталом.*

Капітал може існувати в різній формі, а саме: матеріальній, нематеріальній, грошовій тощо. За економічним призначенням капітал можна умовно поділити на основний, оборотний та людський капітал. За формою власності капітал поділяється на власний та позиковий.

2. Економічна суть основного капіталу, його класифікація і структура. Суть фінансового управління основним капіталом

Основний капітал має велике значення в діяльності підприємства, оскільки він визначає рівень виробництва та реалізації продукції та є основою конкурентоздатності суб'єкта господарювання у довгостроковому плані.

Форма, у якій перебуває більша частка основного капіталу, характеризує суть всієї епохи: аграрна, індустріальна, інформаційна.

Основний капітал підприємства – це вартість в різних формах, яка використовується (може використовуватись) тривалий час, не змінюючи при цьому своєї форми, і, як наслідок, переносить свою вартість частинами на вартість виготовленої продукції.

Головною ознакою основного капіталу є те, що він щодо оборотного капіталу обертається досить повільно (низька обіговість). Тому основний капітал називають «імобілізований капітал» або необоротні активи. Але поняття «необоротні активи» нечітко відображає економічну сутність основного капіталу (будь-який капітал повинен обертатись, і він не може бути необоротним). З іншого боку, термін «основний капітал» є більш доцільним, оскільки він складає основну частку в структурі всіх активів.

Основний капітал можна класифікувати за різними ознаками (див. рис. 6.1).

Управління основним капіталом – це діяльність з його використання на основі науково обґрунтованих принципів і методів з метою найбільш повного задоволення потреб споживачів. *Фінансове управління основним капіталом – це один з видів управління основним капіталом, що здійснюється на основі знань про гроші та їх використання.*

Реальні результати діяльності будь-якого підприємства виявляються за його межами. Результат діяльності будь-якої компанії – задоволення споживача. Менеджери, які засвоїли цей принцип і керуються ним на практиці, мають всі підстави на успіх.

Пітер Ф. Друкер

При створенні підприємства ВАТ «Волиньхолдинг» (з торговою маркою «Торчин продукт») в структурі його балансу на початок 90-х років були відсутні нематеріальні активи. Проте в 2002 році після продажу підприємства швейцарській фірмі «Нестле» більш ніж 90% основного капіталу склали нематеріальні активи. Засновникам фірми вдалося створити на ринку привабливий образ торгової марки «Торчин продукт», який став головною складовою капіталу фірми.

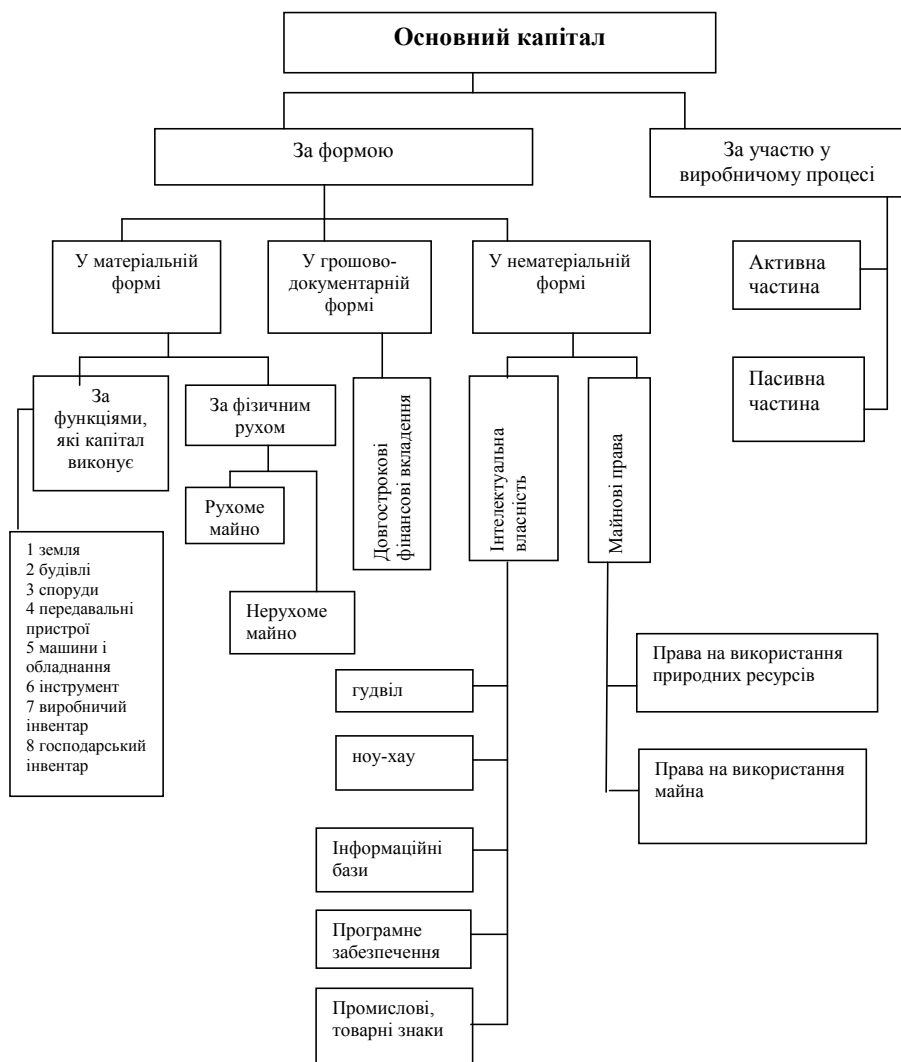

Рис. 6.1. Класифікація основного капіталу

Структура основного капіталу – це показник, який відображає співвідношення вартості окремої складової основного капіталу до загальної його вартості. Динаміка основного капіталу – це показник, який відображає його зміну (а також зміну його структури) в часі. Динаміка основного капіталу на сучасних підприємствах свід-

чить про зростання частки нематеріальних активів. Це обумовлено тим, що на зміну індустріальній епосі приходять інформаційна, і інформаційні ресурси все більше і більше використовуються в ринковому середовищі.

3. **Грошова оцінка та облік основного капіталу¹**

Відправним пунктом при управлінні капіталом є його грошова оцінка або оцінка вартості.

Оцінка ринкової вартості основного капіталу є базовою при визначенні його ціни при купівлі-продажу на ринку, при заставі, при оподаткуванні, при проведенні фінансового аналізу тощо. Оцінка вартості основного капіталу, порівняно з оборотним, є складною справою в оціночній діяльності. Найбільші труднощі виникають при оцінці об'єктів нерухомості і, передусім, земельних ділянок, а також нематеріальних активів.

При грошовій оцінці вартості основного капіталу ми використовуємо загальновідомі принципи та методи оцінки.

Розрахунок вартості основного капіталу на основі порівняльного підходу здійснюється за формулою:

$$PB = V_{\text{ан}} \pm \Delta,$$

де: $V_{\text{ан}}$ – відома ціна продажу об'єкта-аналога;

$\pm \Delta$ – поправка на відмінності між оцінюваним об'єктом і об'єктом-аналогом.

Метод витрат застосовується на основі формули:

$$PB = BC - Z,$$

де: BC – витрати на створення нового об'єкта, який за характеристиками аналогічний оцінюваному;

Z – знецінення, викликане як фізичним зносом об'єкта оцінки, так і його функціональним старінням та дією зовнішніх сил.

Дохідний підхід включає два методи: метод прямої капіталізації та метод дисконтованих грошових потоків. Цей підхід широко використовується при оцінці земельних ділянок, нерухомості, нематеріальних активів, цінних паперів.

1. Метод прямої капіталізації доходів: $PB = \frac{ЧОД}{Ск}$,

¹ *Примітка авт.* В цьому посібнику оцінка капіталу розглядається як грошова оцінка його вартості, а не як оцінка ефективності його використання.

де: ЧОД – розмір чистого операційного доходу;

Ск – ставка капіталізації.

2. Метод дисконтування грошових потоків:

$$PB = \sum_{t=1}^n \frac{ЧОД_t}{(1 + Cd)^t} + \frac{Рев}{(1 + Cd)^n},$$

де: ЧОД_t – прогнозний чистий операційний дохід від оцінюваного об'єкта (в t-період);

Рев – прогнозована ціна перепродажу об'єкта після закінчення періоду володіння (ціна реверсії);

t – прогнозований період володіння;

Cd – ставка дисконтування.

Розрахунок ринкової вартості основного капіталу є непросту справою, вимагає високої кваліфікації і певного часу. Тому, якщо немає законодавчо встановлених вимог щодо відображення основного капіталу у фінансовому обліку за ринковою вартістю, у фінансовій звітності основні засоби відображаються за ціною придбання (створення). Це так звана «балансова вартість» (в Україні при обліку і складання звітності, зазвичай, саме за балансовою вартістю відображаються активи).

Балансова вартість основних засобів складається з ціни купівлі плюс витрати на транспортування та монтаж:

$$V_B = V_K + V_{тр} + V_M = V_{початкова}$$

Залишкова вартість основних засобів: $V_{зал} = V_B - Знос$

Середньорічна вартість основного капіталу визначається на основі формули:

$$V_{ВВ} = V_{п} + \frac{V_{ВВ} \times T}{12} - \frac{V_{виб} \times (12 - T)}{12},$$

де: T – кількість місяців експлуатації об'єктів основного капіталу;

$V_{п}$ – початкова вартість,

$V_{ВВ}$ – вартість основного капіталу, що був придбаний;

$V_{виб}$ – основного капіталу, що вибув з балансу.

На основі принципів, методів та стандартів бухгалтерського обліку ми обліковуємо основний капітал за видами і узагальнюємо його у звітних документах, серед яких основний – баланс (форма № 1). Основний капітал обліковується за початковою (тобто історичною) вартістю та залишковою

вартістю. Крім офіційно встановлених звітних документів, на підприємствах можуть бути використані інші форми звітності, що належать до управлінського обліку.

4. Фінансове планування основного капіталу

Планування основного капіталу здійснюється на основі принципів та методів, що були розглянуті в темі 5 (Фінансове планування та прогнозування діяльності підприємства).

Користуючись принципом нормованих витрат, ми визначаємо необхідну кількість основного капіталу. Необхідно спланувати стільки основних засобів (або нематеріальних активів), скільки необхідно використати для задоволення потреб ринку (відповідно, основою планування основних засобів буде показник попиту Q). На основі цього правила використовується формула:

$$W = \frac{Q \times P}{N \times \Phi \times K_3}$$

де: Q – обсяг реалізації продукції (шт.);

N – потужність обладнання (шт. за годину);

Φ – номінальний фонд часу роботи обладнання (год.);

K_3 – коефіцієнт завантаження обладнання;

P – вартість одиниці обладнання.

На основі індексного методу визначається необхідна кількість обладнання, при цьому орієнтуються на очікувані зміни обсягів продажу. Наприклад, якщо обсяг продажу збільшиться на 20 %, тоді формула розрахунку буде мати вигляд: $Q_1 = 1,2 \times Q_0$.

Крім методу нормованих витрат та індексного методу, можуть бути використані інші методи планування основного капіталу.

Зокрема, до таких методів можна віднести метод «проценту від продажу», який використовує для обчислень інформацію фінансової звітності (див. Боді З., Мертон Р. «Фінанси»). Крім того, можуть бути використані також інші методи.

**Жартома і всерйоз
Не вистачає грошей на бензин?
Продай машину!**

**У кінцевому підсумку гроші –
це лише інформація.**

Курт Топпервайн

За аналогічним принципом планується і вартість нематеріальних активів. Фінансове планування цінних паперів буде окремо розглянуте в темі 9 (Основи фінансового менеджменту інвестиціями на підприємстві).

5. Фінансовий аналіз використання основного капіталу

Першим етапом аналізу використання основного капіталу є аналіз структури вартості капіталу (метод структурного аналізу) та його динаміки (метод порівняння). Метод структурного аналізу найчастіше використовується для визначення частки активної частини основних фондів або частки нематеріальних активів у структурі капіталу. Метод порівняння використовується при оцінці динаміки основного капіталу за певний період часу.

Крім двох наведених вище методів, при фінансовому аналізі основного капіталу використовуються й інші методи, серед яких метод коефіцієнтів, метод факторного аналізу тощо.

До коефіцієнтів, які використовуються при фінансовому аналізі, належать:

$$\Rightarrow \text{фондовіддача } \Phi = \frac{Q}{B_{\text{ср}}} , \quad (1)$$

де: Q – обсяг реалізації продукції (виручка);
 $B_{\text{ср}}$ – середньорічна вартість основного капіталу.

\Rightarrow рентабельність основного капіталу

$$P = \frac{\text{Пр}}{B_{\text{ср}}} , \quad (2)$$

де: Пр – прибуток підприємства;
 $B_{\text{ср}}$ – середньорічна вартість основного капіталу.

\Rightarrow коефіцієнт інтенсивного використання основних фондів

$$K_{\text{інт}} = \frac{Q_{\text{ф}}}{Q_{\text{пл}}} , \quad (3)$$

де: $Q_{\text{ф}}$ – фактичний обсяг виготовленої продукції;
 $Q_{\text{пл}}$ – плановий обсяг випуску продукції.

↳ коефіцієнт зносу основних фондів

$$K_3 = \frac{Z_{\text{нос}}}{B_{\text{б}}}, \quad (4)$$

Метод факторного аналізу основного капіталу дає можливість, з одного боку, виміряти вплив окремих факторів на ефективність його використання, а з іншого боку – вплив змін у фондівіддачі на кінцеві показники діяльності підприємства. Вплив змін фондівіддачі на собівартість продукції відображається таким чином:

$$\Delta C = \frac{\Delta \Phi \times A}{100 \%} \text{ (грн)} \quad (5)$$

де: $\Delta \Phi$ – зміна фондівіддачі (%);

A – амортизація (грн.).

Вплив змін фондівіддачі на зміну виручки від реалізації продукції визначається:

$$\Delta Q = Q_{\text{зв}} - \Phi_{\text{баз}} \times B_{\text{ср.зв.}} \text{ (грн.)}, \quad (6)$$

де: $Q_{\text{зв}}$ – обсяг реалізації продукції у звітному році;

$\Phi_{\text{баз}}$ – фондівіддача базисного року;

$B_{\text{ср.зв.}}$ – середньорічна вартість основного капіталу звітного року.

Практично всі рішення, які приймаються в корпорації, тією чи іншою мірою є фінансовими.

Зві Боді і Роберт Мертон

Вплив змін фондівіддачі на економію капітальних вкладень визначається:

$$E_k = B_{\text{ср.зв.}} - \frac{Q_{\text{зв}}}{\Phi_{\text{баз}}} \text{ (грн.)}, \quad (7)$$

Своєю чергою, зміни у виробничому процесі впливають на фондівіддачу. Наприклад, зміни структури основного капіталу впливають на фондівіддачу таким чином:

$$\Delta \Phi = \Phi_{\text{баз}} \times \left[\frac{\Pi_{\text{зв}}^a - \Pi_{\text{баз}}^a}{100\%} \right] \text{ (грн.)}, \quad (8)$$

де: $\Pi_{\text{зв}}^a$ – питома вага активної частини основного капіталу у звітний період;

$\Pi_{\text{баз}}^a$ – питома вага активної частини основного капіталу у базисний період.

Впливають на фондovіддачу також темпи зростання продуктивності праці та фондоозброєності:

$$\Delta\Phi = \Phi_{\text{баз}} \times \left[\frac{\text{РПП}}{\text{РФО}} - 1 \right] (\text{грн}), \quad (9)$$

де: РПП – збільшення продуктивності праці;

РФО – збільшення фондоозброєності праці.

6. Фінансові заходи щодо покращення використання основного капіталу

Аналіз покращення використання основного капіталу проведемо з використанням формул.

Формула (7) дає зрозуміти, що ефективність використання основного капіталу є тим вищою, чим більшою є частка його активної частини. Відповідно, одним із шляхів підвищення ефективності використання основного капіталу є перерозподіл капіталовкладень на користь активної частини.

Шведська компанія SKF в 90-х роках минулого сторіччя в процесі приватизації купила декілька підшипникових заводів в Україні та Росії. З метою зниження собівартості і підвищення конкурентоздатності куплених підприємств було проведено їх реструктуризацію, в процесі якої було зменшено пасивну частину основного капіталу.

Іншим можливим способом підвищення ефективності використання основного капіталу є збільшення частки працюючих нематеріальних активів у його структурі.

Аналіз формули (8) дає можливість стверджувати, що підвищення ефективності використання основного капіталу можливе за рахунок зростання продуктивності праці швидшими темпами, ніж зростання фондоозброєності.

Зауважимо, що ефективність використання основного капіталу кількісно відображається показниками фондovіддачі та рентабельності. Їх зростання можна досягнути за рахунок збільшення обсягів продажу продукції при стійкій вартості основного капіталу (або ж за умови, якщо обсяги продажу зростають швидше, ніж вартість основного капіталу).

Інше джерело покращення використання основного капіталу пов'язане зі зносом основного капіталу. На перший погляд здається, що знос основного капіталу призведе до збільшення фондівіддачі, оскільки знаменник дробу зменшується. Однак практика свідчить, що при зношенні основних фондів зменшується не тільки їх вартість, але й ще швидше зменшуються обсяги продажу товарів (послуг). Шляхом інвестування у основний капітал (приміром, за рахунок прибутку або отримання кредитних коштів) можна збільшити його віддачу. Чим кращим є обладнання (потужність, технологія), тим вищі воно забезпечить доходи. Важливим напрямком покращення використання основного капіталу є придбання та розвиток іноваційних технологій виробництва і реалізації продукції.

Одним із фінансових інструментів залучення ресурсів, які можуть бути спрямовані на покращення основних фондів та підвищення ефективності їх використання, є кредит (кредитування базується на відомих нам принципах: довіри-відповідальності і нормованих витрат). Крім кредитування, може бути використана емісія акцій або облігацій, але ці операції мають свої особливості. Якщо фінансовий ринок є розвиненим, тоді за наявності певної довіри до суб'єкта господарювання можна залучити певну суму коштів. А коли підприємству довіряють? Довіра кредитора до позичальника визначається відповідальністю останнього. А ця відповідальність і платоспроможність позичальника визначається грошовими потоками, що створює підприємство. Крім цього, довіра до позичальника залежить від його кредитної історії. Третім фактором, що формує довіру до позичальника, є наявність у позичальника власного капіталу, який може бути інвестований у бізнес або використаний як застава.

Для покращення використання основного капіталу використовується також лізинг, що дає можливість придбати основні фонди в оренду з правом подальшого викупу. Проте лізинг, порівняно з грошовою позикою, обмежує вибір підприємства щодо постачальника обладнання.

Навіщо мені облігації? Це є мертвий капітал. Важливо зрозуміти, що спекуляція, біржеві ігри – це головна пружина, серце будь-якої великої справи.

***Е. Золя «Гроші»
Проаналізуйте монолог одного з персонажів роману Е. Золя «Гроші».***

Завдання для самостійної роботи

1. При вивченні цієї теми слід використати вартісний підхід до основного капіталу підприємства та його оцінки.
2. Новим аспектом у цій темі є застосування теорії нормування у фінансовому менеджменті основного капіталу, а саме: визначення принципів та нормативів при оцінці ефективності його використання.
3. Особливу увагу студенти повинні приділити визначенню напрямків підвищення ефективності використання основного капіталу.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність основного капіталу?
2. Розкрити зміст фінансового управління основним капіталом.

Все знищується, все змінює свою форму і зникає. Ми вже бачили, як змінилась форма багатства, коли земельна вартість – поля та ліси – відійшли на задній план перед вартістю, що рухається – промисловою, перед рентами і акціями, а зараз вони також передчасно стали старезними, швидко знецінились.

Е. Золя «Гроші»

Проаналізуйте монолог одного з персонажів роману Е. Золя «Гроші». Скажіть, які зміни на ринку капіталу відбулись останніми роками (наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.)?

3. Як класифікуються основні активів, які відображаються в балансі підприємства?
4. Які є методи оцінки вартості основного капіталу?
5. Як здійснюється фінансовий облік основного капіталу?
6. Які існують принципи фінансового планування основного капіталу?
7. Охарактеризувати фінансові коефіцієнти для аналізу використання основних доходів.
8. Висвітлити фінансові заходи покращення використання основного капіталу.

9. Розрахуйте вартість облігацій, якщо їх номінал складає 1000 грн, щорічний дохід – 120 грн, термін обігу – 3 роки, ставка дисконтування – 10 %.

Запитання для роздумів та дискусій

У чому полягають проблеми обліку і планування основного капіталу? Запропонуйте шляхи їх розв'язання.

Індивідуальне завдання за цією темою

1. Ретельно підготуватися до практичної роботи № 6. Вихідні дані до розрахунково-аналітичної роботи студент готує самостійно.

2. Розробіть додаткові методи аналізу використання основного капіталу.

3. Підготувати задачу за цією темою.

4. З отриманих Вами даних (див. Додаток Б) обрати необхідні, дослідити їх, визначити додаткові та прийняти управлінські рішення з фінансового управління основним капіталом.

P.S. Виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 2).

ТЕМА 7

ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

1. Оборотний капітал: суть, класифікація та фінансове управління ним.
2. Оцінка та облік оборотного капіталу.
3. Фінансове планування оборотного капіталу.
4. Фінансовий аналіз використання оборотного капіталу.
5. Система тотального управління грошима на підприємстві.
6. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності використання оборотного капіталу.

Деякі джерела інформації до теми

І. Основні джерела:

1. *Брунгильд С.* Управление дебиторской задолженностью. – М.: Астел, 2007.
2. *Друкер П.* Задачи менеджмента в XXI веке. – М.: Вильямс, 2006.
3. *Друкер П.* О профессиональном менеджменте / пер. с англ. – М.: Вильямс, 2006.
4. *Кинг А.* Тотальное управление деньгами / пер. с англ. – СПб.: Полигон, 1999.
5. *Макаренко І.* Метод інженерного прогнозування фінансових потоків підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №8.
6. *Маргасова В.* Комплексна оцінка впливу системи управління оборотним капіталом та фінансовий стан підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6.
7. *Савчук В.* Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций. – К.: Максимум, 2001.

II. Додаткові джерела:

8. Брігхем С. Основи фінансового менеджменту / пер. з англ. – К.: Молодь, 1997.
9. Зви Боди, Мертон Роберт Финансы. – М.: Вильямс, 2000.
10. Фінансовий менеджмент / Поддєрьогін А. М., Буряк Л. Д., Калач Н. Ю. та ін. – К.: КНЕУ, 2005.

1. Оборотний капітал: суть, класифікація та фінансове управління

Оборотний капітал – це вартість в різних формах: грошово-документарній та речово-натуральній, яка призначена для своєчасного розрахунку підприємства за свої зобов'язання та для забезпечення безперервного виробництва і реалізації продукції.

Без оборотного капіталу не існує і основного.

Оборотний капітал залежно від сфери обігу поділяється на дві групи: оборотний капітал обігу та оборотний капітал виробництва (див. рис. 7.1).

Оборотний капітал обігу – це засоби підприємства, які функціонують у сфері обігу. Оборотний капітал виробництва – це засоби підприємства, які функціонують у сфері виробництва, цілком споживаються протягом одного виробничого циклу і повністю переносять свою вартість на готову продукцію.

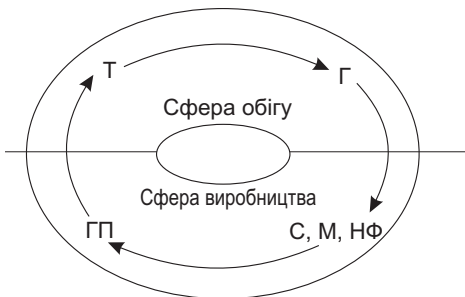

Рис.7.1. Схема обігу оборотного капіталу

де: Т – товар;
 Г – гроші;
 С – сировина;
 М – матеріали;
 НФ – напіфабрикати;
 ГП – готова продукція.

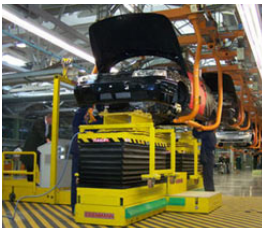
У табл. 7.1 наведена класифікація оборотного капіталу за сферами обігу.

Таблиця № 7.1

Оборотний капітал (Об. К)							
Об. К виробництва			Об. К обігу				
Виробничі запаси	Незавершене виробництво та напіфабрикати	Видатки майбутніх періодів	Залишки готової продукції	Товари відвантажені	Готівкові кошти	Дебіторська заборгованість	Короткотермінові фінансові вкладення

Оборотний капітал можна також класифікувати за належністю:

- оборотний капітал, що належить власнику підприємства;
- оборотний капітал, який сформований за рахунок заборгованих коштів.

Аналіз промислових підприємств України свідчить, що частка оборотного капіталу у сфері виробництва становить близько 72 %, а у сфері обігу – 28 % (з них 17 % – готова продукція; 6 % – грошові кошти на рахунку та в касі).

Фінансове управління оборотним капіталом полягає у раціональному використанні оборотних засобів з метою задоволення потреб споживачів на основі знань про гроші, принципи та методи використання грошей.

Фінансове управління оборотним капіталом має велике значення для роботи підприємства. По-перше, фінансове управління оборотним капіталом складає основу управління виробництвом, а також менеджменту персоналу, маркетингу тощо. По-друге, фінансовий менеджмент оборотним капіталом спрямований, в тому числі, на своєчасні розрахунки за зобов'язаннями. Тому він забезпечує виконання принципу довіри—відповідальності, тобто здатність розраховуватися за всіма зобов'язаннями, що суттєво впливає на кінцевий результат діяльності підприємства.

Фінансове управління оборотним капіталом можна класифікувати за різними ознаками.

По-перше, за сферою обігу:

☞ фінансове управління оборотним капіталом обігу;

☞ фінансове управління оборотним капіталом виробництва.

По-друге, за власністю:

☞ фінансове управління оборотним капіталом, що створений за рахунок власних коштів підприємства;

☞ фінансове управління оборотним капіталом, який сформований за рахунок позикових коштів.

2. Оцінка та облік оборотного капіталу

Грошова оцінка оборотного капіталу здійснюється на основі загальновідомих принципів, підходів та методів. Серед яких порівняльний підхід і витратний підхід. У зв'язку з тим, що оборотний капітал активно обертається на ринку, його вартість визначається, зазвичай, на основі методу порівняння продажів. За відсутності аналогів продажів застосовують витратний підхід.

Фінансовий облік оборотного капіталу здійснюється за допомогою принципів і методів фінансового обліку, і його результати відображаються у встановлених формах фінансової звітності.

3. Фінансове планування оборотного капіталу

Фінансове планування оборотного капіталу здійснюється з врахуванням принципів нормованих витрат, попиту і

пропозиції, довіри—відповідальності та збалансованості в часі надходжень та витрат.

Формування оборотного капіталу починається з моменту створення підприємства. Статутний фонд найчастіше формується шляхом грошових внесків засновників, які відображаються на поточному рахунку і становлять початковий оборотний капітал, який має підприємство у своєму розпорядженні.

Основне призначення статутного фонду – забезпечити відповідальність засновників підприємства і, відповідно, довіру до нього з боку кредиторів (принцип довіри—відповідальності). Цьому принципу відповідає нормативне значення статутного фонду підприємства. Держава законом визначає мінімальний розмір статутного фонду для акціонерних товариств та ТзОВ. Він вимірюється в національних грошових одиницях, і його розмір залежить від економічної ситуації в країні (тому в різних економічних ситуаціях розмір статутного фонду може відрізнятись).

Важливим показником, що відображає відповідальність засновників товариства (та довіру до них), є показник платоспроможності: $\frac{B_k}{A}$. Цей показник ми можемо назвати показником довіри до підприємства або показником відповідальності засновників. Проте, як ми вже раніше відзначали, його значення для різних установ в різних економічних ситуаціях може коліватися. Другим принципом планування вхідного грошового потоку при заснуванні підприємства є принцип нормованих витрат (див. тему 5 «Фінансове планування та

Приказка американських бізнесменів: Існує дві основні проблеми, що пов'язані з грошима. Одна проблема – нестача грошей, а друга – надлишок грошових коштів.

прогнозування діяльності підприємства»).

Іншим способом, який використовують підприємства для фінансування оборотного капіталу, є

отримання кредитів. Планування оборотного капіталу за рахунок позикових коштів здійснюється на основі принципів:

- ⇒ нормованих витрат;
- ⇒ довіри-відповідальності;
- ⇒ збалансованості в часі надходжень та витрат.

При плануванні повинно діяти правило «довіри—відповідальності», яке вимірюється через показники *ETI*, *LTV* і *DCR*.

При плануванні позикового грошового потоку на поповнення оборотного капіталу ми повинні використовувати

ти принцип збалансованості в часі надходжень та видатків. Слід також використовувати правила фінансового важеля. За допомогою цього правила засновники товариства та його акціонери можуть підвищити прибутковість власного капіталу (ROE) за умови, що коефіцієнт прибутковості активів (ROA) перевищує процентну ставку по позиковому капіталу. Розглянемо приклад (вплив процентної ставки на ROE – див. табл. 7.2).

Таблиця 7.2

Вплив процентної ставки на ROE

	ВАТ «Азот»	ЗАТ «Хімпром»
Сумарні активи	1 000 000 грн	1 000 000 грн
Акціонерний капітал	1 000 000 грн	500 000 грн
Заборгованість	0 грн	500 000 грн
Прибуток корпорації до виплати відсотків і податків (ЕБІТ)	120 000 грн.	120 000 грн
Коефіцієнт прибутковості активів (ROA) (ЕБІТ/Активи)	12,0 %	12,0 %
Ситуація 1. Позика з процентною ставкою 10 % на рік		
Прибуток корпорації до виплати відсотків і податків (ЕБІТ)	120 000 грн	120 000 грн
Витрати на виплату відсотків	0	50 000 грн
Оподатковуваний прибуток	120 000 грн	70 000 грн
Податки (ставка 40 %)	48 000 грн	28 000 грн
Чистий прибуток	72 000 грн	42 000 грн
Акціонерний капітал	1 000 000 грн	5 000 000 грн
Коефіцієнт прибутковості капіталу (ROE)	7,2%	8,4 %
Ситуація 2. Позика з процентною ставкою 15 % на рік		
Прибуток корпорації до виплати відсотків і податків (ЕБІТ)	120 000 грн	120 000 грн

Продовження табл. 7.2

Витрати на виплату відсотків	0	75 000 грн
Оподатковуваний прибуток	120 000 грн	45 000 грн
Податки (ставка 40 %)	48 000 грн	18 000 грн
Чистий прибуток	72 000 грн	27 000 грн
Акціонерний капітал	1 000 000 грн	500 000 грн
Коефіцієнт прибутковості капіталу (ROE)	7,2 %	5,4 %

При збільшенні фінансового левериджа підвищується ступінь мінливості ROE протягом ділового циклу, а також імовірність банкрутства компанії. У табл. 7.3 відображено, як змінюються коефіцієнти прибутковості активів (ROA) і капіталу (ROE) при трьох різних сценаріях, кожен з яких відповідає різним фазам ділового циклу. У нашому прикладі ми виходимо з припущення, що процентна ставка по залученому капіталу складає 10 % річних.

Таблиця 7.3

Вплив ділового циклу на ROE

Економічні умови	ROA	ВАТ «Азот»	ЗАТ «Хімпром»
Невдалий рік	1 %	0,6 %	-4,8 %
Нормальний рік	12	7,2	8,4
Вдалий рік	30	18,0	30,0

Взаємозв'язок коефіцієнта прибутковості капіталу з коефіцієнтом прибутковості активів і фінансовим «важелем» може бути поданий таким рівнянням:

$$ROE = (1 - \text{Ставка податку}) \times ROA + (1 + \text{став. податку}) \times (ROA - R) \frac{\text{ПЗК}}{\text{ВК}}$$

де: R – процентна ставка за кредитом;

ВК – власний капітал;

ПЗК – позичковий капітал.

Фінансове планування грошових доходів і витрат, тобто бюджетування, здійснюється на основі золотого правила фінансування: узгодженість в часі надходжень та платежів.

Грошові надходження повинні перебивати платежі. Бюджет може складатися на день, на місяць, на квартал, на рік за допомогою різних форм. Прикладом може бути така форма (табл. 7.4).

Таблиця 7.4

Показники	Планові місяці					
	1		2		3	
	план	факт	план	факт	план	факт
Залишок грошових коштів на початок						
Надходження від реалізації продукції						
– надходження від реалізації інших активів						
– короткострокові позики						
– довгострокові позики						
Видатки						
– на закупівлю сировини та матеріалів						
– на оплату праці						

Головним завданням бюджетування є не тільки визначення рентабельності бізнесу, але й забезпечення ліквідності підприємства: своєчасного виконання своїх зобов'язань. Цей принцип відображається показниками ліквідності (як загальноприйнятими – миттєвої, поточної, загальної, так і тими, що розробляються власне підприємством) та платоспроможності.

Наприклад коефіцієнт планової платоспроможності або бюджетування:

$$K_f = \frac{\text{сума надходжень підприємства (за плановий період)}}{\text{сума зобов'язань підприємства (за плановий період)}}$$

Фінансове планування оборотного капіталу здійснюється, виходячи з планового обсягу виробництва і реалізації продукції. За принципом нормативних витрат розраховується нормативне значення товарно-матеріальних запасів, що необхідні для безперервного виробництва.

Норматив виробничих запасів сировини і матеріалів визначається за формулою:

$$N_z = M_d \cdot T,$$

де: M_d – середньодобове споживання матеріалів, сировини у вартісному виразі;

T – період часу на поставку і зберігання запасів (у днях).

$$T = T_{\text{тр}} + T_{\text{тех}} + T_{\text{стр}},$$

де: $T_{\text{тр}}$ – період часу від оформлення замовлення до прибуття запасів (сировини, матеріалів) на склад підприємства

(згідно з умовами договору);

$T_{\text{тех}}$ – період часу, необхідний для приймання, складування і підготовки до виробництва матеріальних ресурсів;

$T_{\text{стр}}$ – середнє відхи-

лення фактичних строків поставки від передбачених договором.

Норматив оборотного капіталу у незавершеному виробництві визначається за формулою:

$$N_{\text{нв}} = Q_c \times T_{\text{вц}} \times K_{\text{нв}},$$

де: Q_c – середньодобовий випуск товарної продукції за її виробничої собівартістю;

$T_{\text{вц}}$ – тривалість виробничого циклу (у днях);

$K_{\text{нв}}$ – коефіцієнт наростання витрат.

**Ніхто не може збагатитися,
не збагачуючи інших.**

Ендрю Карнегі

$$K_{\text{нв}} = \frac{C_m + 0,5C_i}{C_v},$$

де: C_m – собівартість матеріалів та сировини;

C_v – виробнича собівартість;

C_i – інша собівартість (= $C_v - C_m$).

Норматив оборотних коштів у залишках готової продукції на складі:

$$N_{\text{гп}} = Q_d \times T_{\text{склад}},$$

де: Q_d – собівартість готової продукції, що надходить до складу за добу (грн.);

$T_{\text{склад}}$ – кількість днів зберігання готової продукції на складі до її реалізації.

Загальний норматив оборотних засобів підприємства за розрахунковий період визначається як сума всіх нормативів за елементами.

Під час фінансового планування оборотного капіталу необхідно також планувати платежі до бюджету по ПДВ, акцизному збору та інших податках і зборах.

4. Фінансовий аналіз використання оборотного капіталу

Аналіз використання оборотного капіталу здійснюється за різними напрямками та на основі різних методів: структурного аналізу, порівняння, методу коефіцієнтів тощо.

Розглянемо показники, які можуть бути використані при аналізі ефективності використання оборотного капіталу.

I. Ефективність використання оборотного капіталу:

1. Рентабельність оборотного капіталу:

$$P_{\text{об.к}} = \frac{\text{Пр}}{\text{Об.К}},$$

де: Пр – прибуток підприємства;

Об.К. – середньорічна вартість оборотного капіталу.

2. Коефіцієнт обіговості оборотного капіталу або коефіцієнт віддачі оборотного капіталу:

$$K_{\text{об}} = \frac{Q_{\text{од}}}{\text{Об.К}},$$

де: $Q_{\text{од}}$ – обсяг виручки підприємства від операційної діяльності.

II. Оцінка дебіторської заборгованості та ефективності використання нормованого оборотного капіталу:

1. Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості:

$$K_{\text{деб.з.}} = \frac{Q_p}{\text{Деб.з.}},$$

де: Q_p – виручка підприємства;

Деб.з. – середній розмір дебіторської заборгованості.

2. Коефіцієнт обіговості товарно-матеріальних запасів (ТМЗ):

$$\text{Коб}_{\text{ТМЗ}} = \frac{\text{Ср}}{\text{ТМЗ}},$$

де: Ср – собівартість реалізованої продукції підприємства;
ТМЗ – вартість товаро-матеріальних з апасів підприємства.

3. Коефіцієнт обіговості нормованого оборотного капіталу:

$$\text{Коб}_{\text{НОРМ}} = \frac{\text{Qp}}{\text{Об.К}_{\text{НОРМ}}},$$

де: Об.К_{НОРМ} – середньорічна вартість нормованого оборотного капіталу.

III. Оцінка ліквідності

1. Коефіцієнт миттєвої ліквідності

$$\text{К}_{\text{МЛ}} = \frac{\text{Кошти в касі та на рахунках}}{\text{Короткострокові зобов'язання}}.$$

2. Коефіцієнт граничної оцінки або поточної ліквідності (лакмусовий папірець):

$$\text{К}_{\text{ПЛ}} = \frac{\text{Кошти в касі та на рахунках} + \text{цінні папери} + \text{Деб. заб.}}{\text{Короткострокові зобов'язання}}.$$

3. Коефіцієнт загальної ліквідності

$$\text{К}_{\text{ЗЛ}} = \frac{\text{Об.К}}{\text{Короткострокові зобов'язання}}.$$

де: Об.К – вартість оборотного капіталу.

Наведені вище показники є нормативами, які відображають основні правила використання оборотного капіталу.

При аналізі також визначаються зміни вартості оборотного капіталу за певний період часу.

5. Система тотального управління грошима на підприємстві

Тотальне управління грошима (Total Cash Management), – ТУГ, – є актуальним завданням фінансового менеджменту.

Тотальне управління грошима є управлінням грошовими потоками, що охоплює всю господарську діяльність підпри-

емства і спрямовується на збільшення вхідних грошових потоків та оптимізацію вихідних грошових потоків.

Основними напрямками тотального управління грошима є:

1. Управління грошима в сфері маркетингу (збільшення надходжень).

2. Фінансове планування (бюджетування).

3. Управління видатками.

4. Збір дебіторської заборгованості.

5. Щоденне управління грошима.

6. Співпраця з банківськими установами.

7. Застосування інформаційних технологій у розрахунках.

Філософія тотального управління грошима полягає в тому, що гроші є абсолютно ліквідним активом, який дає можливість підприємству своєчасно розраховуватись за своїми зобов'язаннями – тобто бути кредитоспроможним. Це, своєю чергою, формує довіру до підприємства, тобто створює умови для отримання нових грошових сум. З іншого боку, маючи гроші, підприємство здатне перетворювати їх в інші активи і вирішувати як виробничі, так і маркетингові завдання.

Нам довіряють тоді, коли ми є відповідальними у своїх відносинах

Перспективи будь-якої ідеї в бізнесі можуть бути оцінені тільки крізь призму грошей.

Важливо, щоб всі особи, задіяні у бізнесі, – від засновників підприємства до найманих працівників, – розуміли необхідність постійно працювати на відносно збільшення вхідних грошових потоків та їх ефективний розподіл. Основою для цього повинно бути виконання таких принципів:

↳ постійне прагнення до якісного задоволення потреб споживачів;

↳ дотримання збалансованості вхідних і вихідних грошових потоків;

↳ нормованих витрат;

↳ довіри-відповідальності.

6. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності використання оборотного капіталу

Фінансові заходи щодо підвищення ефективності використання оборотного капіталу ґрунтуються на основних принципах обігу вартості. Зокрема, ефективність викорис-

тання оборотного капіталу пов'язана з принципом довіри-відповідальності (див. рис. 7.2).

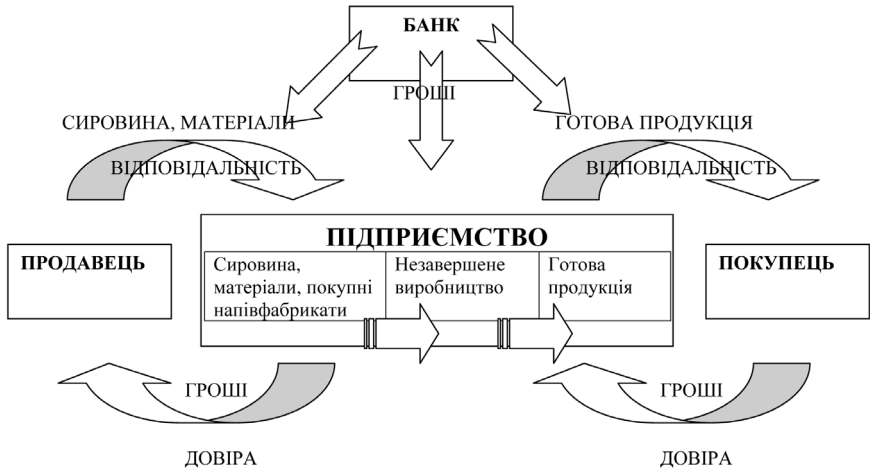

Рис. 7.2. Принципова схема дії принципу довіри-відповідальності в процесі руху оборотного капіталу

Якщо між постачальниками підприємства і покупцями існує довіра (довіра продавців до нашої кредитоспроможності, довіра покупців до товарів та послуг), то рух товарів, як і грошові потоки, буде мати безперервний характер. Відповідно збільшаться обсяги реалізації, зростуть доходи всіх суб'єктів ринку.

Тому ефективне управління оборотним капіталом досягається шляхом збільшення обігу капіталу за рахунок підвищення ліквідності продукції підприємства. (Теорія ліквідності викладена раніше – див. тему «Теорія кредиту і грошових зобов'язань у фінансовому менеджменті»). Ліквідність залежить від здатності продукції задовольняти покупця, її доступності (ціни), надійності, гнучкості використання.

Розглянемо вплив довіри до підприємства на всі його грошові потоки та розмір кредиторської і дебіторської заборгованості, а також на розмір всього оборотного капіталу підприємства.

Збільшення кредиторської заборгованості досягається за умови довіри до підприємства з боку постачальників. Тому дуже важливо своєчасно розрахуватися за поставлену про-

дукцію (надані послуги). Одним з можливих способів забезпечення своєчасності розрахунків є складання касового плану підприємства.

Зменшення дебіторської заборгованості (і, відповідно, зменшення коштів, що використовуються як оборотний капітал) можливе за рахунок пришвидшення реалізації продукції. Тому основним важелем зменшення дебіторської заборгованості є відповідні якість і ціна продукції, які дозволяють говорити про високий рівень відповідальності підприємства за свої зобов'язання перед споживачем. Іншими словами, висока якість продукції підприємства робить її більш ліквідною.

Основою ліквідності товару є його очікувана корисність, яка включає в себе всі інші риси ліквідності. Тому важливо використовувати різні схеми та інструменти підвищення ліквідності.

1-й шлях – це підвищення якості товарів (послуг).

2-й шлях – це збільшення грошових потоків на рекламу і створення певного іміджу товару і послуги – брэнда. При створенні брэнда обов'язково повинен бути зроблений прогноз фінансового результату.

До інструментів підвищення ліквідності можна віднести цінні папери, зокрема векселі та похідні фінансові інструменти (так, оформлення заборгованості векселем дозволяє здійснювати купівлю в кредит, одночасно підвищуючи надійність цієї операції для постачальника; використання ф'ючерсів і форвардних контрактів дозволяє здійснювати реалізацію, одночасно нейтралізуючи ризик падіння цін на продукцію).

Ефективність використання оборотного капіталу підвищується також тоді, коли підприємство співпрацює з фінансовими посередниками, зокрема банками. Банк є джерелом вільних ресурсів, які може використовувати підприємство на фінансування оборотних коштів, на здійснення програм реструктуризації тощо. Крім того, банк може допомогти підприємству своєчасно виконувати свої зобов'язання перед кредиторами (зокрема, він може надати ресурси для покриття кредиторської заборгованості, виступити гарантом платежу перед кредиторами). Також банк може брати участь

Фінансовому менеджеру платять за те, що він збільшує доходи та вартість підприємства, а не за те, що він зменшує витрати.

Гроші виникають з грошей

у пришвидшенні обігу дебіторської заборговаості шляхом проведення факторингових операцій або операцій з обліку векселів, що отримані підприємством.

На основі фінансового аналізу оборотного капіталу ми можемо визначити заходи щодо підвищення ефективності його використання. Наведемо приклад аналізу коефіцієнта обіговості оборотного капіталу.

$$K_{об} = \frac{Q_{од}}{ОбК}.$$

1) *Збільшення обсягу виручки.* Загалом $Q_{од} = N \cdot P$, де: P – ціна товару, N – його кількість (штук). Виручка може бути збільшена одним з двох шляхів: збільшення ціни товару або збільшення кількості реалізованої продукції. Так, збільшення кількості реалізованої продукції можливе за рахунок деякого зменшення ціни реалізації. Якщо зниження цін дозволить збільшити кількість реалізованої продукції настільки, що це призведе до зростання обсягу реалізації продукції, виручки і прибутку, тоді таке зниження цін буде обґрунтованим з економічної точки зору.

Другим шляхом збільшення обсягу виручки є просування товару з новими якостями (і з новою ціною P''), які кращі за характеристики товарів, що існують сьогодні на ринку. Звичайно, зростання $Q_{од}$ призведе до зростання залишків оборотного капіталу, проте, це зростання повинно бути менше за ріст $Q_{од}$.

Третій шлях – ефективна комунікативна політика.

2) *Зменшення залишків оборотного капіталу.* Оборотний капітал можна зменшувати різними шляхами.

I-й напрям: зменшення оборотного капіталу виробництва.

Це досягається вкладенням коштів на покращення складського обігу та вдосконаленні виробництва: зменшення товаро-матеріальних запасів за рахунок нормування, зменшення термінів поставок, скорочення виробничого циклу, впровадження нових технологій, які дозволяють досягнути економії ресурсів тощо.

II-й напрям: зменшення оборотного капіталу обігу. Його можна зменшити за рахунок зменшення дебіторської заборгованості шляхом нарахування процентів на залишок простроченої дебіторської заборгованості (а також нарахування бонусів тим, хто своєчасно платить).

Дебіторська заборгованість підприємства може бути зменшена шляхом використання факторингу, який дозволяє перетворити дебіторську заборгованість у грошові кошти ще до настання терміну платежу.

Якщо дебіторська заборгованість оформлена векселем, то її також можна зменшити шляхом обліку векселів, які підприємство отримало від покупців продукції. (Вексель можна не тримати до моменту погашення. Часто вигідніше продати його з дисконтом, а гроші вкласти в справу.)

Завдання для самостійної роботи

1. Студенти повинні чітко усвідомити, що основою розуміння сутності оборотного капіталу є вартісний підхід. Необхідно особливу увагу звернути на те, як принципи використання вартості та теорія нормування пов'язані з ефективністю обігу оборотного капіталу.

2. Майбутні фахівці повинні приділити увагу сучасному підходу до тотального управління грошима та використанню теорії грошових зобов'язань в підвищенні ліквідності товарів і послуг, у визначенні нормативів оборотного капіталу та аналізу ефективності використання оборотного капіталу.

3. Знайти та проаналізувати актуальні наукові праці за цією проблематикою.

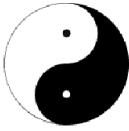

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрити сутність оборотного капіталу.
2. Що таке фінансове управління оборотним капіталом?
3. Перерахувати принципи планування оборотного капіталу.
4. Які нормативи обігу оборотного капіталу вам відомі?
5. Наведіть фінансові схеми з використанням векселів.
6. Що включає в себе тотальне управління грошима?
7. Запропонуйте фінансові схеми з використанням похідних фінансових інструментів, які дозволять підвищити ефективність використання оборотного капіталу.

Запитання для роздумів та дискусій

У чому полягає єдність та протиріччя між нормами і нормативами оборотного капіталу?

Тестові завдання до тем 6 та 7

1. Які методи оцінки нематеріальних активів є основними:

- а) метод дисконтування грошових потоків;
- б) метод прямої капіталізації;
- в) метод парних продажів;
- г) метод витрат;
- д) метод коефіцієнтів.

2. Основний капітал обліковується в балансі, зазвичай:

- а) за ринковою вартістю;
- б) за середньорічною вартістю;
- в) за історичною вартістю;
- г) за залишковою вартістю;
- д) за справедливою вартістю.

3. Основні економічні принципи фінансового планування основного капіталу:

- а) принцип довіри—відповідальності;
- б) принцип науковості;
- в) принцип нормованого споживання;
- г) принцип оптимальності;
- д) принцип збалансованості грошових потоків.

4. Показники ефективності використання основного капіталу:

- а) DCR;
- б) коефіцієнт інтенсивного використання обладнання;
- в) LTV;
- г) ETI;
- д) коефіцієнт рентабельності основного капіталу.

5. Фондовіддача збільшується за рахунок зростання:
- а) пасивної частини основного капіталу;
 - б) продуктивності праці;
 - в) вартості основних фондів;
 - г) активної частини основного капіталу;
 - д) ліквідності продукції підприємства.
6. Показники, що відображають відповідальність засновників підприємства перед споживачами товарів і послуг:
- а) рентабельність продажу;
 - б) LTV;
 - в) DCR;
 - г) коефіцієнт платоспроможності;
 - д) ЕПІ.
7. Показники, що відображають принцип довіри-відповідальності між підприємством та його кредитором:
- а) LTV;
 - б) ЕПІ;
 - в) DCR;
 - г) коефіцієнт платоспроможності;
 - д) коефіцієнт наростання витрат.
8. Показники, що відображають принцип нормованих витрат:
- а) норматив незавершеного виробництва;
 - б) норматив готової продукції;
 - в) LTV;
 - г) ЕПІ;
 - д) коефіцієнт ліквідності.
9. Показники, що відображають правило фінансового важеля:
- а) LTV;
 - б) ROE;
 - в) ROA;
 - г) ЕПІ;
 - д) DCR.
10. Тотальне управління грошима включає в себе:
- а) стратегічне планування;
 - б) управління товарно-матеріальними запасами;
 - в) бюджетування;
 - г) застосування інформаційних технологій у розрахунках;
 - д) котирування акцій.

Індивідуальне завдання за цією темою

I рівень складності

Виконати розрахункову роботу.

У процесі виконання роботи студенти повинні:

1. Проаналізувати вихідні дані та самостійно встановити, яких бракує (див. табл. № 1, № 2 та п. 4).
2. Визначити нормативи за елементами оборотного капіталу – сировиною, основними матеріалами і покупними напівфабрикатами; незавершеним виробництвом; готовою продукцією та за іншими елементами.
3. Загальний норматив оборотного капіталу на розрахунковий рік.
4. Приріст оборотних засобів порівняно з базовим роком.
5. Планові показники: тривалість одного обороту, коефіцієнт оборотності, коефіцієнт закріплення.
6. Вивільнення (залучення) коштів у зв'язку з прискоренням (сповільненням) оборотності оборотного капіталу.

Звіт з практичної роботи має включати:

- 1) формулювання мети роботи;
- 2) вихідні дані та розрахунки, виконані відповідно до поставлених завдань;
- 3) аналіз одержаних показників, висновки, пропозиції.

Вихідні дані:

Таблиця 1

№ п/п	Показники	Од. вим.	Значення показників
1	План реалізації	шт.	15200
2	Вартість сировини, основних матеріалів, покупних напівфабрикатів	грн/шт.	271
3	Виробнича собівартість	грн/шт.	468
4	Тривалість виробничого циклу	днів	15

Продовження табл. 1

5	Норматив запасу сировини, основних матеріалів, покупних напівфабрикатів	днів	17
6	Норматив запасу готової продукції	днів	4
7	Оптова ціна виробу	грн/шт.	585
8	Частка оплати праці в собівартості виробу	%	17
9	Трудомісткість виробу		0,3
10	Середній термін дебіторської заборгованості	днів	90 діб

Таблиця 2

№ п/п	Елементи оборотних засобів	Затрати на плановий рік, тис. грн	Норматив запасу, днів	Примітка
1	Допоміжні матеріали	281	50	
2	Паливо	179	30	
3	Інструменти, запчастини	334,3	70	
4	Інші	54	20	

3. Витрати на виріб нарастають рівномірно протягом виробничого циклу;

4. Загальний норматив оборотного капіталу в базисному році становив _____ тис. грн;

5. Нормований коефіцієнт оборотності оборотного капіталу в базисному році – 14,8.

Примітка. Вихідні дані, яких не вистачає, кожен студент встановлює для себе самостійно.

II рівень складності

Прийняти управлінські рішення з фінансового управління оборотним капіталом.

P.S. Виконання цього завдання є об'єктом контролю за кредитно-модульною системою (модуль № 2).

ТЕМА 8

ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

1. Сутність, особливості людського капіталу та фінансове управління ним.
2. Фінансова оцінка та облік вартості послуг людського капіталу.
3. Фінансове планування людського капіталу.
4. Фінансовий аналіз роботи персоналу підприємства.
5. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності роботи працівників підприємства.

Деякі джерела інформації до теми

І. Основні джерела:

1. *Балита О.* Фінансово-економічні підходи до проблеми розвитку людського капіталу // *Фінанси України* – 2004. – № 12.
2. *Райтер Г.* Управление персоналом: Оплата труда. // *В лабиринтах современного управления* / пер. с англ. М.: Экономика, 1999.
3. *Ру Д., Сульс Д.* Управление / пер. з фр. – К.: Основи, 1995.
4. *Друкер П.* Задачи менеджмента в XXI веке. Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2001.
5. *Друкер П.* О профессиональном менеджменте / Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2006.
6. *Євтух О. Т.* Теорія економічного нормування // *Фінанси України*. – 2005. – № 6.
7. *Євтух О. Т.* Теорія вартості крізь призму фінансів // *Фінанси України*. – 2005. – № 11.
8. *Фітц-енц Я.* Рентабельность инвестиций в персонал: измерение экономической ценности персонала / пер. с англ. / под. общ. ред. Ярких В. И. – М.: Вершина, 2006.

II. Додаткові джерела:

9. Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства / Руденко Л., Подольська В., Яріш О. – К.: НМЧ «Укркоопосвіта», 2000.

10. *Форд Г.* Моя життя, мої досягнення. – К.: Грайлик, 1994.

11. *Емерсон Г.* Дванадцять принципів продуктивності. – М., 1997.

12. *Якокка Л.* Кар'єра менеджера. – Тольятти: Довгань, 1995.

1. Сутність, особливості людського капіталу та фінансове управління ним

Людський капітал підприємства – це вартість, яка втілена в людину і відображає сукупність фізичних, розумових, волевових і моральних якостей персоналу і його прагнення до виконання завдань підприємства.

Людський капітал посідає основне місце в капіталі підприємства. Це пов'язано, по-перше, з тим, що людина керує всіма іншими ресурсами. По-друге, вкладення коштів у людський капітал значно ефективніше, ніж вкладення в основний та оборотний капітали (Див. теорію економічного зростання *Р. Солоу*). По-третє, в інформаційну епоху, коли знання стають основною продуктивною силою, значення людини в економіці ще більше зростає. Все це свідчить про те, що управління людським капіталом є важливою складовою менеджменту.

Менеджменту персоналу присвячено багато наукових праць. Найбільш фундаментальними є роботи *Ф. Тейлора, Г. Форда, Г. Емерсона, П. Друкера*.

Ще на початку ХХ ст. *Г. Форд* писав, що до фінансового управління належить не тільки аналіз здатності підприєм-

Будь-яке комерційне підприємство володіє лише одним справжнім ресурсом – людьми.

Тому найважливішою функцією менеджменту є забезпечення продуктивності використання трудових ресурсів.

Пітер Друкер

ства створювати доходи та облік прибутку, але й турбота про те, щоб суспільство отримувало те, що йому по праву належить, у вигляді заробітної плати.

Фінансове управління людським капіталом – це таке управління, що будується на основі знань про гроші та їх використання і спрямоване на підвищення ефективності роботи персоналу підприємства та його здатності задовільняти потреби ринку в товарах і послугах.

Фінансове управління людським капіталом складається з окремих етапів, до яких належать фінансова оцінка та облік персоналу, фінансове планування персоналу, аналіз використання людського капіталу та застосування заходів з підвищення продуктивності праці.

Майбутнє буде вимагати більших інвестицій в людей.

Рольф Йенсен

2. Фінансова оцінка та облік вартості послуг людського капіталу

Фінансова оцінка людського капіталу здійснюється на основі принципів та методів оцінки вартості: проте має і певні особливості.

Перша особливість полягає у тому, що людина є живою істотою, яка споживає певні блага для свого існування. Другою особливістю є те, що найманий персонал підприємства може розглядатися як позикова вартість, плата за яку відображається у заробітній платі. Оплата праці визначається на ринку праці під дією сил попиту та пропозиції, і є не вартістю людини, а вартістю її послуг.

Основним методом визначення вартості послуг персоналу є метод порівняння, що ґрунтується на принципі попиту та пропозиції на ринку праці. Інші підходи до оцінки вартості персоналу досі майже не використовуються. Однак дохідний підхід також може бути використаний для оцінки вартості послуг персоналу в тих випадках, коли людина виконує обов'язки, які потребують високої кваліфікації або творчого підходу до розв'язання проблем (топ-менеджери, люди творчої праці тощо). Тоді вартість послуг людини може бути визначена на основі доходів, які вона приносить підприємству.

Крім загальних принципів: попиту та пропозиції, корисності – заробітна плата буде встановлюватись також на основі принципів:

- ↪ якості та кількості праці;
- ↪ умов праці;
- ↪ результатів діяльності підприємства.

Ці принципи є основою визначення окремих нормативів оплати праці, а саме:

- мінімального розміру заробітної плати;
- тарифних ставок і тарифних коефіцієнтів.

Фінансовий облік вартості послуг людського капіталу здійснюється з використанням стандартних форм бухгалтер-

ської звітності та управлінського обліку. Зокрема, вартість послуг персоналу, які отримало підприємство, відобража-

ється у звіті про фінансові результати (форма 2). Крім того, в пасиві балансу (форма 1) відображається заборгованість підприємства перед робітниками. Облік послуг людського капіталу в управлінському обліку виконується з використанням різних форм, які включають в себе інформацію, потрібну керівництву (вони варіюють залежно від потреб керівника, виду діяльності підприємства тощо).

Американський жарт: окремі люди вважають, що існує три типи людей: ті, які вміють рахувати гроші, і ті, які не вміють.

3. Фінансове планування людського капіталу

Фінансове планування персоналу здійснюється на основі принципу задоволення потреб споживачів, принципу довіри—відповідальності, принципу нормованих витрат та принципу збалансованості в часі надходжень та витрат на оплату праці.

Людина, яка працює на підприємстві, прагне задовольнити вимоги керівника, тим самим задовільняючи потреби ринку в товарах і послугах, що в підсумку, відображається в розмірах вхідних грошових потоків підприємства.

Особливістю оплати праці персоналу є те, що гроші реально з'являються в стосунках роботодавця і персоналу, зазвичай, тільки через певний період часу після виконання працівником відповідних робіт, – іншими словами, найманий працівник своєю працею кредитує підприємство. Але водно-

час власник довіряє працівнику роботу, яка повинна відповідати потребам ринку. Ця взаємодовіра відображається, з одного боку, доходом підприємства, а, з іншого боку, – заробітною платою. Людина буде працювати тільки на тому підприємстві, яке здатне забезпечити їй достатній рівень заробітної плати, але, водночас, власник довіряє роботу тій людині, яка здатна створювати вхідні грошові потоки на належному рівні (див. тему 5 «Фінансове планування та прогнозування на підприємстві»).

Принцип нормованих витрат в цьому випадку констатує, що витрати на оплату праці повинні визначатися внеском працівників у задоволення потреб ринку у якісних товарах і послугах.¹ Він встановлює залежність між

розміром оплати праці та обсягом і якістю виконаної роботи, та вимірюється такими формулами (нормативом):

$$S = \frac{Q_p \times T_i}{\Phi_n \times K_{вн}} \times ЗП_n,$$

де: Q_p – обсяг реалізації продукції;

T_i – трудомісткість одиниці продукції;

Φ_n – номінальний фонд часу роботи працівника;

$K_{вн}$ – коефіцієнт виконання норм;

$ЗП_n$ – середня заробітна плата окремого працівника;

***Я створюю ілюзію роботи,
а вони платять мені лише ілюзорну
заробітну плату.***

S – необхідна кількість грошей для оплати праці.

При погодинній оплаті праці заробітна плата

окремого працівника розраховується за формулою:

$$ЗП_n = ТС_n \times t,$$

де: $ТС_n$ – годинна тарифна ставка робітника відповідної кваліфікації,

t – кількість відпрацьованих годин.

Погодинна оплата праці є основною формою оплати праці в розвинених країнах. Окрім неї іноді застосовується від-

¹ Прим. авт. При фінансовому плануванні людського капіталу і розрахунку суми грошей на оплату праці (S) важливо застосовувати принцип Г. Емерсона: праця повинна бути не напруженою.

рядна заробітна плата. Її розмір на одного працівника визначається за формулою:

$$ЗП_n = P_i \times K,$$

де: P_i – розцінка за одиницю продукції,

K – кількість виготовленої продукції (одиниць).

При збільшенні обсягів реалізації продукції можуть бути збільшені витрати на оплату праці. В цьому випадку розрахунок планового фонду оплати праці можливий з використанням методу «процент від продажу» (див. тему 5).

Фінансове планування людського капіталу повинно включати в себе, окрім розрахунку витрат на оплату праці, також і забезпечення вчасної оплати праці. Зокрема, перед датою виплати заробітної плати необхідно спланувати вхідні і вихідні грошові потоки таким чином, щоб вчасно розрахуватися з усіма працівниками. Для цього необхідно, окрім розрахунку фонду оплати праці, здійснювати планування вхідних грошових потоків і їх узгодження в часі з вихідними грошовими потоками, зокрема на оплату праці (для акумулювання ресурсів, необхідних для виплати заробітної плати, можна використати, зокрема, банківський кредит). Узгодження вхідних і вихідних грошових потоків слід здійснювати з використанням касових планів.

Поряд із цим, фінансове планування людського капіталу включає в себе не тільки поточне планування, але й планування інвестиційних вкладень в його розвиток. Інвестором в цьому випадку виступає підприємство, яке вкладає грошові кошти на навчання персоналу. У розвинених країнах навчання персоналу здійснюється періодично, і витрати на його проведення складають значну частку витрат підприємства на розвиток людського капіталу.

4. Фінансовий аналіз роботи персоналу підприємства

Фінансовий аналіз людського капіталу здійснюється з використанням методів структурного аналізу, порівняння, коефіцієнтів тощо. Структурний аналіз дозволяє визначити частку витрат на оплату праці в собівартості продукції. (В розвинених країнах частка витрат на оплату праці, а також витрат на навчання і підвищення кваліфікації персоналу по-

стійно зростає. Це свідчить про те, що суспільство вступає в інформаційну епоху, де зростає роль знань в економіці.)

Також можна визначити, наскільки зміна заробітної плати та продуктивності праці впливає на собівартість продукції:

$$\Delta C = \left(1 - \frac{I_{з/пл}}{I_{п/п}}\right) \times Ч_{з/пл},$$

де: ΔC – показник зниження собівартості продукції;

$I_{з/пл}$ – індекс зміни заробітної плати;

$I_{п/п}$ – індекс зміни продуктивності праці;

$Ч_{з/пл}$ – частка заробітної плати у собівартості продукції.

З формули видно, що собівартість продукції буде знижуватись, якщо темпи росту продуктивності праці будуть більшими за темпи росту заробітної плати.

Метод коефіцієнтів дозволяє визначити, наскільки підприємство ефективно використовує людський капітал. Зокрема, такі показники, як віддача людського капіталу

$$\text{Фл.к} = \frac{Q_p}{\text{Фопл.пр}},$$

та рентабельність людського капіталу

$$\text{Рл.к} = \frac{\text{Пр}}{\text{Фопл.пр}},$$

(де: Фопл.пр. – фонд оплати праці, Пр – прибуток, Q_p – обсяг реалізації) дозволяють визначити, яку віддачу забезпечує кожна гривня, витрачена підприємством на оплату праці.

5. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності роботи працівників підприємства

Основне завдання фінансового менеджменту – знайти такі методи грошового стимулювання та нормування праці, щоб зростання обсягів реалізації продукції та прибутку було швидшим, ніж зростання оплати праці.

Вплив на людський капітал з метою підвищення його рентабельності базується на певних законах і принципах. Так, закон еквівалентності проголошує, що грошовий потік повинен бути еквівалентним прагненню і здатності людини створювати блага, які б відповідали потребам ринку. Іншим важ-

ливим принципом, який використовується при стимулюванні персоналу, є принцип нормативних витрат. У відповідності до нього людина повинна отримувати таку заробітну плату, яка б дозволила їй покрити всі споживчі витрати (на харчування, одяг, житло тощо) і створила умови для продуктивної праці з метою задоволення потреб ринку.

У сучасних ринкових умовах все більшу роль відіграють додаткова заробітна плата і різного роду матеріальні заохочення. На підприємствах Західної Європи та Японії використовується декілька сот видів різноманітних додаткових грошових заохочень. Така ситуація пояснюється тим, що додаткова заробітна плата та інші грошові стимули дозволяють більшою мірою прив'язати оплату праці до реальних результатів роботи працівника, і, таким чином, стимулювати його до більш продуктивної роботи. Одним з ефективних методів заохочення працівників є також система «участі у прибутках» (див. Ру Домінік, Сульє Даніель «Управління»).

На французькому підприємстві «Телемеканік» заробітна плата персоналу складається з:

– фіксованої частини, встановленої згідно з існуючою шкалою від 1 до 5, де 1 – найнижча зарплата, а 5 – найвища. Крім того, кожному працівникові виплачується надбавка з розрахунку 1 % від фіксованої зарплати після третього року роботи на підприємстві і до шістнадцяти років;

– змінної частини, яка включає в себе щомісячні надбавки залежно від торгового обороту підприємства. Розмір змінної частини дорівнює від 5 до 50 % фіксованої зарплати для кваліфікованого персоналу, і від 50 до 120 % для адміністрації.

На думку фахівців, така система оплати праці стимулює керівництво, оскільки його зарплата залежить від рівня рентабельності підприємства; регулює фонд заробітної плати, який в разі невдачі автоматично зменшується; зрештою, ця політика сприяє розвитку підприємства і зростанню його вартості.

Telemecanique

Однак треба розуміти, що за допомогою зміни заробітної плати можна стимулювати працю лише тоді, якщо рівень оплати праці нижчий певного рівня, – після досягнення цього рівня вона перестає бути ефективним стимулом. В зв'язку

з цим у розвинених країнах, де рівень оплати праці високий, ресурси, спрямовані в людський капітал, використовують не тільки на виплату заробітної плати, але й для створення та-

«Нині менеджери суворо дотримуються курсу, що спрямований на досягнення мети корпорації, і тому наш фінансовий план передбачає довготривале їх матеріальне стимулювання.

Згідно нашої короткотермінової компенсаційної програми, службовці отримують винагороду за ріст доходів корпорації».

Витяг з річного звіту голови правління корпорації Honeywell Corporation Майкла Р. Бонсиньора перед акціонерами

Які б ви запропонували фінансові заходи щодо стимулювання праці службовців?

вони були і є актуальними до сьогодні (див. Г. Емерсон «Дванадцять принципів производительности»).

ких умов праці, які б відповідали сучасним вимогам. Зокрема, кошти вкладають у:

↳ сучасне облаштування робочих місць;

↳ страхування здоров'я працівників;

↳ організацію спільного відпочинку працівників, тощо.

За Г. Емерсоном, для продуктивної роботи необхідно, щоб праця була не напруженою і погодинно нормованою. Принципи продуктивності праці Г. Емерсон запропонував ще у 1911 р.,

侍

На японських фірмах значну увагу приділяють фінансуванню різних заходів з формування корпоративного духу. Мотивація праці по-японськи ґрунтується на використанні національних традицій цієї країни і досвіду кращих світових підприємств.

Важливим напрямком підвищення ефективності роботи людського капіталу є також інвестування у професійний розвиток працівників (навчання, підвищення кваліфікації, стажування). Зазвичай, воно здійснюється шляхом довгострокового кредитування, кошти від якого спрямовуються на навчання працівників (див. книгу Фітц-енц Як «Рентабельность инвестиций в персонал: измерение экономической ценности персонала»).

Завдання для самостійної роботи

При вивченні теми слід звернути увагу на такі моменти:

- по-перше, на сутність людського капіталу та його роль;
- по-друге, на соціально-економічну природу грошей та їх використання у менеджменті персоналу.

1. Оцінка послуг персоналу та його облік є початковим етапом фінансового менеджменту людського капіталу на підприємстві. Студентам необхідно зрозуміти, як теорія нормування застосовується при плануванні та аналізі використання персоналу. Необхідно звернути увагу на особливості оцінки ефективності використання персоналу в індустріальну та інформаційну епоху.

2. Студент повинен звернутися до попередніх тем та знайти інформацію щодо факторного аналізу використання людського капіталу.

3. Майбутнім фахівцям слід уважно прочитати книгу Г. Емерсона «Дванадцять принципів производительности», яка дає відповіді на багато питань сучасного управління людським капіталом.

4. Знайти та проаналізувати інші актуальні наукові праці за цією проблематикою.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрити сутність фінансового управління людським капіталом.

2. Які є принципи нормування людського капіталу у фінансовому менеджменті?

3. Які фінансові нормативи управління людським капіталом?

4. Охарактеризувати норми і нормативи інвестування людського капіталу.

5. Що таке функції та принципи використання грошей у фінансовому менеджменті людським капіталом?

Запитання для роздумів та дискусій

Чи згодні Ви з висловом Г. Емерсона, що напружена праця не може бути продуктивною? Чому?

Індивідуальне завдання за цією темою

Запропонувати фінансові заходи з стимулювання праці робітників та приклади їх застосування на сучасних підприємствах.

Підготувати самостійно задачу за цією темою.

P.S. Якість виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 2).

ТЕМА 9

СТРУКТУРА КАПІТАЛУ ТА ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЯ

1. Сутність понять «структура капіталу» та «оптимізація структури капіталу».
2. Принципи та нормативи фінансового планування структури капіталу.
3. Аналіз структури капіталу.
4. Фінансові заходи щодо оптимізації структури капіталу.

Деякі джерела інформації до теми

І. Основні джерела:

1. *Бланк И. А.* Управление капиталом. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2004.
2. *Ковалев В. В.* Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – М.: Финансы и статистика, 1996.
3. *Хиггинс С. Р.* Финансовый анализ: инструменты для принятия бизнес-решений / перевод с англ. – М.: Диалектика-Вильямс, 2007.
4. Фінансовий менеджмент / Поддерьогін А. М., Буряк Л. Д., Калач Н. Ю. та ін. – К.: КНЕУ, 2005.

І. Додаткові джерела:

1. *Подольська В. О., Яріш В. О.* Фінансовий аналіз: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007.
2. *Савчук В. П.* Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций. – К.: Максимум, 2001.
3. *Сатклифф М., Доннеллан М.* Эффективная финансовая деятельность. Секреты финансовых директоров / Перевод с англ. – М.: Вершина, 2007.

1. Сутність понять «структура капіталу» та «оптимізація структури капіталу»

Структура капіталу – це показник, який відображає відношення вартості окремих складових капіталу до його загальної вартості. Капітал можна класифікувати за такими ознаками:

а) за формою існування:

- у матеріальній формі;
- у нематеріальній формі;
- у формі фінансових вкладень;

б) за власністю:

- власний капітал;
- позичковий капітал;

в) за участю у виробничому процесі;

- основний та оборотний капітал;
- активний та пасивний капітал;
- оборотний капітал обігу та оборотний капітал виробництва.

Структура капіталу вимірюється у відсотках, наприклад, структура капіталу підприємства ВАТ «Азот» така:

- основний капітал – 40 %;
- оборотний капітал – 60 %;
- власний капітал – 66 %;
- залучений капітал – 34 %.

Капітал у нематеріальній формі складає 3 % у структурі основного капіталу та 2 % у загальних активах ВАТ «Азот».

Динаміка структури капіталу – це зміна його структури з плином часу. Оптимізація структури капіталу – це процес встановлення такого співвідношення між його частинами, яке найбільшою мірою відповідає вимогам ефективності роботи підприємства.

Наприклад, оптимізація структури основного капіталу за його пасивною та активною частинами, зазвичай, спрямована на збільшення останньої. Це призводить до підвищення ефективності використання основного капіталу загалом. Оптимізація як управлінський процес включає такі етапи:

- визначення мети структурування капіталу;
- аналіз структури капіталу;
- планування структури капіталу;
- прийняття фінансових заходів щодо покращення структури капіталу.

2. Принципи та нормативи фінансового планування структури капіталу

Фінансове планування структури капіталу, як і будь-яке планування, здійснюється за допомогою грошей та знань про гроші з використанням теоретико-методологічних та фінансово-економічних принципів фінансового планування (Див. тему: «Фінансове планування та прогнозування діяльності підприємства»).

Планування структури капіталу починається з часу створення підприємства. На момент створення підприємства статутний капітал дорівнює власному капіталу і складає 100 % загальних активів.

Статутний капітал може створюватись шляхом вкладення вартості в різних формах: грошовій, матеріальній та нематеріальній.

Останнім часом тенденція до зростання частки нематеріальних активів у структурі активів підприємства набуває значного поширення. Це пояснюється тим, що в сучасних умовах збільшення попиту досягається за рахунок використання торгових марок, впровадження ноу-хау. Наприклад, у підприємства «Волиньхолдинг», яке випускає продукцію з торговою маркою «Торчин продукт», питома вага нематеріальних активів складає левову частку в структурі капіталу.

При плануванні структури капіталу підприємства на основі принципу попиту і пропозиції доцільно збільшувати питому вагу нематеріальних активів у структурі капіталу підприємства.

Принцип попиту і пропозиції використовується також при плануванні співвідношення власного і позикового капіталу. Якщо залучення капіталу дає можливість збільшити обсяги реалізації, то залучення капіталу буде доцільним. А при неможливості збільшити сегмент ринку підприємства залучати кошти буде недоцільним.

При залученні позикових коштів слід враховувати конкурентоздатність підприємства. Залучення капіталу буде більш доцільним якщо рентабельність активів підприємства є вищою за ставку процента на кредитному ринку.

***Якщо у вас буде фінансове мислення,
то ви обов'язково побачите шляхи
розв'язання проблем.***

Уоррен Баффет

Планування залучення капіталу ґрунтується на принципах довіри—відповідальності та збалансованості в часі надходжень і видатків. Підприємство може здійснювати залучення коштів лише за умови, якщо йому довіряють кредитори. Водночас кредитори будуть довіряти свої кошти підприємству лише тоді, коли позичальник є здатним розрахуватись за своїми зобов'язаннями, тобто дотримується принципу збалансованості надходжень та видатків.

Фінансове планування структури капіталу ґрунтується на теорії нормування. Мова йде про те, що фінансовий менеджер повинен дотримуватись норм (принципів) і відповідних цим принципам нормативів. Норматив дає можливість безпосередньо планувати структуру капіталу.

Фінансовий менеджер при плануванні структури капіталу повинен визначити оптимальне співвідношення власних і залучених коштів, яке, з одного боку, дає можливість залучити достатньо ресурсів, а з іншого – дозволяє говорити про достатню фінансову стійкість. Показник, що характеризує структуру ресурсів, має назву «коефіцієнт автономії».

$$K_{\text{авт}} = \frac{B_k}{A},$$

де: B_k – власний капітал підприємства;

A – активи підприємства.

Для різних умов на ринку (стан кон'юнктури ринку, ризиковість діяльності тощо) та для кожного підприємства оптимальний рівень показника автономії ($K_{\text{авт}}$) буде різнитись.

При плануванні структури капіталу слід врахувати рівень розвитку довірчо-відповідальних відносин, що склались в країні. Наприклад, для Японії, де високий рівень довірчо-відповідальних відносин, оптимальний рівень коефіцієнта автономії дорівнює близько 0,2, водночас як в Україні – 0,5.

Кожне підприємство може не тільки залучати кошти, а й здійснювати кредитування інших суб'єктів господарювання. З розвитком ринкових відносин зростає частка наданих кредитів у загальній сумі активів. Розмір цієї частки залежить від багатьох факторів і, передусім, від розвитку довірчо-відповідальних відносин у суспільстві.

Оголошення.

Самотній чоловік з вишуканим смаком шукає дівчину для створення сім'ї, яка б відповідала нормативам: 90,346–60,712–90,451 см. Не зануда.

При плануванні структури капіталу слід враховувати правило фінансового важеля: *при збільшенні частки залучених коштів рентабельність власного капіталу буде зростати швидше за ROE, якщо рентабельність активів підприємства вища за процент на кредитному ринку.*

3. Аналіз структури капіталу

При аналізі структури капіталу визначають відповідні кількісні показники, аналізують їх динаміку та причини змін. Аналіз структури капіталу доцільно робити як за джерелами його виникнення, так і за формами існування та участю у виробничому процесі.

Аналіз структури капіталу за його джерелами (власний, залучений) та за розміщенням дозволяє дослідити, чи підприємство дотримується правил взаємокредитування, довіри—відповідальності, попиту і пропозиції та фінансового важеля.

Відповідно до правила фінансового важеля зростання залучених коштів є доцільним при збільшенні обсягів реалізації продукції та прибутковості бізнесу, яка перевищує процентну ставку за кредитом. Проте зростання залучених коштів в структурі капіталу призводить до зростання ризиковості діяльності підприємства.

Фінансовий менеджер повинен визначити рівень рентабельності підприємства і порівняти його з процентом на кредитному ринку. Фінансисту доцільно також вивчити діловий цикл підприємства: зростання, зменшення обсягів продажів або їх відсутність змін.

Аналізуються різні ситуації:

$ROA > R$, зростання попиту на продукцію підприємства;

$ROA < R$, зростання попиту на продукцію підприємства;

$ROA > R$, зменшення попиту на продукцію підприємства;

$ROA < R$, зменшення попиту на продукцію підприємства;

$ROA > R$, попит не змінюється;

$ROA < R$, попит не змінюється.

Аналіз структури капіталу здійснюється за допомогою математичної моделі фінансового важеля.

Математична модель фінансового важеля:

$$ROE = (1 - \text{Ст. податку}) + (1 + \text{Ст. податку}) \times (ROA - R) \frac{З_k}{В_k}$$

та модель Дюпона:

$$ROE = \frac{\text{Пр}}{Q_p} \times \frac{Q_p}{A} \times \frac{A}{B_k},$$

дають можливість аналізувати структуру капіталу та коефіцієнт рентабельності власного капіталу підприємства (*ROE*).

При аналізі структури капіталу доцільними будуть дослідження змін структури основного капіталу. Аналіз капіталу за активною і пасивною частинами можна здійснювати з використанням формули:

$$\Delta\Phi_B = \Phi_{B_0} \cdot \left[\frac{\text{Па}_{зв} - \text{Па}_0}{100\%} \right],$$

де: $\Delta\Phi_B$ – зміна віддачі основного капіталу;
 Φ_{B_0} – віддача капіталу в базисному періоді;

$\text{Па}_{зв}$, Па_0 – питома вага працюючої активної частини основного капіталу у звітному та базисному періоді відповідно.

Аналіз капіталу за матеріальними та нематеріальними активами можна здійснювати за допомогою формули:

$$\Delta ROA = ROA_0 \cdot \left[\frac{\text{Пн}_{зв} - \text{Пн}_0}{100\%} \right],$$

де: ΔROA – зміна рентабельності активів;
 ROA_0 – рентабельність активів в базисному періоді;

$\text{Пн}_{зв}$, Пн_0 – питома вага працюючих нематеріальних активів у звітному і базисному періодах відповідно.

Розуміння того, що ти знаєш – це перевага. Нерозуміння того, що ти не знаєш – це слабкість.
Лао-Цзи.

При аналізі структури капіталу за джерелами його формування доцільно визначити середньозважені витрати на капітал (СЗВК) та показник ефективності витрат на капітал (ЕВК).

$$\text{СЗВК} = \sum_{i=1}^n R_i d_i,$$

де: R_i – витрати по капіталу з i -го джерела (у відсотках), або дохідність;

d_i – частка капіталу, одержаного з i -го джерела.

$$\text{ЕВК} = \frac{ROA}{\text{СЗВК}} > 1$$

Структура капіталу підприємства впливає на обсяги продажів товару і визначає результати фінансової, операційної

та інвестиційної діяльності підприємства. Вона також впливає на ризиковість діяльності підприємства.

4. Фінансові заходи щодо покращення структури капіталу

При прийнятті рішення щодо оптимізації структури капіталу фінансовий менеджер повинен використовувати принципи ефективної діяльності підприємства.

Дотримання принципу взаємокредитування, забезпечується, з одного боку, збільшенням позичкових коштів (пасива балансу), а з іншого – наданих кредитів (активи балансу). Мистецтво фінансового менеджера полягає в тому, щоб з одного боку підтримувати баланс дебіторської і кредиторської заборгованості, а з іншого – забезпечити своєчасні розрахунки за зобов'язаннями. Для цього необхідно нормування відносин між кредиторами і позичальниками. Збільшення позичкових коштів буде для підприємства більш ефективним, якщо рентабельність його активів вища за процент на кредитному ринку.

Довіра до товарів і послуг підприємства дає можливість залучати кошти шляхом отримання банківських позик, залучення зовнішніх інвестицій.

Емісія та розміщення акцій підприємства займає тривалий час порівнянно з банківськими позиками. Втрата часу – суттєвий

недолік цього джерела. Вона призводить до втрати клієнтів, що знижує конкурентоздатність фірми. Проте залучення капіталу шляхом емісії акцій зменшує ризик банкрутства підприємства.

Приймаючи рішення про залучення коштів, фінансовий менеджер повинен враховувати рівень довіри до підприємства з боку кредиторів, який вимірюється за допомогою нормативів DCR, LTV, ETI та коефіцієнтом покриття зобов'язань.

При визначенні джерел позичкового капіталу суттєву роль відіграє розмір витрат на отримання позик.

При розрахунку витрат на отримання кредитів потрібно виходити з того, що витрати пов'язані з виплатами відсо-

***Мудрість полягає не в тому,
як вірно використати гроші,
а в тому, як щасливо жити за
допомогою грошей.***

тків за банківськими позиками, включаються до собівартості продукції.

Розмір витрат на залучення коштів шляхом емісії та розміщення облігацій дорівнює сумі відсоткових платежів, що сплачуються по них, та витрат на емісію і розміщення облігацій.

При несприятливій зміні ділового циклу відбувається зменшення попиту на товари і послуги. Тому підприємство повинно мати певний запас надійності, що досягається збільшенням частки власного капіталу. Для цього фінансовий менеджер повинен зменшувати коефіцієнт фінансового важеля та збільшувати коефіцієнт автономії. Збільшення власного капіталу може здійснюватись як шляхом емісії акцій або додаткових внесків засновників, так і за рахунок прибутку.

Розрахунок витрат по залученню капіталу шляхом емісії звичайних акцій здійснюється за формулою:

$$Ve = D \times V + B_{\text{ем., розміщ.}}$$

де: D – розмір дивідендів, %;

V – вартість акцій за номіналом, грн.;

$B_{\text{ем., розміщ.}}$ – вартість витрат на емісію та розміщення акцій, грн.

Джерелом збільшення власного капіталу є також нерозподілений прибуток. Всі кошти, що залишилися після спрямування прибутку на дивіденди, реінвестуються у підприємство.

Суттєвий вплив на зростання доходів і рентабельності підприємства в сучасних умовах мають нематеріальні активи. Тому фінансовий менеджер повинен здійснювати фінансові заходи щодо збільшення частки нематеріальних активів у структурі капіталу. Джерелами цього збільшення можуть бути як власні, так і позичені кошти.

Гроші існують для того, щоб їх витратити, а витрачають, – щоб робити добро.

Френсіс Бекон

Зміну структури капіталу можна провести приміром, залучаючи додаткові кошти для збільшення певної частини активів, або шляхом виведення з складу активів тієї частини, яка є занадто великою. Наприклад, рентабельність основних фондів підприємства буде зростати якщо була зменшена пасивна частина основного капіталу (див. тему «Фінансове управління основним капіталом підприємства»).

При здійсненні фінансових заходів доцільно керуватись правилом операційного важеля: більша питома вага постійних витрат підприємства забезпечує більший вплив на прибуток за зміни обсягу продажів. Заходи щодо оптимізації структури капіталу можуть враховувати також правило комбінованого важеля, який поєднує фінансовий і операційний лівередж. Якщо підприємство має значний як операційний так, і фінансовий лівередж, то в цьому випадку невелика зміна в обсязі реалізації може зумовити значні коливання в доходах на акцію.

Завдання для самостійної роботи

1. Розглянути поняття: «структура капіталу», «динаміка структури капіталу» та «оптимізація структури капіталу». Засвоїти принципи фінансового планування структури капіталу підприємства та проаналізувати їх зв'язок з кількісними показниками.

2. При аналізі структури капіталу необхідно вміти використовувати математичні функції, які відображають зв'язок структури капіталу з ефективністю діяльності підприємства.

3. Слід навчитись розраховувати вартість витрат на залучення коштів з різних джерел та оцінювати ефективність їх використання.

4. Розробити перелік заходів щодо оптимізації структури капіталу на вибраному викладачем підприємстві.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрийте поняття «оптимізація структури капіталу».

2. Наведіть принципи фінансового планування структури капіталу.

3. Як використовується правило фінансового важеля для оптимізації структури капіталу?

4. Які формули використовуються для оцінки структури капіталу?

5. Чому доцільно збільшувати частку нематеріальних активів у структурі капіталу?
6. Які принципи і нормативи доцільно використовувати при оптимізації структури капіталу?

i :) Індивідуальне завдання за цією темою

Проаналізувати структуру капіталу ВАТ «Хлібзавод» та запропонувати заходи щодо її оптимізації (див. Додаток Б).

P.S. Якість виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 2).

ТЕМА 10

ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ІНВЕСТИЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1. Сутність інвестицій та управління ними.
2. Фінансова оцінка та облік вартості, що інвестується.
3. Фінансове планування інвестицій.
4. Фінансовий аналіз інвестицій.
5. Фінансові заходи з підвищення ефективності інвестицій.

Деякі джерела інформації до теми

I. Основні джерела:

1. *Аппель Дж.* Технический анализ. Эффективные инструменты для активного инвестора / пер. с англ. – СПб: Питер, 2007.
2. *Свтух О. Т.* Обіг зобов'язань і синергетика багатства // *Фінанси України.* – 2006. – № 4.
3. *Карбовский В., Нуждин И.* Новый подход к инвестированию на рынке акций. – М.: Вершина, 2006.
4. Стратегическое планирование инвестиционной деятельности / Кныш М. И др. – СПб.: Бизнес-Процесс, 1998.
5. *Лоу Дж.* Как инвестировать / пер. с англ. – Мн.: Попурри, 2005.
6. *Савчук В.* Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций. – К.: Максимум, 2001.
7. *Старик Д.* Как рассчитать эффективность инвестиций. – М.: Финстатинформ, 1996.
8. *Федоров А. В.* Анализ финансовых рынков и торговля финансовыми активами / пособие по курсу. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2007.

II. Додаткові джерела:

9. *Баффет М., Кларк Д.* Баффетология / пер. с англ. – Мн.: Попурри, 2006.
10. *Боди З., Мертон К.* Финансы / пер. с англ. – Вильямс, 2000.
11. *Бригхем Ю., Эрхардт М.* Финансовый менеджмент / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2007.
12. *Сорос Дж.* Алхимия финансов. Рынок, как читать его мысли / пер. с англ. – М.: Инфра-М, 1996.
13. *Ленгдон К., Бонхем А.* Финансы / пер. с англ. – М.: Эксмо, 2007.

Ділові ігри та ігрові тренажери

1. Деловая игра «Инвестиционный бизнес» / Недужко И. (ГОСТ 25779-90, ДСТУ 2169-93).

1. Сутність інвестицій та управління ними

Слово «інвестиції» з старогрецької дослівно перекладається «одягнути». Раніше, щоб пошити одяг і одягнути людину, потрібно було витратити багато часу і зусиль: виростити урожай льону або бавовни, зробити пряжу, потім тканину, і вже тоді можна було з неї пошити сукню.

Сьогодні основною ознакою інвестицій є вкладання коштів на тривалий період.

Інвестиції в економічній літературі розуміють по-різному. Зокрема, окремі джерела дають визначення інвестицій як процесу вкладання майна у бізнес, інші під інвестиціями розуміють ті активи, якікладаються у бізнес. З метою усунення цієї суперечності наведемо авторське визначення терміна «інвестиції».

Інвестиції – це процес вкладення вартості в різних формах: насамперед грошовій, а також грошово-документарній, матеріальній, нематеріальній, яка спрямовується в підприємницьку діяльність на тривалий термін з метою задоволення потреб споживачів і, як результат цього, отримання відповідного прибутку.

Інвестиції сприяють розвитку суб'єктів господарювання, що, своєю чергою, призводить до зростання вартості в сус-

пільстві. Кожна грошова одиниця, що вкладена як інвестиція, додатково приносить 2-3 грошові одиниці доходу. Найбільший мультиплікаційний ефект виникає при інвестуванні іновіаційних проєктів та житлової сфери.

Єгипетські піраміди були побудовані майже 3000 років тому як релігійні споруди. Проте тільки у XX столітті інвестиції у побудову пірамід почали приносити прибуток.

Існують різні види інвестицій. Наприклад, якщо підприємство вкладає кошти у розвиток власного бізнесу, – то це внутрішні інвестиції (іншими словами, інвестиції на споживання), які, своєю чергою, поділяються на засновницькі інвестиції і капіталовкладення. Якщо підприємство вкладає гроші в цінні папери (з терміном обігу понад рік) інших суб'єктів господарювання – це фінансові інвестиції (іншими словами, зовнішні інвестиції). На рис. 10.1 наведена класифікація інвестицій за напрямками здійснення.

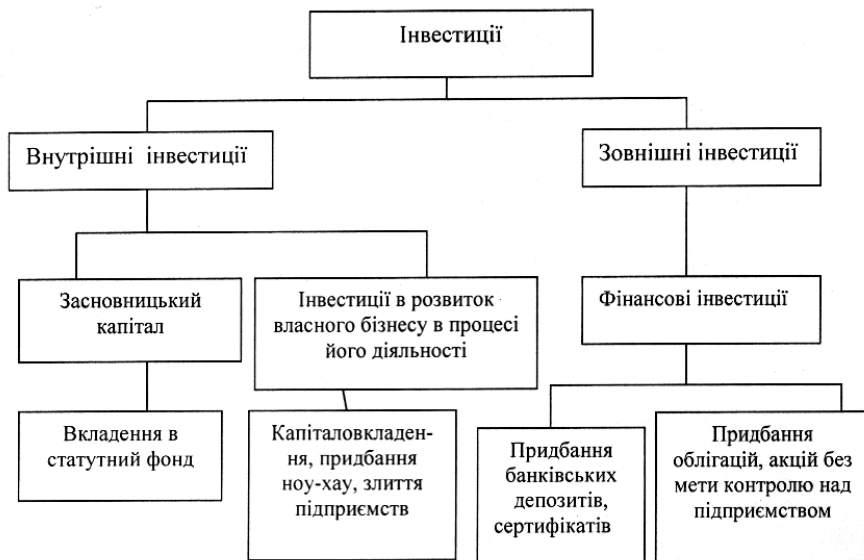

Рис. 10.1. Класифікація інвестицій за напрямками здійснення

Фінансове управління інвестиціями – це управління довгостроковими вкладеннями на основі певних теорій, у тому числі про гроші з метою задоволення потреб суспільства, і, як результат цього, отримання прибутку та забезпечення конкурентноздатності бізнесу у довгостроковому плані.

2. Фінансова оцінка та облік вартості, що інвестується

Звичайно, коли здійснюються інвестиції у грошовій формі, тоді немає потреби у оцінці вартості активів, які вкладають у бізнес. Однак при здійсненні інвестицій в негрошовій формі (приміром, формування статутного фонду шляхом внесення нерухомості, нематеріальних активів), постає завдання оцінити грошовий еквівалент цих вкладень.

Мета гри в гроші полягає в тому, щоб акумулювати кошти і спрямовувати їх в такі інвестиції, які дають прибуток, достатній, щоб забезпечити спокійне існування.

Роберт Ален

дів і методів, – зокрема використовуються порівняльний, дохідний і витратний підходи.

Фінансовий облік інвестицій здійснюється з використанням стандартів бухгалтерського обліку і його результати знаходять відображення у фінансовій звітності, зокрема у формі 1 (баланс). Засновницькі інвестиції відображаються як статутний фонд в момент створення підприємства. Інвестовані суми знаходять відображення у активі балансу і розміщуються в тих рядках активу, у вигляді якого майна був здійснений внесок до статутного фонду. Капіталовкладення, які здійснюються в процесі роботи підприємства, відображаються по відповідних статтях активу (незавершене будівництво, основні засоби, нематеріальні активи). Зовнішні інвестиції відображаються по статті «довгострокові фінансові інвестиції».

3. Фінансове планування інвестицій

Фінансове планування інвестицій здійснюється за тими самими принципами, які використовуються при фінансовому плануванні основного капіталу та позикових коштів (це пи-

тання можна переглянути в опорних конспектах, що присвячені основному капіталу та плануванню грошових потоків).

Згідно з законом вартості та принципами її використання кожен суб'єкт господарювання повинен тимчасово вільні кошти спрямовувати на кредитування інших суб'єктів. Цей процес полегшується завдяки існуванню банків, які залучають тимчасово вільні кошти на депозити і тим самим формують ресурси, що використовуються для кредитування підприємств. Крім того, підприємство може кредитувати інші суб'єкти господарювання шляхом придбання їх облігацій або відвантажуючи йому товари в кредит на тривалий період часу.

Планування фінансових інвестицій

I. При визначенні розмірів інвестицій підприємство може виходити з того, яка сума коштів лишається незадіяною у господарських операціях. Тоді слід визначити середні залишки тимчасово вільних коштів, які можна використати на інвестування. Це можна зробити таким чином. Визначають частку коштів від планової виручки, яка без втрат для підприємства може бути використана для інвестування: внесена на депозитний рахунок, використана для придбання депозитних сертифікатів, облігацій тощо. Для цього спочатку визначають середній залишок коштів на розрахунковому рахунку підприємства (на основі фактичних залишків на кварталні дати):

Два правила Уоррена Баффета:
Правило № 1: Обертай гроші.
Правило № 2: Згадуючи про ризики, ніколи не забувай правило № 1.

$$Q_{\text{с.з.}} = \frac{Z_1 + Z_2 + Z_3 + Z_4}{4}$$

Потім визначають частку коштів від планової виручки, яка без втрат для підприємства може бути занесена на довгостроковий депозит або вкладена в інші види інвестицій.

$$D_{\text{ос}} = B_{\text{пл}} \times \frac{Q_{\text{с.з.}}}{B_{\text{ф}}},$$

де: $B_{\text{пл}}$ – планова виручка;
 $B_{\text{ф}}$ – фактична виручка.

II. Після визначення частки коштів від планової виручки, визначають мету, горизонт та форми інвестицій.

а) мета інвестування.

Основною метою інвестування є задоволення потреб позичальника і, як результат цього, отримання відповідного прибутку інвестором у довгостроковому плані.

Інвестиції призводять до розширення дохідної бази суб'єкта господарювання. Зокрема, фінансові інвестиції приносять доходи у формі нарахованих процентів, а також курсових різниць від перепродажу цінних паперів. Крім того, вони підтримують ліквідність підприємства при існуванні активного ринку цінних паперів. По-третє, інвестиції забезпечують диверсифікацію господарських операцій, що мінімізує ризики оператора ринку.

б) визначення горизонту інвестицій.

На цьому етапі визначається горизонт інвестицій, тобто проміжок часу, на який вкладають ресурси і в межах якого очікується повернення інвестованої вартості.

Розмір інвестиційного горизонту визначається цілями інвестора та його здатністю прогнозувати дохідність фінансових інструментів.

в) форми інвестицій.

Інвестиції можуть здійснюватись як шляхом придбання цінних паперів емітента (фінансові інвестиції), так і безпосереднім вкладенням коштів та інших ресурсів у бізнес (внутрішні інвестиції). Фінансові інвестиції можливі з використанням різноманітних фінансових інструментів: акцій (простих, іменних), облігацій, казначейських білетів тощо.

III. При плануванні фінансових інвестицій здійснюється також *інвестиційний аналіз*. Він має дві складові:

а) фундаментальний аналіз;

б) технічний аналіз.

Фундаментальний аналіз включає в себе макроекономічний аналіз, галузевий аналіз; фінансовий аналіз господарського стану підприємства-емітента, його зобов'язань, а також прогнозування вартості цінних паперів.

Аналіз макроекономічного середовища здійснюється на основі показників, що характеризують динаміку виробництва і рівень економічної активності – темпи зростання ринку, темпи інфляції, процентні ставки і стан державних фінансів (передусім, рівень оподаткування операцій з цінними паперами). Мета цього аналізу: визначити, наскільки загальна ситуація на ринку сприятлива для інвестування і виявити фактори, що детермінують її у короткостроковому і довгостроковому плані.

Галузевий аналіз має за мету визначення рівня розвитку галузі щодо рівня ділової активності інших галузей.

Фінансовий аналіз господарського стану емітента та його зобов'язань доцільно здійснювати на основі методик, розроблених в країні для визначення кредитоспроможності позичальника при кредитуванні. Ці методики можуть бути різними.

Наприклад, визначення фінансового стану підприємства і його порівняння з аналогічними компаніями у галузі. Це можна зробити на основі порівняння коефіцієнтів рентабельності та ліквідності роботи підприємств. Крім того, можна визначити також показники DCR та EPI. Замість показника LTV можна використати коефіцієнт покриття.

$$\text{Кпокр.} = \frac{\text{Активи - (збитки + нематеріальні активи + розрахунки установами + заборгованість із заробітної плати + короткострокові зобов'язання)}}{\text{Сума позики}}$$

Нормативне значення коефіцієнта покриття може бути різним і залежить від рівня розвитку кредитних відносин в економіці, але, зазвичай, не менше одиниці.

Після фінансового аналізу підприємства робиться фінансовий аналіз його цінних паперів.

Прогнозування вартості фінансових активів на фондовому ринку здійснюється у рамках фундаментального аналізу експертним шляхом. Більш деталізована і науково обгрунтована методика прогнозування вартості цінних паперів розроблена в рамках технічного аналізу. *Технічний аналіз* – це сукупність методів і прийомів прогнозування тенденції змін вартості цінного паперу на основі винятково технічних характеристик ринку – динаміки цін і зміни обсягів операцій з купівлі-продажу цінних паперів.

IV. Наступним етапом планування фінансових інвестицій є формування портфеля цінних паперів з урахуванням результатів проведеного аналізу та принципів інвестування, зокрема принципу диверсифікації активів.

Планування внутрішніх інвестицій

Планування внутрішніх інвестицій здійснюється на основі розробки бізнес-проектів, які включають в себе як виробничі розробки, так і маркетингові дослідження. Основою бізнес-проектів (інвестиційних проектів) є фінансовий план, який складається, зазвичай, з двох частин плану доходів і ви-

датків (див. табл. 10.1) та руху чистих грошових потоків і балансу грошових коштів (див. табл. 10.2).

Таблиця 10.1

План доходів і витрат (форма)

Показники	Роки		
	перший	другий	третій
1. Вартість реалізованої продукції			
2. Прямі витрати на виробництво реалізованої продукції			
3. Валовий прибуток (р. – р. 2)			
4. Адміністративно-збутові (операційні) витрати			
5. Операційний прибуток (р. 3–р. 4)			
6. Сплата відсотків за кредит			
7. Прибуток до сплати податків (р. 5–р. 6)			
8. Податки з прибутку			
9. Чистий прибуток (збиток) (р. 7–р. 8)			

Таблиця 10.2

Рух чистих грошових потоків і баланс грошових коштів, тис. грн (приклад)

Грошові потоки	Місяці					
	1	2	3	4	5	6
1. Загалом надходжень	220	160	120	280	450	700
2. Загалом грошових видатків	150	250	300	300	350	400
3. Чистий грошовий потік (р. – р. 2)	50	(90)	(180)	(20)	100	300
4. Грошовий потік на початок місяця	100	150	60	–	–	–
5. Зовнішнє фінансування: надходження (погашення)	–	–	120	20	(100)	(40)
6. Грошовий потік на кінець місяця (р. 4 ± р. 5)	150	60	–	–	–	
7. Рух заборгованості	–	–	120	140	40	–

При плануванні внутрішніх інвестицій розраховуються прибутковість та рентабельність бізнес-плану. Крім того, обов'язково визначається показник NPV – чиста приведена вартість інвестиційного проекту:

$$NPV = -C_0 + \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{(1+r)^t},$$

де: C_0 – сума початкових інвестицій;

C_t – чисті доходи від реалізації проекту за період його існування (t);

r – норма доходу.

Для прийняття інвестиційного проекту розмір NPV має бути позитивним.

Важливим показником при оцінці внутрішніх інвестицій є термін окупності проекту T_0 :

$$T_0 = \frac{C_0}{C_{\text{сеп}}},$$

де $C_{\text{сеп}}$ – середньорічний дохід від інвестиційного проекту.

При плануванні можуть бути використані також інші показники, наприклад, індекс дохідності або коефіцієнт вигідності.

$$P_1 = \frac{PV}{C_0},$$

де PV – сучасна вартість майбутніх вигід або сучасна вартість майбутнього прибутку. Інвестиційний проект вважається вигідним, якщо цей коефіцієнт більший за одиницю.

При плануванні і виборі варіанту інвестицій необхідно брати до уваги ліквідність проекту. Також необхідно здійснити бюджетування інвестиційного проекту, щоб запобігти розривам в часі між надходженням і використанням коштів.

Як правило, компанії оцінюють можливі варіанти капіталовкладень тільки на основі одного або двох критеріїв з наведених нижче:

- **прибуток на інвестиційний капітал;**
- **період окупності;**
- **зміни ліквідності;**
- **зміна приведеної вартості.**

Але вже давно (з початку 1930 років) відомо, що жоден з цих способів не є бути прийнятий як єдиний вірний при оцінці капіталовкладень. Тому компанія повинна розглянути всі чотири параметри.

Пітер Друкер

Якщо гроші розмовляють, тоді мені потрібен слуховий апарат.

Дж. Л. Уілті

Внутрішні інвестиції можуть фінансуватися як за рахунок власного капіталу, так і за рахунок позикового капіталу. Тут доцільно використати показники ЕТІ (світовий стандарт $ETI \geq 0,3$). При плануванні позикового капіталу слід використовувати вже відомі принципи: задоволення потреб споживачів; довіри—відповідальності; нормованих витрат та інші.

4. Фінансовий аналіз інвестицій

При здійсненні інвестиційного проекту проводиться фінансовий аналіз. Основним завданням цього аналізу є забезпечення моніторингу всіх етапів інвестування. Зокрема визначаються розміри грошових потоків (виручка, витрати, податкові платежі тощо) та коефіцієнти, які відображають ефективність інвестування. При цьому аналізі фактичні показники порівнюються з плановими показниками та галузевими показниками, отриманими за певний період.

Загалом аналіз здійснюється аналогічно до планування інвестиційної діяльності, однак в цьому випадку використовуються реальні грошові потоки з врахуванням зміни кон'юнктури ринку. Фінансовий аналіз інвестицій також передбачає аналіз інвестиційних ризиків, який буде розглянутий в темі 13 (див. тематичний план курсу). При аналізі також визначається зростання (зниження) вартості інвестиційних вкладень протягом дії інвестиційного проекту.

5. Фінансові заходи з підвищення ефективності інвестицій

Для підвищення ефективності інвестицій застосовуються методи, які були розглянуті в попередніх темах. Так, наприклад, за рахунок стимулювання праці можна підвищити обсяги виробництва і реалізації продукції. Для підвищення ліквідності інвестиційного проекту в процесі здійснення внутрішніх інвестицій застосовуються методи, які були розглянуті в темі «Фінансове управління оборотним капіталом». Зростання ефективності інвестицій також забезпечується фінансовими заходами з управління основним капіталом та ризиками (див. тему «Фінансове управління основним капіталом підприємства» та «Основи фінансового управління ризиками»).

Завдання для самостійної роботи

1. Вивчення цієї теми слід розпочати з визначення суті та класифікації інвестицій. Нормування інвестиційної діяльності (включає в себе визначення певних принципів та нормативів інвестицій) є основою управління довгостроковими вкладеннями. Слухачі повинні засвоїти всі складові нормування інвестицій, усвідомити методику фінансового планування інвестицій, оцінки ефективності капіталовкладень та вкладень у фінансові інструменти, підвищення ефективності інвестиційної діяльності.

2. Розробити самостійно заходи з підвищення ефективності фінансових інвестицій.

3. Студентам бажано знайти та проаналізувати актуальні наукові праці за цією проблематикою.

4. Провести один-два сеанси гри на тренажері «Інвестиційний бізнес», провести його аналіз: виявити переваги і недоліки.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність інвестицій?
2. Розкрийте класифікацію інвестицій.
3. Які є два підходи до оцінки інвестицій?
4. Охарактеризуйте, як здійснюється облік інвестицій.
5. Як здійснюється фінансове планування засновницьких інвестицій?
6. Як здійснюється фінансовий аналіз інвестицій?
7. Яка методика фінансового планування інвестиційного споживання?
8. Яка методика фінансового планування зовнішнього інвестування?
9. Розкрийте операційні заходи щодо підвищення ефективності інвестицій.

Запитання для роздумів та дискусій

Сьогодні багато людей вкладає кошти в нерухомість, і деякі з них навіть купують ділянки на Місяці. Як Ви вважаєте, купівля акрів Місяця є дохідним бізнесом або це є «свиняче інвестування» (див. фото)?

Індивідуальне завдання за цією темою

1. Підготувати власний інвестиційний бізнес-проект та зробити його фінансовий аналіз.

P.S. Якість виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 2).

ТЕМА 11

ФІНАНСОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА – ЗДАТНОСТІ ДОТРИМУВАТИСЬ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1. Сутність фінансового дослідження, його види та етапи здійснення.
2. Інформаційне забезпечення фінансового дослідження.
3. Принципи та методи фінансового дослідження.
4. Фінансове дослідження економічних відносин підприємства зі споживачами.
5. Фінансовий аналіз економічних відносин підприємства з кредиторами.
6. Фінансовий аналіз дотримання підприємством принципу нормованих витрат.
7. Фінансовий синтез як метод визначення здатності підприємства задовільняти потреби ринку.

Деякі джерела інформації до теми:

I. Основні джерела:

1. Кук В. Маркетинг и финансы. В поисках конструктивного диалога / пер. с англ. – М.: Вершина, 2007.
2. Колберг К. Бизнес-анализ с помощью Microsoft Excel. – М.: Диалектика-Вильямс, 2007.
3. Литвин Б., Стельмах М. Фінансовий аналіз. – К.: Хайтек прес, 2008.
4. Неудачин В. Реализация стратегии компании: финансовый анализ и моделирование. – М.: Вершина, 2006.
5. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / за ред. А. Єпіфанова – С.: УАБС НБУ, 2007.
6. Хиггинз Р. С. Финансовый анализ: инструменты для принятия бизнес-решений. – М.: Вильямс, 2007.

II. Додаткові джерела:

7. Мерсер К. Э., Харле У. Т. Интегрированная теория оценки бизнеса. – М.: Маросейко, 2008.
8. Рид С. Финансовый директор как интегратор бизнеса. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007.
9. Ульянченко О. Дослідження операцій в економіці – Х.: Гриф, 2002.
10. Финансовый менеджмент / за ред. І. В. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002.

1. Суть фінансового дослідження, його види та етапи здійснення

Фінансове дослідження підприємства – це процес з виявлення здатності підприємства задовільняти потреби ринку у товарах і послугах. Фінансове дослідження відрізняється від інших видів дослідження тим, що воно здійснюється з використанням знань про гроші та базується на їх здатності об'єктивно відображати процеси в економіці та вимірювати результати роботи підприємства.

При фінансовому менеджменті гроші використовуються як інструмент управління, а при фінансовому дослідженні – як інструмент пізнання.

Фінансове дослідження діяльності підприємства (бізнесу) є важливою складовою фінансового менеджменту. Воно здійснюється як на етапі започаткування бізнесу, так і в процесі роботи підприємства.

Кожне господарство повинно діяти за основними фінансово-економічними принципами: попиту і пропозиції, довіри—відповідальності, нормованих витрат та збалансованості надходжень і видатків. Основним завданням фінансового дослідження є визначення здатності підприємства діяти за цими принципами. Наприклад, здатність підприємства задовільняти попит на ринку вимірюється його доходами, прибутком та іншими кількісними показниками.

Фінансове дослідження можна класифікувати за різними ознаками. Наприклад, за суб'єктами фінансове дослідження може бути зовнішнім або внутрішнім; за обсягом – повним або тематичним.

Процес фінансового дослідження складається з декількох етапів:

- 1) визначення мети фінансового дослідження;
- 2) збір інформації;
- 3) обробка інформації;
- 4) розрахунково-аналітичні дії;
- 5) синтез отриманих даних, формування висновків та пропозицій.

2. Інформаційне забезпечення фінансового дослідження

Система інформаційного забезпечення фінансового дослідження складається з двох складових: зовнішньої та внутрішньої інформації. Зовнішня інформація, своєю чергою, складається з маркетингової інформації та нормативно-правової бази.

Фінансовий менеджмент цікавить інформація щодо обсягів потенційного попиту та продажу товарів і послуг. Фінансова інформація про ринок: ціни, тенденції зміни вартості ресурсів, курси валют, рівень інфляції також стосується менеджменту.

У нормативно-правовій базі певний інтерес становлять відомості про зміни ставок податків, акцизів, інші заходи держави, спрямовані на регулювання ринку.

До внутрішньої інформації належить інформація, що відображається у фінансовій звітності та формах управлінського обліку (див. теми «Фінансовий менеджмент та система його забезпечення», «Оцінка та облік вартості активів у фінансовому менеджменті»), а також неофіційна інформація щодо господарської діяльності підприємства.

Фінансова інформація повинна відповідати таким вимогам:

- 1) об'єктивність (достовірність);
- 2) своєчасність;
- 3) адекватність тлумачення;
- 4) повнота;
- 5) доречність;
- 6) зіставність.

До цих відомих вимог слід додати ще одну – відкритість і доступність для споживачів (кредиторів).

Вся інформація, яка використовується у фінансовому дослідженні, повинна відображатися на паперових (або електронних) носіях. При фінансовому дослідженні використовується як усна, так і письмова інформація¹.

3. Принципи і методи фінансового дослідження

До принципів фінансового дослідження відносять загальні теоретико-методологічні принципи та фінансово-економічні принципи.

Фінансово-економічні принципи, що використовуються при дослідженнях:

- 1) попиту та пропозиції;
- 2) довіри і відповідальності (взаємкредитування);
- 3) нормованих витрат;
- 4) збалансованості надходжень та видатків.

До методів фінансового дослідження відносять значну кількість наукових методів. Метод спостереження, метод порівняння, індикативний метод, метод аналізу тощо. Проте основними серед них є методи синтезу та аналізу, які включають у себе інші методи: наприклад, горизонтального аналізу, структурного аналізу, метод коефіцієнтів та інші.

Do ut Des...

Даю, щоб і ти мені дав.

***А ви, браття, невтомлюйтеся,
коли чините добро.***

Новий заповіт. 1 Сол. 2.:13

Фінансовий аналіз – це логічний метод дослідження, суть якого полягає у розчленуванні предмету або явища дослідження на складові та вивчення їх за допомогою функцій грошей.

Синтез – це метод за допомогою якого окремі елементи (складові) узагальнюються у певну систему знань, яка найбільшою мірою відображає суть явища або процесу. При фінансовому синтезі це робиться також за допомогою грошей та знань про гроші.

При фінансовому синтезі певні фінансові показники та висновки, які були отримані в процесі аналізу, узагальнюються з метою визначення здатності підприємства якісно за-

¹ Прим. Письмова інформація використовується при офіційному дослідженні.

довольняти потребу споживачів, ефективно використовувати ресурси.

Використання фінансового синтезу на основі даних фінансового аналізу забезпечує системний підхід під час дослідження діяльності господарства та дає можливість глибше усвідомити його здатність досягати мети своєї діяльності.

4. Фінансовий аналіз економічних відносин підприємства зі споживачами

У процесі діяльності підприємства на ринку між підприємством і споживачами встановлюються певні відносини, які базуються на принципах, серед яких принципи довіри—відповідальності та попиту і пропозиції.

Фінансовий аналіз здатності підприємства дотримуватися принципу попиту і пропозиції здійснюється через аналіз показників, які відображають обсяги попиту і пропозиції на певному сегменті ринку, його потенціал та зміни в часі. Виручка від реалізації товарів і послуг є основним показником здатності підприємства задовольняти потребу споживачів.

Під час дослідження також вимірюється потенційний попит на товари і послуги підприємства і шляхи його задоволення і збільшення.

Мудрість полягає не стільки в тому, щоб давати людям благо, а скільки в тому, щоб давати їх своєчасно.

Ж. Лабрюєр

Збільшення обсягів реалізації досягається як за рахунок збільшення кількості пропозиції, так і за рахунок покращення якості продукції, її асортименту, сервісного обслуговування тощо.

Довіра до товарів і послуг з боку покупців є основою попиту на них та доходів підприємства.

Втрата довіри до товарів і послуг підприємства через їх низьку якість, недостатню надійність, занадто високу ціну продукції призводить до зниження виручки підприємства.

Обсяг реалізації також залежить від комунікативної політики підприємства: від реклами та системи реалізації товарів.

При фінансовому аналізі здатність підприємства задовольняти потребу ринку, відповідно до принципів попиту і пропозиції та довіри—відповідальності, вимірюється як абсолютними так і відносними показниками.

Серед абсолютних показників основними є: виручка від реалізації та прибуток підприємства.

Під час фінансового дослідження вимірюється не тільки поточний рівень цих показників, але і їх зміни в часі.

Здатність переходити від загальних принципів до конкретної організації справи – критерій життєздатності будь-якої організації.

При фінансовому дослідженні виконання підприємством принципів довіри—відповідальності аналізуються також відносні показники, зокрема, рентабельність активів, власного капіталу, рентабельність продажу, коефіцієнт оборотності активів.

Зростання названих вище показників свідчить про те, що підприємство збільшує ефективність своєї діяльності.

Про ефективність бізнесу також свідчить період функціонування підприємства (період часу, протягом якого підприємство отримує доходи).

При розрахунку фінансових показників використовується інформація як з форм фінансової звітності, так і дані управлінського обліку. Наприклад, при аналізі ефективності бізнесу з використанням інформації, наведеної у фінансовій звітності, визначаються зміни:

- виручки від реалізації продукції (ряд. 010; 035 форма № 2);
- валового прибутку (або збитку) (ряд. 50 форма № 2);
- чистого прибутку (ряд. 220 форма № 2);
- власного капіталу (ряд. 380 форма № 1);
- рентабельність активів:

$$P_A = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Активи}} = \frac{\text{ряд. 170 (форма № 2)}}{(\text{ряд. 280 гр. 3} + \text{ряд 280 гр. 4 (форма № 1)})};$$

- рентабельність продажів:

$$P_{\text{пр}} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Виручка}} = \frac{\text{ряд. 050 (форма № 2)}}{\text{ряд. 035 (форма № 2)}};$$

- рентабельність власного капіталу:

$$P_{\text{вк}} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{ВК}} = \frac{\text{ряд. 170 (форма № 2)}}{(\text{ряд. 380 гр. 3} + \text{ряд 380 гр. 4 (форма № 1)})};$$

- коефіцієнт чистої рентабельності підприємства:

$$P_{\text{ч}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}} = \frac{\text{ряд. 220 (форма № 2)}}{(\text{ряд. 280 гр. 3} + \text{ряд 280 гр. 4 (форма № 1)})};$$

- коефіцієнта оборотності активів:

$$P_{oa} = \frac{\text{Виручка}}{\text{Активи}} = \frac{\text{ряд. 035 (форма № 2)}}{(\text{ряд. 280 гр. 3} + \text{ряд 280 гр. 4 (форма № 1)})};$$

Фінансові показники та порядок їх розрахунку можуть бути різними. Наприклад, в багатьох країнах світу рентабельність власного капіталу (ROE) розраховується як співвідношення:

$$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} = \frac{\text{ряд. 220 (форма № 2)}}{(\text{ряд. 380 гр. 3 (форма № 1)})};$$

При фінансовому аналізі здатності підприємства дотримуватись принципів попиту і пропозиції доцільно вимірювати зміни рентабельності як у виробництві, так і в реалізації продукції. Для розрахунку цих показників використовується інформація управлінського обліку. Наприклад,

$$P_p = \frac{\Delta\Pi_p}{\Delta B_p} - \text{індекс рентабельності витрат на рекламу};$$

де: $\Delta\Pi_p$ – зміна прибутку при зміні витрат на рекламу;

ΔB_p – зміна витрат на рекламу;

$P_{vp} = \frac{\Delta\Pi_p}{\Delta B_{kc}}$ – індекс рентабельності витрат на реалізацію.

$$\text{Рентабельність франчайзингу } P_{фр} = \frac{\Delta\Pi_p}{\Delta B_{фр}},$$

де $\Delta\Pi_p$ – зміна прибутку, пов'язаний зі збільшенням витрат франчайзингу.

При фінансовому аналізі доцільно також вимірювати рентабельність витрат пов'язаних з підвищенням її асортименту. Дослідження відносин підприємства з споживачами також торкається проблем дебіторів, тому потрібен аналіз дебіторської заборгованості.

5. Фінансовий аналіз відносин підприємства з кредиторами

У ринкових умовах відносини підприємства з кредиторами ґрунтуються на принципах довіри—відповідальності та збалансованості надходжень та видатків. При цьому головним серед них є принцип довіри—відповідальності. У системі принципів, що розглядаються у цьому посібнику, прин-

цип збалансованості у часі надходжень і видатків є допоміжним, дія якого створює умови для існування довіри між суб'єктами ринку.

Взаємозобов'язання – це найважливіша норма економіки, масштаби якої відображають рівень розвитку любого господарства будь-то підприємство, країна, сім'я.

Кредитори довіряють кошти тільки тим підприємствам, які здатні своєчасно розрахуватись за зобов'язаннями. Тому фінансовий менеджер за

Кшиштоф Стемпень

допомогою грошей вимірює цю здатність. Основними показником здатності підприємства розрахуватись за своїми зобов'язаннями є показник DCR:

$$DCR = \frac{In}{P},$$

де: In – дохід від діяльності підприємства за мінусом витрат за певний період;

P – платежі за певний період з повернення кредиту.

При цьому важливо відзначити, що дохід і платежі повинні бути збалансовані як за розміром, так і в часі. Збалансованість надходжень і видатків визначається у процесі бюджетування. Для цього на підприємстві повинні складатись місячні, квартальні та річні бюджети. За допомогою бюджету фінансовий менеджер може проаналізувати, як підприємство дотримується «золотого правила фінансів» – збалансованості надходжень і видатків.

Показниками здатності підприємства розрахуватись за своїми зобов'язаннями є показник перспективної платоспроможності, який розраховується на основі даних бюджету. Наприклад:

$$K = \frac{\text{Планові надхоження коштів за період } t}{\text{Планові платежі по зобов'язаннях за період } t};$$

Крім цього показника використовуються показники ліквідності, які розраховуються на основі даних балансу:

- коефіцієнт загальної ліквідності

$$K_{\text{зл}} = \frac{\text{ряд. 260 (форма № 1)}}{\text{ряд. 620 (форма № 1)}}$$

- коефіцієнт швидкої ліквідності:

$$K_{\text{шв}} = \frac{\text{ряд. 150} + \text{ряд. 160} + \text{ряд. 170} - \text{ряд. 205 (форма № 1)}}{\text{ряд. 620 (форма № 1)}};$$

- коефіцієнт абсолютної ліквідності:

$$K_{ал} = \frac{\text{ряд. 220} + \text{ряд. 230} + \text{ряд. 240 (форма № 1)}}{\text{ряд. 620 (форма № 1)}}.$$

При фінансовому управлінні можуть бути використані й інші показники ліквідності (див. тему «Фінансове управління оборотним капіталом»).

При фінансовому аналізі платоспроможності підприємства використовуються показники:

- коефіцієнт фінансової стабільності:

$$K_{ФС} = \frac{\text{ряд. 380} + \text{ряд. 430} + \text{ряд. 630 (форма № 1)}}{\text{ряд. 480} + \text{ряд. 620 (форма № 1)}};$$

- коефіцієнт автономії:

$$K_a = \frac{\text{ряд. 380 (форма № 1)}}{\text{ряд. 280 (форма № 1)}};$$

Структура капіталу: співвідношення власних та залучених коштів – певною мірою свідчить про дотримання підприємством принципів використання вартості, зокрема, взаємодобовитання.

Водночас співвідношення власних та залучених коштів повинно бути таким, щоб воно найбільшою мірою відповідало існуючим ринковим умовам.

Довіра до підприємства з боку кредиторів визначається його кредитною історією, а саме – наявністю або відсутністю фактів неповернення чи несвоєчасного повернення кредитів, які надавались раніше.

**Лао-Цзи стверджував:
«Чим більше даєш,
тим більше отримаєш».**

Тому при оцінці відповідальності позичальника розраховується показник, що відображає простроченість заборгованості по кредиту:

$$K_{п.з.} = \frac{\text{сума простроченої заборгованості}}{\text{загальна сума кредиторської заборгованості}}.$$

Наявність простроченої заборгованості та її зростання призводять до втрати довіри до підприємства з боку кредиторів.

Довіра до підприємства у певний період залежить від рівня управління як кредиторською, так і дебіторською заборгованостями. Збалансованість між дебіторською та кредиторською заборгованістю та відсутність простро-

чень їх погашення свідчить про ефективне фінансове управління.

Наявність майна і, передусім, нерухомості у власності підприємства, яке може бути використано підприємством для забезпечення зобов'язань, також підвищує кредитоспроможність підприємства.

Показник $LTV = \frac{V_{кр}}{V_{заст}}$ відображає відносини підприємства з кредиторами і вказує на рівень відповідальності позичальника. Відповідальність підприємства перед кредитором буде збільшуватись при зменшенні LTV .

Відносини між підприємством і кредитором також відображаються за допомогою показника ETI . (див. тему «Теорії кредиту та грошових зобов'язань у фінансовому менеджменті»)

6. Фінансовий аналіз дотримання підприємством принципу нормованих витрат

Згідно з принципом нормованих витрат кожен суб'єкт господарювання повинен витратити на виготовлення і реалізацію продукції стільки коштів, скільки необхідно, щоб повністю задовольнити попит споживачів. Для цього всі витрати виробництва нормуються згідно з нормативами по запасам сировини, матеріалів, напівфабрикатів тощо (див. тему

***Не бійся великих витрат,
а бійся зниження доходів.***

Ракфеллер старший молодшому

«Фінансове управління оборотним капіталом підприємства»).

Принципу нормованих витрат також відповідає метод цільового калькулювання собівартості (Target Costing)². За цим методом собівартість розраховується, виходячи з попиту на продукцію, що існує на ринку:

$$\text{Ціна} - \text{Прибуток} = \text{Собівартість.}$$

Планування витрат, виходячи з умов виробництва і реалізації продукції, за формулою: Собівартість + Прибуток = Ціна у конкурентному середовищі є неефективною і не відповідає принципу нормованих витрат.

² Метод Target Costing з'явився в Японії у середині 60-х років ХХ століття на основі ідеї «Value Engineering», яка належить корпорації Дженерал електрик».

Метод Target Costing буде ефективним, коли темпи зростання виручки більші за темпи зростання витрат.

При аналізі витрат використовується також індекс «доходи-витрати», значення якого повинно перевищувати одиницю:

$$I_{д/в} = \frac{\Delta \text{Доходи}}{\Delta \text{Витрати}} > 1.$$

Індекс «доходи-витрати», з одного боку, показує ефективність витрат, а з іншого – здатність підприємств задовольняти потребу споживачів.

7. Фінансовий синтез як метод визначення здатності підприємства задовільняти потреби ринку

Мета фінансового синтезування аналітичних даних полягає у визначенні рівня здатності підприємства задовольнити потребу ринку (або у визначенні довіри до господарства з боку споживачів).

Існує декілька методів, що використовуються для синтезування аналітичних даних, серед яких розрізняють метод інтегрального показника, матричний метод і метод, що базується на оцінці вартості бізнесу.

Суть методу інтегрального коефіцієнта полягає в тому, що підбирається ряд показників, для кожного з яких визначається вага в так званій дискримінантній функції. Розмір окремої ваги характеризує різний вплив окремих показників (змінних) на значення пояснюваної величини, яка в інтегральному вигляді деякою мірою репрезентує здатність підприємства задовольняти потреби ринку, бути кредитоспроможним.

Прикладом методу інтегрального показника є розрахунок Z-показника, запропонований американським економістом Е. Альтманом. Так звана п'ятифакторна модель Альтмана.

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 4,3X_3 + 0,6X_4 + 1,0X_5,$$

де: X_1 – власний оборотний капітал/ загальна вартість активів;

X_2 – нерозподілений прибуток/ загальна вартість активів;

X_3 – прибуток до виплати процентів/загальна вартість активів;

X_4 – власний капітал/поточні зобов'язання;

X_5 – чиста виручка/загальна вартість майна.

Ця модель, зазвичай, пов'язується з прогнозуванням банкрутства підприємства, але вона відображає, передусім здатність підприємства задовольняти потребу споживачів і бути кредитоспроможним.

При $Z > 3$ – рівень діяльності підприємства є досить високим.

$2,71 < Z < 2,9$ – середній рівень діяльності підприємства.

$1,81 < Z < 2,7$ – низький рівень діяльності підприємства, імовірність банкрутства висока.

$Z < 1,8$ – дуже низький рівень діяльності підприємства, дуже низька його кредитоспроможність. Дуже високий рівень імовірності банкрутства.

У сучасному фінансовому менеджменті розроблено багато різних інтегральних коефіцієнтів для прогнозування банкрутства підприємства та його здатність задовольнити потребу споживачів і бути кредитоспроможним. Серед цих показників необхідно виділити показник, розроблений Беєрманом, Спрігетом, Лісом, Тішоу, Гельдером.

Для визначення здатності підприємства задовольнити потребу ринку і бути кредитоспроможним використовується матричний метод, що був розроблений консалтинговою фірмою McKinsey (США). Суть цього методу полягає у такому: фінансовий менеджер визначає клас позичальника за фінансовими показниками та його кредитну історію. За допомогою матриці визначають рівень діяльності підприємства, а саме: дуже високий, високий, середній, низький та дуже низький. Чим вищий рівень діяльності підприємства, тим вище його здатність за-

Якщо фінансовий менеджер добре виконує свою справу – він примножує добробут компанії – її вартість.

довольнити потребу ринку (більш детально див. тему «Основи фінансового управління ризиками»).

Метод синтезування даних на основі оцінки вартості бізнесу полягає в тому, що фінансист визначає темпи зміни вартості бізнесу підприємства за певний проміжок часу. Темпи зростання (або зменшення) вартості підприємства свідчать про його здатність задовольнити потребу ринку і мати довіру з боку кредиторів.

Проте кожен з методів, що наведені вище, має певні переваги та недоліки. Так, наприклад, метод інтегральних коефіцієнтів певною мірою є суб'єктивним. Проте метод на основі оцінки бізнесу може бути неефективним при спекуляціях на фондовому ринку, що призводять до завищення вартості акцій.

Тому фінансовий менеджер повинен використовувати різні підходи для визначення здатності підприємства задовольняти потреби ринку.

На основі узгодження результатів різних методів фінансовий менеджер поєднує дані та робить експертний висновок щодо діяльності підприємства.

Завдання для самостійної роботи

1. Висвітлити сутність фінансового дослідження, принципи та методи фінансового дослідження, особливу увагу звернути на метод синтезу.

2. Студентам слід навчитися бачити за певними аналітичними даними здатність підприємства дотримуватись фінансових принципів: довіри—відповідальності, попиту—пропозиції, збалансованості надходжень і видатків, нормованих витрат.

3. Особливу увагу необхідно звернути на інформаційну базу фінансового дослідження та етапи його здійснення. Важливо зрозуміти, що наявність тільки стандартних форм з фінансової звітності є недостатньою умовою для інформаційного забезпечення дослідження діяльності підприємства.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрити сутність фінансового дослідження.
2. Які є етапи фінансового дослідження?
3. Перерахуйте принципи фінансового дослідження.
4. Охарактеризувати фінансові методи досліджень.
5. Що включає в себе система інформаційного забезпечення фінансового дослідження?
6. Як здійснюється фінансовий аналіз відносин підприємства з кредиторами?
7. Як проаналізувати відносини споживачів з підприємством, використовуючи знання про гроші?

8. У чому полягає суть методу фінансового синтезу, як він використовується у дослідженнях діяльності підприємства?

9. Чому доцільно використовувати різні методи у фінансовому дослідженні?

Запитання для роздумів та дискусій

Який метод фінансового синтезу, на Вашу думку, є найбільш досконалим і чому?

Тестові завдання

1. Що належить до етапів фінансового дослідження:
 - а) збір інформації;
 - б) обробка інформації;
 - в) синтезування економічних даних;
 - г) визначення горизонту дослідження;
 - д) розробка методів дослідження.
2. Вимоги до фінансової інформації:
 - а) об'єктивність (достовірність);
 - б) доречність;
 - в) зіставленість;
 - г) корисність;
 - д) своєчасність.
3. Система інформаційного забезпечення включає в себе такі елементи:
 - а) блок зовнішньої інформації;
 - б) блок внутрішньої інформації;
 - в) маркетингову інформацію;
 - г) аналітичну інформацію;
 - д) блок нормативно-правової інформації.
4. Загальні теоретико-методологічні принципи дослідження:
 - а) нормованих витрат;
 - б) цілеспрямованість;
 - в) аргументованість;
 - г) надійність;
 - д) принцип динамізму.

5. Фінансовий аналіз відрізняється від інших аналізів тим, що він робиться за допомогою:

- а) знань про вартість;
- б) функцій грошей;
- в) навичок роботи з оргтехнікою;
- г) відомостей про ринок;
- д) знань теорії управління.

6. Додати необхідні слова:

- а) принцип – відповідальності;
- б) принцип – пропозиції;
- в) принцип – витрат;
- г) принцип збалансованості
- д) принцип фінансового.....

7. Показники, що вимірюють здатність підприємства дотримуватись принципу попиту і пропозиції:

- а) валовий прибуток;
- б) чистий прибуток;
- в) рентабельність активів;
- г) коефіцієнт автономії;
- д) рентабельність продажів.

8. Показники, що вимірюють здатність підприємства дотримуватись принципу довіри–відповідальності:

- а) валовий прибуток;
- б) коефіцієнт автономії;
- в) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- г) коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості;
- д) показник *DCR*.

9. Яке з наведених відношень відповідає коефіцієнту фінансової стабільності:

а) $\frac{\text{ряд. 380} + \text{ряд. 430} + \text{ряд. 630 (форма № 1)}}{\text{ряд. 480} + \text{620 (форма № 1)}}$;

б) $\frac{\text{ряд. 380 (форма № 1)}}{\text{ряд. 640 (форма № 1)}}$;

в) $\frac{\text{ряд. 220} + \text{230} + \text{240 (форма № 1)}}{\text{ряд. 620 (форма № 1)}}$;

г) $\frac{\text{ряд. 260 (форма № 1)}}{\text{ряд. 620 (форма № 1)}}$;

д) $\frac{\text{ряд. 010} - \text{015} - \text{020 (форма № 2)}}{\text{ряд. 530 гр. 3} - \text{ряд 530 гр. 4 (форма № 2)}}$;

10. Методи фінансового синтезу:
- а) метод інтегрального коефіцієнта;
 - б) метод проценту від продажу;
 - в) матричний метод;
 - г) метод структурного аналізу;
 - д) метод на основі оцінки вартості бізнесу.

i :) **Індивідуальне завдання за цією темою**

Спираючись на теорію вартості та нормованих витрат, дослідити діяльність підприємства ВАТ «Хлібзавод». Із отриманих даних (див. Додаток Б) вибрати необхідні та визначити додаткові дані, які необхідні для прийняття рішення з фінансового управління підприємством.

P.S. Якість виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 2).

ТЕМА 12

АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

1. Криза на підприємстві, суть та види.
2. Сутність антикризового фінансового управління та його етапи.
3. Прогнозування та грошова оцінка несистемної кризи підприємства.
4. Планування антикризових фінансових заходів:
 - а) на етапі попередження кризи;
 - б) на етапі дії кризи.
5. Аналіз ефективності антикризового фінансового управління.
6. Основні заходи щодо зменшення впливу системної (екзогенної) кризи підприємства.

Деякі джерела інформації до теми

I. Основні джерела:

1. *Ситник Л.* Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством. – Д.: ІЕП НАН України, 2000.
2. *Терещенко О. О.* Антикризовий фінансовий менеджмент – вимога «нової економіки»// Ринок цінних паперів України. – 2004. – № 9–10.
3. *Штангрем А., Копелюк О.* Антикризове управління підприємством. – К.: Знання, 2007.

II. Додаткові джерела:

4. Антикризисное управление: учебник / под ред. Э. Короткова. – М.: Инфра-М, 2000.

5. *Проскура Е. Ю., Резникова Г. А.* Особенности оценки уровня кризисного состояния для предприятий различных организационно-правовых форм хозяйствования// Вісник арбітражного керуючого. – 2001 – № 1.

6. *Фінансовий менеджмент / За ред. Г. Кірейцева* – К.: ЦУЛ, 2002.

7. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Затверджені наказом Мініекономіки України № 14 від 19.01.2006 р.

1. Криза на підприємстві, суть та види

В економіці під кризою розуміють такий стан економіки, який характеризується значним падінням обсягів виробництва та реалізації продукції.

Економічні кризи можна класифікувати за різними ознаками.

За масштабністю кризи поділяються на: світові кризи, кризи на рівні країни, галузеві кризи, кризи на підприємстві, фінансову кризу сім'ї.

За джерелами виникнення: зовнішні (системні, екзогенні кризи); внутрішні (несистемні, ендегенні).

За об'єктом або причиною виникнення розрізняють: технологічні, фінансові, енергетичні, іпотечні тощо.

Під кризою підприємства розуміємо значне падіння обсягів продажу товарів і послуг. Внаслідок цього виникають значні збитки, зниження вартості підприємства (падіння курсу акцій), його банкрутства або загроза банкрутства.

Падіння обсягів реалізації, зазвичай, пов'язується зі зниженням попиту на товари і послуги, довіри до них з боку покупців. Тому основною причиною ендегенних криз підприємства є порушення фінансово-економічних принципів: попиту і пропозиції, довіри-відповідальності, нормованих витрат та збалансованості надходжень та витратків.

Кризовий стан підприємства може призвести до його банкрутства і ліквідації (див. тему «Фінансове управління ризиками підприємства», п. 5. Банкрутство як основний ризик господарства та фінансові заходи з його запобігання).

2. Суть антикризового фінансового управління та його етапи

Суть антикризового фінансового управління полягає у застосуванні різних фінансових інструментів (методів) та механізмів з метою подолання кризового стану підприємства: відродження довіри до нього, його платоспроможності та конкурентоздатності (здатності задовольнити потребу певного сегменту ринку).

Антикризове фінансове управління можна класифікувати залежно від виду кризи: антикризове управління системною або несистемною кризою, технологічною або енергетичною кризою тощо.

Антикризове фінансове управління можна здійснювати як на етапі попередження кризи, так і під час кризи.

Сам процес антикризового фінансового управління можна поділити на декілька етапів:

1) Етап визначення цілі антикризового фінансового управління.

2) Прогнозування кризи підприємства.

3) Грошова оцінка кризового стану підприємства.

4) Планування фінансових антикризових заходів підприємства:

– на етапі попередження кризи;

– на етапі подолання кризових явищ;

5) Моніторинг та аналіз здійснення фінансового антикризових заходів.

6) Запровадження заходів щодо покращення фінансового антикризового управління.

3. Прогнозування та грошова оцінка несистемної кризи підприємства

Сучасна фінансова наука має у своєму арсеналі значну кількість різноманітних прийомів і методів прогнозування ендогенних і екзогенних криз. Прогнозуванням займаються, зазвичай, експерти-фахівці на основі формалізованих і неформалізованих підходів з використанням різних методів та методик.

Наприклад, існують формалізовані методики прогнозування несистемних криз на основі однофакторного фінансового аналізу та бальної системи оцінювання кредитоспро-

можності підприємства. У першому випадку здійснюється аналіз динаміки змін деяких формальних показників, наприклад, обсягів продажу, рентабельності, ліквідності підприємства та інших. Якщо основні показники, наприклад, обсяги продажів та рентабельність мають тенденцію до зменшення, то можна говорити про можливу кризу.

До однофакторного методу прогнозування кризи належить метод У. Бівера, що ґрунтується на аналізі показника Бівера (K_6).

$$K_6 = \frac{\text{ЧП} - A_m}{\text{Зоб}} = \frac{p.220 - p.260 \text{ (форма № 2)}}{p.480 + p.620 \text{ (форма № 1)}};$$

де: ЧП – чистий прибуток;

A_m – амортизація;

Зоб – зобов'язання підприємства.

Якщо $K_6 < 0,17$ протягом року, то можна говорити про проблеми з платоспроможністю на підприємстві.

У вітчизняній практиці для прогнозування кризового стану підприємства використовують показник поточної платоспроможності ($Пп$), коефіцієнт покриття (Kn) та коефіцієнт забезпечення власними ресурсами ($Kз$).

$$Пп = A040 + A045 + A220 + A230 + A240 - П620,$$

де: Пп – показник поточної платоспроможності підприємства;

A040, A045, A220, A240 – відповідні рядки балансу (високоліквідні активи);

П620 – підсумок IV розділу пасиву балансу (поточні зобов'язання).

Від'ємний результат алгебраїчної суми зазначених статей балансу свідчить про поточну неплатоспроможність суб'єкта підприємницької діяльності. Якщо на початок і на кінець звітного кварталу мають місце ознаки поточної неплатоспроможності, то можна говорити про кризовий стан підприємства на основі поточної платоспроможності.

Криза підприємства, що відповідає ознакам критичної неплатоспроможності має місце, якщо на початок і кінець звітного кварталу, крім від'ємного значення показника поточної платоспроможності ($Пп$), коефіцієнт покриття (Kn) і коефіцієнт забезпечення власними ресурсами ($Kз$) менші за їх нормативні значення – 1,5 та 0,1 відповідно.

$$K_3 = \frac{A260}{П620} > 1,5$$

де: Кп – коефіцієнт покриття;

А260 – підсумок П розділу активу балансу.

$$K_3 = \frac{П380 - А080}{А260} > 0,1$$

де: Кз – коефіцієнт забезпечення власними ресурсами;

П380 – підсумок І розділу балансу;

А080 – підсумок І і II розділів балансу.

У другому випадку можна використати бальну систему оцінювання можливості виникнення кризи на підприємстві. Суть цієї методики полягає в тому, що підбирається низка показників, для кожного з них визначається вагове значення в так званій дискримінантній функції. Величина оцінених вагових значень характеризує різний вплив окремих показників (змінних) на значення загальної змінної, яке в інтегральному вигляді може бути орієнтиром у прогнозуванні кризи підприємства.

До багатофакторних методів прогнозування кризового стану підприємства можна віднести модель Альтмана, методики Беєрмана, Ліса, Тішоу та Гольдера (див. тему «Фінансове дослідження діяльності підприємства»).

Використання тільки формалізованих показників (нормативів) не завжди дає об'єктивну картину з приводу прогнозування кризи або банкрутства підприємства.

***Inexcellentif lucrum
у перекладі – користь***

Будь-яке прогнозне рішення на основі тільки формалізованих показників має недоліки, серед яких:

- не враховуються особливості, що пов'язані з національним та галузевим розвитком економіки;
- довільність фіксування нормативних значень окремих показників;
- суб'єктивність формування вибірки показників, які підлягають аналізу;
- не враховується різний вплив окремих показників на загальні результати аналізу.

Зважаючи на ці та інші недоліки формалізованого підходу, фінансовий менеджер повинен здійснювати неформалізований підхід щодо прогнозування кризи підприємства.

Неформалізований підхід ґрунтується на аналізі певних критеріїв, серед яких:

1. Динаміка обсягу реалізації товарів і послуг, яка визначається на основі аналізу звіту про фінансові результати діяльності підприємства (форма № 2). Тут досліджується дія принципу попиту і пропозиції.

2. Історія виконання зобов'язань перед кредиторами та інвесторами. Основна увага приділяється відносинам підприємства з банківськими установами. Тут реалізується принцип довіри і відповідальності та здатності підприємства балансувати свої надходження і видатки.

3. Стан виробничих запасів та динаміка товарів і витрат, що перевищують економічно обґрунтовані нормативи. Тут досліджується здатність підприємства дотримуватись принципу нормованих витрат.

4. Динаміка витрат внаслідок простоїв підприємства, вимушених зупинок, а також порушення ритмічності виробничо-технологічного процесу.

5. Динаміка укладання контрактів.

6. Втрата (звільнення за власним бажанням) провідних співробітників апарату управління. Тут досліджується дія принципу довіри і відповідальності між підприємством і персоналом фірми.

Оцінка кризи

Кризовий стан підприємства оцінюється, передусім, у грошовому еквіваленті.

$$V_{кр} = Q_{передкризова} - Q_{кризова},$$

де: $V_{кр}$ – втрати підприємства внаслідок дії кризи;

$Q_{передкризова}$ – обсяги продажу до кризи;

$Q_{кризова}$ – обсяги продажу під час кризи.

4. Планування фінансових антикризових заходів

а) На етапі попередження кризи.

З метою запобігання зменшенню попиту на товари і послуги підприємство повинне прагнути до підвищення їх якості при відповідній (доступній) для певного кола покупців ціні. Тому фінансовий менеджер повинен вжити заходів

щодо виготовлення та реалізації високоякісної продукції. З цією метою здійснюються внутрішні інвестиції на виготовлення та реалізацію продукції. Вжиття заходів щодо фінансування виготовлення та збуту якісної продукції повинно бути обґрунтоване розрахунками (див. тему «Основи фінансового менеджменту інвестиціями на підприємстві»). Фінансування збутової стратегії передбачає певні витрати на створення торгової марки (бренду) продукції, побудову системи збуту тощо.

На етапі до початку кризи на підприємстві здійснюється його реструктуризація (жив. тему «Основи фінансового управління ризиками», п. 5 – Банкрутство як основний ризик господарства та фінансові заходи з його уникнення).

б) На етапі дії кризи.

Найважливішим кроком під час антикризового управління є фінансова санація, яка здійснюється в період кризи з використанням санаторів.

Сутність фінансової санації полягає у застосуванні фінансових заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення рівня прибутковості, платоспроможності, ліквідності та конкурентоздатності підприємства-боржника в довгостроковому періоді (фінансова санація може проводитися як в досудовому порядку, так і в рамках судових процедур).

При санації підприємству надають фінансову допомогу у розмірі, достатньому для погашення зобов'язань боржника перед кредиторами, у тому числі зобов'язань щодо сплати податків і зборів та відновлення платоспроможності.

***Прислів американських фінансистів:
Втратив гроші – нічого не втратив.
Втратив час – багато втратив.
Втратив енергію – все втратив.***

Надання фінансової допомоги боржнику здійснюється в порядку, встановленому законом. Щоб отримати таку допомогу, підприємство повинно мати довіру з боку інвесторів, тобто бути санаційно привабливим або спроможним.

Загальні передумови санаційної спроможності:

- наявність у підприємства можливості зберегти або відновити довіру з боку покупців товарів і послуг;
- наявність у підприємства можливостей мобілізації (залучення), необхідної для фінансового оздоровлення капіталу;
- спроможність ефективно використовувати капітал;
- наявність можливостей своєчасних розрахунків з капіталовкладниками (санаторами).

Для здійснення санації фінансовий менеджер повинен розробити план, який включає в себе:

Вступ – загальна характеристика підприємства;

I розділ. Аналіз вихідних даних;

II розділ. Стратегія санацій;

III розділ. Ефективність санації та заходів щодо реалізації плану.

5. Аналіз ефективності антикризового фінансового управління

Ефективність потрібно розглядати як рівень досягнення мети антикризового управління. Якщо мета антикризового управління – відродження довіри до підприємства, його конкурентоздатності, тоді рівень досягнення мети можна виміряти обсягом продажу товарів (доходом) та рентабельністю роботи підприємства. Показником ефективності антикризового управління також може бути абсолютний приріст вартості підприємства як результат застосування антикризових заходів.

Ефективність санації доцільно вимірювати за допомогою відомих показників: приведенної чистої вартості NPV та індексу дохідності P_t :

$$NPV = C_0 + \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{(1+R)^t} \quad P_t = \frac{PV}{C_0},$$

де: PV – сучасна вартість майбутнього доходу від санації;

C_0 – санаційний капітал;

C_t – чисті доходи від реалізації санаційних заходів.

Фінансовий менеджер в процесі дослідження ефективності впровадження антикризових заходів може використовувати й інші показники.

6. Основні заходи щодо зменшення впливу системної (екзогенної) кризи підприємства

В умовах системної кризи фінансовому менеджеру доцільно:

1. Посилити моніторинг інформації, що надходить з ринків і, передусім, кредитного і валютного ринків, з ринків не-

рухомості та фондової біржі, а також ринків товарів і послуг та інших сфер діяльності підприємства.

2. Постійно проводити консультації з фінансовими експертами та банківськими працівниками. Спілкуватись з досвідченими підприємцями з приводу прийняття антикризових заходів.

3. Частіше робити фінансовий аналіз власного підприємства. Аналізувати зміни обсягів реалізації товарів і послуг, своєчасність розрахунків з дебіторами і кредиторами. Більш уважно підходити до виявлення та оцінки можливих ризиків.

4. Оперативно вживати фінансові заходи щодо покращення платоспроможності бізнесу. Вживати своєчасні заходи щодо запобігання втрат та зниження ризиків. Для цього необхідно:

а) швидко переводити активи з нестабільних ринків та валютних зон на ринки, що починають зростати;

б) ширше застосовувати фінансові методи та інструменти запобігання ризиків (перехід на 100 % передоплату, диверсифікація активів та напрямків бізнесу).

Завдання для самостійної роботи

1. Усвідомити сутність понять: «криза» та «фінансове управління кризою». Важливо звернути увагу на етап антикризового фінансового управління та планування заходів щодо попередження кризи.

2. Необхідно вміти застосовувати формалізовані та неформалізовані підходи до прогнозування кризи підприємства. Навчитись використовувати різну інформацію щодо прийняття рішення про банкрутство підприємства.

3. Важливо засвоїти суть реструктуризації та фінансової санації підприємства. Вміти розробити основні заходи щодо плану санації підприємства.

4. При аналізі ефективності антикризового фінансового управління важливо навчитись оцінювати ефективність проведених антикризових заходів.

5. Знайти та проаналізувати актуальні наукові праці за цією проблематикою.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає суть кризи та її види?
2. Як оцінити несистемну кризу підприємства?
3. Які методи та моделі прогнозування несистемної кризи підприємствами Вам відомі?
4. Що включає в себе аналіз ефективності антикризового фінансового управління?
5. Основні заходи щодо управління системною (екзогенною) кризою підприємства.
6. Перерахувати основні етапи антикризового фінансового управління.
7. Що таке антикризове фінансове управління підприємством?

Індивідуальне завдання за цією темою

Із отриманих Вами даних (див. Додаток Б) обрати потрібні, проаналізувати їх, визначити додаткові, які будуть необхідні для прийняття рішень щодо наявності ознак кризового стану на підприємстві, та запропонувати заходи щодо її запобігання на ВАТ «Хлібзавод».

P.S. Якість виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 2).

ТЕМА 13

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІНАНСОВОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ ПІДПРИЄМСТВОМ

1. Принципи та напрямки використання електронних інформаційних технологій у фінансовому управлінні підприємством.
2. Огляд ринку програмних продуктів.
3. Спеціалізоване програмне забезпечення для фінансового аналізу «Фінансовий калькулятор».
4. Завдання для контрольних розрахунків.

Деякі джерела інформації до теми

I. Основні джерела:

1. Інформаційні системи в фінансово-кредитних установах: навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Рогач І. Ф., Сендзюк М. А., Антонюк В. А., Денісова О. О. – К.: КНЕУ, 2001.
2. *Куперштейн В. И.* Современные информационные технологии в делопроизводстве и управлении. – СПб.: БХВ, 1999.
3. *Подольська В. О.* Фінансовий аналіз. – К.: Центр учбової літератури, 2007.
4. *Прокопенко И. Ф.* Компьютеризация экономического анализа (теория, практика). – К.: ЮНИТИ, 2001.
5. *Салига С. Я.* Фінансовий аналіз. – К.: Центр учбової літератури, 2005
6. *Соколова Г. Н.* Информационные технологии экономического анализа. – М.: ЛТД, 2002.

II. Додаткові джерела:

7. *Беннинга Ш.* Финансовое моделирование с использованием Excel. – М.: Вильямс, 2007.
8. *Кеннет Б., Патрик К.* Анализ данных с помощью Microsoft Excel. – М.: Вильямс, 2005.

9. Корнелл П. Анализ данных в Excel. Просто как дважды два – М.: ЭКСМО, 2006.
10. Просветов Г. И. Анализ данных с помощью EXCEL: задачи и решения – М.: Альфа-Пресс, 2009.
11. Уэйн Л. В. Excel. Анализ данных и построение бизнес-моделей. – М.: Русская Редакция, 2005.

1. Принципи та напрямки використання електронних інформаційних технологій у фінансовому управлінні підприємством

Існують різні напрямки використання електронних інформаційних технологій при фінансовому управлінні підприємством.

Серед них:

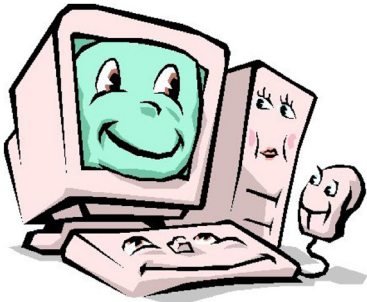
1. Робота з Інтернеттехнологіями, відвідування сайтів з фінансово-економічною інформацією; сайтів з нормативно-правовою базою тощо. Для цього використовуються різні пошукові системи, серед яких: Яндекс, Rambler, Апорт, Google тощо.

2. Створення баз даних та електронних таблиць, застосовуючи, наприклад, Microsoft Office.

3. Використання прикладних програмних продуктів для обліку ресурсів (наприклад, 1С: Бухгалтерія) та аналізу інвестиційних проектів.

4. Створення презентацій, бізнес-планів тощо.

5. Передання інформації у режимі реального часу за допомогою локальних комп'ютерних мереж або мережі Інтернет.

Саме те, як Ви збираєте, упорядковуєте та використовуєте інформацію, визначає переможе те чи програєте.

Б. Гейтс

Принципи використання електронних інформаційних технологій

1. Принцип оптимального використання інформаційних технологій.

2. Принцип комплексного підходу у використанні інформаційних технологій.

3. Принцип постійного оновлення програмного і апаратного забезпечення.

4. Принцип ефективності використання інформаційних технологій.

5. Використання з орієнтацією на мету діяльності господарства.

2. Огляд ринку програмних продуктів

На сьогодні на ринку існують як універсальні програми для фінансового аналізу, так і спеціалізовані, що використовуються в окремих галузях економіки. Більшість користувачів надають перевагу універсальним комп'ютерним програмам внаслідок їх простого налаштування і можливостей адаптації до особливостей бухгалтерського обліку в різних галузях. Прикладами таких програмних продуктів є ІНЕК-АФСП, Audit Expert, БЕСТ-Ф. Серед спеціалізованих аналітичних програм досить відомими є ІНЕК-аналітик, ІНЕК-інвестор, Project Expert, які дозволяють здійснювати розробку бізнес-планів та інвестиційних проектів, а також проводити оцінку їх економічної ефективності. Більш досконаліми є ті інформаційні системи, які дозволяють користувачу змінювати алгоритми розрахунку показників і навіть створювати методики з власним набором розрахункових показників. Це значно розширює сферу використання системи, але, з погляду розробників, значно ускладнює її створення і, отже, підвищує вартість.

Своєрідним еталоном є розробки московської фірми «ІНЕК», зокрема, система «ІС-АФСП». Як початкову інформацію для фінансового аналізу вона використовує дані зовнішньої бухгалтерської звітності: балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів. Для забезпечення можливості зіставлення даних у разі зміни в правилах і формах звітності в програмі реалізований механізм трансформації початкових форм звітності в аналітичні форми. Крім того, користувач має можливість доповнювати та вводити нові коефіцієнти, які згодом використовуватимуться при проведенні аналізу.

В результаті аналізу ситуації на ринку та вивчення попиту щодо подібних систем можна висунути ряд вимог до універсального програмного комплексу, який дозволить автоматизувати процеси аналізу фінансового стану підприємства та

позбавить фінансиста необхідності застосування табличного процесора при веденні обрахунків. Для успішного застосування програмного комплексу до нього висуваються такі вимоги:

- імпорт вхідної інформації з файлів формату MS Excel;
- вибірковість при розрахунку коефіцієнтів;
- можливість наочного відображення результатів;
- введення нових коефіцієнтів чи редагування існуючих;
- зберігання формул, які використовуються для обрахунку;
- проведення обрахунків за декілька періодів;
- експорт результатів в файли формату MS Excel;
- максимально спрощений інтерфейс користувача.

3. Приклад спеціалізованого програмного забезпечення для фінансового аналізу «Фінансовий калькулятор»

Студентами-магістрами Академії банківської справи Національного банку України було розроблено програму «Фінансовий калькулятор» (див. CD – диск), яка призначена для проведення фінансового аналізу на підприємстві. Вона є прикладом того, як може бути побудовано програму фінансового аналізу, що розробляється під вимоги конкретного підприємства.

Програма передбачає використання встановленого пакету Microsoft Office 2003 та операційної системи групи Microsoft Windows. Зокрема, для версії Microsoft Office 2003 необхідна наявність Microsoft Windows XP і старше. Вона створена для роботи на IBM-сумісних комп'ютерах. Розроблена система складається з таких підсистем:

- підсистема введення даних;
- підсистема обробки даних;
- підсистема виводу даних;
- підсистема довідкової інформації.

Блок введення даних представлений електронними формами «Баланс» та «Звіт про фінансові результати» з можливістю як ручного введення даних, так і імпорту вхідних даних з зовнішнього файлу формату MS Excel. Ця функція реалізована як для кожного з бланків звітності окремо, так і для всіх разом.

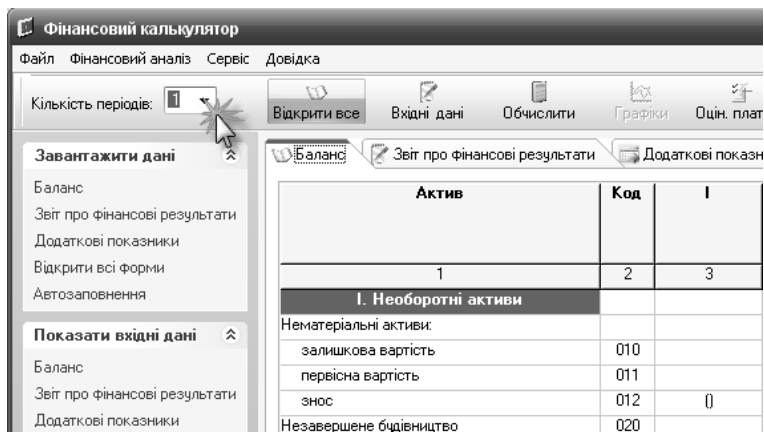

Рис. 13.1. Введення кількості періодів для обрахунку

	1	2	3	4
I. Необоротні активи				
Нематеріальні активи:				
залишкова вартість		010		
первісна вартість		011		
знос		012	0	0
Незавершене будівництво				
020				
Основні засоби:				
залишкова вартість		030		
первісна вартість		031		
знос		032	0	0

Рис. 13.2. Введення даних

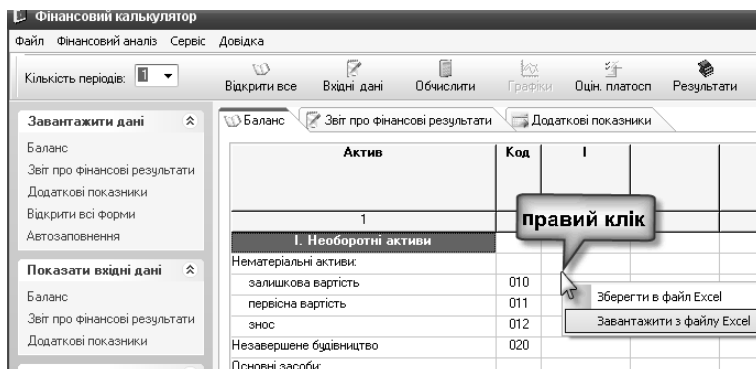

Рис. 13.3. Діалог автоматичного завантаження файлу даних

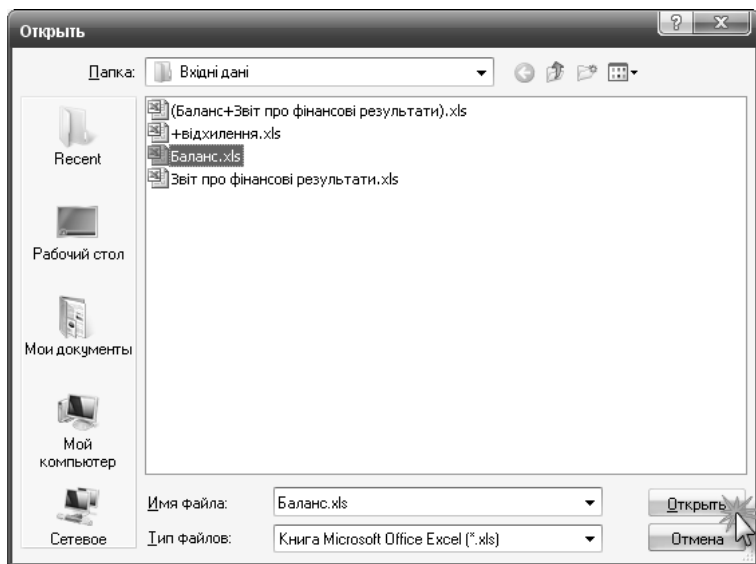

Рис. 13.4. Діалог відкриття файлу

	1	2	3	4	5
	Актив	Код	I	II	III
1					
2	1	2	3	4	5
3	I. Необоротні активи				
4	Нематеріальні активи:				
5	залишкова вартість	10	0	2,6	1,8
6	первісна вартість	11		3,2	3,2
7	знос	12	0	0,6	1,4
8	Незавершене будівництво				
9	Основні засоби:				
10	залишкова вартість	30	580,1	613,8	739,3
11	первісна вартість	31	2062,4	2174,3	2376,8
12	знос	32	1482,3	1560,5	1637,5
13	Довгострокові фінансові інвестиції:				

Рис. 13.5. Структура файлу для імпорту даних

Розглянемо підсистему введення даних. Дані вводяться одним з двох способів:

- вручну – за допомогою клавіатури (необхідно вказати кількість періодів, за які буде проводитись розрахунок, та ввести всі дані – рис. 13.1–13.2);
- імпортуванням даних з файлів формату MS Excel (рис. 13.3–13.5).

Розглянемо підсистему обробки даних. До її основних функцій належать:

- розрахунок стандартних, а також розроблених користувачем коефіцієнтів (таблиця 13.4);
- графічне відображення отриманих результатів;
- оцінка платоспроможності економічного суб'єкта за даними балансу та звіту про фінансові результати.

Для виконання наступного кроку необхідно натиснути кнопку «Обчислити» і вибрати у вікні перелік коефіцієнтів, розрахунок яких слід здійснити (рис. 13.6). Всі показники розраховуються і одразу виводяться у відповідній інтерпретації: коефіцієнти – значення за кожен період; графіки – у вигляді точок або ліній за всі періоди обрахунку; оцінка платоспроможності – у вигляді системного висновку за двома окремими методиками.

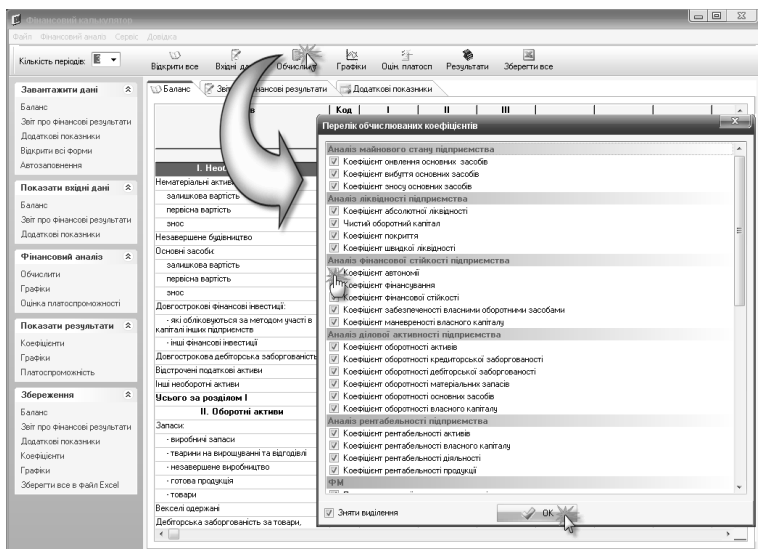

Рис. 13.6. Вікно вибору коефіцієнтів для обчислення

Після цього програма перейде в режим перегляду результатів, в якому на першій вкладці будуть розміщуватись коефіцієнти, на другій вкладці буде виведено класифікацію активів і пасивів за рівнем ліквідності (рис. 13.7).

№	Назва коефіцієнта	I	II	III	Виділення (III в порівнянні з II)
1	2	3	4	5	6
Група Показники платоспроможності					
27	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,040	0,049	0,041	0,001
28	Коефіцієнт поточної ліквідності	0,278	0,338	0,496	0,218
29	Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності)	1,360	1,594	2,102	0,742
Група Показники фінансової стійкості					
30	Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	0,621	0,617	0,663	0,042
31	Коефіцієнт фінансової залежності	-0,376	-0,383	-0,339	0,067

Рис. 13.7. Відображення розрахованих коефіцієнтів

Для відображення графічних результатів необхідно натиснути кнопку «Графіки» на панелі інструментів чи у блоці «Фінансовий аналіз» та обрати перелік коефіцієнтів, для яких ми бажаємо отримати графічну інтерпретацію (рис. 13.8).

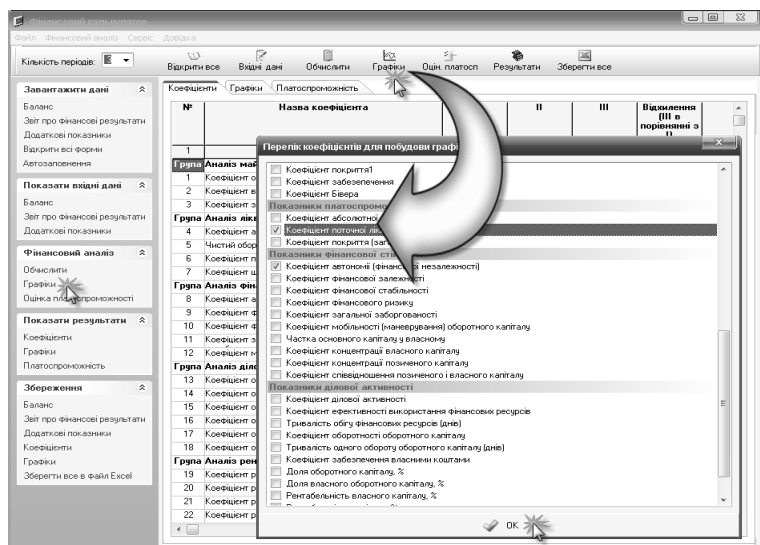

Рис. 13.8. Діалог для вибору графіків

Отримаємо ряд графіків (рис. 13.9), їх вигляд можна коригувати за допомогою контекстного меню або пункту «Сервіс/Налаштування» головного меню програми.

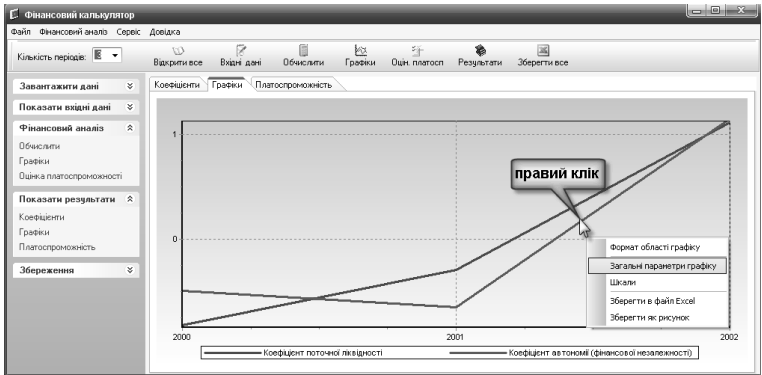

Рис. 13.9. Зовнішній вигляд вікна графічної інформації

Оцінка платоспроможності економічного суб'єкта може здійснюватись:

- використовуючи головне меню – пункт «Фінансовий аналіз / Оцінка платоспроможності» (рис. 13.10);

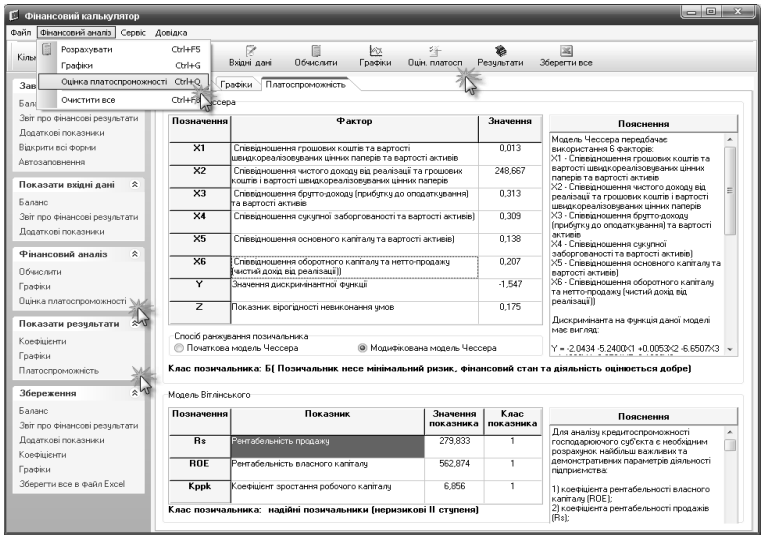

Рис. 13.10. Зовнішній вигляд вікна оцінки платоспроможності

– з використанням панелі інструментів: кнопка «Оцін. платосп.».

Оцінка платоспроможності здійснюється за двома методами:

- Модель Чессера (оригінальна та модифікована);
- Модель Вітлінського.

Для забезпечення подальшого використання отриманих результатів існує механізм експорту у файли формату MS Excel. Доступ до цієї функції реалізується у вигляді контекстного меню (пункт «Зберегти у файл Excel», рис. 13.11).

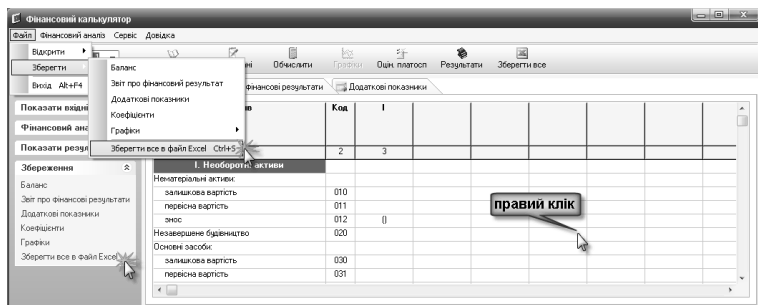

Рис. 13.11. Збереження вихідних даних

Одним із важливих компонентів програми є редактор формул. Самі формули для розрахунку, їх назви та групи, до яких вони належатимуть, зберігаються у файлі формату MS Access. Найпоширеніші коефіцієнти (таблиця 13.1) завчасно внесені до бази даних.

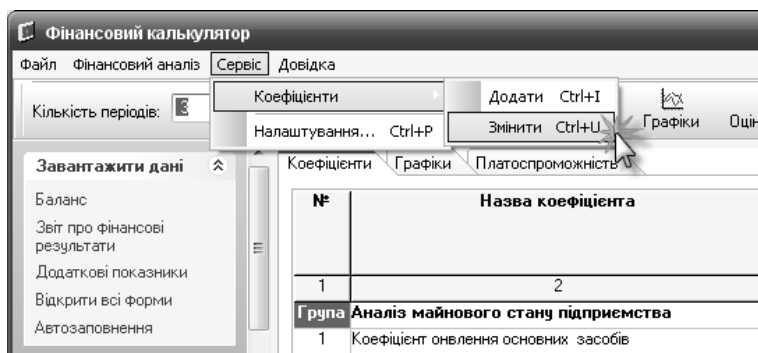

Рис. 13.12. Виклик редактора формул

Користувач матиме можливість ввести власні коефіцієнти, після введення формула зберігається і може бути використана у подальших обчисленнях.

Робота з редактором формул забезпечується з використанням вікна з інтегрованою довідковою системою. За необхідності додати нові чи змінити існуючі коефіцієнти необхідно натиснути відповідну кнопку (рис. 13.12), після цього відбудеться перехід до вікна редагування, в якому необхідно вказати групу, назву коефіцієнта та навести формулу розрахунку (рис. 13.13).

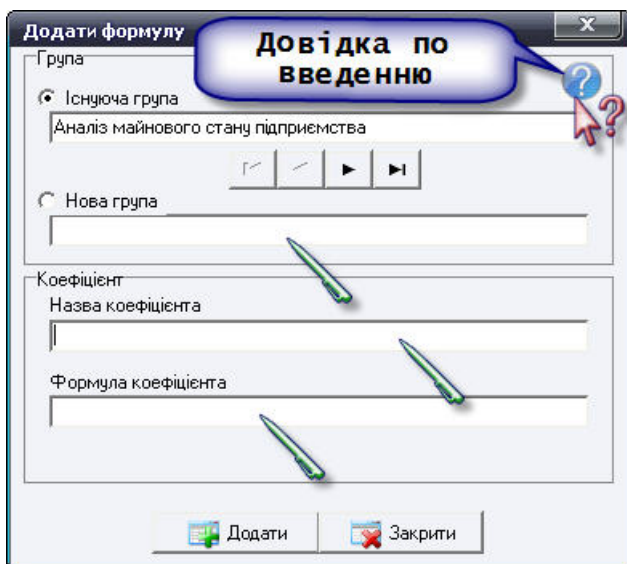

Рис. 13.13. Вікно редактора формул

4. Завдання для контрольних розрахунків

Розглянемо приклад розрахунку коефіцієнтів, наведених в таблиці 13.1, використавши умовні вхідні дані таблиць 13.2-13.3.

Контекстна довідка містить інструкції зі створення формул та приклади їх введення (рис. 13.14).

**Стандартні коефіцієнти,
що розраховуються програмою**

№	Показники	Формула для розрахунку
Показники платоспроможності		
1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$(\text{Грошові кошти} + \text{Поточні фінансові інвестиції}) / \text{Поточні зобов'язання}$ (р.220+ р.230+ р.240)/ р.620
2	Коефіцієнт поточної ліквідності	$(\text{Грошові кошти} + \text{Поточні фінансові інвестиції} + \text{Дебіторська заборгованість} + \text{Готова продукція}) / \text{Поточні зобов'язання}$ (р.220 + р.230 + р.240 + (р.160 – р.210)) / р.620 (Ф. №1)
3	Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	$\text{Оборотний капітал} / \text{Поточні зобов'язання}$ р.260 / р.620 (Ф. №1)
Показники фінансової стійкості		
1	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	$\text{Власні і притримані до них кошти} / \text{Валюта балансу}$ р.380 / р.280 (Ф. №1)
2	Коефіцієнт фінансової залежності	$\text{Залучений капітал} / \text{Власність майна підприємства}$ (р.480 – р.620) / р.280 (Ф. №1)
3	Коефіцієнт фінансової стабільності	$\text{Власний кап.} / \text{Позичений кап.}$ (р.380 + р.430 + р.630) / (р.480 + р.620) (Ф. №1)
4	Коефіцієнт фінансового ризику	$\text{Позичений капітал} / \text{Власний капітал}$ (р.480 + р.620) / (р.380 + р.430 + р.630) (Ф. №1)
5	Коефіцієнт загальної заборгованості	$(\text{Загальний капітал} - \text{Власний капітал}) / \text{Загальний капітал}$ (р.640 – (р.380 + р.430 + р.630)) / р.640 (Ф. №1)
6	Коеф. мобільн. (маневрування) оборотного капіталу	$\text{Власний оборотний капітал} / \text{Власний капітал}$ (р.380 + р.480 – р.80) / (р.380 + р.430 + р.630) (Ф. №1)
7	Частка основного капіталу у власному	$\text{Основний капітал} / \text{Власний капітал}$ р.80 / (р.380 + р.430 + р.630) (Ф. №1)

8	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	Власний капітал / Загальний капітал (р.380 + р.430 + р.630) / р.640 (Ф.1)
9	Коефіцієнт концентрації позиченого капіталу	Позичений капітал / Загальний капітал (р.480 + р.620) / р.640 (Ф.1)
10	Коефіцієнт співвіднош. позиченого і власн. кап.	Позичений капітал / Власний капітал (р.480 + р.620) / (р.380 + р.430 + р.630) (Ф.1)
Показники ділової активності		
1	Коефіцієнт ділової активності	Виторг від реалізації / Валюта балансу р.10 (Ф.2) / р.280 (Ф. 1)
2	Коеф. ефектив. викор. фін. ресурсів	Чистий дохід / Валюта балансу р.35 (Ф.2) / р.280 (Ф. 1)
3	Тривалість обігу фін. ресурсів (днів)	Валюта балансу * Кількість днів у періоді / Чистий дохід р.280 (Ф. 1) * 365 / р.35 (Ф.2)
4	Коеф. оборотн. оборотного капіталу	Виторг від реалізації / Середній залишок оборотного капіталу р.10 (Ф.2)/р.260 сер. річн. (Ф.1)

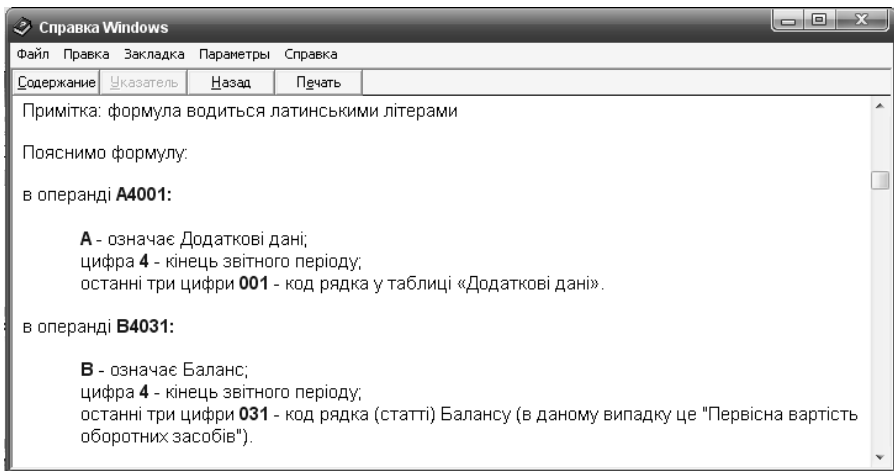

Рис. 13.14. Вікно контексної довідки

Таблиця 13.2

Форма «Баланс» (приклад)

Актив	Код	залишок на кінець року (тис. грн.)		
		Рік I	Рік II	Рік III
I. Необоротні активи				
Нематеріальні активи:				
залишкова вартість	10		2,6	1,8
первісна вартість	11		3,2	3,2
знос	12		0,6	1,4
Незавершене будівництво	20			
Основні засоби:				
залишкова вартість	30	580,1	613,8	739,3
первісна вартість	31	2062,4	2174,3	2376,8
знос	32	1482,3	1560,5	1637,5
Довгострокові фінансові інвестиції:				
– які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	40			
– інші фінансові інвестиції	45			
Довгострокова дебіторська заборгованість	50	5,2	5	9,7
Відстрочені податкові активи	60		0,3	16,8
Інші необоротні активи	70			
Разом за розділом I	80	585,3	621,7	767,6
II. Оборотні активи				
Запаси:				
– виробничі запаси	100	444,1	630,8	971,5
– тварини на вирощуванні та відгодівлі	110			
– незавершене виробництво	120			
– готова продукція	130	2,9	10,8	4,4
– товари	140	13,1	19,8	30,8
Векселі одержані	150			
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:				
чиста реалізаційна вартість	160	123,8	233,8	354,6
первісна вартість	161	134,1	271,1	380,1
резерв сумнівних боргів	162	10,3	37,3	25,5

Продовження табл. 13.2

Дебіторська заборгованість за розрахунками:				
– з бюджетом	170		0,3	0,4
– за виданими авансами	180		2,4	
– з нарахованих доходів	190			
– із внутрішніх розрахунків	200			
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	15,3	55,2	43,7
Поточні фінансові інвестиції	220			
Грошові кошти та їх еквіваленти:				
– в національній валюті	230	18,3	30,1	27,9
– в іноземній валюті	240			
Інші оборотні активи	250	1,9		2,4
Разом за розділом II	260	619,4	983,2	1435,7
III. Витрати майбутніх періодів	270	1,3	5,3	8,8
Баланс	280	1206	1610,2	2212,1
Пасив	Код	I	II	III
1	2	3	4	5
I. Власний капітал				
Статутний капітал	300	149,2	149,2	149,2
Пайовий капітал	310			
Додатковий капітал	320			
Інший додатковий капітал	330	468,1	468,1	468,1
Резервний капітал	340		7,9	20
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	131,3	368	829,8
Неоплачений капітал	360			
Вилучений капітал	370			
Разом за розділом I	380	748,6	993,2	1467,1
II. Забезпечення подальших витрат і платежів				
Забезпечення виплат персоналу	400			62
Інші забезпечення	410			
Цільове фінансування	420			
Разом за розділом II	430			62
III. Довгострокові зобов'язання				
Довгострокові кредити банків	440			
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450			
Відстрочені податкові зобов'язання	460	1,9		

Продовження табл. 13.2

Інші довгострокові зобов'язання	470			
Разом за розділом III	480	1,9		
IV. Поточні зобов'язання				
Короткострокові кредити банків	500	199,9	299,9	250
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510			
Векселі видані	520			
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	117,6	152,3	166,5
Поточні зобов'язання за розрахунками:				
– з одержаних авансів	540			
– з бюджетом	550	60,3	43,6	121,7
– з позабюджетних платежів	560			
– зі страхування	570	18,8	22,6	36,4
– з оплати праці	580	38,3	47,1	76
– з учасниками	590			3
– із внутрішніх розрахунків	600			
Інші поточні зобов'язання	610	20,6	51,5	29,4
Разом за розділом IV	620	455,5	617	683
V. Доходи майбутніх періодів				
Баланс	640	1206	1610,2	2212,1

Таблиця 13.3

Форма «Звіт про фінансові результати» (приклад)

I. Фінансові результати

Стаття	Код	<i>(залишок на кінець року (тис. грн.))</i>		
		Рік I	Рік II	Рік III
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	10	4 408,5	5 582,3	8 325,4
Податок на додану вартість	15	(734,8)	(930,4)	(1 387,6)
Акцизний збір	20			
	25			
Інші вирахування з доходу	30	0,2		
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	35	3 673,5	4 651,9	6 937,8
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	40	(3 007,3)	(3 887,4)	(5 368,0)

Продовження табл. 13.3

Валовий:				
– прибуток	50	666,2	764,5	1 569,8
– збиток	55			
Інші операційні доходи	60	46,5	165,2	107,4
Адміністративні витрати	70	(249,8)	(265,8)	(393,2)
Витрати на збут	80	(170,2)	(216,0)	(354,9)
Інші операційні витрати	90	(24,8)	(71,1)	(197,0)
Фінансові результати від операційної діяльності:				
– прибуток	100	267,9	376,8	732,1
– збиток	105			
Дохід від участі в капіталі	110			
Інші фінансові доходи	120	0,1		0,2
Інші доходи	130	7,0		3,9
Фінансові витрати	140	(34,7)	(40,6)	(40,8)
Втрати від участі в капіталі	150			
Інші витрати	160	(4,3)	0,0	(2,5)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:				
– прибуток	170	236,0	336,2	692,9
– збиток	175			
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	(78,4)	(91,6)	(189,2)
Фінансові результати від звичайної діяльності:				
– прибуток	190	157,6	244,6	503,7
– збиток	195			
Надзвичайні:				
– доходи	200			
– витрати	205			
Податки з надзвичайного прибутку	210			
Чистий:				
– прибуток	220	157,6	244,6	503,7
– збиток	225			

II. Елементи операційних витрат

Найменування показника	Код	Рік I	Рік II	Рік III
Матеріальні затрати	230	1 853,1	3 015,4	3 896,3
Витрати на оплату праці	240	713,5	804,4	1 109,7
Відрахування на соціальні заходи	250	273,3	305,7	422,4
Амортизація	260	55,7	80,1	104,7
Інші операційні витрати	270	160,2	71,1	41,4
Разом	280	3 055,8	4 276,7	5 574,5

III. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код	Рік I	Рік II	Рік III
Середньорічна кількість простих акцій	300	596 880	596 880	596 880
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310	596 880	596 880	596 880
Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію, грн	320	0,3	0,4	0,8
Скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію, грн	330	0,3	0,4	0,8
Дивіденди на одну просту акцію, грн	340			0,1

В результаті роботи програми отримано такі значення показників (таблиця 13.4).

Таблиця 13.4

Вихідна форма Результат роботи системи

№	Назва коефіцієнта	Рік I	Рік II	Рік III	Відхилення (III порівняно з I)
Група	Показники платоспроможності				
1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,04	0,049	0,041	0,001
2	Коефіцієнт поточної ліквідності	0,278	0,338	0,496	0,218

Продовження табл. 13.4

3	Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності)	1,36	1,594	2,102	0,742
4	Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	0,621	0,617	0,663	0,042
5	Коефіцієнт фінансової залежності	-0,376	-0,38	-0,309	0,067
6	Коефіцієнт фінансової стабільності	1,637	1,61	2,239	0,602
7	Коефіцієнт фінансового ризику	0,611	0,621	0,447	-0,164
8	Коефіцієнт загальної заборгованості	0,379	0,383	0,309	-0,07
9	Коефіцієнт мобільності (маневрування) оборотного капіталу	0,221	0,374	0,457	0,236
10	Частка основного капіталу у власному	0,782	0,626	0,502	-0,28
11	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,621	0,617	0,691	0,07
12	Коефіцієнт концентрації позиченого капіталу	0,379	0,383	0,309	-0,07
13	Коефіцієнт співвідношення позиченого і власного капіталу	0,611	0,621	0,447	-0,164
14	Коефіцієнт ділової активності	3,655	3,467	3,764	0,109
15	Коефіцієнт ефективності використання фінансових ресурсів	3,046	2,889	3,136	0,09
16	Тривалість обігу фінансових ресурсів (днів)	119,83	126,3	116,4	-3,45
17	Коефіцієнт оборотності оборотного капіталу	x	5,678	5,799	x
18	Тривалість одного обороту оборотного капіталу (днів)	x	64,29	62,94	x
19	Коефіцієнт забезпечення власними коштами	x	0,411	0,389	x
20	Частку оборотного капіталу, %	51,36	61,06	64,9	13,542
21	Частку власного оборотного капіталу, %	26,671	37,79	48,72	22,051
22	Рентабельність власного капіталу, %	x	24,63	34,33	x
23	Рентабельність капіталу, %	x	15,19	22,77	x
24	Рентабельність продукції, %	5,241	6,292	9,383	4,142
25	Рентабельність продажів, %	3,575	4,382	6,05	2,475

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні принципи використання електронних інформаційних технологій у фінансовому менеджменті підприємством.
2. Наведіть напрями використання інформаційних технологій у фінансовому управлінні.
3. Порівняйте універсальні і спеціалізовані програми фінансового аналізу, назвіть їх переваги і недоліки
4. Охарактеризуйте роботу відомого (на Ваш вибір) програмного продукту, створеного для полегшення фінансового управління підприємством.

Запитання для роздумів та дискусій

1. Які, на Вашу думку, поліпшення слід внести до програми «Фінансовий калькулятор», що розглянуті в п.13.3?
2. Як Ви вважаєте, чи програма Microsoft Excel достатня для проведення фінансового аналізу на сучасному підприємстві?

МОДУЛЬ III

ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ІНШИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

ТЕМА 14

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

1. Ресурси комерційного банку та особливості управління ними.
2. Управління власним капіталом комерційного банку.
3. Управління залученими та запозиченими коштами комерційного банку.
4. Управління активами комерційного банку.
5. Особливості управління ресурсами страхової компанії.

Деякі джерела інформації до теми

I. Основні джерела:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // <http://www.rada.gov.ua>
2. Інструкція НБУ „Про кредитування» // www.rada.gov.ua
3. Інструкція НБУ „Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків» // www.rada.gov.ua
4. Інструкція НБУ «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» // <http://www.rada.gov.ua>
5. *Примостка Л.* Фінансовий менеджмент банку. – К.: КНЕУ, 1999.
6. Управление банковской деятельностью / под ред. П. Егорова – Д.: Юго-Восток, ЛТД, 2003.

II. Додаткові джерела:

7. Васюренко О. Банковський менеджмент – К.: Академия, 2001.
8. Золя Э. Деньги / пер. с фр. – М.: Худ. лит., 1987.
9. Вовчак О. Страхування: навч. посібник – Л.: Новий світ – 2000, 2005.
10. Система банківського менеджменту / А. Г. Головка та ін. – К.: ІНКОС, 2004.
11. Страхование: Учебник / под ред. Г. А. Федоровой. – М.: Экономист. 2004.

1. Ресурси комерційного банку та особливості управління ними

Комерційний банк – це підприємство, яке здійснює фінансову діяльність, зокрема залучення тимчасово вільних коштів та їх розміщення, а також розрахунково-касове обслуговування, з метою задоволення потреб людей і як наслідок – отримання відповідної грошової винагороди за свою діяльність.

У процесі своєї діяльності банк використовує ресурси.

Банкір – це людина, яка бере з вас відсотки за те, що ви позичаєте кошти інших.

Банківські ресурси – це є вартість в різних формах, що перебуває у розпорядженні банків і використовується ними для виконання своєї місії на

ринку. Банківські ресурси включають основний капітал, оборотний капітал, які можуть бути представлені як у матеріальній, так і у нематеріальній та грошово-документарній формах, а також людський капітал. З іншого боку, всі ресурси комерційного банку можна поділити на власний капітал, залучені та запозичені кошти (див. рис.14.1).

У структурі активів комерційного банку основну частку займає вартість в грошовій формі. Тому деякі фахівці вважають, що ресурси комерційного банку – це сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій.

Проте вартісний підхід до ресурсів комерційного банку є більш науково обґрунтованим. Фінансове управління ресурсами комерційного банку – це управління вартістю на основі

грошей та знань про гроші з метою задоволення потреб населення у фінансових послугах.

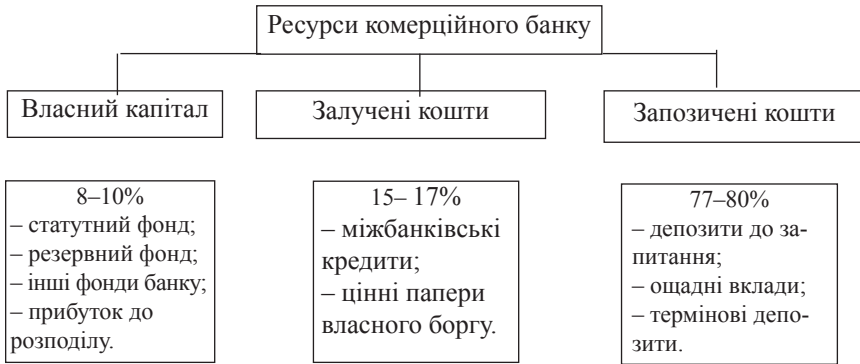

Рис.14.1. Орієнтовна структура ресурсів комерційного банку

У зв'язку з тим, що комерційний банк використовує ресурси, які на 90 % є суспільними (залученими або запозиченими), зростає його відповідальність перед багатьма кредиторами. Тому при фінансовому управлінні ресурсами комерційного банку фінансовий менеджер комерційного банку особливу увагу приділяє забезпеченню суспільної довіри до кредитної установи, що повинно відобразитись на співвідношенні між дохідністю та ризиковістю бізнесу.

2. Управління власним капіталом комерційного банку

Власний капітал – це кошти, що внесені акціонерами (засновниками) банку, а також кошти, що були утворені в процесі його діяльності (прибуток).

Власний капітал складається з:

- ↪ статутного фонду;
- ↪ резервного та інших фондів;
- ↪ нерозподіленого прибутку.

Статутний фонд складає близько 50-60 % власного капіталу українських комерційних банків.

Управління власним капіталом ґрунтується на принципах довіри—відповідальності та нормованих витрат. В цьому контексті принцип довіри—відповідальності стверджує, що

розмір власних коштів повинен бути достатнім для оптимізації ризику неплатоспроможності банку, і, відповідно, для того, щоб підвищити відповідальність власників і забезпечити довіру до банківської установи. Цей принцип знаходить своє відображення у нормативах мінімального розміру статутного та резервного фондів. Мінімальний розмір статутного фонду для комерційних банків встановлено Законом України «Про банки та банківську діяльність». Мінімальний розмір резервного фонду встановлено законом «Про господарські товариства», і його мінімальний рівень складає в Україні 25 % від статутного фонду.

Формування статутного фонду господарських товариств здійснюється за рахунок або пайових внесків (для товариств з обмеженою відповідальністю), або випуску акцій (для акціонерних товариств).

Співвідношення ринкової вартості (V_p) до номінальної вартості (V_n) акцій визначає курс акції:

$$\text{Какц.} = \frac{V_p}{V_n},$$

який пов'язаний з процентною ставкою позикового капіталу (R) та дохідністю за цією акцією (D), тобто:

$$\text{Какц.} = \frac{D}{R}.$$

До інших нормативів, які регулюють розмір власного капіталу банку, належать показники платоспроможності H_3 – та достатності капіталу – H_4 . Нормативне значення цих показників визначається Законом України «Про банки і банківську діяльність» і нормативними документами Національного банку України. Нижче подано формули розрахунку цих показників і нормативні вимоги щодо їх рівня:

$$H_3 = \frac{B_k}{A_p} \geq 0,08.$$

де: A_p – активи банку, що зважені за ризиком;

B_k – власний капітал.

$$H_4 = \frac{B_k}{A_3} \geq 0,04.$$

де: A_3 – активи загальні.

Таким чином за допомогою нормативів H_3 і H_4 здійснюється регулювання діяльності комерційного банку як власне менеджером комерційного банку, так і Національним (Центральним) банком.

Одним з головних завдань управління власним капіталом комерційного банку є забезпеченні довіри до банку, зниження ризику банкрутства та створенні грошового фонду діяльності комерційного банку. Поповнення власного капіталу здійснюється на основі внутрішніх (використання прибутку минулих років) та зовнішніх (залучення зовнішнього капіталу) джерел. Перевагами поповнення капіталу банку за рахунок внутрішніх джерел є:

- а) незалежність від кон'юнктури на фондовому ринку;
- б) відсутність загрози втрати контролю над банком;
- в) відсутність витрат, пов'язаних з емісією акцій та їх розміщенням;
- г) простота застосування, оскільки кошти просто переводяться з одного бухгалтерського рахунка на інші.

Недоліки внутрішнього поповнення капіталу:

- а) повне оподаткування, оскільки на поповнення капіталу спрямовується чистий прибуток після сплати всіх податків;
- б) повільне нарощування капіталу;
- в) виникнення проблем з акціонерами у зв'язку зі зменшенням дивідендів.

Збільшення власного капіталу через зовнішні джерела здійснюється декількома шляхами:

➤ емісія акції або додаткових внесків засновників. Перевагами зовнішніх джерел є можливість швидко отримати значну суму коштів. Недоліками цих джерел є:

- а) висока вартість капіталу;
- б) підвищуються ризики втрати контролю над банком з боку власників.

3. Управління залученими та запозиченими коштами комерційного банку

Для задоволення потреб у кредитних та інвестиційних ресурсах банки повинні залучити або запозичити їх на ринку.

***Порада японських банкірів.
Самий короткий і найкращий шлях,
щоб заробити кошти – чітко показати
людям, що це в їх інтересах.***

Операції з залучення коштів (деPOSITNІ операції) – це дії, пов’язані з залученням тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб (крім банків) на спеціальні рахунки. Банки залучають кошти (і одночасно продають свої зобов’язання) на основі принципів довіри—відповідальності та нормованих витрат. Банкам довіряють, якщо їх доходи (що забезпечують виконання зобов’язань перед кредиторами) мають достатній рівень надійності. При-

Одного разу банкіра Натана Ротшильда запитали, які сім чудес світу він знає. Він промовив: «Мені важко відповісти на це питання, але я знаю, що восьмим дивом світу є формула складних процентів».

бутковість банку аналізується кредиторами на основі інформації, що міститься у фінансовій звітності, а надійність – на основі здатності ко-

мерційного банку дотримуватись нормативів Національного банку та утримувати низький рівень резервів під активні операції.

Принцип нормованих витрат допомагає визначити, яку суму коштів банк повинен залучити. Ця сума (відповідно до принципу нормованих витрат) визначається тим, скільки банк має змогу розмістити в дохідних активах.

Якщо банк має позитивний імідж і відповідає критеріям надійності, тоді потенційний вкладник, обираючи, куди вкласти вільні ресурси, надає перевагу більш дохідному варіанту вкладення коштів. Дохід вкладника за депозитною операцією розраховується таким чином:

$$St = S_0 \left(1 + \frac{R}{m}\right)^{mt}.$$

де: S_0 – початковий внесок в банк;

R – процентна ставка за депозитом;

m – кількість нарахувань відсотків на рік;

t – термін вкладання коштів (років).

Ринкова ставка за депозитом (R) може бути розрахована на основі формули:

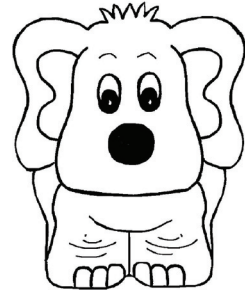
$$R = \left[\left(\frac{St}{Sp} \right)^{1/t} - 1 \right] \cdot 100,$$

де: Sp – початкова вартість вкладу, що зважена за ризиком;

St – майбутня вартість вкладу з врахуванням темпу росту економіки та інфляції в країні;

t – термін обігу грошей в роках.

Зараз, мабуть, чи не найкраща ситуація для примноження заощаджень: українські банки, особливо ті, що увійшли до міжнародних груп, стали достатньо стабільними, а пропоновані ними відсотки ще досить високі. Скажімо, в Японії депозитні рахунки відкриваються з нульовою відсотковою ставкою, тоді як в Україні сьогодні, за даними НБУ, середньозважені відсоткові ставки банків за депозитами складають понад 13 % у гривні та близько 8 % в іноземній валюті. Надалі, швидше за все, ми будемо спостерігати поступове зниження процентних ставок. До того ж, з 2010 року дохід, отриманий з депозитних вкладів, буде оподатковуватись у розмірі 5 %, а згодом – 15 %. Зараз усі гроші, які я чи будь-хто інший отримуємо з банківського вкладу, не оподатковуються.

*Джон Мак Наутон,
травень 2007 року*

В Україні при встановленні депозитної ставки комерційні банки орієнтуються на типову депозитну ставку, що склалася на ринку (ринкову вартість грошей) з врахуванням маркетингової політики. В довгостроковому періоді депозитна ставка залежить від дохідності кредитних операцій, а також (частково) від облікової ставки НБУ.

Крім цінових методів збільшення вхідних грошових потоків комерційні банки в Україні почали широко використовувати нецінові методи, що обумовлено високою конкуренцією між банками.

Для цілей аналізу і управління залученими ресурсами використовуються різні методи, серед яких структурування, порівняння, метод коефіцієнтів тощо. До коефіцієнтів, що найчастіше використовуються, належать:

а) середній термін зберігання вкладів:

$$T_{зб} = \frac{Q_{сер}}{Об_{вид}}$$

де: $Q_{сер}$ – середній залишок коштів (визначений за період t , що аналізується);

t – кількість днів у періоді;

$Об_{вид}$ – оборот за видатками (за період t).

б) коефіцієнт осідання вкладів

$$C_d = \frac{Q_k - Q_n}{Об_{пр}}$$

де: Q_k – залишок коштів на депозитних рахунках банку на кінець періоду;

Q_n – залишок коштів на депозитних рахунках банку на початок періоду;

$Об_{пр}$ – надходження коштів на депозитні рахунки за період.

в) оборотність вкладів:

$$K = \frac{Об_{вил.}}{Q_{сер}}$$

де: $Об_{вил.}$ – оборот за видатками (за визначений період);

$Q_{сер}$ – середній залишок коштів на депозитних рахунках (розрахований за той самий період).

г) ефективна процентна ставка за вкладом:

$$Reф = \left(1 + \frac{R}{m}\right)^m - 1,$$

де: m – періодичність нарахування відсотків протягом року;

R – рівень відсоткової ставки.

Крім управління залученими коштами, необхідно приділяти увагу управлінню запозиченими коштами. Запозичені (або недепозитні) ресурси – це кошти, які банк

Вислів італійських банкірів

Добре, коли у вас є гроші і все, що можна придбати за них, проте непогано час від часу перевіряти, чи не втратили ви те, що не можна купити за них.

Про що тут іде мова?

отримує у вигляді позички або шляхом продажу власних боргових зобов'язань на грошовому ринку. Запозичені ресурси відрізняються від залучених тим, що вони, по-перше, надаються на короткий термін; і, по-друге, використовуються, зазвичай, для покриття нагальної потреби банку у ресурсах (наприклад, для покриття розриву балансу комерційного банку).

4. Управління активами комерційного банку

Основна мета управління активами комерційного банку – досягнення встановленої норми дохідності при прийнятному рівні ризику.

Активні операції комерційного банку здійснюються відповідно до принципу довіри-відповідальності. Довіра до позичальника можлива тоді, коли рівень показників (серед яких, насамперед, DCR та LTV) відповідає нормативному рівню. Крім того, комерційні банки при виконанні активних операцій обмежені вимогами НБУ стосовно показників платоспроможності і достатністю капіталу – H_3 і H_4 . На обсяг активних операцій комерційного банку також впливає необхідність додержання нормативів ліквідності та ризику (більш детально див. Інструкцію НБУ «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків»).

Основним завданням управління активами комерційного банку є таке: зростання доходів повинно відбуватись швидше, ніж зростання витрат. При цьому всі витрати повинні плануватись з додержанням принципу нормованих витрат.

Нижче наведено умовний приклад розрахунку витрат на відкриття відділення. У таблиці 14.1 наведені витрати на відкриття відділення, а у таблиці 14.2 – доходи відділення. У таблиці 14.3 показано очікуваний фінансовий результат діяльності відділення (прогнозний термін становить три роки).

Таблиця 14.1а

Витрати на відкриття відділення

Одноразові витрати	1 місяць	2 місяць	3 місяць	4 місяць	5 місяць
Встановлення – пожежної сигналізації	1200				
– датчиків руху в кожну кімнату; – датчиків взлому та вібродатчиків на кожен сейф.					
Меблі:	25000				

Продовження табл. 14.1а

Комп'ютер +монітор	4500				
Принтер	800				
Телефон (факс)	800				
Сейф касира (встановлення)	500				
Встановлення телефонної мережі: – лінія під внутрішній номер; – лінія під міський номер; – лінія під банкомат; – встановлення Ін- тернет.	900+90 (а/пл. щоміс.) 900+(а/ пл.укр тел) 1000 1000				
Мережа ОБВ	2000				
Виготовлення та встановлення за- хисних алюмінієвих ролетів	3000				
Виготовлення та встановлення зовнішньої реклами	15000				
Реєстрація відділення в НБУ	408				
Нотаріальні послуги за оформлення договору оренди приміщення	1000				
Поточний ремонт орендованого приміщення	70 000				
Разом	138 808				

Таблиця 14.16

Витрати на відкриття відділення (продовження)

Постійні витрати	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
Технічна охорона (міліція + пожежна охорона)	12 000	12 000	12 000		
Амортизація основного капіталу	12 000	14 000	16 000		
Телефонні витрати	18 000	18 000	18 000		
Витрати на СЕП	1200	1200	1200		
Витрати з інкасації (підкріплення каси відділення)	4800	4800	4800		
Оренда приміщення	120 000	120 000	120 000		
Заробітна плата працівників	36 000	36 000	36 000		
Відрахування з фонду заробітної плати	13 500	13 500	13 500		
РАЗОМ	217 500	219 500	221 500		
РАЗОМ ВИТРАТ					

Таблиця 14.2

Планові доходи відділення

Планові доходи	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 ріі
Розрахункове обслуговування	5000	5000	5100		
Касове обслуговування	180 000	180 000	200 000		
Перекази Western Union	5000	5000	6000		
Неторгові операції	160 000	187 000	240 000		
Кредитні операції	18 000	18 000	18 000		
РАЗОМ	368 000	395 000	469 100		

У нашому умовному прикладі комунальні витрати (витрати на світло, водопостачання, опалення тощо), враховані у вартості орендної плати. Розшифровка комунальних витрат відділення можлива лише після 1-2 місяців роботи.

Таблиця 14.3

Фінансовий результат

	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
Фінансовий результат	11 692	175 500	247 600		

Руку дівчини попросили одразу двоє: інженер і банкір. Кому ж посмінулось щастя? Кажуть, пощастило інженеру, – вона вийшла заміж за банкіра!

Розвиток фінансових відносин, конкуренція і стандартизація банківських продуктів призводять до того, що ціна типових банківських продуктів стає на ринку однаковою в різних банках. Тому можна стверджувати про те, що проблема управління у комерційних банках зводиться до проблеми управління ризиками¹.

5. Особливості управління ресурсами страхової компанії

Головна мета фінансового менеджера страхової компанії – найбільш повно задовільняти потреби споживачів у страхових продуктах, а основне завдання – збільшити доходи та вартість компанії.

У нашому світі не може бути впевненості у завтрашньому дні. Можливим може бути будь-що. Дуглас Макртур

Особливості управління ресурсами страхової компанії викликані тим фактом, що страховик реалізує на ринку специфічний товар – страховий захист, – і отримує за це певну плату. Проте існує розрив між моментом купівлі-продажу страхової послуги і моментом виконання зобов'язань

¹ Прим. авт. Питання управління ризиками у банківській справі викладене у темі «Основи фінансового управління ризиками».

страхової компанії. У потенційного споживача страхового продукту можуть виникати сумніви щодо відшкодування боргів страховиком адже страхова послуга надається зі своєю відстрочкою виконання зобов'язань. Ці сумніви можуть бути навіть більшими за сумніви, які виникають при вкладенні коштів у комерційні банки, оскільки фінансовий стан комерційного банку контролює центральний банк країни.

Довіра до страхової компанії визначається її відповідальністю за виконання зобов'язань. Ця відповідальність може бути оцінена показниками платоспроможності, а саме:

- ↪ розміром сплаченого статутного фонду;
- ↪ розміром гарантійного фонду страхування;
- ↪ перевищенням фактичного запасу платоспроможності страховика над розрахунковим нормативним значенням;
- ↪ розміром страхових ресурсів.

Мінімальний розмір статутного фонду страхової компанії, зазвичай, встановлюється на законодавчому рівні. Гарантійний фонд страховика складається з додаткового та резервного капіталу, а також нерозподіленого прибутку. Фінансовий менеджер (за рішенням засновників компанії) за рахунок нерозподіленого прибутку може також створювати вільні резерви.

Законодавство країн ЄС зобов'язує страховика, відповідно до обсягів страхової діяльності, підтримувати належний рівень фактичного запасу платоспроможності (нетто-активів). Фінансовий менеджер повинен забезпечити, щоб на будь-яку дату фактичний запас платоспроможності страховика перевищував розрахунковий запас платоспроможності.

Нетто-активи страховика визначаються таким чином:

$$НА = ЗА - Нем. Акт. - ЗЗ ,$$

де: ЗА – загальна сума активів;

Нем. Акт. – нематеріальні активи;

ЗЗ – загальна сума зобов'язань.

У разі, якщо фактичний запас платоспроможності перевищує розрахункове нормативне значення, страхова компанія вважається платоспроможною. Нормативний запас платоспроможності має дорівнювати більшій з двох сум, одна з яких обчислюється на підставі страхових премій, а інша – на підставі страхових виплат.

Для країн ЄС у першому випадку вона дорівнює:

$$P = [(0,18 \cdot SP_1) + (0,16 \cdot SP_2)] \cdot \frac{VS}{V},$$

де: P – розрахунковий нормативний запас платоспроможності на підставі страхових премій;

SP_1 – сума надходжень страхових премій до 10 млн євро;

SP_2 – сума надходжень страхових премій більш ніж 10 млн євро;

VS – загальна сума страхових виплат, за винятком виплат, сплачених перестраховальником;

V – загальна сума страхових виплат.

У другому випадку вона розраховується на підставі страхових виплат.

$$P_1 = [(0,26 \cdot V_1) + (0,23 \cdot V_2)] \cdot \frac{VS}{V},$$

де: P_2 – розрахунковий нормативний запас платоспроможності на підставі страхових виплат;

V_1 – середньорічна сума виплат до 7 млн євро;

V_2 – середньорічна сума виплат понад 7 млн євро.

Норматив платоспроможності свідчить, що розмір власного капіталу страхової компанії впливає на обсяг її діяльності: чим більшим є власний капітал, тим більші можливості продажу страхових послуг.

Особливості роботи страхової компанії не повинні порушувати основних принципів фінансового менеджменту, а саме:

⇒ довіри-відповідальності;

⇒ попиту і пропозиції;

⇒ нормованих витрат;

⇒ збалансованості надходжень і видатків, ліквідності.

Розмір вхідного грошового потоку (доходу) компанії є визначальним фактором надійності страхової компанії. Якщо страхова компанія здатна створювати довіру до своїх послуг протягом тривалого часу, то довіра до компанії знаходить вияв у показниках прибутку, рентабельності, платоспроможності, надійності.

У ринковому середовищі страхові продукти за основними параметрами стандартизовані. Проте ряд нецінових факторів, передусім, комунікативні здібності керівництва компанії та її агентів, значною мірою впливають на обсяги продажу і

дохід страхової компанії. Тобто саме професіоналізм персоналу, його комунікабельність значною мірою впливають на прибутковість компанії. Професіоналізм фінансового менеджера полягає не тільки в тому, щоб дотримуватися нормативів платоспроможності, але й в його вмінні збільшувати вхідні грошові потоки, у тому числі й за рахунок стимулювання праці персоналу. Однак збільшення витрат на комунікативну політику компанії і стимулювання праці завжди повинно перекриватись зростанням доходів страховика.

Фінансові плани страхової компанії можуть мати різні форми, які встановлює керівництво компанії. Приклад фінансового плану страхової компанії наведено у таблиці 14.4 та 14.5.

Таблиця 14.4

Форми фінансових планів (форма А)

Види страхування	Види власних коштів (нетто-активи), тис. грн.	Кількість договорів страхування (по особистому страхуванню кількості застрахованих)	Сукупна сума надходжень платежів, тис. грн.	Сума страхових виплат, тис. грн.	Розмір технічних (математичних резервів), тис. грн.	Витрати на проведення страхової діяльності, тис. грн.	Розмір прибутку, що очікується, тис. грн.	Розмір вільних резервів, тис. грн.	Чистий прибуток, тис. грн.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Витрати страхової компанії розраховуються на основі принципу нормованих витрат і визначаються за певними статтями (див. табл.14.5).

Таблиця 14.5

Форми фінансових планів (форма Б)

Показники /тис. грн./	квар- тал	квар- тал	квар- тал	квар- тал	за рік	за рік
Доходи (надходження)						
Сукупна сума страхових платежів						
Новий капітал						
Доходи від розміщення активів						
Продаж активів						
Інші доходи						
Разом доходів						
Витрати (платежі)						
Страхові виплати						
Страхові резерви, в тому числі технічні резерви						
Комісійна винагорода за розміщення страхових полісів						
Оренда чи утримання будівель						
Транспорт і зв'язок						
Сервіс (послуги)						
Розрахунки з банками						
Реклама						
Зарплата						
Нарахування на зарплату						
Податки						
Дивіденди						
Придбання чи оренда обладнання						
Разом витрат						
Балансовий показник прибуток/збиток						

Звичайно, крім основних показників, що вимірюють довіру до страховика, зокрема прибутковості та рентабельності, менеджер повинен забезпечити:

- ☞ нормативне значення власного капіталу;
- ☞ адекватність розміру страхових резервів сумі взятих зобов'язань;
- ☞ правильний розрахунок тарифних ставок та збалансованість страхового портфеля;
- ☞ професійне розміщення страхових резервів;
- ☞ перестраховування.

З метою забезпечення ліквідності страхової компанії фінансовий менеджер повинен розміщувати страхові резерви у високоліквідні активи та інвестувати їх у надійні прибуткові проекти (щодо проблем інвестування та їх розв'язання у фінансовому менеджменті див. тему: «Основи фінансового менеджменту інвестиціями на підприємстві»).

Завдання для самостійної роботи

1. При вивченні цієї теми важливо звернути увагу на взаємозв'язок між принципами та нормативами фінансового управління комерційним банком та страхової компанії. Стандартизація банківської діяльності базується на нормативах, що затверджені Верховною Радою України, Національним банком та керівними органами комерційних банків.

2. Студент повинен оволодіти фінансовими методами управління банківськими установами на основі вмiлого використання теорій нормування та вартості.

3. Управління страховими компаніями менш нормоване, ніж управління комерційним банком, але з часом страхова справа також буде прагнути до більш широкої стандартизації.

Особливу увагу студент повинен звернути на регулятивну функцію власного капіталу та дію принципів довіри-відповідальності та нормованого споживання при управлінні активами фінансового посередника.

4. Студенту бажано знайти та проаналізувати актуальні наукові праці за цією проблематикою.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає суть ресурсів комерційного банку, які їх джерела?

2. Охарактеризуйте структуру ресурсів комерційного банку.

3. Охарактеризуйте систему норм і нормативів управління власним капіталом комерційного банку.

4. Охарактеризуйте систему норм і нормативів щодо управління залученими коштами.

5. Як здійснюється розрахунок показників управління власним капіталом?

6. Як здійснюється розрахунок нормативів щодо управління залученими коштами?

7. У чому полягає управління активами комерційного банку?

8. Які особливості управління ресурсами страхової компанії?

Запитання для роздумів та дискусій

Яким Ви бачите майбутнє банківської системи України та інших країн?

Індивідуальне завдання за цією темою

Розробити та обґрунтувати власну систему норм та нормативів з фінансового управління ресурсами страхової компанії.

P.S. Виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 3).

ТЕМА 15

ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ЛЮДИНИ ТА СІМ'Ї

1. Людина та сім'я: соціально-економічний аспект. Суть управління капіталом людини і сім'ї.
2. Фінансова оцінка та облік капіталу сім'ї та окремої людини.
3. Фінансове планування капіталу сім'ї та людини. Процентний бюджет.
4. Фінансовий аналіз домогосподарства та людини.
5. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності діяльності сім'ї, збільшення її вартості.

Деякі джерела інформації до теми

I. Основні джерела:

1. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – К.: Украинское библейское общество, 2001.
2. *Гребенников И.* Основы семейной жизни. – М.: Просвещение, 1991.
3. *Зайнуллина С.* Как купить квартиру, если денег почти нет. – М.: Прогресс, 2006.
4. *Кийосаки Р., Летчен Ш.* Руководство богатого Папы по инвестированию. – Мн.: Попурри, 2004.
5. *Кийосаки Р., Летчен Ш.* Квадрат денежного потока. Руководство богатого папы по приобретению финансовой свободы. – Мн.: Попурри, 2004.
6. *Острикова Т.* Как правильно спланировать семейный бюджет или кто положил деньги в тумбочку. – М.: Ptess, 2006.
7. *Сафин В. И.* Как увидать деньги на экране монитора. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2007.
8. Социология. – М.: Маркетинг, 2002.
9. *Энгельс Ф.* Происхождение семьи, частной собственности и государства // К. Маркс, Ф. Энгельс ПСС т. 21. – М.: Прогресс, 1964.

10. Фауст В., Фауст М. Как выгодно себя продать / пер. с англ. – СПб.: Нева, 2003.
11. Финанси / за ред. С. І. Юрія і В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008.
12. Чернов А. Личные финансы: доходы и расходы семейного бюджета. – М.: Перспектива, 1995.

II. Додаткові джерела:

13. Баффет М., Кларк Д. Баффетология / пер с англ. – Мн.: Попурри, 2006.
14. Зви Боди, Роберт Мертон. Финансы. – М.: Вильямс, 2000.
15. Довгань В., Миндабаева Е. Как заработать первый миллион не имея стартового капитала – М.: Олимп, Астрель, 2007.
16. Золя Э. Деньги / пер с фр. – М.: Худ. лит., 1987.

Ділові ігри та ігрові тренажери

1. Деловая игра «Инвестор» (российский перевод игры «Денежный поток» Р. Кийосаки) // www.fingames.ru/index.html
2. Деловая игра «Секреты богачей» (российский аналог игры «Денежный поток» Р. Кийосаки) // www.fingames.ru/index.html
3. Электронная игра «Cashflow 101, 202» // www.fingames.ru/index.html

1. Людина та сім'я: соціально-економічний аспект. Суть управління капіталом людини і сім'ї

Людина – це основа суспільства і джерело його багатства. Дивлячись на людину з соціально-економічної точки зору, ми відзначаємо, що вона є розумною істотою з певними фізіологічними якостями, знаннями, навичками, моральними засадами, волею, які вона використовує для того, щоб створювати блага на землі, задовільняти потребу інших людей, повертаючи кредит суспільству і природі.

Для виконання своєї місії на землі людина прагне до об'єднання з іншими людьми. Серед об'єднань основним

природним і соціально-економічним об'єднанням є сім'я. Створення сім'ї є складним й важливим процесом. Кажуть, що справжній шлюб здійснюється на небесах, і його появу пов'язують з таким важливим поняттям, як любов.

Але сім'я – це більш широке поняття, ніж шлюб. Якщо під словом шлюб ми розуміємо легітимне встановлення інтимних відносин між чоловіком і жінкою, то сім'ї притаманні також батьківство, материнство та єдність соціально-економічної діяльності (спільне ведення домогосподарства). Сім'я відрізняється від шлюбу широтою своїх функцій. Вона виконує, передусім, репродуктивну функцію. Якщо у подружжя немає дітей, це ще не є сім'я. Відсутність родини: кровної єдності батьків і дітей, братів та сестер, – не дозволяє говорити про те, що об'єднання чоловіка і жінки є сім'єю.

Поняття сім'ї пов'язано з виховною функцією, – це друга функція сім'ї. Виховання включає вплив на дитину всієї природно-біологічної та соціальної сфери, що формує мікроклімат сім'ї. Практика свідчить, що досвід дитини, який вона надбала в сім'ї у юному віці, є основою майбутнього ставлення людини до оточуючого середовища; природи та людства.

Третьою функцією сім'ї є господарська функція. Спільне ведення господарства членами сім'ї є однією з основних її характеристик. Однак треба відзначити, що спільне ведення господарства подружжям не робить його сім'єю без народження і виховання дітей.

Крім цих функцій, сім'я виконує й інші, серед яких гедоністична, рекреаційна, психотерапевтична тощо.

Природа наділила людину певними якостями (їх можна розглядати як своєрідний капітал), за допомогою яких вона може існувати, виконувати свою місію на Землі і збільшувати блага на ній. Крім фізичних даних, здібностей, інтелекту, кожна людина може володіти майном та правами на його використання, а саме: землею, будівлями, автотранспортом, грошима тощо, тобто основним і оборотним капіталом. На рис. 15.1 відображена класифікація капіталу, який може належати людині та сім'ї.

До людського капіталу слід віднести не тільки фізіологічні, морально-психологічні якості, інтелектуальні здібності членів сім'ї, а й певні традиції та звичаї, духовний світ людини. Сама людина є капіталом, і їй потрібно управляти со-

бою. Практика свідчить, що це управління є найбільш складною сферою менеджменту, у тому числі і фінансового.

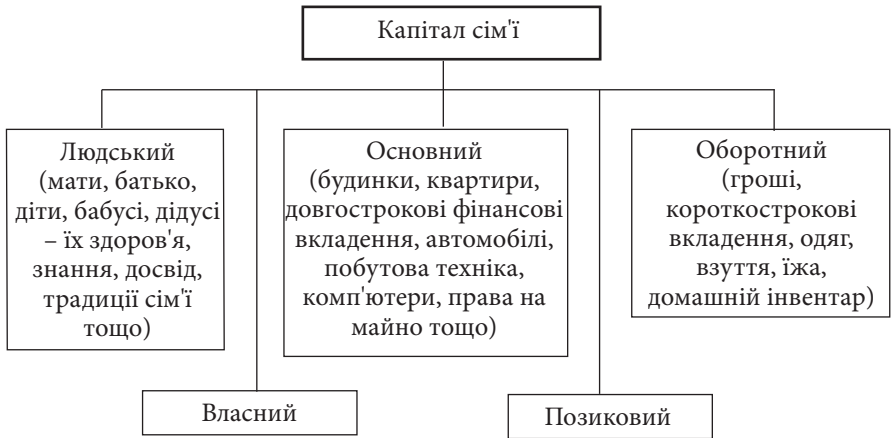

Рис. 15.1. Класифікація капіталу сім'ї

Тому проблема фінансового управління людиною і сім'єю – це важлива проблема в фінансовому менеджменті.

Фінансове управління капіталом сім'ї та окремої людини – це управління людиною (сім'єю) та всіма ресурсами, якими вона володіє, на основі знань про гроші та про їх ефективне використання. Метою такого управління є створення благ в суспільстві і задоволення потреб людства.

2. Фінансова оцінка та облік капіталу сім'ї та окремої людини

Фінансова оцінка капіталу людини та сім'ї здійснюється на основі відомих принципів та методів (див. тему: «Оцінка та облік вартості активів у фінансовому менеджменті»).

Світове багатство щороку зростає на 8-10 %, і більше його третини припадає на 0,7 % родин у світі. За індексом нерівності розподілу соціальних і матеріальних благ Україна посідає 79 місце зі 191 країни.

Оцінка людського капіталу є найбільш складною проблемою у оцінці. Заробітна плата та доходи, що створює людина, відображають вартість її послуг; однак вартість людини загалом, а тим більше дитини, оцінити дуже складно (ця проблема буде розглянута у четвертому питанні). Оцінка ж оборотних засобів є найлегшою (порівняно з оцінкою основного та людського капіталу) справою.

Ведення домашнього господарства (як і бізнесу) потребує обліку наявних активів. Цей облік здійснюється за загальними

принципами і методами обліку (що були розглянуті в темі 4). Ведення обліку дає можливість ефективно вести домашнє господарство, здійснювати фінансове планування, аналіз діяльності домогосподарства та приймати обґрунтовані рішення з підвищення ефективності домогосподарства. Облік може здійснюватися як з використанням паперових носіїв інформації, так і за допомогою електронних записів у комп'ютері (більш детально див. книгу Сафіна В. «Как увидеть деньги на экране монитора»).

Треба все, що належить Вам в цьому світі (як рухомоме, так і нерухоме майно) внести в окрему книгу.

«Трактат о счетах и записях»

Лука Пачоли, 1494 р.

3. Фінансове планування капіталу сім'ї та людини. Процентний бюджет

Однією з найбільш важливіших складових фінансового менеджменту сім'ї є планування. Фінансове планування повинно починатись ще тоді, коли людина готується розпочати свою трудову діяльність (або нещодавно це зробила). Необхідно визначити, які саме блага людина зможе дати людям, і на основі цього спрогнозувати розмір грошового потоку, який вона зможе отримати.

Перший етап фінансового планування. При фінансовому плануванні людина повинна визначити, які послуги вона може запропонувати на ринку, оцінити їх конкурентоздатність та очікувану заробітну плату (ціну послуг, що вона пропонує). Вхідний грошовий потік буде залежати від якості і кількості праці, від того, наскільки людина може і прагне задовільнити споживачів. Якщо планування стосується грошових надходжень приватного підприємця, то слід визна-

чити якість, ціну, обсяг ринку продукції, яку він пропонує, тощо. Якщо планування стосується найманого працівника, то при плануванні грошового потоку слід виходити з його

***Д. Дольче і С. Габбана
про гроші***

***Вони дозволили нам
зробити багато
речей, яких ми ніколи
не зуміли б, коли б не
мали грошей. Завдяки
їм ми змогли вирости
і набути досвіду, який
нас збагатив.***

особистих, професійних якостей і здібностей задовільнити потреби підприємства.

Вхідний грошовий потік можна розглядати з точки зору принципу довіри-відповідальності. Зокрема, підприємство довіряє працівнику виконан-

ня певних службових обов'язків за умови його відповідальності за результати роботи. Підприємцю довіряють споживачі, купуючи його продукцію і оцінюючи якість товарів чи послуг, що він пропонує на ринку. Зазвичай, підприємницька діяльність дає можливість створювати більше благ, ніж робота за наймом. Це обумовлено тим, що підприємець, по-перше, контролює більші ресурси, і, по-друге, крім товарів і послуг, він створює робочі місця для людей.

Вхідний грошовий потік, що створює підприємець, є основою подальшого планування запозичення коштів. Існує вираз: «гроші породжують гроші». Якщо підприємець отримує нормальний грошовий потік, то він може його ще збільшити за рахунок отримання банківського кредиту (або позичок інших кредиторів) і використати ці кошти на розвиток бізнесу. Якщо ж підприємець отримує мало, то його можливості збільшити оборот і прибутки за рахунок позикового капіталу значно менші.

Другий етап особистого фінансового планування передбачає планування створення сім'ї.

При створенні сім'ї здійснюється планування початкового капіталу (це доцільно робити так само, як і при створенні підприємства). Подружжя можна розглядати як засновників домогосподарства: вони мають певні накопичення і роблять пайові внески, що формують фонд («статутний фонд»), який необхідний для початку діяльності сім'ї. Цей фонд доцільно використати для придбання житла та іншого майна, що не-

обхідне для створення сім'ї. Людина повинна одружуватись у віці, коли вона має певну матеріальну основу і, найголовніше, усвідомлює своє призначення на Землі.

Фінансове планування створення сім'ї починається з визначення життєвого простору сім'ї, тобто з місця проживання майбутнього подружжя (житла). Житло можна отримати або шляхом купівлі (придбання у власника) на ринку, або на умовах оренди. Житло має (порівняно з середніми доходами фізичних осіб) дуже високу вартість, тому купівля житла здійснюється, зазвичай, за допомогою внесених заощаджень та іпотеки.

Економічна ситуація, що склалася в Україні у 2008 році, не була сприятливою для придбання житла населенням. Це обумовлено високою вартістю житла при відносно низьких доходах і високих процентних ставках за кредит. Показники платоспроможності DCR та LTV свідчать, що для більшості населення України іпотека сьогодні не доступна. Тому молоді сім'ї часто звертаються до батьків (або інших родичів) за допомогою. Звичайно, батьки, якщо можуть, то прагнуть допомогти дітям.

Держава сьогодні теж допомагає молодим сім'ям і одиноким молодим людям (до 35 років). В Україні створено Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву, який дає можливість молодим людям скористатись пільговими іпотечними кредитами.

При купівлі житла за допомогою іпотеки треба мати певну грошову суму, яка відповідає певній частці від ринкової вартості житла (початковий внесок при іпотеці). Ця сума, зазвичай, планується батьками або молодією людиною ще до одруження. Якщо подивитися на ці процеси з точки зору кредитних відносин, можна сказати, що діти вступають в кредитні відносини з батьками: батьки їм довіряють як близьким людям і кредитують на батьківських засадах, але так чи інакше, їх відносини вимірюються за допомогою грошей. Зазвичай, батьки не вимагають від дітей повертати гроші (таким способом вони нібито «дарують» кошти своїм дітям), але діти завжди повинні пам'ятати про свої зобов'язання перед батьками і прагнути їх виконати в той чи інший спо-

сіб. Ось чому батькам слід виховувати своїх дітей так, щоб вони прагнули розраховуватись за своїми зобов'язаннями. І при фінансовому плануванні людина повинна розраховувати

Якщо вам здається, що до вас нікому немає діла, спробуйте раз-другий пропустити сплату повернення позики під заставу вашого будинку.

як витрати на повернення боргів стороннім особам, так і витрати з повернення боргів своїм родичам.

При плануванні витрат на придбання автотранспорту, побутової техніки тощо, – людина будує грошові потоки на принципах довіри—відповідальності, нормованих витрат та збалансованості надходжень та видатків у сім'ї.

Придбання різних активів повинно відповідати потребам сім'ї та здатності сім'ї задовільняти потреби ринку. Порушення цього принципу може завдати шкоди сім'ї, – споживання завжди повинно бути нормованим.

Фінансове планування сім'ї передбачає, окрім придбання основних фондів, також їх підтримання і розвиток. Для цього бажано створювати спеціальні фонди, у тому числі за допомогою банківських депозитів. Заощадження можуть бути здійснені на різні цілі, приміром на придбання і ремонт житла; освіту; заощадження на купівлю авто, побутової техніки; на подарунки.

АКБ «Аркада» впроваджує різні програми, спрямовані на соціально-економічну підтримку населення, серед яких програми з фінансування придбання житла, отримання освіти, додаткового пенсійного забезпечення.

Реалізація цих програм здійснюється з використанням фонду банківського управління, який забезпечує поєднання цільових заощаджень населення з довгостроковим іпотечним кредитуванням (див. додаток Д).

Заощадження, з одного боку, ми можемо розглядати, як формування грошових фондів, а з іншого – як кредитування інших суб'єктів господарювання. Кожна сім'я, людина повинні прагнути до взаємокредитування.

Оборотний капітал (одяг, їжа) також може формуватися за рахунок накопичень подружжя та їх батьків, однак, зазвичай, його купують за рахунок поточних надходжень. Придбання оборотного капіталу планується в процесі існування сім'ї.

Які надходження може мати сім'я? Структура доходів пересічної сім'ї у розвинених країнах така: 60 % займає заробітна плата, допомога та інші подібні виплати – 15 %, проценти по вкладах і дивіденди складають 16 %, доходи від підприємницької діяльності – 8 %. Але у кожному конкретному випадку ці показники можуть варіювати.

Звичайно, при плануванні треба прагнути до збільшення вхідних грошових потоків. Для цього слід дотримуватись правила «золотого ланцюжка» (див. рис. 15.2).

Рис. 15.2. Принципова схема правила «Золотого ланцюжка»

- 1) отримав (маєш);
- 2) давай (виготовляй, продавай, допомагай);
- 3) нормативно споживай;
- 4) позичай;
- 5) надавай ресурси в кредит.

Для збільшення власних грошових потоків треба активно будувати відносини з оточуючим середовищем, що базуються на довірі. Тому дуже важливо бути особисто відповідальним. Особиста відповідальність у фінансах об'єктивно відображається здатністю отримувати стабільний грошовий

Працюємо, щоб допомогти людині та її родині підвищити якість життя

Банк «Аркада»

дохід. Для цього потрібно таке. По-перше, мати високі моральні якості. По-друге, бути компетентним у своїй справі (конкурентоспроможним). Високі досягнення можливі лише тоді, коли людина робить ту справу, яка для неї є цікавою,

яку вона любить. Саме тоді людина зможе себе найбільш повно реалізувати. По-третє, необхідно глибоко вірити у свої можливості, в успіх своєї справи, прагнути до якісного її вирішення. Важливо мати відчуття «фінансової незалежності», основою якого є впевненість у тому, що грошовий потік, який створює людина, відповідає її здібностям задовольняти потреби людей, створювати довірчі відносини з оточуючим середовищем. Цей потік є основою для взаємкредиту-

вання і нормованого споживання.

Ми можемо підвищити Вам заробітну плату, і притому значно. Але що Ви можете дати нашій корпорації?

Марк Джеймс,

*віце-президент з людських ресурсів та PR
корпорації Honeywell Corporation*

Найманий працівник повинен розуміти, що його заробітна плата залежить від його особистого внеску у зростання доходів підприємства.

Якщо працівник може збільшити дохід підприємства, тоді він має можливості для ведення переговорів з керівництвом про збільшення заробітної плати.

Звернімось тепер до проблеми витрат сім'ї.

Батьки інвестують гроші в своїх дітей, починаючи з їх народження. Ці грошові потоки є матеріальним відображенням любові батьків до своїх близьких. Без любові гроші не мають сили. Любов – найбільша сила на землі, любов здатна перемогти все, перед любов'ю ніщо не може встояти.

Народження, виховання, навчання дітей тощо (одяг, їжа) потребує значних коштів. Завдання батьків – створення умов для народження здорової та потенційно багатой дитини. З самого народження дитини, крім любові батьків, дитина повинна отримувати достатні матеріальні і духовні блага для свого розвитку. Планування коштів на ці цілі повинно здійснюватися на основі найвищої взаємовідповідальності між батьками і дітьми. Дитині треба давати рівно стільки благ, скільки потрібно для її найліпшого розвитку (принцип нормованих витрат).

Фінансове планування грошових потоків та їх спрямування залежить від багатьох факторів, але основними з них є потенційні можливості людини та умови, що склалися на ринку праці.

Оскільки сьогодні нормою стає наявність у молодій людини вищої освіти, доцільно фінансувати отримання знань на рівні вищої освіти. Світова практика свідчить, що навчан-

ня у вищих навчальних закладах здійснюється, зазвичай, за допомогою кредиту. І тому молода людина при навчанні вступає в кредитні відносини з батьками, банківськими установами (іншими кредиторами) або державою, які будуються на вже відомих принципах і нормативах.

Що стосується грошових потоків від дітей до батьків, то з батьками діти, зазвичай, прагнуть будувати відповідальні відносини. При фінансовому управлінні важливо спланувати вихідні грошові потоки на сплату зобов'язань перед батьками. На жаль, грошові потоки і вся фінансово-кредитна система в суспільстві ще мало відображають природні зв'язки як між дітьми і батьками, так і між природою та людством.

Відповідно до європейських норм, забезпеченими можна вважати людей, які віддають на харчування не більше 20 % від свого місячного бюджету. Проте у китайців, попри низькі заробітки, на харчі використовується лише 10 % доходів.

При фінансовому плануванні, крім видатків на виплату заборгованості за кредитом, повинні бути враховані видатки на одяг, комунальні платежі, транспорт, подорожі (туризм) їжу, податки тощо. Крім того, важливу роль відіграють витрати на страхування (медичне страхування, страхування цивільної відповідальності, пенсійнийне страхування тощо). Страхування є одним з методів фінансового управління особистими ризиками (проблема управління ризиками буде розглянута в темі «Основи фінансового управління ризиками»).

Крім того, до видатків сім'ї належать видатки на зовнішнє інвестування. Кожна сім'я (людина) повинні кредитувати інших людей: таке кредитування здійснюється як за допомогою фінансових посередників (приміром, банків), так і шляхом безпосереднього придбання акцій та облігацій. Інвестування також може здійснюватись у інші активи, приміром, інвестування нерухомості (придбання житла з метою надання в оренду або з метою подальшого продажу).

При фінансовому плануванні доцільно структурувати бюджет сім'ї. Визначення структури доходів і витрат сімейного бюджету підвищує ефективність фінансового планування сім'ї. Прикладом структури сімейного бюджету

може бути відсотковий бюджет середньостатистичної сім'ї у США (див. табл. 15.1).

Таблиця 15.1

**Відсотковий бюджет
середньостатистичної сім'ї США**

Вхідні грошові потоки	%	Вихідні грошові потоки	%
Заробітна плата (допомога)	60	Податки	15
Доходи від депозитів і цінних паперів	12	Страхові внески	10
		Борг (розрахунки з кредиторами)	20
Доходи від підприємницької діяльності	8	Комунальні послуги	15
Кредит (платна позика)	20	Їжа та одяг	12
Разом	100	Транспорт	8
		Подарунки	10
		Кредитування (заощадження)	10
		Разом	100

Складання відсоткового бюджету має позитивне психологічне значення для людини. (Дохід завжди стовідсотковий, і це може розглядатися як показник забезпеченості людини. Будь-який дохід цілком, на 100 %, покриває витрати. Цей підхід сприяє формуванню відчуття фінансової гармонії у людини, почуття стабільності і незалежності, – що, своєю чергою, сприяє творчості, розумовій праці і професійному зростанню людини).

Незважаючи на всі позитивні моменти, що містить фінансове планування, спланувати всі витрати дуже важко. Крім того, людина є живою істотою і вона іноді приймає незаплановані рішення, – це, зокрема, стосується і видатків, що не передбачені у бюджеті. Для покриття витрат, що не передбачені у фінансовому плані, можна скористатись

кредитними коштами. Якісна кредитна історія, довіра банку до людини, зазвичай, відображаються в її можливостях отримати кредит.

Виходячи із закону вартості, важливо, щоб всі матеріальні, грошові та нематеріальні активи сім'ї оберталися і створювали додаткову вартість. Всі активи, які не потрібні сьогодні або є застарілими, повинні бути продані або реалізовані іншим чином. Оновлення капіталу, придбання нового, більш ефективного і якісного є умовою зростання вартості активів сім'ї та окремої людини.

4. Фінансовий аналіз домогосподарства та людини

Фінансовий аналіз використання капіталу сім'ї здійснюється на основі інформації, що відображається у різних фінансових формах, зокрема у бюджеті сім'ї. Структурний аналіз активів сім'ї дає можливість оцінити частку, яка припадає на певний вид активів, та її динаміку, а структурний аналіз доходів і витрат – резерви економії і можливі шляхи збільшення доходів.

При оцінці вартості сім'ї доцільно використати коефіцієнт зростання вартості сім'ї (він визначається як відношення вартості сім'ї сьогодні до її початкової вартості). Зростання вартості сім'ї протягом тривалого періоду свідчить про ефективність діяльності сім'ї.

Але при оцінці діяльності сім'ї слід виходити не тільки зі зростання вартості матеріальних ресурсів, але й зі зростання здоров'я та інтелектуального стану членів сім'ї. Виміряти цей актив в грошах не просто.

Фінансова культура орієнтує нас на збільшення вартості.

Майкл Саткліф

Дитину можна розглядати як об'єкт довгострокового вкладання коштів сім'ї. Вартість цих вкладень повинна зростати з часом: з ростом фізичних і духовно-розумових якостей дитини. При цьому основним багатством сім'ї (людини) треба вважати не її матеріальні ресурси, а здатність і прагнення людини, сім'ї задовільняти потреби інших людей (ці якості відображають фізичний, інтелектуальний і духовний розвиток людини). Що ж стосується дорослої людини, то її

здатність створювати блага вимірюється тим грошовим потоком, який вона генерує.

Наступним етапом аналізу сім'ї є аналіз використання основного та оборотного капіталу.

5. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності діяльності сім'ї, збільшення її вартості

На основі аналізу сім'ї розробляються фінансові заходи щодо підвищення ефективності її діяльності.

Одним з основних напрямків підвищення ефективності діяльності сім'ї є розвиток особистості членів сім'ї (зокрема їх знань, морально-вольових якостей тощо). Для цього потрібно здійснити витрати на розвиток і вдосконалення осіб, які складають сім'ю, зокрема витрат на здоров'я, на придбання освітніх послуг, на використання Інтернет, на подорожі тощо. Людина з дитинства повинна розуміти, що гроші, які вона отримує, не є метою її існування, а є лише засобом, за допомогою якого можна підготувати себе до виконання своїх завдань.

Звичайно, дитину слід заохочувати за допомогою грошової винагороди до саморозвитку. Винагоду можна

*...щоб робили добро, багатилися в
добрих ділах, були щедрі та пильні.*

1. Тим. 6,18. виплачувати як у готівковій формі, так і шляхом поповнення рахунка дитини.

(Проте, слід мати на увазі, що з грошима необхідно поводитись обережно, – важливо, щоб від батьків до дитини передавались не лише гроші, але й любов, довіра та відповідальність.)

Одним з методів підвищення ефективності використання ресурсів сім'ї є реструктуризація її активів. Наприклад, при зростанні дохідності інвестицій на фондовому ринку, слід збільшити вкладання коштів у акції підприємств.

На всіх етапах функціонування сім'ї треба пам'ятати, що основою багатства сім'ї є людина, її фізичні, розумові та морально-вольові якості. Тому фінансове управління сім'єю повинно бути спрямоване на народження, фізичний розвиток, інтелектуальне і духовне виховання справді високорозвинених людей. Зрозуміло, це потребує певних грошових ви-

трат. Основним завданням має бути не зменшення витрат, а їх збільшення, однак за умови, що це збільшення буде компенсоване майбутнім вхідним грошовим потоком. Важливо турбуватися про головне: прагнути якомога більше задовільнити потреби людини і не нашкодити природі.

Завдання для самостійної роботи

1. Студенту необхідно навчитися застосувати теорії вартості, нормування та грошових зобов'язань при фінансовому плануванні діяльності сім'ї та окремої людини. Особливу увагу треба приділити складанню бюджету домогосподарства та його нормуванню на основі діючих принципів ринкового середовища. Майбутньому фінансисту важливо засвоїти принципи ефективного здійснення фінансових вкладень домогосподарством. Слід звернути увагу на особливості фінансового аналізу діяльності сім'ї та визначення її рентабельності. Важливо розглянути це питання на прикладі власної сім'ї.

2. При оцінці капіталу сім'ї бажано надати рекомендації щодо фінансової оцінки як дорослої людини, так і дитини.

3. Провести 1-2 сеанси ділової гри «Cashflow» 101 або 102 та проаналізувати її вплив на формування фінансового мислення.

4. Знайти та проаналізувати актуальні наукові праці за цією проблематикою.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрити призначення сім'ї через її функції.
2. Що таке капітал сім'ї та які його види?
3. Розкрити суть фінансового управління капіталом сім'ї та окремої людини.
4. Як здійснюється оцінка капіталу сім'ї?
5. Що таке фінансове планування сім'ї?
6. Як можна здійснювати облік капіталу сім'ї?

7. Що таке процентний бюджет сім'ї? В чому полягає його роль при фінансовому плануванні сім'ї?
8. Як здійснюється фінансовий аналіз діяльності сім'ї?
9. Запропонуйте шляхи підвищення ефективності діяльності людини та сім'ї.

Запитання для роздумів та дискусій

Чи погоджуєтесь Ви з думкою американських фінансистів, що процентний бюджет сім'ї допомагає отримати відчуття фінансової незалежності?

Індивідуальне завдання за цією темою

1. Скласти відсотковий бюджет Вашої сім'ї та проаналізувати його.
2. Провести фінансове планування придбання 2-кімнатної квартири у Вашому місті за підтримці як з боку батьків, так і з боку держави.

P.S. Виконання цього завдання є об'єктом контролю за кредитно-модульною системою (модуль № 3).

ТЕМА 16

ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ КРАЇНОЮ

1. Держава як організація покликана управляти країною. Суть фінансового управління країною.
2. Грошова-кредитна політика держави – основа фінансового управління.
3. Фінансова оцінка та облік суспільних ресурсів у країні.
4. Приватизація суспільного майна та роздержавлення майнових прав.
5. Планування суспільних ресурсів. Публічні фінанси.
6. Фінансовий аналіз використання ресурсів країни.
7. Фінансове регулювання соціально-економічних процесів у країні.

Деякі джерела інформації до теми

І. Основні джерела:

1. *Василик О. Д., Павлюк К. В.* Державні фінанси України. – К.: НІОС, 2002.
2. *Євтух О. Т.* Обіг грошових зобов'язань та синергетика багатства // Фінанси України – 2006. – № 4.
3. *Карпінський Б.* Збалансованість фінансової системи: методологія, оцінка, порівняння: монографія. – Л.: Логос, 2003.
4. *Луніна І. О.* Державні фінанси України у перехідний період. – Х.: Форт, 2000.
5. *Миль Дж. Ст.* О влиянии правительства // Основы политической экономии / пер. с англ. В 3 т т. 3 – М.: Прогресс, 1989.
6. *Налогообложение: теории, проблемы, решения: Монография / НАН Украины, Ин-т экономики промышленности. М-во образования и науки Украины.* – Д.: Нац. техн. ун-т, 2006.

7. Нобелевские лауреаты по экономике. Джеймс Бьюкенен. Конституция экономической политики. Расчет согласия. Границы свободы / пер. с англ. – М.: Таурус Альфа, 1997.
8. *Самуэльсон П.* Экономика. – В 2 т. – М.: АЛГОН, 1992. – т. 1.
9. *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Соцэкгиз, 1962.
10. *Фридман М.* Капитализм и свобода / ЭКО – 1991. – №7.
11. *Хайек А. А.* Частные деньги. – М.: Институт национальной модели экономики, 1996.

II. Додаткові джерела:

12. Бюджетний менеджмент: підручник / за заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004.
13. Государственный долг: уроки кризиса и принципы управления. – М., 2001.
14. Державне регулювання економіки: від протиріч до консенсусу. – Л., 2003.
15. *Зви Боди, Роберт Мертон* Финансы. – М.: Вильямс, 2000.
16. Гроші – людина – соціум: параметри взаємин / *Стельмах В. С., Смовженко Т. С., Скринник З. Є.* – Л.: ЛБІ НБУ, 2006.
17. Управління місцевими фінансами / *Семенець І. Л.* та ін. – К.: ЦНЛ, 2006.

1. Держава як організація покликана управляти країною. Суть фінансового управління країною

Умови, в яких живе людина, повинні бути такими, щоб вона могла, використовуючи свої здібності, виконувати свою місію на землі: створювати і надавати блага іншим. Основою цього є створення сприятливого соціально-правового устрою в країні. Саме це і є основним завданням держави – створення, підтримання та вдосконалення умов життя, які сприяють плідному розвитку особистості.

Держава – це організація, яка встановлює та підтримує певні правила (моральні та юридичні норми), які регулюють соціально-економічні відносини в країні.

Економічна мета держави – зростання багатства окремої людини і нації загалом. Про багатство нації свідчить зростання населення, прагнення населення країни до ефективної праці. Вимірником багатства населення на макрорівні є відношення валового національного доходу до чисельності населення країни.

Існують різні погляди щодо ролі держави у суспільстві. Зазвичай, вважається, що державний апарат повинен працювати на мешканців країни, задовільняти їх потреби. Деякі вважають, що держава повинна займатися

Ринкова економіка працює найкраще тоді, якщо її залишити у спокої.

Мілтон Фрідман

перерозподілом ресурсів з метою поліпшення умов життя, проте інші вчені висловлюють думку, що не держава повинна давати людям блага, а людина повинна давати державі. Де тут вірний підхід? Ми вважаємо, що держава і громадяни повинні перебувати у таких стосунках, які максимально забезпечують виконання людиною своєї місії. До речі, такої ж точки зору дотримувались багато вчених, серед яких: *Адам Сміт, Джон Стюарт Міль, Мілтон Фрідман, Артур фон Хайек* та інші. Так, *Фрідман* писав, що вільна людина не питає про те, що може зробити для неї її держава, або що вона може зробити для держави. Замість цього вона запитує: «Що я і мої співвітчизники можуть зробити за посередництва Уряду, щоб краще виконати свої зобов'язання, досягти своєї мети?»

Основними економічними завданнями держави є:

По-перше, захист свободи кожної людини. Сучасна людина не може здійснювати свого призначення без свободи, свободи як усвідомленої необхідності і відповідальності. Мова йде як про фізичну свободу, так і свободу використання прав власності. Також, крім цього, важливо, щоб держава забезпечила свободу слова, віросповідання та політичну свободу.

Для виконання цих завдань держава повинна підтримувати в країні правові норми, які забезпечують дотримання суб'єктами господарювання основних соціально-економічних принципів, що забезпечуть ефективне функціонування конкурентного ринкового середовища. Для виконання цих функцій в державі створюються законодавчі та виконавчі органи влади: ради, міністерства та виконавчі комітети на місцях.

По-друге, держава повинна сприяти появі та широкому використанню «інструментів», які дозволяють обертати активи в країні (до них належать грошові кошти та інші стандартизовані грошові зобов'язання). Для того, щоб створити ефективний механізм обміну, в країні існує Національний банк та органи контролю, наприклад, комітет з захисту прав споживачів, органи контролю за обігом цінних паперів та інші.

По-третє, держава повинна надавати ті блага, які окрема людина не може придбати для себе самостійно. З цього приводу *Авраам Лінкольн* писав, що «мета держави – робити для людини те, що сама людина власними зусиллями не зможе зробити взагалі або не зможе зробити належним чином». Прикладом цього є підтримування сприятливих екологічних умов або створення умов безпечного руху транспорту.

Фінансове управління країною – це управління на основі знань про гроші, закони та принципи їх використання з метою виконання завдань держави і, передусім, головного завдання – створення рівних умов для громадян країни у досягненні їх мети – найбільш ефективного задоволення потреб інших людей.

2. Грошова-кредитна політика держави – основа фінансового управління

Фінансове управління в країні починається з оцінки ліквідності національної грошової одиниці. Одержуючи гроші за свою працю, населення країни повинно бути впевнене у цінності грошових коштів, у їх здатності якісно виконувати свої функції. Якщо гроші не виконують своїх функцій,

Все починається зі звичайної грошової одиниці.

Прислів'я американських фінансистів

або не якісно їх використовують, тоді громадяни втрачають довіру до них, відмовляються від національної валюти. Вартість таких грошей знижується, та їх ліквідність зменшується, зростає інфляція в країні.

При емісії грошових коштів Національний банк повинен дотримуватися принципу еквівалентності грошей: зміни у розмірі грошової маси повинні відповідати змінам у кількості виготовлених товарів і послуг. Тобто повинна існувати рів-

ність у змінах грошової маси та змінах обігу національного продукту:

$$\Delta GM \approx \Delta NDP,$$

де: ΔGM – зміна грошової маси;

ΔNDP – зміна чистого внутрішнього продукту.

Грошова маса $GM = GG + Dп$, де GG – готівкові гроші;
 $Dп$ – банківські депозити.

В Україні у 90-х р.р. минулого століття індекс споживчих цін зріс майже в 42 тис. разів. Сьогодні рівень інфляції, за офіційними даними, значно менший, проте він все ще лишається високим.

Принцип еквівалентності грошей є основою правила *Уорбертона-Фрідмана*: «правильна політика уряду – здійснювати постійне збільшення пропозиції грошей з темпом, що дорівнює росту продуктивності в економіці. В іншому випадку слід все залишити так, як воно є, і дати можливість ринку роботи свою справу».

Розмір грошової маси в країні, на думку фахівців, можна змінювати за рахунок: А) безпосередньо грошової емісії; Б) впливу на обсяги кредитування комерційними банками; В) операцій на відкритому ринку з купівлі-продажу державних цінних паперів; а також Г) шляхом впливу на відтік національної валюти за кордон та її надходження назад в країну.

3. Фінансова оцінка та облік суспільних ресурсів у країні

До суспільних ресурсів країни належать ті активи, що перебувають у суспільній власності: державне та комунальне майно. До суспільних ресурсів також належать бюджетні коштів. У цьому питанні національний продукт також буде умовно розглядатись як суспільне благо.

Оцінка всіх ресурсів, що належать організаціям і підприємствам комунальної або державної форми власності, здійснюється на тих самих засадах, що і ресурсів підприємства приватної власності. Для обліку нерухомого майна створюють

ється єдиний кадастр, де здійснюється облік земельних ділянок та іншої нерухомості за ринковою вартістю. В цей кадастр включено всю нерухомість (як суспільної, так і приватної та колективної власності).

Здійснювати заходи щодо підтримки ліквідності національної грошової одиниці на рівні сталого розвитку економіки

Валовий внутрішній продукт, який створюється в країні, вимірюється на основі ринкових принципів з застосуванням двох основних підходів (див. рис. 16.1): підхід «потоків товарів і послуг» і підхід «потоків доходів» (підходи американського економіста *Саймона Кузнеця*).

При розрахунку ВВП використовують, зазвичай, рівняння:

$$\text{ВВП} = \text{обсяг споживання} + \text{обсяг інвестицій} + \text{урядові витрати} + \text{чистий експорт}$$

Облік грошових потоків, що формують ВВП, здійснюється спеціально створеними державними статистичними органами. Цю функцію також може виконувати одно з міністерств (наприклад, в США – Міністерство торгівлі).

Рис. 16.1. Схема двох підходів до виміру ВВП

4. Приватизація суспільного майна та роздержавлення майнових прав

Практика свідчить, що приватна власність, з економічної точки зору, більш ефективна (за умови конкурентного ринкового середовища), ніж державна власність і командно-адміністративне економічне середовище. Тому країни з пере-

хідними економіками здійснюють приватизацію державного майна.

Приватизація – це процес переходу майна, що перебуває у державній власності, у приватну власність громадян країни. Роздержавлення – поступове звуження функцій, обмеження ролі держави у всіх сферах суспільного життя і, передусім, в економіці. Поняття «роздержавлення» значно ширше за поняття «приватизація».

Приватизації державного майна здійснюється шляхом публічного продажу на аукціонах. Без прозорості торгів важко не тільки продати майно за реальною ринковою вартістю, але й запобігти тінізації економіки і корупції влади.

Приватизація державного підприємства України «Криворіжсталь».

(Перша приватизація була здійснена у 2004 р., однак коло потенційних покупців було обмежено шляхом висування особливих вимог до учасників аукціону. Початкова вартість була оцінена експертами в 4 млрд грн. Продаж об'єкта був здійснений з порушенням умов вільного доступу і за ціною 4,5 млрд грн. Після скасування цих торгів, друга приватизація була здійснена на більш ліберальних умовах доступу до торгів у 2005 р. Оцінка експертами ринкової вартості (початкової ціни пропозиції на торгах) склала 10 млрд. грн. Продаж підприємства «Криворіжсталь» був здійснений на прозорому аукціоні за 24 млрд грн)

З метою ефективного використання ресурсів в країні роздержавлення майнових прав повинно здійснюватись через аукціони при активній участі широкого кола покупців на прозорих торгах. В Україні продаж прав на використання природних ресурсів (прав на добування газу, нафти) почав здійснюватись в 90-х роках ХХ століття.

5. Планування суспільних ресурсів. Публічні фінанси

Планування суспільних ресурсів базується на відомих принципах:

☞ принцип здатності і прагнення людини задовольняти потреби інших людей;

- ↪ принцип довіри—відповідальності;
- ↪ принцип нормованих витрат;
- ↪ принцип збалансованості вхідних і вихідних грошових потоків у часі;
- ↪ принцип еквівалентності.

Грошовий потік на макрорівні вимірюється показником національного доходу. Національний дохід, своєю чергою, залежить від здатності нації виробляти конкурентоздатні товари і послуги. Для того, щоб визначити ефективність використання ресурсів країни, можна визначити рентабельність країни: шляхом ділення національного доходу до вартості всіх ресурсів, якими країна володіє.

Наскільки кращим сьогодні було б становище в країні, якби протягом останніх років були введені заходи щодо відповідальності керівників держави за свою діяльність.

Розмір національного доходу перебуває у прямій залежності до ціни і обсягу проданих товарів та послуг.

Здатність громадян країни створювати конкурентоздатні товари і послуги можна виміряти показниками, які розраховуються як співвідношення національного доходу до чисельності населення в країні.

Основою ефективної роботи національної економіки є довіра покупців до продукції, яка виробляється в країні. Іншими словами, принцип довіри—відповідальності є головним принципом, дотримання якого сприяє зростанню доходу країни. Чим більше суб'єкти господарської діяльності дотримуються цього принципу, тим більшим є обсяг реалізації продукції (товарів і послуг) на ринку, тим більше ВВП.

Зростання обсягів реалізації товарів і послуг прямо пов'язане зі зростанням доходів бюджетів всіх рівнів.

Формування бюджету країни повинно ґрунтуватися на збалансованості вхідних і вихідних грошових потоків, а також на такому принципі: бюджету потрібно рівно стільки доходів, скільки витрачається на виконання завдань держави. Тому розміри вхідних грошових потоків бюджету повинні залежати як від здатності населення створювати конкурентні товари і послуги, так і від потреб споживання (витат) держави.

Вихідні грошові потоки (витрати) бюджету країни повинні нормуватись на основі принципу нормованих витрат. В країні повинно споживатись стільки суспільних грошей, скільки необхідно, передусім, для створення рівних конкурентних умов для громадян країни.

Доходи бюджетів всіх рівнів залежать від довіри громадян до влади та суспільних фінансово-кредитних установ. За відсутності довіри до влади населення буде прагнути приховувати доходи і, відповідно, будуть зменшуватись фіскальні виплати, зростати тіньова економіка. За умови, якщо населення не довіряє владі, суспільним фінансово-кредитним установам (банківській кишені країни) фінансове планування суттєво ускладнюється, адже велика кількість грошей в цьому випадку опиниться за межами державного контролю. Всі ці фактори треба враховувати при плануванні податкової політики в країні. При плануванні податків також важливо враховувати закон вартості (вартість зростає у процесі свого руху) і дотримуватись принципу податкового стимулювання товаро-грошового обігу.

В Україні 90-х років XX століття, за оцінками фахівців, недовіра до влади була такою значною, що тіньові доходи перевищували 50 % ВВП.

Вхідні грошові потоки бюджету можуть створюватися не лише за рахунок податків (зборів) з громадян, підприємств, установ і організацій, але й за рахунок зовнішнього і внутрішнього запозичення. Основою запозичення є дотримання принципу довіри—відповідальності між кредитором і позичальником.

Вважається, що країна здатна розраховуватись за своїми боргами, якщо коефіцієнт платоспроможності країни (КПК) – співвідношення боргу країни та витрат з його обслуговування до розміру ВВП – є не більшим 0,6.

$$\text{КПК} = \frac{\text{загальний борг}}{\text{ВВП}}$$

Для зовнішнього боргу цей показник має інше граничне значення $\text{КПК}_{\text{зовн.}} \leq 0,4$.

$$\text{КПК}_{\text{зовн.}} = \frac{\text{зовнішній борг}}{\text{ВВП}}$$

Крім того, деякі вчені пропонують оцінювати кредитоспроможність країни, визначаючи відношення сальдо боргових виплат по кредиту до доходів бюджету.

Довіра до держави з боку населення та зовнішніх кредиторів також залежить від прозорості бюджетної політики уряду. Відкритість фінансової політики підвищує відповідальність уряду за планування бюджетних коштів.

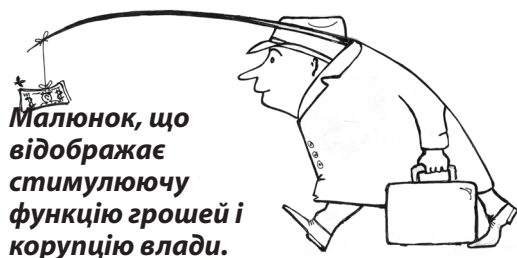
6. Фінансовий аналіз використання ресурсів країни

Фінансовий аналіз в країні доцільно починати з оцінки стабільності національної грошової одиниці. Рівень інфляції або дефляції національної валюти відображає рівень відповідальності влади перед громадянами країни. Деякі вчені, зокрема *Дж. Кейнс*, вважав, що рівень інфляції не повинен перевищувати 10 %, і його певне значення залежить від конкретної ситуації в економіці країни.

Наступним кроком фінансового аналізу є оцінка змін у розмірі валового внутрішнього продукту на душу населення, тобто у продуктивності праці населення країни. Рівень ВВП на душу населення є основним показником при визначенні рівня довіри до країни.

Іншим важливим показником ефективності використання ресурсів є норма процента на грошовому ринку. Норма процента свідчить про ефективність обороту вартості як на макро-, так і на мікрорівні. Високі та дуже високі процентні ставки на грошовому ринку свідчать про патологічні процеси в економіці країни, зокрема високу інфляцію або високий рівень монополізації.

Слід зазначити, що при монополізації економіки ВВП може зростати, але основні доходи будуть розподілені на користь монополістів та олігархічних груп. На думку фахівців, основна проблема демонополізації у країнах з перехідною економікою полягає у подоланні корупції влади.

В Україні у 1990-х і на початку 2000-х років високий процент на кредитному ринку був ознакою неефективного обігу вартості. Однією з найважливіших причин такого стану справ був затяжний процес демонополізації економіки.

Іншими важливими показниками, динаміку яких необхідно проаналізувати, є реальні доходи населення та розмір мінімальної заробітної плати. Ще одним важливим напрямком фінансового аналізу країни є структурний аналіз доходів і витрат державного і місцевих бюджетів з врахуванням принципу нормованих витрат.

В умовах глобалізації економіки зростає значення фінансового аналізу зовнішньоекономічної діяльності країни. Оцінка зовнішньоекономічної діяльності передбачає структурний аналіз платіжного балансу, зокрема торгового балансу країни, балансу послуг, балансу по процентам та трансфертам. Особливу увагу необхідно приділити аналізу виконання міжнародних стандартів, оцінці позичальників всіх рівнів (емітентів зобов'язань).

7. Фінансове регулювання соціально-економічних процесів у країні

Фінансове регулювання соціально-економічних процесів в країні слід здійснювати, виходячи з мети створення держави, її функцій та завдань. Найважливішим кроком, спрямованим на стимулювання зростання вартості в країні, є сприяння пришвидшенню обігу грошових зобов'язань на всіх рівнях економічної системи.

Це досягається, передусім, здійсненням монетарних заходів з нормування обігу національної грошової одиниці та збільшенням обігу капіталу на фондовому ринку, в тому числі операцій з використанням похідних фінансових інструментів.

Доцільним є також регулювання бюджетного процесу на основі принципів фінансів. Окрім того, корисними є зміни в податковій політиці країни, які б сприяли збільшенню обігу вартості і протидіяли її імобілізації у майні, яке не задіяне у процесах розширеного відтворення.

В умовах глобалізації основним напрямком регулювання економіки країни є здійснення заходів з приведення внутрішніх нормативів, які регулюють соціально-економічні процеси, до світових стандартів.

Якщо ми візьмемо під власний контроль систему суспільних і особистих фінансів, нам поталанить урятуватись від смертоносних ефектів вічної боротьби за гроші.
Леонард Орр

Світову фінансову кризу у 2008 році уряд США та деяких країн Європи прагнули подолати шляхом поновлення довіри громадян своїх країн до фінансових установ. У вересні 2008 року Конгрес США для подолання фінансової кризи погодився виділити 700 млрд доларів, які були спрямовані на розв'язання проблем ліквідності фінансової системи країни. Крім цього, уряди країн, що потерпіли від фінансової кризи, підвищили розмір фондів гарантування вкладів своїх громадян. Були націоналізовані фінансові установи, які порушували норми і нормативи грошово-кредитних відносин між суб'єктами ринку..

Завдання для самостійної роботи

У цій темі слід звернути увагу на те, що основою фінансового управління є грошово-кредитна політика держави. Особливої уваги заслуговують проблеми оцінки та обліку суспільних ресурсів у країні.

1. Студенти повинні засвоїти принципи та методи планування суспільних ресурсів. Необхідно дослідити основні принципи та методи приватизації і роздержавлення майна.
2. Майбутній спеціаліст повинен вміти робити фінансовий аналіз використання ресурсів у країні. Необхідно вивчити основні фінансові заходи з регулювання соціально-економічних процесів у країні.
3. Знайти та проаналізувати актуальні наукові праці за цією проблематикою.

Запитання та завдання для самоконтролю

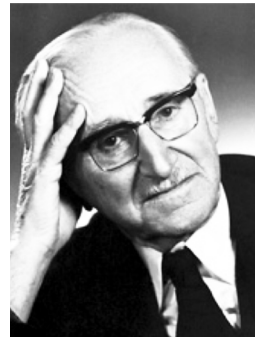
1. Які основні завдання державного управління в країні?
2. Розкрити сутність та складові фінансового управління країною.

3. Що таке правило *Уорбертона-Фрідмана*?
4. Що належить до суспільних ресурсів в Україні?
5. Які основні принципи приватизації суспільного майна та майнових прав?
6. Наведіть принципи планування суспільних ресурсів.
7. Наведіть приклади нормативів планування суспільних ресурсів.
8. Як здійснюється фінансова оцінка суспільних ресурсів у країні?
9. Наведіть принципи та нормативи виконання бюджету країни.

Запитання для роздумів та дискусій

1. Чи погоджуєтесь Ви з теорією «приватних грошей» лауреата Нобелівської премії Ф. Хайєка?
2. Сьогодні в США друкуються величезна кількість готівкових доларів, значна частина яких обертається поза межами країни.
Чи забезпечена, на Вашу думку, ця грошова маса товарами і послугами, які виготовлені в країні?

Фрідріх фон Хайєк – видатний вчений-економіст, фундатор теорії «приватних грошей»

Тестові завдання

1. Основне завдання органів державного управління:
 - а) підтримувати правовий порядок в країні;
 - б) виконувати бюджет країни;
 - в) підтримувати малозабезпечених громадян;
 - г) створювати рівні умови для виконання людиною своєї місії на землі;
 - д) здійснювати перерозподіл ресурсів у країні.
2. Згідно з теорією «приватних грошей» Ф. Хайєка, хто має право робити емісію грошей в країні?
 - а) уряд країни;
 - б) центральний банк країни;

- в) комерційні банки;
- г) корпорації;
- д) будь-який суб'єкт господарювання.

3. Правило Уорбертона-Фрідмана:

- а) збільшувати пропозицію грошей відповідно до росту продуктивності праці в країні;
- б) грошова маса повинна відповідати вартості товарів і послуг, що створені в країні;
- в) зростання пропозиції грошей повинен відповідати темпам зростання населення країни;
- г) збільшувати пропозицію грошей з темпами, що дорівнюють зростанню ВВП;
- д) ріст пропозиції грошей повинен відповідати середнім темпам її зростання у світовій економіці.

4. Хто запропонував два підходи до виміру ВВП?

- а) Артур фон Хайєк;
- б) Мілтон Фрідман;
- в) Саймон Кузнец;
- г) Джон Кейнс;
- д) Роберт К. Мертон.

5. Принципи планування суспільних ресурсів:

- а) здатність і прагнення мешканців країни задовільняти потреби інших людей;
- б) принцип довіри—відповідальності;
- в) принцип нормованих витрат;
- г) принцип збалансованості вхідних і вихідних грошових потоків країни;
- д) рівномірний розподіл фінансових ресурсів між громадянами країни.

6. Значення нормативу $KPK_{\text{зовн}}$, що існує у світовій практиці, становить:

- а) $\leq 0,5$;
- б) $\leq 0,3$;
- в) $\leq 0,6$;
- г) $\leq 0,4$;
- д) $\leq 0,25$.

7. На думку Дж. Кейнса, рівень інфляції в країні повинен бути:

- а) $\leq 3\%$;
- б) $\leq 10\%$;

- в) $\leq 7\%$;
- г) $\leq 5\%$;
- д) $\leq 12\%$.

8. Нормативне значення КПК, що існують у світовій практиці, становить:

- а) $\leq 0,6$;
- б) $\leq 0,5$;
- в) $\leq 0,3$;
- г) $\leq 0,4$;
- д) $\leq 0,25$.

9. Який фінансовий показник більшою мірою відповідає здатності нації створювати блага:

- а) розмір ВВП на душу населення;
- б) співвідношення розміру ВВП до вартості всіх активів, що належать нації;
- в) темпи росту ВВП країни;
- г) темпи зростання інтелектуального капіталу нації;
- д) зростання реальних доходів населення.

За підсумками конкурсу, що проводився швейцарськими банками, гривня у 2008 році визнана найкращою валютою світу за зовнішнім виглядом.

10. Який основний показник ефективності використання ресурсів країни?

- а) співвідношення розміру ВВП до вартості всіх активів, що належать нації;
- б) зростання реальних доходів населення;
- в) норма процента на грошовому ринку;
- г) темпи росту ВВП;
- д) сальдо торговельного балансу.

i :) **Індивідуальне завдання за цією темою**

Спираючись на теорії вартості та нормування, проаналізувати підходи держави щодо оплати праці робітників бюджетних установ в Україні (у різних соціально-економічних сферах діяльності).

P.S. Виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 3).

ТЕМА 17

ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

1. Ризик та його види. Суть фінансового управління ризиком: загальні поняття.
2. Управління ризиками підприємства.
3. Управління ризиками державою.
4. Управління ризиками банків та страхових компаній.
5. Управління ризиками сім'ї та окремої людини.
6. Банкрутство як основний ризик господарства та заходи з його запобігання.

Деякі джерела інформації до теми

I. Основні джерела:

1. Закон України «Про банки та банківську діяльність» (www.rada.gov.ua).
2. Закон України «Про господарські товариства» (www.rada.gov.ua).
3. Закон України «Про пенсійне забезпечення» (www.rada.gov.ua).
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (www.rada.gov.ua).
5. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (www.rada.gov.ua).
6. *Вайн С.* Опцион. Полный курс для профессионалов. – Альпина Публишер, 2003.
7. *Евтух А. Т.* Ипотека – механизм эффективного использования ресурсов. – Л.: Волынская обласная типография, 2001.
8. *Маккорити М. П., Филипп Т. П.* Риск: управление риском на уровне топ-менеджера и советов директоров / пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес, 2005.
9. Інструкція НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» (www.rada.gov.ua).

10. Положення НБУ «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» (www.rada.gov.ua).

11. Положення НБУ «Про порядок розрахунку резерву на відшкодування можливих збитків банків від операцій з цінними паперами» (www.rada.gov.ua).

II. Додаткові джерела:

12. *Боді З., Мертон Р.* Финансы / пер. с англ. – М.: Вильямс, 2000.

13. *Бригхем Ю., Эрхардт М.* Финансовый менеджмент / пер. с англ. – СПб.: Питер, 2007.

14. *Мосшина Н. І.* Економічний ризик і методи його вимірювання. – К.: ЦНЛ, 2003.

15. *Золя Э.* Деньги / пер. с фр. – М.: Худ. лит, 1987.

16. Финансовый менеджмент / Поддєрьогін А. М., Буряк Л. Д., Калач Н. Ю. та ін. – К.: КНЕУ, 2005.

17. *Драйзер Т.* Финансист / пер. с англ. – Мн.: Оракул, 1992.

1. Ризик та його види. Суть фінансового управління ризиком

На думку багатьох фінансистів (*Зві Боді, Роберта Мертона* та інших), основу фінансової науки складають три елементи: оцінка вартості активів; оптимізація використання грошових коштів з врахуванням фактору часу та управління ризиками.

Ризик – це ймовірність того, що станеться подія, яка має негативні наслідки для підприємства, країни окремих осіб або природи.

Класифікацію ризиків за суб'єктами господарювання наведено на рис. 17.1.

Фінансове управління ризиками – це процес зменшення впливу ризику на людину, підприємство, державу, природу – на основі знань про гроші та їх застосування.

Особливість фінансового управління ризиками полягає в тому, що ризик існує у самому інструменті фінансового управління – грошах. Цей ризик в діяльності суб'єктів госпо-

дарювання виникає вже з моменту появи інструментів обігу активів (грошей) і не зникає в подальшому, а саме: при обігу на ринку неформальних та формальних зобов'язань IV та V рівнів (див. тему: «Теорія кредиту та грошових зобов'язань у фінансовому менеджменті»).

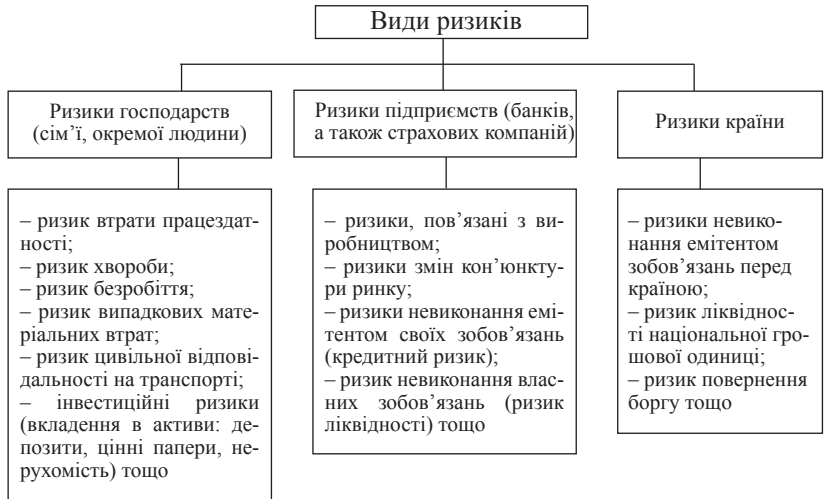

Рис. 17.1. Класифікація ризиків за суб'єктами господарювання

Ризики зміни ринкової вартості цих зобов'язань є наслідком ризиків невиконання зобов'язань емітентом.

Також існують ризики, пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю людини, можливим безробіттям тощо.

На рис. 17.2 подано класифікацію ризиків за джерелами виникнення.

Окремо ми розрізняємо ризики, що виникають між людиною і природою. Крім звичайних природних ризиків (ризик посухи, землетрусів, ураганів тощо), які загрожують людству, останнім часом з'явилися ризики, під вплив яких потрапляє природа. Мова йде про ризик псування навколишнього середовища діяльністю людини. Природа, яка дає людині все для її існування, водночас страждає від неї. Сьогодні ще недостатньо спрямовується коштів на відтворення природи. Наслідком цього є природні катаклізми: глобальне потепління клімату, озонові дірки, отруєння планктону океанів тощо.

Все, що сталося у вашому житті – добре воно чи погане – все має вартість.

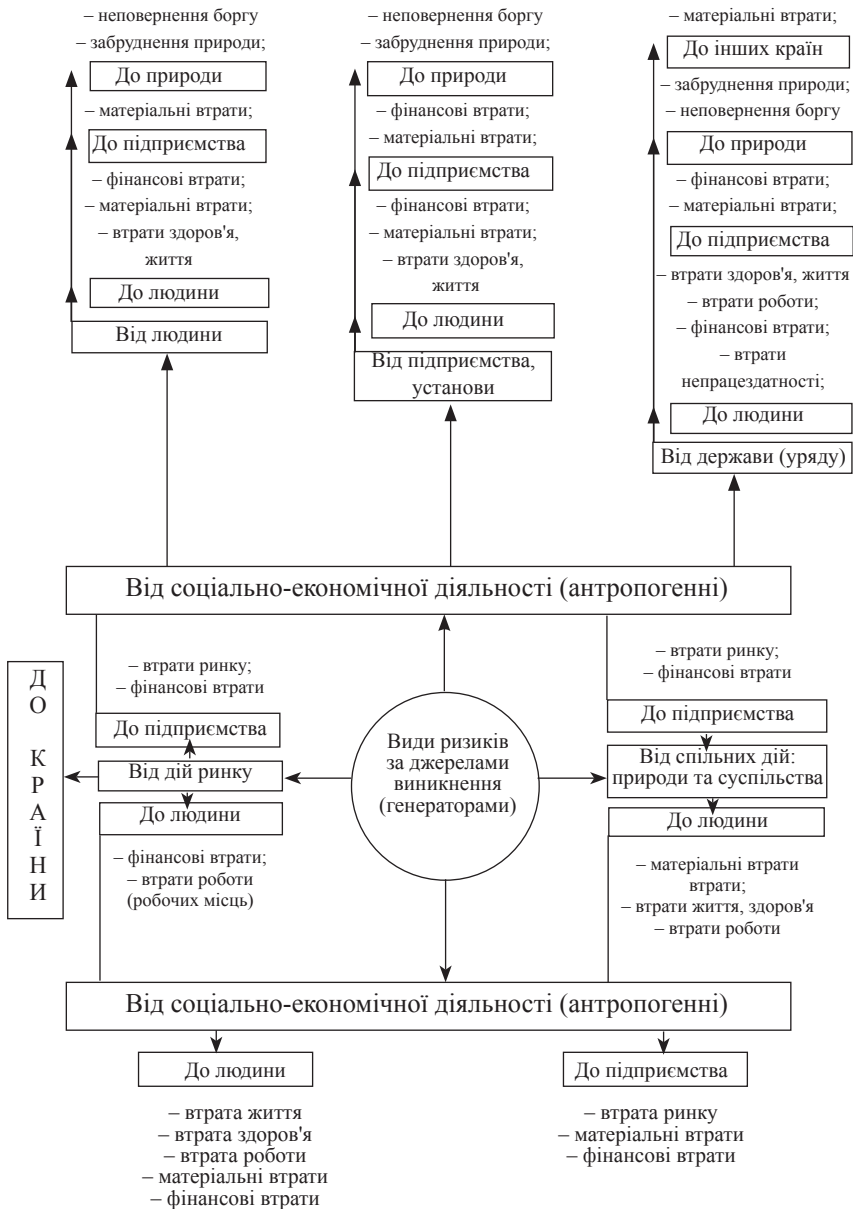

Рис. 17.2. Види ризиків за джерелами виникнення

Результат безвідповідального ставлення людини до природи – поступове зникнення флори і фауни Землі та природних копалин.

Ми створили сучасну кризу цивілізації, розв'язання якої потребує встановлення рівноваги між людством і природою.

Мантек Чіа

захворіти у її віці та при її стані здоров'я, а також суму грошей на лікування. Тоді вартість ризику у цьому прикладі буде визначена за формулою:

**Прости, Земля,
Ми ведь еще растем.
Своих детей
Прости за все, за все.**

**Поверь, Земля,
Люди найдут пути
Спаси тебя,
Себя спаси.**

**(слова з пісні репертуару
ВІА «Земляни»).**

2а) Хеджування з використанням різних фінансових інструментів, наприклад, свопів та ф'ючерсів.

2б) Страхування за допомогою страхових компаній або опціонних контрактів¹.

Фінансова оцінка ризику – це визначення суми грошей, яка буде витрачена для покриття можливих втрат від негативних подій.

Як приклад розглянемо ризик людини захворіти. Щоб оцінити цей ризик, необхідно визначити ймовірність

$$Vp = P_{\text{захв}} \times V_{\text{лікув.}}$$

де: $P_{\text{захв}}$ – ризику захворіти (у відсотках);

$V_{\text{лікув.}}$ – вартість лікування.

Існує декілька напрямків зменшення впливу ризиків.

Перший напрямок – створення резервів для покриття можливих збитків

1а) Створення страхових фондів за власний рахунок.

1б) Створення страхового фонду за рахунок спільного внесення коштів окремими суб'єктами, які підвладні ризику.

Другий напрямок – розподіл ризиків між суб'єктами господарювання

¹ Прим. авт. Між хеджуванням і страхуванням існує принципова відмінність. При хеджуванні нейтралізують ризик понести збитки, але водночас уникають можливості отримати дохід. При страхуванні сплачується страховий внесок і ризик понести збитки нейтралізується; однак можливості отримати дохід зберігаються.

- 2в) Застосування кредитного інструменту сек'ютеризації.
- 2г) Створення та використання державних страхових фондів.
- 2д) Використання гарантій для покриття можливих збитків.

Третій напрям – переміщення ризику на позичальника та покриття збитків за його рахунок (застава).

2. Управління ризиками підприємства

Ризик у бізнесі – це ймовірність подій, наслідком яких є втрата коштів підприємства.

Фінансове управління ризиками підприємства – це управління ризиками за допомогою грошей з метою більш раціонального використання ресурсів, зменшення втрат коштів та запобігання нездатності підприємства розраховуватись за своїми зобов'язаннями.

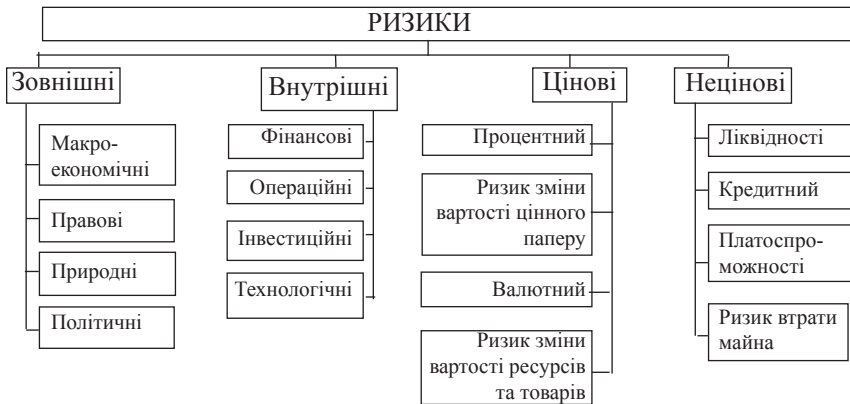

Рис. 17.3. Класифікація ризиків підприємства

Етапи фінансового управління ризиками

- Визначення мети управління.
- Виявлення ризиків.
- Оцінка ризиків.
- Планування фінансових заходів з управління ризиками.
- Здійснення заходів щодо зменшення ризиків.

- Фінансовий аналіз ефективності управління ризиками.
- Впровадження заходів щодо покращення фінансового управління ризиками.

Виявлення ризиків – це визначення видів ризиків, які найбільшою мірою впливають на конкретне підприємство.

Оцінка ризику – це визначення (в грошових одиницях) ймовірних втрат, пов'язаних з певним ризиком.

Алгоритм оцінки ризику відображено в табл. 17.1.

Таблиця 17.1

Оцінка та облік виявлених ризиків ТЗОВ «Обрій» (приклад)

Вид ризику (приклад)	Ймовірність виникнення (P), %	Ймовірні збитки (S), грошових од.	Розмір ризику (P×S), грошових од.
Ризик втрати урожаю внаслідок засухи	10	100 000	10 000

Таблиця 17.2 відображає взаємозв'язок напрямків і методів ризик-менеджменту на підприємстві.

Таблиця 17.2

Система фінансового ризик-менеджменту на підприємстві

Напрямки ризик-менеджменту				
Уникнення ризику	Перенос ризиків на інших суб'єктів	Перерозподіл ризиків		Прийняття ризику на себе
		між суб'єктами ринку	між напрямками бізнесу	
Методи (інструменти) ризик-менеджменту				
Методи фінансового аналізу, вивчення кредитної історії, передоплата	Забезпечення позик (акредитиви, авальовані банком векселі, контракти на заставну закупівлю)	Хеджування (форвард, ф'ючерс, своп), страхування (опціони), гарантії	Диверсифікація активів та джерел капіталу	Створення грошових фондів та резервів за власний рахунок

Застосування деяких інструментів щодо зменшення ризиків підприємства наведено на рис. 17.4 та у табл. 17.3.

Таблиця 17.3

Хеджування цінового ризику за допомогою ф'ючерсного контракту на купівлю-продаж пшениці

Спотова ціна на пшеницю (за 1 тону)	500 грн	700 грн	900 грн
Дохід від продажу пшениці (100 тонн)	50 000	70 000	90 000
Грошові платежі за ф'ючерсним контрактом	20 000 виплачено фермеру	0	20 000 утримано з фермера
Загальна виручка	70 000	70 000	70 000

Таблиця 17.3 є прикладом дії ф'ючерсних контрактів. Фермер складає ф'ючерсний біржовий контракт на продаж пшениці за ціною 700 грн за тону. По закінченню трьох місяців з дати підписання угоди можливі три варіанти розвитку подій.

Перший варіант. Ринкова ціна вища за визначену у контракті (приміром, складає 900 грн за тону). У цьому випадку фермер отримає виручку від продажу пшениці у розмірі 90 000 грн. Згідно з умовами укладеного контракту, біржа вирачує 20 000 грн, і загальна виручка фермера складе 70 000 грн.

Другий варіант. Ринкова ціна відповідає ціні, зазначеній у контракті, – 700 грн за тону. Фермер не отримає жодних додаткових збитків або вигід по ф'ючерсному контракту. Загальна виручка фермера складе 70 000 грн.

Третій варіант. Ринкова ціна менша за ту, що зафіксована у контракті, – приміром становить 500 грн за тону. Тоді фермер отримає виручку від продажу у розмірі 50 000 грн, тобто втратить 200 грн на кожній тонні (відносно ціни, що очікувалась). Ця різниця (200 грн на тонні) відшкодовується біржою, і тому загальна виручка фермера складе 70 000 грн.

На ф'ючерсних та опціонних біржах лише деякі операції закінчуються фактичною поставкою товарів, а більшість – закриваються шляхом виплат цінових різниць. Відповідно значну частину угод становлять спекулятивні. Спекулятивні

операції сприяють ліквідності похідних фінансових інструментів і є важливим фактором існування ринків ф'ючерсних і опціонних контрактів.

На рис. 17.4 наведено принципову схему мінімізації ризику в розрахунках за допомогою векселя.

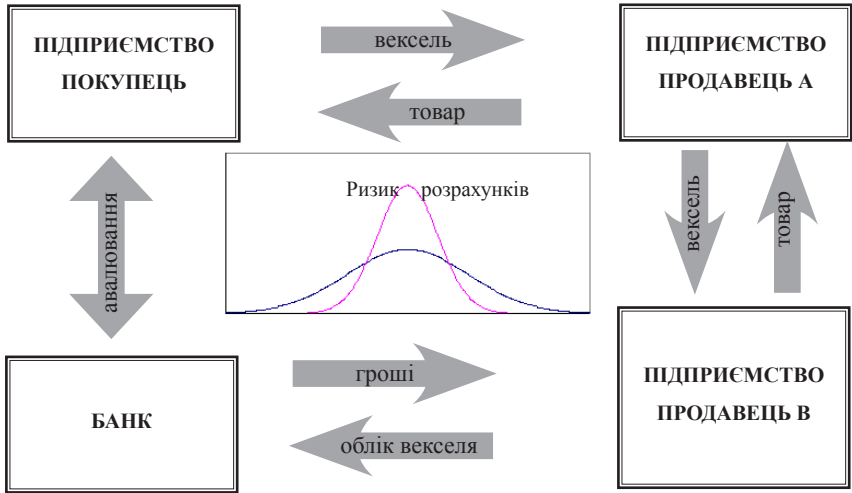

Рис. 17.4. Аваль векселя як механізм мінімізації ризику в розрахунках

Диверсифікація фінансових вкладень ґрунтується на формулі (1):

$$r = w \times r_{est.} + (1 - w) \times r_f = r_f + w \times (r_{est.} - r_f); \quad (1)$$

де: r – очікувана ставка дохідності фінансових вкладень;

w – частка вкладень в ризикові активи (тобто ті, що несуть ризик втрати інвестицій);

r_f – ставка дохідності безризикових фінансових продуктів;

$r_{est.}$ – очікувана дохідність ризикових активів.

Очікувану дохідність портфеля ризикових фінансових вкладень можна спрогнозувати на основі формули (2).

$$r_{est.} = P_1 \times r_1 + P_2 \times r_2 + P_n \times r_n = \sum_{i=1}^n P_n \times r_n, \quad (2)$$

де: $r_{est.}$ – очікувана ставка дохідності портфеля;

r_1, r_2, r_n – дохідність окремого фінансового інструменту;

P_1, P_2, P_n – ймовірність отримання коштів за відповідним фінансовим інструментом.

Оцінка мінливості показника доходності фінансових вкладень проводиться за допомогою статистичного показника «стандартне відхилення» таким чином (3):

$$\sigma = \sqrt{\sum_{i=1}^n P_n \times [r_1 - r_{est.}]^2}, \quad (3)$$

де: σ – стандартне відхилення ставки доходності;

r_i – доходність за окремим (i -им) фінансовим інструментом;

P_1, P_2, P_n – ймовірність отримання коштів за окремим (i -им) фінансовим інструментом.

3. Управління ризиками державою

У країні уряд, а також центральний банк повинні здійснювати фінансове управління ризиками.

Одним з методів управління інфляційним ризиком є забезпечення відповідності між темпами зростання грошової маси та обсягів товарів і послуг в країні. Це робиться на основі відомого правила *Йорбертона-Фрідмана*, яке було наведено в темі «Основи фінансового управління в країні».

Для підтримки курсу національної валюти і забезпечення країни коштами для придбання товарів, які належать до критичного експорту (наприклад, нафти, газу), а також для створення умов довіри між країною та її кредиторами центральний банк створює золото-валютні запаси. Ці запаси створюються на основі певних правил, які розробляють самі центральні банки.

У країнах, де обертається високоліквідна національна валюта, резерви за своїми розмірами незначні. У інших країнах, а тим більше у країнах з нестабільним курсом валюти, повинні створюватись значні золото-валютні резерви.

Золото-валютні резерви в Україні створюються на основі певних правил.

По-перше, вони створюються в розмірі, не меншому тої суми, яка необхідна для придбання товарів критичного імпорту.

По-друге, золото-валютні запаси повинні вкладатися в валюту (або цінні папери) розвинених країн, що, на думку фахівців, підвищує надійність їх розміщення.

По-третє, структура золотовалютних запасів за правилами НБУ повинна відповідати структурі обігу валют на світовому ринку.

По-четверте, золотовалютні запаси України повинні вкладатися в надійні фінансові інструменти з відповідним рівнем дохідності.

На світовому ринку понад 70 % всіх операцій здійснюється в доларах США, на другому місці за використанням знаходиться євро.

Аналіз інвестиційної політики НБУ на кінець XX – початок XXI століття свідчить, що більше 80 % всіх запасів зберігається в доларах США, 14 % – в євро. 73 % золотовалютних запасів вкладено в депозити зарубіжних банків, 19 % – в цінні папери, 7 % – кредити Уряду.

Одним із сучасних заходів управління ризиком ліквідності грошової одиниці або інфляційним ризиком є використання сучасних фінансових інструментів на валютному ринку. Зразком такого управління є використання опціонів на валютному ринку Fogex. Цим інструментом вміло користується уряд США для підтримки ліквідності американського долару.

Уряди повинні здійснювати страхування певних негативних подій для своєї країни, наприклад, можливих катастроф, стихійних лих тощо. Для цього в бюджеті країни передбачається певна сума коштів на покриття можливих збитків. Практика свідчить, що в бюджеті країн на ці цілі передбачається сума у розмірі 1,5–3 % державного бюджету.

Уряди країн, зазвичай, зберігають за собою право здійснювати певні види страхування громадян, зокрема страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, від тимчасової втрати працездатності, від безробіття, пенсійне страхування. Для цього органи влади визначають окремі фонди.

Ці фонди створюються за рахунок відрахувань юридичних і фізичних осіб. Наприклад, пенсійний фонд, який створюється з метою зменшення ризику втрати людиною грошових надходжень у похилому віці, формується внесками громадян. Для цього кожен працюючий сплачує до пенсійного

фонду певну суму. Наприклад, пенсійний фонд формується за рахунок нарахувань на фонд оплати праці (32 %), відрахувань з заробітної плати (за шкалою від 1 до 5 %) та різних зборів (наприклад, з операцій з нерухомістю, з продажу тютюнових виробів тощо).

Аналіз свідчить, що уряди країн, які є монополістами щодо певних фінансових послуг, не здатні ефективно використовувати гроші громадян, що відображається на пенсійному забезпеченні основної маси населення. Гроші, як відомо, в ринковому середовищі зростають за формулою складних процентів, і при існуючому проценті на грошовому ринку можна нагромадити значні кошти у пенсійному фонді, що дасть можливість людині через 30 років отримати пенсію на рівні розміру заробітної плати.

Проблема ще й у тому, що громадяни, які сплачують внески до пенсійного фонду, не мають права вільно розпоряджатися накопиченими ними коштами. Наприклад, сьогодні в Україні середня тривалість життя чоловіків складає 59 років, тобто 50 % чоловіків не доживає до пенсії, а накопичені гроші держава не передає спадкоємцям.

Тому державне соціальне страхування слід демонополізувати, це значно підвищить рівень пенсійного, медичного та інших видів соціального забезпечення громадян країн з перехідними економіками.

4. Управління ризиками банків та страхових компаній

Банки та страхові компанії для покриття можливих збитків від своєї діяльності (згідно з Законом України «Про господарські товариства») повинні створювати резервні фонди. Резервний фонд створюється в розмірі, не меншому 25 % статутного фонду. Цей метод зменшення впливу ризику належить до напрямку «Власні джерела покриття збитків».

Комерційні банки створюють резерви під депозитні операції (певний процент від суми залучених коштів), одне з призначень яких – забезпечення можливості грошових виплат комерційним банком, в тому числі за вимогами вкладників. Крім цього, комерційні банки створюють фонди для своїх вкладників-фізичних осіб для покриття можливих збитків від депозитних операцій. В Україні також створено цей фонд

(«Фонд гарантування вкладів фізичних осіб»), і він передбачає виплати у випадку недоступності вкладів¹ у розмірі до 150 тис. грн. на одного позичальника, включаючи відсотки, станом на 10.09.2009 р. (див. Закон України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб»). Ці два резерви зменшують ризик ліквідності комерційного банку.

Комерційні банки створюють резерви не тільки під депозитні, але й під активні операції, зокрема під кредитні операції та операції з цінними паперами.

Ті, хто розуміє, що таке складні проценти, приречені на те, щоб їх отримувати. Ті, хто не розуміє, – приречені ними розраховуватися.

Прислів'я швейцарських банкірів

Комерційний банк має певну методику оцінки ризиків активних операцій. Згідно з Положенням НБУ «Про порядок формування

та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» для оцінки ризиків використовується матричний метод, що був розроблений консалтинговою фірмою McKinsey (США). Суть цього методу полягає у такому. У матриці відображаються певні показники (див.табл. 17.4): клас позичальника за його фінансовим станом та кредитна історія, – за якими визначається вид кредитної операції.

Таблиця 17.4

Фінансовий стан позичальника (клас)	Обслуговування боргу позичальника (група)		
	«добре»	«слабке»	«незадовільне»
«А»	стандартна	під контролем	субстандартна
«Б»	під контролем	субстандартна	субстандартна
«В»	субстандартна	субстандартна	сумнівна
«Г»	сумнівна	сумнівна	безнадійна
«Д»	сумнівна	безнадійна	безнадійна

Після визначення класу позичальника і категорії кредитної операції вимірюється чистий кредитний ризик в грошах: $Чкр.р. = Розмір\ кредиту - K \times Var_3$, де Var_3 – вартість заставного майна, K – коефіцієнт врахування вартості застави, що варіює залежно від типу заставного майна.

¹ Прим. авт. Недоступність вкладів – це неможливість одержання вкладу вкладником відповідно до умов договору, яка настає з дня призначення ліквідатора банку-учасника (або тимчасового учасника) Фонду.

Закінчується розрахунок визначенням розміру резерву = $Чкр.риз. \times P$, де P – коефіцієнт резервування. Процент ризику кредитної операції встановлюється національним банком (див.табл 17.5).

Таблиця 17.5

Категорія кредитної операції	Коефіцієнт резервування (за мірою ризику) за кредитними операціями			
	в гривнях		в іноземній валюті	
	за однорідними споживчими кредитами	за іншими кредитами	з позичальниками, у яких джерело надходження валютної виручки	з позичальниками, у яких немає джерела надходження валютної виручки
Стандартна	2 %	1 %	2 %	50 %
Під контролем	10 %	5 %	7 %	100 %
Субстандартна	40 %	20 %	25 %	100 %
Сумнівна	80 %	50 %	60 %	100 %
Безнадійна	100 %	100 %	100 %	100 %.

Проте ця методика не враховує валютні ризики при кредитних операціях.

Фінансова оцінка ризиків від операцій з цінними паперами та створення резерву під ці операції здійснюється на основі Положення НБУ «Про порядок розрахунків резерву на відшкодування можливих збитків від операцій з цінними паперами». Ці розрахунки складаються з чотирьох етапів.

I етап. На першому етапі здійснюється оцінка ринкової вартості цінних паперів, що перебувають на балансі комерційного банку. За умови існування активного ринку цінних паперів оцінка здійснюється на основі методу порівняння продажів. За відсутності такого ринку використовується дохідний підхід. Для оцінки акцій НБУ пропонує формулу:

$$V_{\text{акц}} = \sum_{n=1}^t \frac{Dn}{(1 + KIBOR)^n},$$

де: $KIBOR$ – ставка дисконтування;

t – період обертання акції від 1 до 7 років;

Dn – дохід від акції.

Для облігацій використовується формула:

$$V_{\text{обл.}} = \sum_{n=1}^t \frac{Dn}{(1+KIBOR)^n} + \frac{H}{(1+KIBOR)^t},$$

де: H – номінальна вартість облігації;

Dt – дохід від облігації;

t – період обігу облігації;

H – номінальна вартість облігації.

II етап – визначення рівня ризику (в процентах). Для створення резерву визначається клас емітенту зобов'язань та відповідний до нього рівень ризику (на основі методики НБУ).

III етап. На цьому етапі здійснюється коригування вартості цінних паперів на процент ризику і визначається скоригована ринкова вартість.

$$V_{\text{кор.}} = V_r \times P,$$

де: V_r – ринкова вартість цінних паперів;

P – процент ризику.

IV етап – порівняння скоригованої вартості активу з балансовою вартістю. Якщо скоригована ринкова вартість менша за балансову вартість цінного паперу, тоді на різни-

Страховий агент приніс вдові чек на 2 мільйони доларів. Вона крізь сльози подивилась на чек і промовила: «Я б з радістю віддала половину цього, щоб тільки повернути Джорджа до життя»

Анекдот від англійських страховиків

цю цих вартостей створюється резерв. Величина резерву відображає розмір ризику.

Фінансове управління ризиками здійснюється як на рівні всього кредитного портфеля, так і на рівні окремої кредитної операції. Управлінні кредитним ризиком на рівні окремої операції повинно враховувати принцип довіри-відповідальності. Банк надає позику за умови відповідальності позичальника, яка визначається за певними показниками: DCR, LTV, ETI. За недостатності довіри до позичальника банк прагне підвищити його відповідальність за рахунок зменшення LTV та збільшення ETI, – і тим самим зменшує свій ризик.

Застава, відповідно, є певним способом переносу ризику неповернення позики на позичальника.

Якщо при кредитуванні здійснюється страхування застави або страхується ризик неповернення кредитних коштів, тоді банк перерозподіляє ризик неповернення позики ще на одно-

го учасника – страхову компанію. Наприклад, в розвинених країнах при наданні іпотечного кредиту страхова компанія, зазвичай, страхує ризик неповернення коштів позичальником в сумі 50 % його боргу.

У світовій практиці комерційні банки при управлінні ризиком ліквідності широко використовують сек'юритизацію. Цей інструмент дозволяє перерозподіляти ризики комерційного банку між всіма учасниками кредитного ринку.

Для запобігання ризику зміни процентної ставки комерційні банки використовують кредитні угоди (облігації, векселі) з гнучкою процентною ставкою.

Управління ризиками банку здійснюється за допомогою нормативних коефіцієнтів. Згідно з вимогами НБУ кожен комерційний банк, що працює в Україні, повинен дотримуватись нормативів ризику (див. Інструкцію НБУ «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків»)

При управлінні валютним ризиком у світовій практиці широко використовується метод хеджування та диверсифікації валютних вкладень.

Страхові компанії втрати від ризиків зменшують шляхом формування страхових фондів. Також вони можуть зменшувати їх шляхом перестраховання, тобто розподілу з іншими страховими компаніями.

5. Управління ризиками сім'ї та окремої людини

Діяльність сім'ї пов'язана з багатьма ризиками, серед яких – ризик хвороби, ризик втрати працездатності, ризик загибелі, ризик матеріальних втрат, фінансові ризики тощо.

Переважає більшість цих ризиків зменшується шляхом створення грошових фондів (шляхом формування заощаджень). Ці фонди існують тривалий час, а деякі з них – до кінця життя людини.

Великий внесок у розвиток теорії заощаджень домогосподарств внесли такі відомі вчені, як: *Мілтон Фрідман*, *Франко Модільяні* та *Тарі Бекер*. Зокрема, Франко Модільяні розробив модель циклу життя людини та її фінансового забезпечення. Згідно з нею життя людини проходить через декілька етапів (рис. 17.3)

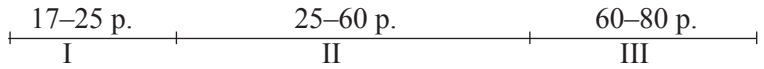

Рис. 17.3. Лінія життя людини

I етап – народження та підготовка до самостійного життя.

II етап – період активної праці на благо людей.

III етап – «золотий вік» або період мудрості, подорожі, вільного часу – період пенсійного віку.

Рівень доходів в цій моделі має такий вигляд (див. рис. 17.4)

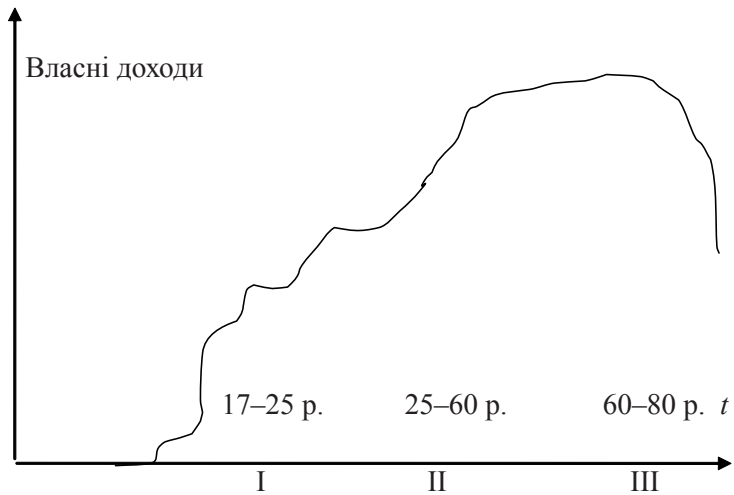

Рис. 17.4. Доходи людини протягом життя

У похилому віці виникає ризик втрати працездатності і, як наслідок цього, зменшення забезпечення грошовими коштами. Ймовірність втрати доходів значна. Тому людина повинна створювати страховий, або пенсійний, фонд, який би забезпечив рівень доходів не менший ніж той, який вона має у активному віці.

Цього можна досягти за допомогою фінансових установ, які дають можливість створювати надійні заощадження. Крім державних пенсійних фондів, у розвинених країнах ці функції виконують недержавні пенсійні фонди та страхові компанії.

В Україні здійснюються певні кроки щодо роздержавлення ринку пенсійного страхування. Згідно із Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» передбачається протягом трьох років провести пенсійну реформу.

Крім ризику втрати працездатності за віком, кожна людина повинна управляти ризиками хвороби, безробіття тощо. Для цього в Україні створені певні загальнодержавні фонди. Наприклад, фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності передбачає оплату днів хвороби, оплату санаторно-курортного лікування тощо. Окрім обов'язкового відрахування до загальнодержавних фондів, кожна людина може створювати свої власні заощадження: як за допомогою комерційних банків (депозитні вклади), так і страхових компаній та інших фінансових установ, що працюють на конкурентних засадах (див. табл. 17.5).

Таблиця 17.5

Участь окремих суб'єктів у формуванні страхових фондів пересічної людини США

Людина	Держава	Підприємство
60 %	20 %	20 %

Крім, дохідності вкладень, головним фактором, який визначає, куди саме вкладати гроші, є надійність вкладень.

В Україні з 1999 року діє недержавна пенсійна програма за участю АКБ «Аркада». Надійність пенсійних вкладень населення забезпечується ліквідною заставною нерухомістю. Ефективність програми випробувана часом. (див. додаток Д).

Страхові компанії формують фонди за рахунок персональних внесків людини і виплачують їм гроші на випадок настання страхової події. Тут використовується метод перерозподілу ризиків між клієнтами страхової компанії.

**Ми допомагаємо людині передбачити своє майбутнє
Банк «Аркада»**

Новою практикою в управлінні ризиками цивільної відповідальності у розвинених країнах є створення заставних фондів однією зі сторін шлюбу (зазвичай, чоловіком) для по-

Страховка – дуже важлива складова життя будь-якої людини. Але проблема в тому, що її не можна придбати тоді, коли в ній вже є потреба. Тому Ви повинні передбачати, яка страховка вам може бути потрібна, а потім купляти її з надією, що вона вам ніколи не буде потрібна.

криття ризику розірвання шлюбних відносин.

Людина і сім'я у розвинених країнах може використовувати хеджування ризиків за допомогою форвардних контрактів. Наприклад, людина запланувала через рік полетіти пасажирським

літаком з Чикаго до Києва. У неї є два варіанти: або домовитись наперед про гарантовану ціну квитка у 1000 дол., або в день виліта сплатити стільки, скільки буде коштувати квиток на той момент. В обох випадках оплата буде здійснена у день виліту. Якщо людина обрала варіант з гарантованою ціною у 1000 дол. США, то тим самим вона уклала з авіакомпанією форвардний контракт, за допомогою якого страхується від можливих втрат, викликаних зростанням ціни квитка.

Найнадійніший спосіб подвоїти свої гроші – скласти їх пополам і покласти їх у такому вигляді в кишеню.

Жарт радянських часів

ві втрати. Вкладати гроші доцільно, виходячи з кон'юнктури ринку, дохідності і надійності заощаджень. Наприклад, при зростанні цін на ринку нерухомості доцільно проводити операції з нерухомим майном та іпотечними облігаціями. В інших випадках можна здійснювати операції з банківськими депозитами, акціями, облігаціями компаній, які мають високе котирування на фондовому ринку.

При управлінні ризиками людина повинна прагнути до використання різних фінансових інструментів, тим самим диверсифікуючи можли-

6. Банкрутство як основний ризик господарства та заходи з його запобігання

Банкрутство відбувається тоді, коли господарство не здатне виконувати свої зобов'язання тривалий період часу. На-

слідком банкрутства є припинення діяльності господарства і його ліквідація як окремої юридичної особи. Тому ризик банкрутства можна віднести до основних ризиків діяльності будь-якого суб'єкта ринку.

Банкрутство, з економічної точки зору, може бути викликане тим, що господарство було не здатним або не прагнуло¹ дотримуватись основних принципів фінансів, зокрема принципу попиту і пропозиції, нормованих витрат, збалансованості вхідних і вихідних грошових потоків.

Якщо господарство не здатне виробляти товари (послуги) і створювати пропозицію на ринку, що задовільняє існуючий попит, тоді воно не в змозі отримувати достатні вхідні грошові потоки для покриття витрат.

Невиконання принципу нормованих витрат може призводити до збільшення витратної частини бюджету, що, своєю чергою, впливає на кредитоспроможність господарства. Збільшення витрат понад встановлені нормативи призводить до зменшення обсягів реалізації, втрат доходів, що спричинює неможливість виконання зобов'язань перед постачальниками, працівниками та іншими кредиторами. Розбалансування в часі вхідних і вихідних грошових потоків також гальмує здатність суб'єкта ринку розраховуватись за своїми зобов'язанням.

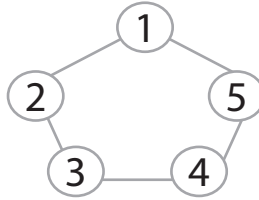
Найважливішим принципом, якого повинні дотримуватись всі господарства, щоб бути кредитоспроможними, є принцип довіри—відповідальності. Недовіра до підприємства (його товарів і послуг) з боку споживачів призводить до втраги господарством грошових потоків. Ця недовіра може бути наслідком як низької якості, так і занадто високої вартості продукції.

Тому подолання кризових явищ в роботі господарства і запобігання банкрутству повинно починатись з відтворення довіри до підприємства з боку кредиторів, а вже наступним кроком – підвищення довіри до продукції підприємства з боку покупців.

Світова практика пропонує значний досвід з подолання кризових явищ у діяльності суб'єктів ринку. Виведення підприємства з кризи здійснюється в рамках процедур санації. Під час санації, зазвичай, проводиться реструктуризація підприємства, тобто зміна його організаційної управлінської і фінансової структури, що спрямована на підвищення кон-

курентоздатності товарів (послуг) та збільшення прибутків підприємства.

Консалтингова фірма McKinsey пропонує методику підвищення конкурентоздатності підприємства (модель «Пентагон»). Згідно цієї моделі фінансова санація здійснюється в п'ять етапів.

1. Визначення поточної ринкової вартості господарства.
2. Оцінка вартості господарства у майбутньому за відсутності будь-яких змін, у тому числі реструктуризаційних заходів.
3. Оцінка вартості господарства за умови реалізації програми реструктуризації фірми, що потребує внутрішньофірмові зміни.
4. Визначення вартості господарства після зовнішніх змін, наприклад, після купівлі (продажу) активів.
5. Застосування фінансового інжинірингу для управління капіталом. На цьому етапі використовуються різні фінансові інструменти та операційні схеми з підвищення конкурентоздатності господарства, тобто відродження довіри до нього, його товарів і послуг як з боку покупців, так і з боку інвесторів та інших кредиторів.

Завдання для самостійної роботи

1. При вивченні теми необхідно звернути увагу на види ризиків, джерела їх виникнення та напрямки зменшення.
Використання фінансових інструментів і механізмів є найважливішим фактором при управлінні ризиками як в домогосподарстві, на підприємствах, так і в державі.

2. Слід дослідити питання управління інфляційним ризиком.

Важливо зрозуміти, що стратегія сучасного ризик-менеджменту, що ґрунтується на знаннях про гроші та їх використання, полягає у перерозподілі ризику між всіма учасниками ринку. Важливим є те, що цей процес повинен відбуватись в умовах конкурентного середовища та за існування багатьох посередників.

3. Знайти та проаналізувати актуальні наукові праці за цією проблематикою.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає суть ризику? Які його види?

2. Назвіть етапи фінансового управління ризиками.

3. У чому полягає сутність фінансової оцінки ризику?

4. Які є фінансові заходи зменшення впливу ризику?

5. Які фінансові методи переміщення ризику?

6. Назвіть основні правила НБУ зі створення золотовалютних запасів.

7. Які є інструменти зменшення ризику ліквідності національної грошової одиниці?

8. Назвіть державні фонди соціального страхування.

9. Охарактеризуйте матричну модель управління ризиками комерційного банку.

10. Які існують фінансові інструменти управління ризиками підприємства?

11. Назвіть фінансові інструменти в управлінні ризиками сім'ї.

12. Запропонуйте фінансові заходи запобігання банкрутства господарства.

13. Охарактеризуйте фінансові заходи щодо запобігання банкрутства господарства.

Ризики шлюбних відносин

Запитання для роздумів та дискусій

Яке Ваше ставлення до юридичного закріплення фінансово-правових відносин між чоловіком і дружиною, яке зараз набуває поширення в США та інших розвинених країнах світу.

Індивідуальне завдання за цією темою

Запропонуйте фінансові інструменти щодо підвищення ліквідності капіталу фермерського господарства.

P.S. Виконання цього завдання є об'єктом контролю кредитно-модульної системи (модуль № 3).

ЧАСТИНА II

ПРАКТИЧНІ РОБОТИ

Практичні роботи з курсу «Фінансовий менеджмент» виконуються з метою закріплення теоретичних знань та оволодіння студентами навичками фінансового управління з раціонального використання ресурсів та отримання прибутку при прийнятному рівні ризику.

У процесі підготовки до практичних занять студенти повинні ознайомитись з рекомендованими джерелами інформації, опрацювати теми, з яких проводяться практичні заняття, суть економічних категорій і формул, необхідних для розрахунків економічних показників, підготувати індивідуальні завдання.

Треба ґрунтовно готуватися до практичних занять, щоб правильно зробити розрахунки, проаналізувати одержані результати, висновки і дати рекомендації щодо покращення діяльності господарства. Студенти повинні захистити свої індивідуальні роботи, якщо це передбачено. Бажано практичні заняття проводити у формі ігор, конкурсів, диспутів та інших активних і демократичних форм навчання.

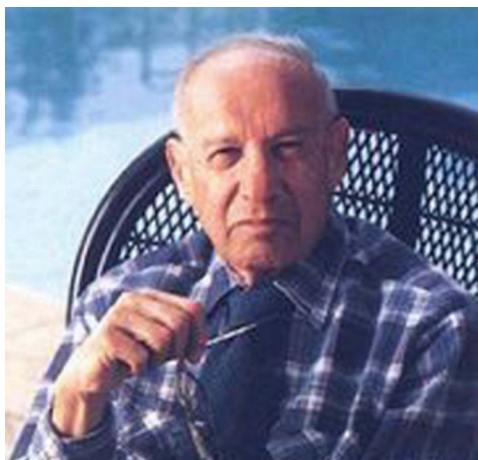
На практичні роботи доцільно відвести 50 відсотків аудиторних годин, проте підготовка до них повинна займати 80 процентів всього часу, що відведено для навчання за курсом.

Практична робота № 1

Тема: Фінансовий менеджмент та система його забезпечення.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення знань з теми навчального курсу.

Пітер Ф. Друкер народився у 1909 р. у Відні. Навчався в Австрії та Англії. Докторський ступінь з публічного та міжнародного права отримав у Франкфуртському університеті (Німеччина). Тривалий час працював економістом в одному з міжнародних банків у Лондоні.

У 1937 вийшла його перша книга «The End of Economic». Книги Друкера, що присвячені управлінню, відомі не тільки в США, але і за межами штатів, вони перекладені більш ніж на 20 мов. Пітеру Друкеру також належать два романи та декілька томів нарисів та есе.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Питання для обговорення (45 хв.):

- Менеджмент як галузь науки і як практична діяльність.

- Сучасна суть фінансового менеджменту, його місце та роль у загальній системі управління господарством.

- Складові фінансового менеджменту та їх особливості.

- Мета та завдання навчального курсу «Фінансовий менеджмент».

- Фінансовий механізм управління та його елементи.

- Функції фінансового менеджменту.

- Забезпечення фінансового менеджменту.

II. Конкурси виконання індивідуальних завдань (45 хв.):

а) Конкурс на кращу схему, що відображає механізм управління ресурсами господарств у розрізі макро– та мікрорівнів.

Практична робота № 2

Тема: Загальні теоретико-методологічні основи фінансового менеджменту.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення знань з теорії вартості, нормування, грошей та кредиту. Надбання практичних навичок із застосування теоретичних знань у фінансовому менеджменті.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Питання для обговорення (45 хв.):

- Теорія нормування та її застосування при управлінні господарством.
- Закон вартості та її принципи використання у фінансовому менеджменті.
- Суть та закон грошей в управлінні суб'єкта господарювання.
- Застосування функцій грошей у фінансовому менеджменті.
- Менеджмент як складова науки управління, що ґрунтується на певних принципах.

II. Конкурс виконання індивідуальних завдань (45 хв.):

- а) конкурс на кращий асоціативний малюнок, що відображає сучасні теорії у фінансовому менеджменті;
- б) конкурс тестів за темою 1 і 2 навчального курсу.

Практична робота № 3

Тема: Теорії кредиту та обігу грошових зобов'язань та їх використання у фінансовому менеджменті.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Питання для обговорення (45 хв.):

- Кредит: його суть та принципи застосування.

- Суть теорії грошових зобов'язань.
 - Нормування обігу власних зобов'язань на макро– та мікрорівнях.
 - Ліквідність грошових зобов'язань, принципи та методи її підвищення.
 - Фінансові інструменти підвищення ліквідності грошових зобов'язань.
 - Стандартизація як шлях до підвищення обігу та управління грошовими зобов'язаннями.
- II. Конкурс на кращий фінансовий механізм з підвищення ліквідності грошових зобов'язань, які запропоновані студентами.

Практична робота № 4

Тема: Оцінка та облік вартості активів у фінансовому менеджменті.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок з оцінки ресурсів підприємств, їх обліку та оцінки бізнесу.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Питання для обговорення (25 хв.):

- Суть фінансової оцінки майна та майнових прав, мета, значення та види фінансової оцінки.
- Організація оціночної діяльності в Україні.
 - Принципи та методи грошової оцінки ринкової вартості активів.
 - Суть фінансового обліку майна та майнових прав.
 - Принципи та методи фінансового обліку.
 - Фінансова звітність, її форми подання та використання.
 - Оцінка вартості господарства та бізнесу та її значення у фінансовому менеджменті.

II. Розв'язання практичних завдань (65 хв.).

Задача 1. Оцінюється двоповерховий цегляний будинок під офіс (на 10.10.2001 р.), розта-

Альфред Маршал
– видатний вчений-
економіст, фундатор
теорії оцінки

шований в районі Подолу. Для аналізу парних продажів визначено аналог: окремий цегляний двоповерховий будинок, розташований в центрі міста. Аналог був проданий за 125 000 у.о. У базі даних є такі пари об'єктів-аналогів:

№ п/п	Місцезнаходження об'єкта	Фізичні характеристики об'єкта	Ціна продажу (у.о).
1	Подол	Одноповерховий блочний будинок під офіс	48 000 (на 5.09.01)
2	Центр	Одноповерховий блочний будинок під офіс	114 000 (на 7.07.01)
3	Центр	Двоповерховий цегляний будинок під магазин	130 000 (на 10.08.01)
4	Подол	Двоповерховий цегляний будинок під магазин	90 000 (на 29.06.01)

Розрахувати ймовірну ціну об'єкта, використовуючи метод парних продажів.

Задача 2. Визначити ринкову вартість квартири (на 3.03.2006 року), розташованої у районі «Харківський». Квартира знаходиться у будинку, побудованому у 1985 р., і має загальну площу 65 м². Для оцінки були підібрані такі об'єкти-аналогі (об'єкти, які були продані в термін до 3 місяців від дати оцінки).

Об'єкт 1. Квартира загальною площею 70 м², розташована у районі «Святошин». Будинок побудовано у 1980 р., наявний ремонт – витрати на ремонт становлять близько 350 дол. США за 1 м². Дата продажу – три місяці від дати оцінки. Ціна продажу – 135 000 дол. США.

Об'єкт 2. Квартира загальною площею 64 м², розташована у районі «Харківський». Будинок побудовано у 1976 р. Ціна продажу – 75 000 дол.США, дата продажу – три місяці від дати оцінки.

Об'єкт 3. Квартира загальною площею 65 м², розташована у районі Подолу. Дата продажу – один місяць з дати оцінки, ціна продажу – 112 000 дол. США. Будинок побудовано у 1970 році.

Протягом останнього року ціни на житло зростали в середньому на 4 % щомісяця. Квартури в районі «Святошин» дорожчі за розташовані в районі «Харківський» в середньому на 30 %, однак дешевші за розташовані в районі «Подол» на 10 %.

Задача 3. Необхідно оцінити вартість бізнесу (на 22.09.2008 року), що має постійний валовий дохід 15 000 тис. грн на рік. В банку даних є така інформація щодо об'єктів, проданих протягом останніх трьох місяців:

Аналог	Ціна продажу (тис. грн)	Валовий дохід (тис. грн)
Підприємство «Альфа»	80 000,0	16 000,0
Підприємство «Мрія»	95 000,0	17 500,0
Підприємство «Люкс»	65 000,0	13 500,0

Задача 4. Визначити вартість об'єкту на 10.09.2008 року.

Об'єкт застави (нерухомість) дає чистий операційний дохід в розмірі 120 000 дол. за перший рік, після цього планується, що він буде зростати на 5 %. Період володіння становить 5 р. до моменту продажу об'єкта на ринку за 1 150 000 дол. (по закінченні 5-го р.). Ставка дисконтування 23 %.

Задача 5. Необхідно оцінити ринкову вартість облігації на 17.08.2008 року, зі строком обертання 3 роки, номінальною вартістю 500 грн, з дохідністю 15 % при ставці дисконтування 12 %.

Задача 6. Оцінити ринкову вартість заставного майна на 22.10.2008 року, що складається з приміщення складу (загальна площа 600 м²) і офісної будівлі (загальна площа 350 м²). Місячна орендна плата в розрахунку на 1 м² становить: для офісної будівлі 1300 грн на місяць; для складського приміщення – 300 грн на місяць (платежі здійснюються у безготівковій формі, тобто суми вкладені включно з ПДВ). Всі витрати по утриманню приміщень покладаються на орендаря. Фактичний вік офісної будівлі становить 20 р., а складського приміщення – 25 р. Прогнозний період до закінчення терміну економічного життя від дати оцінки: для офісної будівлі 40 р., для складського приміщення – 75 р.

Дані для розрахунку безризикової ставки:

Назви банку	Річна ставка по депозитах для юридичних осіб у доларах США
Приватбанк	10
Райфайзенбанк Аваль	9
Укрсоцбанк	9

Надбавки за ризик інвестицій у нерухомість визначені в розмірі 7 %, а надбавка за територіальний ризик – 6 %.

Задача 7. Дати оцінку фінансовому стану підприємства і визначити його вартість на початок і кінець звітного періоду.

Спрощений баланс підприємства на початок періоду

Актив	Сума, тис. грн.	Пасив	Сума, тис. грн.
I Необоротні активи, в т.ч. основні засоби:		I Власний капітал, в т.ч.	
– залишкова вартість	2200	Статутний капітал	1950
– первісна вартість	3500	Нерозподілений прибуток	100
– знос	1300	II Довгострокові зобов'язання, в т.ч.	
Довгострокові фінансові інвестиції	300	– довгострокові кредити банків	300
II Оборотні активи в т.ч. Запаси:		III Поточні зобов'язання, в т.ч.	
– виробничі запаси	250	Кредиторська заборгованість за товари (роботи, послуги)	1775
– незавершене виробництво	80	Поточні зобов'язання за розрахунками, в т.ч.	

Продовження табл.

– готова продукція	100	– з бюджетом	50
Векселі одержані	200	– з позабюджетних платежів	20
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1000	– зі страхування	10
Дебіторська заборгованість за іншими розрахунками, в т.ч.		– з оплати праці	15
– з бюджетом	30		
– за іншими розрахунками	40		
Грошові кошти та їх еквіваленти	20		
Разом	4220	Разом	4220

За звітний період було вироблено продукції на суму 3200 тис. грн. Основні засоби підприємства складаються з виробничих і складських приміщень залишковою вартістю 1 млн грн, офісної будівлі залишковою вартістю 500 тис. грн та обладнання вартістю 700 тис. грн. Залишки виробничих запасів на складі зменшились на 50 тис. грн, а готової продукції – на 30 тис. грн. Кредиторська заборгованість за товари (роботи, послуги) була зменшена на 300 тис. грн.

Скорочений звіт про фінансові результати за звітний період (рік)

Стаття	Сума, тис. грн
Дохід від реалізації продукції	3000
Податок на додану вартість	500
Чистий дохід від реалізації продукції	2500
Собівартість реалізованої продукції	1800
Валовий прибуток	700

Продовження табл.

Адміністративні витрати	150
Витрати на збут	250
Фінансові доходи	20
Фінансові витрати	50
Податок на прибуток	55
Чистий прибуток (збиток)	165

Інші (не уточнені вище) дані передбачаються як такі, що лишилися без змін протягом року.

Практична робота № 5

Тема: Фінансове планування та прогнозування діяльності підприємства.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок зі складання фінансових планів з діяльності господарства.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Питання для обговорення (20 хв.):

- Сутність та види фінансового планування та прогнозування.
- Принципи та методи фінансового планування та прогнозування.
- Фінансове планування вхідних грошових потоків підприємства.
- Фінансове планування вихідних грошових потоків.
- Фінансове планування прибутку та його розподілу.
- Бюджетування як вид фінансового планування.
- Особливості фінансового планування вартісних потоків у позагрошовій формі.

II. Розв'язання практичних завдань (35 хв.).

Задача № 1. Скласти річний фінансовий план на 1.01.2010 року на основі фінансової звітності та використання методу «процента від продажів».

Таблиця 1

Фінансова звітність ВАТ «Обрій» за 2003–2005 рр.

Зведений звіт з фінансових результатів (тис. грн)	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Обсяг продажів	200,00	240,00	288,00
Собівартість реалізованої продукції	110,00	132,00	158,00
Валовий прибуток	90,00	108,00	129,00
Загальні, адміністративні витрати і витрати на реалізацію продукції	30,00	36,00	43,00
Прибуток до виплати процентів і податків	60,00	72,00	86,40
Затрати на виплату процентів	30,00	45,21	64,04
Податки	12,00	10,72	8,94
Чистий прибуток	18,00	16,07	13,41
Дивіденди	5,40	4,82	4,02
Зміни акціонерного капіталу	12,60	11,25	9,39
Зведені баланси (тис. грн.)			
Гроші та їх еквіваленти	12,00	14,40	17,28
Рахунки до отримання	48,00	57,60	69,12
Товарно-матеріальні запаси	60,00	72,00	86,40
Основні засоби	600,00	720,00	864,00
Активи	720,00	864,00	1036,80
Рахунки до оплати	36,00	43,20	51,84
Короткострокові зобов'язання	221,40	246,95	501,72
Довгострокові зобов'язання	150,00	150,00	150,00
Акціонерний капітал	312,00	323,85	333,24
Зобов'язання	407,40	540,15	703,56

Задача № 2.

Підприємство має такі витрати:

постійні – 300 000 грн;

змінні витрати на один виріб – 25 грн.

Планується реалізувати продукції 10 000 шт. за ціною 75 грн.

Сплануйте загальний прибуток при змінах у діяльності фірми: витрати на рекламу зростуть на 30 000 грн, змінні ви-

трати на виріб зменшаться на 1 грн, реалізація – збільшиться на 700 штук виробів.

III. Ярмарок фінансових планів студентів за вибраним напрямком бізнесу (35 хв.).

Практична робота № 6

Тема: Фінансове управління основним капіталом підприємства.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок з використання методики управління основним капіталом та її вдосконалення.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Експрес-опитування по темі (15 хв.).

- Капітал підприємства: поняття та види.
- Економічна суть основного капіталу та його класифікація.
- Фінансова оцінка та облік основного капіталу.
- Фінансове планування основного капіталу.
- Фінансовий аналіз використання основного капіталу.
- Фінансові заходи щодо покращення розвитку та використання основного капіталу.

II. Самостійна розрахунково-аналітична робота (75 хв.).

1. У процесі виконання роботи студенти повинні визначити:

а) Структуру основних виробничих фондів на початок і кінець звітного року. Розрахунки внести в табл. 1.

Таблиця 1

№ п/п	Вид основних фондів	На початок року		На кінець року	
		Вартість, тис. грн	Структура, %	Вартість, тис. грн	Структура, %
1	Будівлі				
2	Споруди				

Продовження табл.

3	Передавальні пристрої				
4	Силові машини і устаткування				
5	Робочі машини і устаткування				
6	Вимірювальні та регулюючі прилади, пристрої та лабораторне устаткування				
7	Електронно-обчислювальні та інші машини для автоматичної обробки інформації, інше конторське (офісне) обладнання і приладдя				
8	Автомобільний транспорт і інвентар				
9	Виробничий інструмент				
10	Інші основні фонди, інвентар				
11	Офісні меблі і конторське обладнання				

б) Питому вагу активної і пасивної груп основних фондів. Розрахунки звести в табл. 2.

Таблиця 2

№ п/п	Група основних фондів	Питома вага, %		Відхилення, +,–
		на початок року	на кінець року	
1	Активна			
2	Пасивна			

в) Суму амортизаційних відрахувань за звітний період. Розрахунки звести в табл. 3.

Таблиця 3

№ п/п	Вид основних фондів	Балансова вартість на початок звітного періоду, тис. грн	Річна норма амортизації, %	Сума амортизаційних відрахувань, тис. грн
1	Будівлі			
2	Споруди			
3	Передавальні пристрої			
4	Силові машини і устаткування			
5	Робочі машини і устаткування			
6	Вимірювальні та регулюючі прилади, пристрої та лабораторне устаткування			
7	Електронно-обчислювальні та інші машини для автоматичної обробки інформації, інше конторське (офісне) обладнання і приладдя			
8	Автомобільний транспорт і інвентар			
9	Виробничий інструмент			
10	Інші основні фонди, інвентар			
11	Офісні меблі і конторське обладнання			

г) Показники використання основних виробничих фондів – фондівіддачу, фондоемність і ріст фондівіддачі, порівняно з базисним роком.

д) Вплив на фондівіддачу структури основних виробничих фондів у звітному році та темпів росту продуктивності праці і фондоозброєності праці (визначивши продуктивність і фондоозброєність праці та темпи їх росту).

е) Вплив фондівіддачі на обсяг товарної продукції і собівартість продукції.

ж) Відносну економію капітальних вкладень за рахунок росту фондівіддачі.

2. Проаналізувати завдання та запропоновану методику з управління основним капіталом.

Звіт з практичної роботи має включати:

1) формулювання мети практичної роботи;
2) вихідні дані та розрахунки, виконані відповідно до поставлених завдань;

3) аналіз одержаних показників, висновки та пропозиції за запропонованою методикою;

4) свої пропозиції щодо вдосконалення методики з фінансового управління основним капіталом.

Вихідні дані для виконання практичної роботи № 1:

Таблиця 4

№ п/п	Вид основних фондів	Балансова вартість на початок періоду, (тис. грн.)	Введено з 1.08	Вибуло з 1.05
1	2	3	4	5
1	Будівлі	3855		
2	Споруди	540		
3	Передавальні пристрої	310		
4	Силові машини і устаткування	360		
5	Робочі машини і устаткування	3529	128	55
6	Вимірвальні та регулюючі прилади, пристрої та лабораторне устаткування	320	17	7

Продовження табл. 4

7	Електронно-обчислювальні та інші машини для автоматичної обробки інформації, інше конторське (офісне) обладнання і приладдя	538	48	23
8	Автомобільний транспорт і інвентар	290	25	9
9	Виробничий інструмент	175	22	8,9
10	Інші основні фонди, інвентар	12,5	2,8	1,8
11	Офісні меблі і конторське обладнання	38,5	2,3	0,5

1. Середньорічна вартість основних виробничих фондів у базисному році 9818 тис. грн.

Обсяг виробництва у базисному році склав 27 018 тисяч гривень. У звітному році обсяг виробництва зріс на 3,36 %.

Чисельність працюючих
у базисному році – 755 осіб.
у звітному році – 758 осіб.

Примітка. Недостатні вихідні дані кожен студент визначає для себе самостійно.

Практична робота № 7

Тема: Фінансове управління оборотним капіталом підприємства.

Кількість годин: 2.

Мета роботи: Закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок з фінансового управління оборотним капіталом.

Зміст і порядок виконання роботи

- I. Експрес-опитування по темі (15 хв.):
- Суть, класифікація та фінансова структура оборотного капіталу.
 - Сутність та значення фінансового управління оборотним капіталом.
 - Оцінка та облік оборотного капіталу.
 - Фінансове планування та нормування оборотного капіталу.
 - Фінансовий аналіз використання оборотного капіталу.
 - Система тотального управління грошима.
 - Фінансові заходи щодо підвищення ефективності використання оборотного капіталу.
- II. Аналіз виконання індивідуальної розрахунково-аналітичної роботи, яка була запропонована студентам на самостійну підготовку (30 хв.).
- III. Фінансовий тренінг. Підприємство торгує будівельними матеріалами. Запропонуйте різні схеми використання цінних паперів з метою збільшення обігу оборотного капіталу (45 хв.).

Практична робота № 8

Тема: Фінансове управління людським капіталом на підприємстві.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок з фінансового управління персоналом підприємства.

Зміст і порядок виконання роботи

1. Експрес-опитування по темі (15 хв.).
- Суть фінансового управління людським капіталом.
 - Принципи нормування людського капіталу у фінансовому менеджменті.
 - Фінансові нормативи з управління персоналом підприємства.

- Функції та принципи грошей, що використовуються при фінансовому менеджменті людським капіталом.

II. Дискусія по темі:

Соціологія грошей та фінансова поведінка людини.

Практична робота № 9

Тема: Структура капіталу та її оптимізація.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення теоретичних знань та набуття практичних навичок з оптимізації структури капіталу підприємства.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Експрес-опитування (15 хв.)

- Структура капіталу та її динаміка.
- Оптимізація структури капіталу: суть та етапи здійснення.
- Принципи планування структури капіталу.
- Нормування структури капіталу підприємства.
- Сутність правила фінансового левереджа.

II. Презентація і обговорення звітів студентів щодо оптимізації структури ВАТ «Хлібзавод» (75 хв.)

Практична робота № 10

Тема: Фінансове дослідження діяльності підприємства.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення теоретичних знань та набуття практичних навичок щодо фінансового дослідження діяльності підприємства.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Експрес-опитування (15 хв.)

- Сутність фінансового дослідження.

- Етапи фінансового дослідження.
- Система інформаційного забезпечення фінансового дослідження.
 - Принципи фінансового дослідження.
 - Методи фінансового дослідження.
 - Показники фінансового дослідження відносин підприємства споживачами.
 - Показники фінансового дослідження відносин підприємства кредиторами.

II. Розв'язання тестових завдань (10 хв.).

III. Фінансове дослідження відносин ВАТ «Хлібзавод» зі споживачами та кредиторами (65 хв.).

Практична робота № 11

Тема: Антикризове фінансове управління підприємством.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення теоретичних знань та набуття практичних навичок з антикризового фінансового управління підприємством.

Зміст і порядок виконання роботи

1. Експрес-опитування (15 хв.)

- Криза, суть та види.
- Підходи прогнозування криз.
- Формалізовані методики прогнозування криз.
- Неформалізований ґрунтовний підхід щодо прогнозування криз.
 - Фінансові заходи щодо попередження кризи.
 - Оцінка несистемної кризи підприємства.
 - Зміст плану фінансової санації підприємства.
 - Оцінка ефективності антикризового фінансового управління.
 - Основні фінансові заходи щодо зменшення впливу системної (екзогенної) кризи підприємства.

II. Презентація і обговорення індивідуальних звітів щодо виявлення ознак кризового стану підприємства ВАТ «Хлібзавод» та фінансових заходів їх запобігання.

Практична робота № 12

Тема: Основи фінансового менеджменту інвестиціями на підприємстві.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок з фінансового управління інвестиціями.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Експрес-опитування по темі (15 хв.):

- Інвестиції та управління ними: суть та значення.
- Фінансова оцінка та облік інвестицій на споживання та зовнішнє кредитування.
 - Фінансове планування засновницьких інвестицій, інвестиційного споживання та зовнішнього кредитування.
 - Фінансовий аналіз інвестицій.
 - Фінансові заходи щодо підвищення ефективності інвестиційної діяльності.

II. Розв'язання задач (15 хв.):

Практична ситуація. Організація міні-пекарні вартістю 200 тис. грн. має за прогнозними розрахунками принести впродовж 5 р. щорічний чистий прибуток у 66 тис. грн.

Чи є цей проект доцільним? Відповідь обґрунтуйте розрахунками, якщо ставка дисконту складає 50 %.

Задача. Очікувані доходи (надходження) і витрати коштів відповідно до інвестиційного проекту показані наведеній в нижче таблиці. Витрати першого року є інвестиційними, подальші – експлуатаційними. Ставка дисконтування прогнозується як 10 % для всіх 5 р. життя проекту.

Визначити:

1. Чисту приведену вартість проекту.
2. Термін окупності та коефіцієнт прибутковості.

(тис. грн)

	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
Надходження (Pt)	–	500	1000	1000	800
Витрати	B _{ut} 1500	B _{et} 200	B _{et} 400	B _{et} 350	B _{et} 200

III. Ярмарок аналітично-розрахункових робіт студентів з інвестування бізнес-проектів (60 хв.).

Практична робота № 13

Тема: Використання електронних інформаційних технологій у фінансовому менеджменті підприємством.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: Закріплення теоретичних знань та набуття практичних навичок у використанні програм Microsoft Excel при фінансовому дослідженні підприємства.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Експрес-опитування (10 хв.)

- Напрямки використання електронних інформаційних технологій у фінансовому менеджменті.
- Принципи використання електронних інформаційних технологій у фінансовому менеджменті.
- Порядок роботи з фінансового дослідження ВАТ «Хліб-завод» за допомогою програми Microsoft Excel «Фінансовий калькулятор».

II. Практична робота на комп'ютері з використанням програми Microsoft Excel «Фінансовий калькулятор» при фінансовому дослідженні ВАТ «Хлібзавод».

Практична робота № 14

Тема: Управління ресурсами комерційного банку та страхової компанії.

Кількість годин – 4.

Мета роботи. Закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок з управління ресурсами комерційного банку та страхової компанії.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Опитування студентів по темі (25 хв.):

- Ресурси комерційного банку: суть, види та структура.

- Управління власним капіталом комерційного банку.
- Управління залученими та запозиченими коштами комерційного банку.
- Управління активами комерційного банку.
- Особливості управління ресурсами страхової компанії.

II. Розв'язання задач та практичних ситуацій (65 хв.).

Задача 1. Визначити майбутню вартість через два роки депозиту на 1800 дол., якщо річний процент становить 25 % і нараховується щомісячно.

Задача 2. Конкуруючий у регіоні «Банк А» реалізує акції номінальною вартістю 1,70 грн за ринковою вартістю 1,87 грн при позичковому проценті 35 %.

Який фіксований процент по дивідендах повинен забезпечити АКБ «Банк Б», щоб конкурувати з «Банком А»?

Задача 3. Проаналізувати баланс комерційного банку та розрахувати показник прибутковості: процентну маржу, чисту процентну маржу та чистий спред.

Активи			Пасиви		
Показник	сума мл грн	Середня ставка %	Показник	сума мл грн.	Середня ставка %
1. Кредит	670	25	1. Строкові депозити	125	22
2. Цінні папери	370	28	2. Депозити та кредити інших банків	450	18
3. Інші працюючі активи	125	27	3. Кошти до запитання	520	22
4. Непрацюючі активи	155	-	Капітал	225	-
Разом	1320			1320	

Задача 4. Розмір капіталу комерційного банку 5100 тис. грн, у тому числі розмір основного капіталу – 2900 тис. грн.

Активи банку:

№ п/п	Назва активу	Сума (тис. грн)	Коефіцієнт ризику (%)
1	Кошти в касі	83,0	0
2	Дорожні чеки	16,9	0
3	Кошти в НБУ	259,6	0
4	Цінні папери уряду	20187	0
5	Цінні папери місцевих органів влади	29,5	20
6	Кошти в інших банках	3545	50
7	Кредити під гарантії уряду	4125	10
8	Кредити інші	45108	100
9	Векселі	1201	100
10	Основні фонди	5823	100
11	Акредитиви	4307	100
12	Іпотечні зобов'язання	2000	50

На скільки треба збільшити власний капітал КБ за умови зростання обсягів кредитування підприємств (ст. 8) на 20 %.

Практична робота № 15

Тема: Основи фінансового управління капіталом людини та сім'ї.

Кількість годин – 2.

Мета роботи: закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок з фінансового управління капіталом людини та сім'ї.

Зміст і порядок виконання роботи

1. Опитування слухачів (45 хв.).
 - Людина з соціально-економічної точки зору.
 - Суть сім'ї через її функції.
 - Капітал сім'ї та його види.

- Суть фінансового управління капіталом сім'ї та окремої моделі.
- Оцінка капіталу сім'ї.
- Суть фінансового планування сім'ї.
- Процентний бюджет сім'ї.
- Суть поняття «Золотий ланцюжок».
- Фінансовий аналіз діяльності сім'ї.
- Фінансові заходи щодо підвищення ефективності діяльності людини та сім'ї.

**Роберт Кійосакі,
видатний сучасний
фінансист, майстер
з фінансового
управління людиною
і сім'єю**

II. Розв'язання практичних завдань (45 хв.).

1. Сплануйте придбання власного житла (квартири чи будинку):

а) на ринкових засадах за допомогою іпотеки;

б) на умовах Програми уряду України з підтримки придбання та будівництва (реконструкції) житла молодими сім'ями та одинокими молодими громадянами.

2. Практична ситуація:

Ви маєте 5000 грн. і є можливість обрати варіант вкладення коштів (інвестування).

Варіант № 1.

Інфляція в країні складає 9 %.

Депозитний банківський вклад зростає на 12 % в рік.

Податок на прибуток 25 %.

Варіант № 2.

Інфляція – 9 %.

Дивіденди з акції – 30 %.

Ризик неповернення коштів – 8 %.

Податок на прибуток – 25 %.

Варіант № 3.

Інфляція – 9 %.

Дохід з облігації державної позики – 15 %.

Податок на прибуток – 25 %.

Сплануйте вкладення власних коштів.

Практична робота № 16

Тема: Основи фінансового управління в країні.

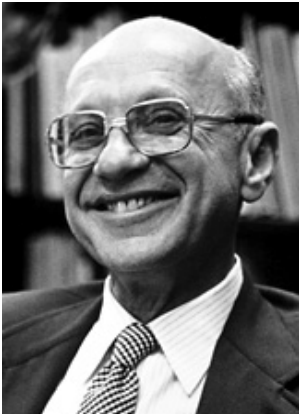
Кількість годин – 2.

Мета роботи: закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок з фінансового управління країною.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Опитування слухачів (35 хв.).

- Основне завдання державного управління в країні.
- Суть фінансового державного управління в країні.

**Мілтон Фрідман –
видатний фінансист,
основоположник
теорії фінансового
управління країною**

- Складові фінансового управління в країні.
- Суть правила Уорбертона-Фрідмена.
- Суспільні ресурси в країні.
- Фінансова оцінка суспільних ресурсів.
- Фінансовий облік суспільних ресурсів та прав на них.

- Принципи приватизації суспільного майна.
- Норми планування суспільних ресурсів.
- Нормативи планування суспільних ресурсів.
- Наукові принципи та нормативи виконання бюджету країни.

II. Розв'язання тестового завдання (15 хв.).

III. Обговорення дискусійного питання (45 хв.).

Які перетворення потрібно зробити в Україні, щоб грошові потоки, які створює людина та підприємство, найбільшою мірою відповідали їх призначенню і здатності нести блага людству?

Практична робота № 17

Тема: Фінансове управління ризиками.

Кількість годин – 2.

Метароботи: Закріплення теоретичних знань та вироблення практичних навичок з фінансового управління ризиками.

Зміст і порядок виконання роботи

I. Питання для обговорення (25 хв.):

- Ризик, його види та фінансове управління ним.
- Фінансове управління ризиками в державі.
- Фінансове управління ризиками підприємств, банків та страхових компаній.
- Фінансове управління ризиками сім'ї та окремої людини.

II. Розв'язання практичних завдань (25 хв.):

Задача 1. Акціонерне товариство випустило 500 облігацій номіналом 1000 грн. Визначити їх забезпеченість.

Вихідні дані

Актив	тис. грн	Пасив	тис. грн
Основні засоби	20 000	Статутний фонд	25 000
Нематеріальні активи	5000	Розрахунок з оплати праці	8000
Виробничі запаси	4000	Довгострокові позики	5000
Розрахунки з учасниками	10 000	Короткострокові кредити	7000
Поточні рахунки	4000		
		Прибуток (збиток)	2000
Баланс	43 000	Баланс	43 000

Задача № 1. КБ «Діалог» сформував резерв під можливі збитки від операції з цінними паперами на інвестиції на суму 13456 грн.

Визначити правильність формування резерву під операції з цінними паперами на інвестиції КБ «Діалог», якщо у портфелі банку на інвестиції є безстрокові цінні папери з нефіксованими доходами за такими даними:

- ↪ емітент ВАТ «Азот»;
- ↪ вид цінного паперу – прості акції;
- ↪ номінал – 100 грн;
- ↪ кількість – 500 акцій;
- ↪ банк володіє 15 % сукупної суми акцій, що перебувають в обігу;

- ↪ середній чистий прибуток емітента після оподаткування за останні 3 роки 70 000 грн;
- ↪ капітал емітента – 400 000 грн;
- ↪ ставка KIBOR на 90 днів – 20 % річних;

Роберт К. Мертон – відомий фінансист, фахівець з фінансового управління ризиками

↪ емітент працює 4 роки з часу державної реєстрації, має позитивний аудиторський висновок за попередній рік діяльності, бізнес-план, відсутні факти несплати та несвоєчасної сплати нарахованих процентів за борговими зобов'язаннями.

Задача №2. КБ «Імідж» сформував резерв під можливі збитки від операцій із цінними паперами на інвестиції на суму 2560 грн.

Визначити правильність формування резерву під операції з цінними паперами КБ «Імідж», якщо у портфелі банку на інвестиції є облігації з доходністю 15 % річних у кількості 20 шт. номіналом 500 грн, строк оборотності 3 роки.

Ставка KIBOR на 90 днів – 12 %. Емітент облігацій АТ «Каскад» існує 10 років, аудиторський висновок діяльності АТ «Каскад» відсутній, підприємство не має стабільної динаміки фінансових показників, збиткова діяльність за попередній рік, наявність фактів несвоєчасного погашення боргових цінних паперів.

Задача №3. Оцінити ризик у відсотках і грошовому виразі для банку з іпотечної позики при умові вартості застави 100 тис. грн, LTV = 70 %. Позичальник має кредитну історію – «задовільно».

3. Ярмарок – вікторина індивідуальних завдань, що підготовлені студентами у процесі самостійної роботи (40 хв.).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ З ФІНАНСОВОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ТА ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

Авторський навчальний посібник передбачає підготовку слухачами художніх образів з фінансової проблематики та їх презентацій. Доцільність цієї роботи обумовлена тим, що вона сприяє розвитку гармонійного мислення, яке поєднує абстрактно-логічне з образним уявленням фінансів.

У першому модулі слід підготувати власний вірш, малюнок або фотографію (фільм) з фінансової проблематики.

Презентація художніх образів з фінансової проблематики може бути проведена в аудиторії або на сцені в актовому залі.

Малюнки та фотографії можуть бути показані в аудиторії або у виставковому залі.

Власні твори також можна презентувати за допомогою комп'ютерних засобів.

У другому модулі слухачі можуть взяти участь у діловій грі: «Фінансове управління підприємством». Ділову гру доцільно презентувати в аудиторії або у актовому залі на «День фінансиста».

У третьому модулі рекомендовано підготувати виставу-мініатюру з фінансових проблем в державі, або в сім'ї, у страховій компанії тощо. Показ вистав-мініатюр бажано провести під час Турніру Активних, Знаючих, Ініціативних (ТАЗІ). По закінченню курсу бажано організувати та провести читацькі конференції або обговорення кінофільмів з фінансових проблем.

Для посилення художньо-образного мислення доцільно під час навчання здійснити екскурсії в театри, музеї, галереї за місцем розташування вищого навчального закладу.

**Якщо Ви займаєтесь
творчим мисленням –
розвивайте свої
почуття**

Леонардо да Вінчі

В шкільні класи необхідно внести більше радості, в університети – більше свободи, більше танцю, більше поезії, більше творчості, більше розуму.

Шри Раджниш

Приклади художньо-творчих образів з фінансової проблематики

*За лісами, за морями,
Деє далеко серед гір,
Є країна Нормування,
Де нема ніяких бід.*

*Всі щасливі там, здорові,
У достатку, як в раю,
Завжди світить ясне сонце,
У гармонії живуть.*

*Всі дивуються навколо
І не можуть зрозуміть,
Як вдається їм так жити
І кругом добро творить?*

*Ну а мешканці країни,
Посміхаючись усім,
Кажуть, що секрет єдиний –
Все нормовано для всіх.*

*Починалося все з того,
Що знання з'явились в них,
Про природу та суспільство,
І про гроші та кредит.
Сформували все в закони,
Вивели показники,
Добре все впорядкували,
Та й загалу донесли.*

*Норма стала королевою,
А королем – Норматив,
Разом в злагоді керують,
Бо вся сили лише в них!*

*Так живуть з тих пір щасливо,
Та примножують знання,
І щоб жили – не тужили,
Все нормуючи щодня!*

Магістр з фінансів
Ольга Скрябіна (м. Полтава)

Доцільно, щоб студенти-магістри брали активну участь в організації конкурсів, змагань, турнірів та інших заходів, які вимагають від всіх учасників творчого мислення.

Майбутні фіхівці можуть під керівництвом викладача моделювати виробничі ситуації, складати сценарії ділових ігор та кейсів.

Студенти, зазвичай, з задоволенням беруть участь у проведенні інтелектуально-розважальних ігор з фінансового менеджменту (див. сценарій гри на CD-диску).

Зразок інформаційного листа з нагоди проведення Турніру Активних, Знаючих, Ініціативних (ТАЗІ) серед фінансистів

***Шановні студенти
та викладачі кафедри фінансів!***

Кафедра фінансів Полтавського університету споживчої кооперації України разом з обласним управлінням освіти і науки, Полтава-Банком, Приватбанком, страховими компаніями: «Аска», «Залізничні шляхи» та фірмою «Елсіт» в рамках Тижня фінансиста 17-19 квітня 2007 року проводить Турнір Активних, Знаючих, Ініціативних (ТАЗІ).

Передбачається проведення:

17 квітня о 10⁰⁰:

– рейтингової гри з пошуком фінансової інформації в бібліотеці та Інтернеті;

18 квітня о 10⁰⁰:

– інтелектуальне лото з розіграшем індульгенцій (дисконтних карток);

19 квітня о 15⁰⁰:

– турніру знавців грошей та грошових відносин;

– конкурсів вистав-мініатюр та віршів з проблем сучасних фінансів;

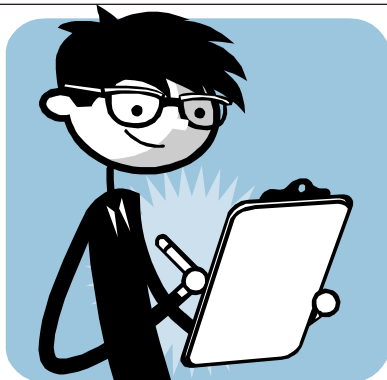
– за участю викладачів, студентів, майбутніх абітурієнтів та гостей кафедри відбудеться святковий концерт.

Чекаємо Вашої активної участі. Бажаючим подати заявку на участь у конкурсі прохання до 15.04.2007 р. зателефонувати на кафедру фінансів (тел. 50-91-71).

Всі учасники будуть заохочені, а переможці отримають матеріальні винагороди.

***Пам'ятаймо! Гроші люблять Активних, Знаючих,
Ініціативних.***

Організаційний комітет конкурсу

Увага!

Увага!

Увага!

Конкурс!

Кафедра фінансів Полтавського університету споживчої кооперації разом з обласним управлінням науки і освіти з 10 лютого по 10 березня проводить конкурс серед студентів на кращу ділову гру «Ігровий тренажер» з фінансової проблематики для учнів середніх шкіл, гімназій та ліцеїв.

Презентація кращих робіт відбудеться 19 квітня на урочистих заходах, присвячених Дню Фінансиста.

Переможці будуть нагороджені грошовими преміями та почесними грамотами.

Чекаємо Вашої активної участі

Асоціативний
образ кредиту
магістра
з фінансів
Ірини Єленської

*Хто сказав,
що фінансисти – це бездушні
прагматичні люди, які живуть
лише цифрами, балансами та
аналітичними звітами?!?
Ніщо людське їм не чуже, вони теж
мають почуття прекрасного, бо вони
пишуть вірші, танцюють ...*

Танцюють
майбутні
магістри
з фінансів

Фрагмент
вистави-
мініатюри
з фінансової
проблематики

Асоціативні малюнки з фінансової проблематики студентки М. Гунько (м.Сімферополь, Таврійський національний університет ім. В.Вернадського)

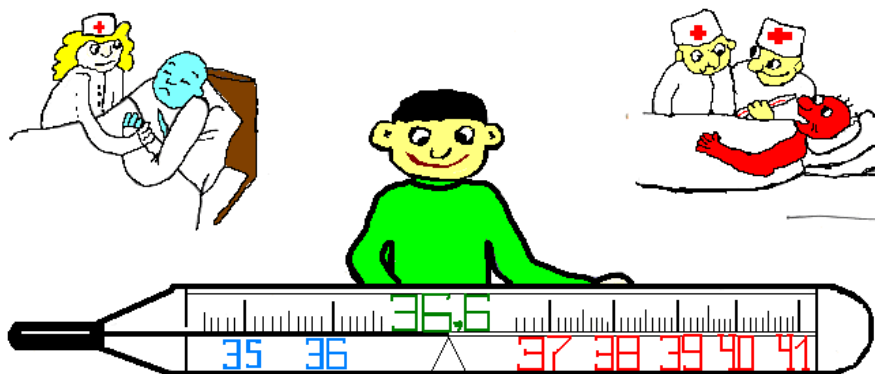

Рис. 1. Теорія нормування: взаємозв'язок норм і нормативів

Рис. 2. Два погляди на вартість: як на обмежену корисність і як на суму грошей

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ДІЛОВИХ ІГОР З ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Важливим завданням підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі є надбання ними потрібних знань та вмінь. Однією з найперспективніших форм розвитку таких рис є ділові ігри.

Під час ділової гри засвоюється близько 90 % інформації з вивченої теми, і студенти набувають практичних навичок. Широке використання ділових ігор у вищих навчальних закладах дозволяє зменшити час, відведений на ви-

Уявлення важливіші за знання, оскільки уявлення безмежні

Альберт Ейнштейн

вчення навчальних дисциплін, на 30–50 % і збільшити ефективність засвоєння навчального матеріалу. Процес навчання стає творчим і цікавим. Важливим є те, що під час ділової гри можуть виникати цікаві ідеї та корисні пропозиції, які збагачують мислення як слухачів курсу, так і керівника занять. Ділову гру доцільно наповнити таким змістом, щоб вона сприяла як аналітичному, так і образному мисленню всіх учасників. Така гра здатна підготувати ініціативних, знаючих і духовно багатих фахівців.

Формування практичних навичок з фінансового менеджменту майбутніх фахівців повинно бути свідомим, поетапним процесом, основою якого є творча взаємодія керівника і слухачів.

Ділова гра з фінансового управління лісгосподарством

Доцільно ділову гру починати з передмови, яка визначить проблему, якій присвячена ділова гра.

Нижче наведено приклад такої передмови.

Бути чи не бути?

За вікном лив дощ і дув холодний вітер, прийшла осінь. Скоро зима – період затишку, скорочення напруженої роботи і підготовки сил на наступний період, і можна

було б директору підприємства трішки розслабитись, якби не нарада, з якої він щойно повернувся. Його думки відповідали погоднім умовам за вікном:

«В Об'єднанні зустріч директорів лісгоспів проходила як завжди: трішки хорошого, а загалом все, як звичайно: догани і попередження. Але головне питання керівництво залишило на кінець. Державні підприємства переводяться у приватну власність, але не всі, в приватну власність перейдуть лише ті, які будуть інвестиційно привабливими і приносять дохід.»

І от після такої наради, розмірковуючи, що буде далі, стояв він вже третю годину, дивлячись у вікно і згадуючи усю свою діяльність в лісному господарстві: як насаджував цей ліс, який збираються вирубати, безжалюно весь, не залишаючи жодної корисної породи..., як підбирав колектив, отримавши місце директора лісгоспу, і що з ними буде тепер – безробіття...

Але є ще можливість врятувати все, потрібно провести аналіз своєї діяльності і довести свою інвестиційну привабливість, тоді можна буде залишити господарство у руках людини, яка любить ліс...

Отже, перед підприємством і колективом постало завдання до кінця року виявити усі позитивні риси господарства і виправити негативні.

Мета і завдання ділової гри:

«Фінансове управління лісовим господарством»

У діловій грі повинна бути чітко визначена мета і завдання як для керівника, так і для всіх інших учасників.

Приклад. Мета ділової гри для керівника: «Активізація мислення та ініціативи всіх учасників гри в розв'язанні проблем лісового господарства».

До завдань можна віднести:

1. Досягнути зацікавленої та активної участі у грі всіх студентів.

В роботі підприємства можуть виникати різні проблеми, але фінансові принципи їх розв'язання є незмінними.

Кшиштоф Стемпень

2. Закріпити теоретичні знання та навчити студентів застосовувати їх на практиці.
3. Сприяти вихованню почуття любові до рідної природи.
4. Виявити і розвинути управлінські якості у майбутніх спеціалістів.
5. Сприяти пошуку нових ідей з розв'язання проблем лісового господарства.
6. Розвиток фінансового мислення майбутніх фахівців.

Студенти при підготовці до гри визначають мету та завдання (кожен студент визначає їх залежно від ролі, яку він виконує у діловій грі). Наприклад, студент визначає мету гри таким чином: «Закріплення теоретичних знань та набуття практичних навичок з фінансового управління людським капіталом лісового господарства.» Для іншого студента мета гри може бути сформульована таким чином: «Закріплення теоретичних знань та набуття практичних навичок з фінансового управління ризиками лісового господарства.»

Ролі для ділової гри

У процесі підготовки до гри учасники призначаються на певні посади (ролі).

Приклади посад (ролей) для учасників гри:

Роль фінансового директора виконує викладач (професор або доцент), який керує діловою грою, спрямовуючи студентів на вирішення проблем, перевіряє виконану ними роботу і спільно зі студентами (заступниками фінансового директора) оцінює їх діяльність.

Заступники директора підприємства з фінансів – 3 осіб.

На цю посаду призначаються студенти, які є найбільш підготовленими. Всі гравці (менеджери) створюють декілька команд і спеціалізуються за напрямками.

Напрямки діяльності менеджерів (фахівців):

- фінансове управління основним капіталом, інвестиціями та інноваціями;
- фінансове управління оборотним капіталом, тотальне управління грошима;
- фінансове управління персоналом;
- ризик-менеджмент.

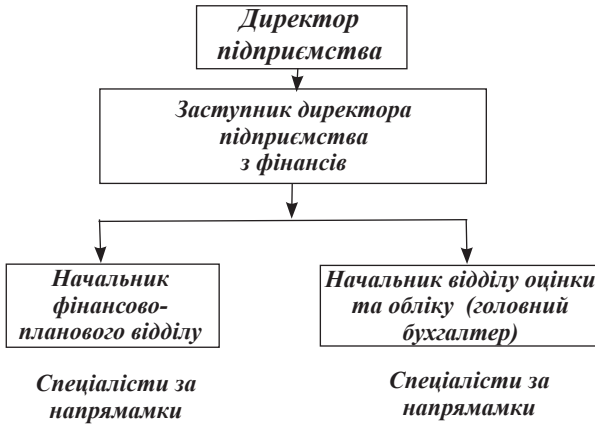

Рис. 1. Схема підпорядкування фінансових спеціалістів на підприємстві

Джерела інформації для гри

Вся інформація, яка використовується в менеджменті підприємства, поділяється на внутрішню і зовнішню.

I. Внутрішня інформація

1. *Внутрішня інформація* стосується активів та зобов'язань підприємства, доходів та витрат. До внутрішньої інформації також належать стандартні показники: прибуток і рентабельність, платоспроможність і ліквідність, розмір дивідендів, співвідношення між дебіторською заборгованістю, що прострочена більше шести місяців і сумою загальної дебіторської заборгованості тощо. Крім цих показників, до внутрішньої інформації належать показники продуктивності праці, інформація щодо інвестиційної діяльності підприємства та інноваційних розробок.

Для робітників інтелектуальної праці, а саме для менеджменту, інформація є активний ресурс.

Пітер Друкер

Вся внутрішня інформація умовно поділяється на чотири види: базова фінансова інформація, інформація з продуктивності праці, фінансова інформація щодо інвестиційної діяльності підприємства, інформація з фінансування інновацій.

2. Джерела внутрішньої інформації:
- а) офіційна державна стандартна звітність:
 - баланс (форма № 1);
 - звіт про фінансові результати (форма № 2);
 - звіт про власний капітал (форма № 3);
 - звіт про рух грошових коштів (форма № 4).
 - б) акти зовнішнього аудиту і внутрішніх перевірок;
 - в) документи з обліку персоналу, основного та оборотно-го капіталу;
 - г) відомості управлінського обліку.
- Внутрішня інформація може бути як на паперових носіях, так і в електронному вигляді.

II. Зовнішня інформація

1. До зовнішньої інформації належить інформація про ринок (ціни та попит, обсяги продажу, фінансова інформація про споживачів, сучасні технології у сфері діяльності підприємства, тенденції зміни вартості активів, курси валют, світові тенденції у економіці та фінансах і т.п.), інформація про податкову політику тощо.

2. Джерела зовнішньої інформації.

Всі джерела зовнішньої інформації умовно поділяються на первинні і вторинні.

До первинних джерел належать звіти про проведені дослідження ринку та спостереження за зовнішнім економічним середовищем, а також звіти, що зроблені на замовлення підприємства.

До вторинних – соціально-економічна інформація газет, журналів, телебачення, звіти, статистичні збірники, Інтернет тощо.

Етапи проведення ділової гри.

Перший етап – підготовчий. Він включає:

Тільки сам менеджер, і, насамперед, керівник здатен перетворити розпорошені дані в інформацію.

Ромеш Вейтілінгем

- розподіл посад (ролей);
- створення команд та вибір їх капітанів (топ-менеджерів);
- висвітлення проблеми та постановку завдання керівником гри;
- визначення теми та завдань гри;
- обговорення проблеми;

– розробку інформаційної політики: визначення змісту, джерел інформації та стратегії її ефективного обігу.

Команди визначають для себе, яка їм потрібна внутрішня інформація, і оформлюють запит на її отримання у керівника.

Другий етап – аналітичний.

Менеджери в командах працюють на отримання фінансово-економічної інформації з зовнішніх і внутрішніх джерел, аналізують її. Після обробки інформації розробляються шляхи вирішення проблеми. На цьому етапі ділової гри доцільно провести заняття з активізації нестандартного мислення: кібернетичні сесії, «мозковий штурм» тощо.

Третій етап – підготовка звіту.

Менеджери готують власні висновки, де визначають шляхи вирішення проблеми і узагальнюють їх у командному звіті.

Четвертий етап – підсумковий.

Керівник гри аналізує звіти і надає можливість командам підготувати доповідь на останнє заняття.

П'ятий етап – заключний.

Проводиться у формі публічного заняття.

Веде заняття викладач (професор, доцент) – фінансовий директор, і йому допомагають студенти (заступники директора). На занятті команди доповідають про свою роботу і при цьому використовують наочний матеріал (мультимедійний супровід та інше).

Особливу увагу менеджери звертають на повноту і обґрунтованість висновків.

В кінці заняття керівник узагальнює доповіді і разом з своїми заступниками оцінює команди, визначає кращі роботи і переможців гри¹.

Різниця між великим обсягом даних і інформацією приблизно така ж, як і між телефонним довідником, де є мільйони прізвищ, і прізвищем, місцем праці та адресою потрібної вам людини.

Пітер Друкер

¹ Прим. авт. Бажано, щоб слухачі-магістри брали участь в ділових іграх як в масштабі всього університету, так і у міжвузівських змаганнях (приміром, Global Management Challenge Junior Program).

**Варіант сценарію ділової гри з використанням
фінансової звітності ВАТ «Хлібзавод»
(див. додаток Б²)**

Тема: Підвищення ефективності фінансового управління ВАТ «Хлібзавод».

Мета: Закріплення теоретичних знань та набуття практичних навичок фінансового управління підприємством.

Завдання: Розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності фінансового управління ВАТ «Хлібзавод» з метою збільшення його вартості

Жюрі конкурса: студенти – представники команд, викладачі, представники ВАТ «Хлібзавод» та комерційного банку, де обслуговується підприємство.

Передмова.

Демонстрація відео (фото) про ВАТ «Хлібзавод», продукції підприємства.

ХЛІБ – СВЯТИЙ

Це велике щастя на землі,
Коли хліб вродив, шумить колосся...
Він – святий на нашому столі,
Споконвіку так вважати довелось.
Хліб – святий, живий, від нього сила
Від народження він з нами і до скону днів,
Новосілля, сватання, хрестини...
Чільне місце в Україні він посів.
Хліб – святий, наш символ і, по праву,
Це його цілуємо завжди,
Щедрістю, гостинністю і славою
В короваї нашому цвісти.

² Прим. Ділова гра за цим сценарієм проводилась зі студентами груп БС 61, 62, 63 Академії банківської справи Національного банку України (м. Суми).

План проведення гри

1. Урочисте відкриття заходу

Ділова гра починається з урочистої промови капітанів команд. В цьому виступі повинні бути зазначені основні моменти гри, тема, мета, завдання проведення.

Орієнтований час – 2 хв.

2. Короткий огляд ринку хлібобулочних виробів Сумського регіону

Ведучий знайомить аудиторію з ринком хлібобулочних виробів Сумського регіону та зазначає місце Сумського ВАТ «Хлібзавод» на цьому ринку. Орієнтований час виступу – 3 хв.

3. Характеристика основного капіталу ВАТ «Хлібзавод» та підвищення ефективності його фінансового управління

Заслуховуються виступи двох команд в такій послідовності:

- 1) команда № 1 групи БС – 61;
- 2) команда № 1 групи БС – 62.

Представник кожної команди виступає зі своїми пропозиціями щодо фінансового управління основного капіталу ВАТ «Хлібзавод», які були розроблені в командах.

Орієнтований час виступу кожної команди – 5 хв. Загальний час з урахуванням відповідей на питання – 12 хв.

4. Характеристика оборотного капіталу ВАТ «Хлібзавод» та підвищення ефективності його фінансового управління

Заслуховуються виступи двох команд в такій послідовності:

- 1) команда № 2 групи БС – 61;
- 2) команда № 2 групи БС – 62.

Представник кожної команди виступає зі своїми пропозиціями щодо фінансового управління оборотного капіталу ВАТ «Хлібзавод», які були розроблені в командах.

5. Характеристика людського капіталу ВАТ «Хлібзавод» та підвищення ефективності його фінансового управління

Заслуховуються виступи двох команд в такій послідовності:

- 1) команда № 3 групи БС – 61;

2) команда № 3 групи БС – 62.

Представник кожної команди виступає з своїми пропозиціями щодо фінансового управління людським капіталом ВАТ «Хлібзавод», які були розроблені в командах.

6. Характеристика фінансового управління інвестиційною діяльністю ВАТ «Хлібзавод» та шляхи підвищення його ефективності

Заслуховуються виступи двох команд в такій послідовності:

1) команда № 4 групи БС – 61;

2) команда № 4 групи БС – 62.

Представник кожної команди виступає зі своїми пропозиціями щодо фінансового управління інвестиціями ВАТ «Хлібзавод», які були розроблені в командах, вказують основні напрямки вкладення коштів, яке б забезпечило збільшення вартості цього підприємства.

7. Формування висновків

Заслуховуються виступи двох команд в такій послідовності:

1) команда № 5 групи БС – 61;

2) команда № 5 групи БС – 62.

Представник кожної команди виступає зі своїми пропозиціями, які були розроблені в командах, сформованих на основі повного дослідження діяльності ВАТ «Хлібзавод», роблять підсумок цього дослідження, обравши пріоритети у напрямку підвищення ефективності фінансового управління підприємством.

8. Підбиття підсумків

Після закінчення виступів всіх команд журі проводить оцінку кожного з них за запропонованими критеріями оцінювання, обираючи призові місця за відповідними номінаціями.

Під час проведення підсумків аудиторії може бути запропонована коротка розважальна програма, підготовлена студентами груп-учасників.

Орієнтований час – 10 хв.

8. Процес нагородження

Відбувається урочиста частина нагородження команд за існуючими номінаціями. Орієнтований час – 15 хв.

Святкування перемоги, обмін враженнями ділової гри, фото, мінібенкет.

Студенти Академії банківської справи (команда БС-1)
разом зі своїм вчителем святкують перемогу в діловій грі
«Підвищення ефективності фінансового управління
ВАТ «Хлібзавод»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Було б доцільним на кафедрі затвердити положення про обіг кредитних інструментів серед студентів. Цим положенням передбачити, що цінні папери, які дають право студенту отримати додаткові бали, викладач видає переможцям різних конкурсів, ділових ігор, турнірів тощо.

Практика роботи у вищих навчальних закладах свідчить, що студенти з цікавістю, активно бувають учась у діловій грі та прагнуть заробити довіру викладачів. Треба відзначити, що ліквідність інструментів, що емітуються за рішенням кафедри, залежить від відповідального відношення викладачів до своєї роботи. Водночас якість ставлення навчальних дисциплін і вимогливе ставлення викладачів до знань студентів значно підвищує і відповідальне ставлення студентів до занять.

Рис. 2. Зразки кредитних інструментів, що можуть бути емітовані за рішенням кафедри

Все це створює робочу атмосферу у студентсько-викладацькому середовищі. Надалі доцільним є впровадження цінних паперів на пред'явника.

На рис. 2, 3 наведені зразки цінних паперів, що можуть бути емітовані за рішенням кафедри і перебувати в обігу.

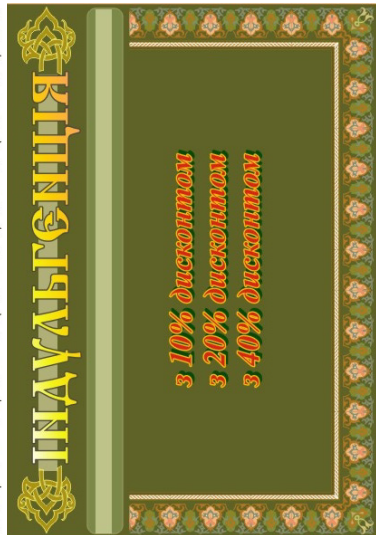
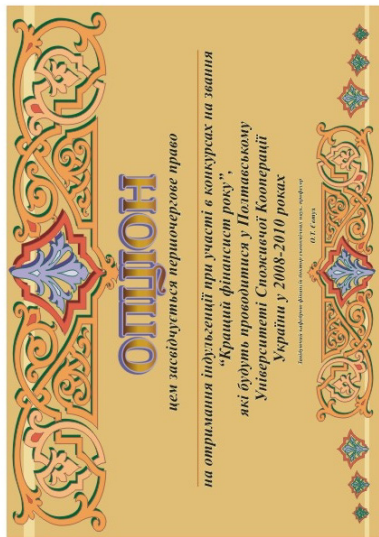
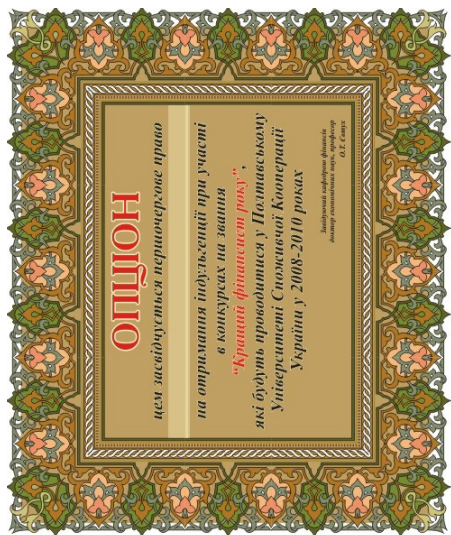

Рис.3. Зразки кредитних інструментів, що можуть бути емітовані рішенням кафедри і перебувати в обігу (продовження)

ЗАВДАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇЇ ВИКОНАННЯ

Комплексна контрольна робота є однією з форм перевірки знань студентів, отриманих як шляхом самостійного вивчення дисципліни «Фінансовий менеджмент», так і в процесі спілкування з викладачами кафедри.

Варіант контрольної роботи студент обирає за двома останніми цифрами порядкового номера (шифру) залікової книжки (див. табл № 1). Кожен варіант комплексної контрольної роботи включає декілька завдань.

Перше завдання – теоретичне. Відповідь на перше питання повинна бути чіткою і мати посилання на джерела інформації. Під час відповіді на теоретичне завдання слухач може піднімати проблемні та дискусійні питання.

Друге завдання для студентів – скласти тест за відповідною темою, розробити порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом.

При розробці тестів важливо дотримуватися принципу валідності – здатності тесту вимірювати той параметр, для якого він призначений. Тому студенти – розробники тестів повинні формувати питання у повній відповідності до змісту навчальних програм. Постановка питання повинна бути конкретною і передбачати однозначну відповідь на нього.

Тести, що застосовуються у навчальному процесі для контролю й оцінки знань, можуть мати різні конструкції:

↳ «тести багатоваріантного вибору», коли із декількох варіантів відповідей на поставлене питання необхідно вибрати один або декілька вірних варіантів;

↳ «тести пар сполучення» полягають у приведенні у відповідність визначень та їх тлумачень, які наводяться у вигляді неупорядкованої сукупності;

↳ «тести-доповнення», коли студентам пропонується вставити в речення пропущене слово або декілька слів;

↳ «тести моделювання процесу», коли наводяться основні етапи процесу, а ті, які тестуються, повинні розташувати їх у відповідній послідовності;

↳ «тести-твердження» або «тести-заперечення», коли опитуваним пропонується дати на запропоноване твердження відповідь «так» або «ні».

Третє завдання – задача. Умови задачі і послідовність її розв’язання відображаються в роботі, а відповідь підкреслюється двома лініями.

Четверте завдання – складання задачі або практичної ситуації та опис послідовності її розв’язання.

Внизу комплексної контрольної роботи вказується дата виконання та підпис автора. Необхідно правильно оформити перелік джерел інформації, яка була використана студентом при написанні роботи.

Недоцільно наводити джерела інформації, на які не були зроблені посилання в тексті.

Робота може бути представлена як в зошиті, так і на стандартних аркушах паперу А4 (за умови комп’ютерного набору тексту). При використанні електронних мереж дистанційного навчання комплексну контрольну роботу можна переслати на електронну адресу викладача кафедри.

При позитивній рецензії контрольна робота допускається до захисту.

Таблиця 1

Варіанти ККР

А	Б	Остання цифра номера залікової книжки									
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Передостання цифра номера залікової книжки	0	25	14	7	17	19	3	11	22	1	4
	1	5	9	13	25	6	12	8	3	10	26
	2	12	24	27	18	13	15	19	6	11	20
	3	14	20	18	24	21	23	16	26	9	1
	4	7	4	26	2	22	12	25	19	21	5
	5	13	18	27	11	20	5	10	21	6	12
	6	14	23	15	24	16	2	27	9	7	17
	7	6	14	21	13	23	4	7	15	8	19
	8	17	22	11	26	2	10	5	4	8	24
	9	19	10	27	21	22	20	16	23	3	7

Завдання ККР

Варіант 1

1. Система інформаційного забезпечення фінансового менеджменту.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема : «Підходи та методи грошової оцінки вартості різних видів активів».

3. Задача. Оцінити ризик у відсотках і грошовому виразі для позичальника з іпотечної позики за умови вартості застави 100 тис. грн, LTV = 70 % (на 17.09.2005 р.). Позичальник має фінансовий стан на рівні «А», кредитна історія – «задовільна».

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Управління залученими та запозиченими коштами комерційного банку».

Варіант 2

1. Фінансове планування засновницьких інвестицій, інвестиційного споживання та зовнішнього кредитування.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Фінансове управління ліквідності суб'єкта господарювання».

3. Задача. Визначити, як змінився коефіцієнт оборотності оборотних засобів, тривалість одного обороту та (розмір) суму оборотних засобів, вивільнених з обороту.

Вихідні дані:

У базисному році обсяг виробництва складав 45 000 шт. виробів, а трудомісткість виробу – 3,5 нормо-години. Ефективний (дійсний) фонд часу одного робітника на рік – 1825 годин. Коефіцієнт виконання норми – 1,1.

Норматив оборотних засобів у базисному році 550 тис. грн, а обсяг реалізованої продукції 24 200 тис. грн. У звітному році обсяг реалізації збільшився на 3,8 %, а норматив оборотних засобів збільшився на 1,7 %.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове управління ризиками сім'ї».

Варіант 3

1. Приватизація суспільного майна та роздержавлення майнових прав.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Особливості фінансового управління капіталом страхової компанії».

3. Задача. Визначити розмір іпотечного кредиту на 17.07.2007 р., якщо LTV – 70 %, вартість ділянки землі – 180

000 дол., повна вартість відтворення будівлі офісу – 1 500 000 дол., загальний знос будівлі – 20 % вартості відтворення.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове управління ліквідністю суб'єкта господарювання».

Варіант 4

1. Фінансове управління ризиками держави.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Фінансове управління країною».

3. Задача. Прибуток підприємства «Азот», що залишився після всіх відрахувань і призначений для виплати дивідендів становить за рік 850 000 грн. Загальна сума акцій 1 850 000 грн, у тому числі:

привілейованих – 278 000 грн;

простих – 1 572 000 грн.

На привілейовані акції встановлений фіксований розмір дивіденду 51 %. Визначити річну суму дивідендів по привілейованих акціях, розмір і річну суму дивідендів по простих акціях.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове управління кредитними операціями комерційного банку».

Варіант 5

1. Сучасна суть фінансового менеджменту та його місце у загальній системі управління господарством.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Фінансове планування».

3. Задача. КБ «Імідж» сформував резерв під можливі збитки операції із цінними паперами на інвестиції на суму 2560 грн (на 5.05.2005 р.).

Визначити правильність формування резерву під операції з цінними паперами КБ «Імідж», якщо у портфелі банку на інвестиції є облігації з дохідністю 15 % річних у кількості 20 шт. номіналом 500 грн, строк обертання 3 роки.

Ставка KIBOR на 90 днів – 12 %. Емітент облігацій АТ «Каскад» існує 10 років, аудиторський висновок діяльності АТ «Каскад» відсутній, підприємство не має стабільної динаміки фінансових показників, збиткова діяльність за попе-

редній рік, наявність фактів несвоєчасного погашення боргових цінних паперів.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Управління власним капіталом комерційного банку».

Варіант 6

1. Вартість підприємства і бізнесу: суть та порядок визначення.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Фінансовий облік».

3. Практична ситуація. Ви маєте (на 10.10.2010 р.) 50 000 грн і є можливість обирати варіант вкладання коштів (інвестування).

Варіант №1. Інфляція складає 11 %, депозитний банківський вклад зростає на 14 % на рік. Податок на прибуток – 30 %.

Варіант № 2. Інфляція складає 11 %. Дивіденди з акцій складають у середньому 21 % річних. Ризик неповернення коштів – 5 %. Податок на прибуток на дохід – 30 %.

Сплануйте вкладення власних коштів.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Управління основним капіталом».

Варіант 7

1. Фінансово-інвестиційний аналіз.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Забезпечення фінансового менеджменту».

3. Задача. Банк «Кредит» пропонує фізичним особам нарахування складних відсотків за вкладами, виходячи з номінальної річної ставки 12 %. Відсотки можуть нараховуватися банком щомісяця, щокварталу або один раз на півроку.

Банк «Вексель» приймає депозити фізичних осіб на 3 місяці під 13 %, на півроку – 14 % річних, на рік – за ставкою 16 %.

Визначити:

➤ прибутковість вкладів, виходячи з ефективної відсоткової ставки і відповідних періодів нарахування;

➤ який з варіантів розміщення вкладів найдоцільніший для вкладника і чому?

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове управління прибутком».

Варіант 8

1. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності використання оборотного капіталу.
2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Механізм фінансового управління».
3. Задача
За приведеними даними визначити валовий дохід на одиницю продукції, точку беззбитковості і загальний прибуток підприємства. Вихідні дані:
 - ⇒ змінні витрати на одиницю виробу – 25 грн;
 - ⇒ постійні витрати – 300 000 грн;
 - ⇒ реалізовано продукції – 10 000 грн;
 - ⇒ продажна ціна – 75 грн.
4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове планування оборотного капіталу».

Варіант 9

1. Теорія нормування та її застосування у фінансовому менеджменті.
2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Теорії грошей у фінансовому менеджменті».
3. Задача. Оцінити ризик у відсотках і грошовому виразі для позичальника з іпотечної позики за умови вартості застави 100 тис. грн, LTV = 70 % Позичальник за оцінкою фінансового стану належить до класу «А», кредитна історія – «добра».
4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансовий аналіз використання основного капіталу».

Варіант 10

1. Теорія вартості та її застосування у фінансовому менеджменті.
2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Теорії кредиту у фінансовому менеджменті».
3. Задача. Проаналізувати баланс комерційного банку (на 3.03.2003 р.) та розрахувати показник прибутковості: процентну маржу, чисту процентну маржу та чистий спред.

Активи			Пасиви		
Показник	сума млн грн	Середня ставка %	Показник	сума млн грн	Середня ставка %
1. Кредит	670	25	1. Строкові депозити	125	22
2. Цінні папери	370	28	2. Депозити та кредити інших банків	450	18
3. Інші працюючі активи	125	27	3. Кошти до запитання	520	22
4. Непрацюючі активи	155	–	Капітал	225	–
Разом	1320			1320	

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансовий аналіз використання оборотного капіталу».

Варіант 11

1. Фінансове планування та нормування оборотного капіталу.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Функції грошей у фінансовому менеджменті».

3. Задача. Організація міні-пекарні вартістю 200 тис. грн. має за прогнозними розрахунками принести впродовж 5 років щорічний чистий прибуток у 66 тис. грн. Чи є цей проєкт доцільним? Відповідь обґрунтуйте розрахунками. Якщо ставка дисконту складає 5 %.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове планування сім'ї».

Варіант 12

1. Фінансове планування прибутку та його розподілу.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Теорія нормування та вартості у фінансовому менеджменті».

3. Задача Підприємство має певні витрати:

- ☞ змінні витрати на виріб – 40 грн;
- ☞ постійні витрати – 450 000 грн;
- ☞ реалізовано продукції – 8000 штук виробів.

Продажна ціна виробу – 120 грн.

Сплануйте прибуток при таких змінах у роботі підприємства:

- ☞ витрати на рекламу збільшаться на 50 000 грн;
- ☞ реалізація збільшиться на 800 штук виробів;
- ☞ ціна підвищиться на 125 грн за виріб;
- ☞ змінні витрати на виріб збільшаться на 3 грн.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Управління дебіторською заборгованістю».

Варіант 13

1. Функції грошей та їх застосування у фінансовому менеджменті.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Управління інвестиціями».

3. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Управління ризиками».

Варіант 14

1. Закони та принципи використання грошей у фінансовому менеджменті.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за тестом. Тема: «Управління ризиками».

3. Практична ситуація. Зробити фінансову оцінку своєї сім'ї (домогосподарства).

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Управління інвестиціями».

Варіант 15

1. Фінансовий аналіз роботи персоналу підприємства.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Фінансове управління країною».

3. Задача. Визначити розмір іпотечного кредиту (на 10.10.2008 р.), якщо LTV – 70 %, вартість ділянки землі – 180 000 дол., повна вартість відтворення будівлі офісу – 1 500 000 дол., загальний знос будівлі – 20 % вартості відтворення.

4. На основі фінансової звітності ВАТ «Хлібзавод» запропонувати заходи щодо оптимізації структури його капіталу. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Управління власним капіталом комерційного банку».

Варіант 16

1. Організація оціночної діяльності в Україні.
2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Управління ресурсами комерційного банку».
3. Практична ситуація. Сплануйте придбання власного житла на ринкових засадах за допомогою іпотеки.
4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове управління корпоративними підприємствами».

Варіант 17

1. Принципи та методи фінансового планування та прогнозування.
2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Управління основним та власним капіталом підприємства».
3. Задача. Очікувані доходи (надходження) і витрати коштів відповідно до інвестиційного проекту показані в наведеній нижче таблиці № 1.

Витрати першого року є інвестиційними, наступного – експлуатаційними. Ставка дисконтування прогнозується на рівні 10 % для всіх п'яти років життя проекту.

Визначити:

- 1) чисту приведену вартість проекту;
- 2) термін окупності;
- 3) коефіцієнт прибутковості.

Таблиця № 1

	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
Надходження (Pt)	–	500	1000	1000	800
Витрати	1500	200	400	350	200

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Управління людським капіталом».

Варіант 18

1. Функції фінансового менеджменту.
2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: « Теоретико-методологічні основи фінансового менеджменту».

3. Задача. Оцінити ринкову вартість заставного майна на 22.10.2008 року, що складається з приміщення складу (загальна площа 600 м²) і офісної будівлі (загальна площа 350 м²). Місячна орендна плата в розрахунку на 1 м² становить: для офісної будівлі 1300 грн на місяць; для складського приміщення – 300 грн на місяць (платежі здійснюються у безготівковій формі, тобто суми вкладені включно з ПДВ). Всі витрати з утримання приміщень покладаються на орендаря. Фактичний вік офісної будівлі становить 20 р., а складського приміщення – 25 р. Прогнозний період до закінчення терміну економічного життя від дати оцінки: для офісної будівлі 40 р., для складського приміщення – 75 р.

Дані для розрахунку безризикової ставки:

Назви банку	Річна ставка по депозитах для юридичних осіб у доларах США
Приватбанк	10
Райфайзенбанк Аваль	9
Укрсоцбанк	9

Надбавки за ризик інвестицій у нерухомість визначена в розмірі 7 %, а надбавка за територіальний ризик – 6 %.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Оцінка активів».

Варіант 19

1. Держава як апарат фінансового управління в країні.
2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: « Фінансове управління власним капіталом господарства»

3. Задача.

За приведеними даними сплануйте валовий дохід на один виріб, точку беззбитковості та загальний прибуток фірми.

Вихідні дані: змінні витрати на виріб складають 40 грн, постійні витрати – 450 000 грн, планується реалізувати

8000 штук продукції за ціною 120 грн, ставка капіталізації дорівнює 23 %.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове управління вхідними грошовими потоками господарства».

Варіант 20

1. Фінансове регулювання соціально-економічними процесами в країні.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Фінансове управління вхідними грошовим потоками господарства».

3. Задача. Необхідно оцінити ринкову вартість облігацій (на 4.04.2004 року) зі строком погашення 6 років, номінальна вартість 60 000 грн, купонний дохід облігацій – 6 % при рівні доходності 10 %.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове управління вихідними грошовими потоками господарства».

Варіант 21

1. Фінансове управління ризиками держави.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Теорія оцінки вартості та її генезис».

3. Задача. Акціонерне товариство випустило 500 облігацій номіналом 1000 грн. Визначити їх забезпеченість.

Вихідні дані на 17.09.2008 року:

Актив	тис. грн.	Пасив	тис. грн.
Основні засоби	20000	Статутний фонд	25000
Нематеріальні активи	5000	Розрахунок з оплати праці	8000
Виробничі запаси	4000	Довгострокові позики	5000
Розрахунки з учасниками	10000	Короткострокові кредити	7000
Поточні рахунки	4000		
		Прибуток (збиток)	2000
Баланс	43000	Баланс	43000

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансовий аналіз використання оборотного капіталу».

Варіант 22

1. Фінансове планування капіталу сім'ї та людини. Процентний бюджет.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Фінансові показники діяльності підприємства господарства.»

3. Практична ситуація. Сплануйте придбання власного житла на умовах використання фінансових програм підтримки молоді в купівлі та будівництві житла.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове управління кредитними ризиками комерційного банку».

Варіант 23

1. Фінансовий аналіз використання ресурсів в країні та роботи державного апарату.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Фінансові показники діяльності комерційного банку».

3. Задача. Визначити розмір кредиту на 10.09.2008 року.

Вихідні дані

LTV=50 %

Об'єкт застави (нерухомість) дає чистий операційний дохід в розмірі 120 000 дол. За 1 рік, після цього планується, що він буде зростати на 5 %. Період володіння становить 5 років до моменту продажу об'єкта на ринку за 1 150 000 дол. (по закінченні 5-го року). Ставка дисконтування 23 %.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове планування основного капіталу господарства».

Варіант 24

1. Ризик, його види та фінансове управління ним.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Фінансові показники діяльності суб'єктів господарювання».

3. Задача. КБ «Імідж» сформував резерв під можливі збитки операції із цінними паперами на інвестиції 3.04.2004 року на суму 2560 грн.

Визначити правильність формування резерву під операції з цінними паперами КБ «Імідж», якщо у портфелі банку на інвестиції є облігації з доходністю 15 % річних у кількості 20 шт. номіналом 500 грн, строк обертання 3 роки.

Ставка КІВОР на 90 днів – 12 %. Емітент облігацій АТ «Каскад» існує 10 років, аудиторський висновок діяльності АТ «Каскад» відсутній, підприємство не має стабільної динаміки фінансових показників, збиткова діяльність за попередній рік, наявність фактів несвоєчасного погашення боргових цінних паперів.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове планування людського капіталу».

Варіант 25

1. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності діяльності сім'ї.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за тестом. Тема: «Страховання ризиків»

3. Задача. Необхідно оцінити вартість бізнесу (на 22.09.2008 року), що має постійний валовий дохід 15 000 тис. грн на рік. В банку даних є така інформація щодо об'єктів, проданих протягом останніх трьох місяців:

Аналог	Ціна продажу (тис. грн)	Валовий дохід (тис. грн)
Підприємство «Альфа»	80000,0	16000,0
Підприємство «Мрія»	95000,0	17500,0
Підприємство «Люкс»	65000,0	13500,0

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове планування інвестицій».

Варіант 26

1. Планування суспільних ресурсів. Публічні фінанси.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Теорія кредиту та грошових зобов'язань у фінансовому менеджменті».

3. Задача. Зробіть фінансовий аналіз ситуації на 12.05.2007 р. та сплануйте прибуток виробникам на товар Д, якщо роздрібна ціна виробу 90 грн. Маржа у роздрібній

торгівлі – 40 %, а в оптовій торгівлі – 20 % від продажної ціни. Постійні витрати на виробництво товару – 230 000 грн, а змінні – 28 грн. на один виріб, ставка дисконтування дорівнює 5%.

Обсяг реалізації передбачається 14 900 штук виробів. Повний ринок – 17 000 штук. Бажаний (запланований) прибуток – 30 000 грн.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове управління капіталом людини та сім'ї».

Варіант 27

1. Фінансова оцінка та облік капіталу сім'ї та окремої людини.

2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом. Тема: «Фінансове управління сім'ї».

3. Задача. Визначити ринкову вартість квартири (на 3.03.2006 року), розташованої у районі «Харківський». Квартира знаходиться у будинку, побудованому у 1985 р., і має загальну площу 65 м². Для оцінки були підібрані такі об'єкти-аналоги (об'єкти, які були продані в термін до 3 місяців від дати оцінки).

Об'єкт 1. Квартира загальною площею 70 м², розташована у районі «Святошин». Будинок побудовано у 1980 р., наявний ремонт – витрати на ремонт становлять близько 350 дол. США за 1 м². Дата продажу – три місяці від дати оцінки. Ціна продажу – 135 000 дол. США.

Об'єкт 2. Квартира загальною площею 64 м², розташована у районі «Харківський». Будинок побудовано у 1976 р. Ціна продажу – 75 000 дол. США, дата продажу – три місяці від дати оцінки.

Об'єкт 3. Квартира загальною площею 65 м², розташована у районі Подолу. Дата продажу – один місяць з дати оцінки, ціна продажу – 112 000 дол. США. Будинок побудовано у 1970 році.

Протягом останнього року ціни на житло зростали в середньому на 4 % щомісяця. Квартири в районі «Святошин» дорожчі за розташовані в районі «Харківський» в середньому на 30 %, однак дешевші за розташовані в районі «Подол» на 10 %.

4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема: «Фінансове управління ризиками».

Варіант 28

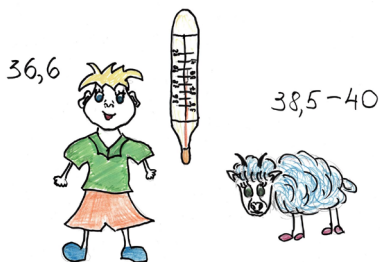
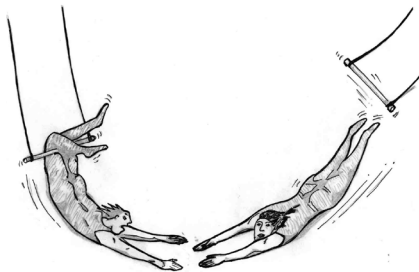
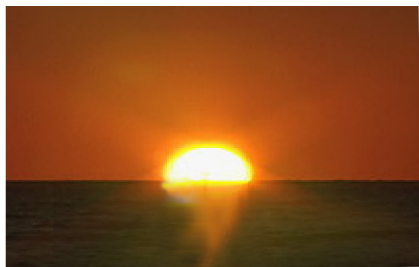
1. Банкрутство як основний ризик діяльності підприємства.
2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки за цим тестом теми «Структура капіталу та її оптимізація».
3. Задача. На основі фінансової звітності ВАТ «Хлібзавод» запропонувати фінансові заходи щодо управління оборотним капіталом підприємства.
4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема «Антикризове фінансове управління».

Варіант 28

1. Фінансові дослідження діяльності підприємства.
2. Скласти тест та описати порядок визначення рейтингової оцінки з цим тестом. Тема «Антикризове фінансове управління».
3. Задача. На основі фінансової звітності ВАТ «Хлібзавод» зробити фінансовий аналіз відносин підприємства з кредиторами.
4. Скласти задачу або практичну ситуацію (кейс) та описати її розв'язання. Тема «Структура капіталу та її оптимізація».

Завдання для всіх варіантів

До якої теми можна віднести асоціативні малюнки та фото.

ЧАСТИНА III

ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ

1. Функції фінансового менеджменту та їх використання при управлінні підприємством (на прикладі ...).
2. Принципи фінансового менеджменту та їх практичне застосування при управлінні підприємством (на прикладі ...).
3. Грошова оцінка активів та її застосування при управлінні господарством.
4. Управління вхідними грошовими потоками підприємства.
5. Управління вихідними грошовими потоками підприємства.
6. Фінансове планування в системі фінансового менеджменту підприємства.
7. Тотальне управління грошима на підприємстві.
8. Теорія зміни вартості грошей в часі та її використання у фінансовому менеджменті (на прикладі ...).
9. Фінансове управління основним капіталом.
10. Фінансове управління оборотним капіталом.
11. Управління активами підприємства.
12. Податкова політика підприємства та шляхи її оптимізації.
13. Управління прибутком підприємства.
14. Амортизаційна політика підприємства та оцінка її ефективності.
15. Фінансове управління людським капіталом підприємства.
16. Структура капіталу підприємства та її оптимізація.
17. Управління власним капіталом підприємства.
18. Управління позиковим капіталом підприємства.
19. Дивідендна політика підприємства та шляхи її оптимізації.
20. Кредитоспроможність підприємства та управління нею.

21. Амортизаційна політика підприємства та оцінка її ефективності.
22. Управління рентабельністю підприємства.
23. Витрати підприємства та управління ними.
24. Організація фінансового менеджменту на підприємстві.
25. Ліквідність підприємства та управління нею.
26. Управління реальними інвестиціями на підприємстві.
27. Платоспроможність підприємства як об'єкт фінансового менеджменту.
28. Фінансові інвестиції підприємства та управління ними.
29. Реструктуризація в системі антикризового фінансового управління підприємством.
30. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності використання ресурсів підприємства.
31. Фінансовий аналіз в системі фінансового менеджменту підприємства.
32. Застосування системи фінансового контролінгу на підприємстві.
33. Управління дебіторською заборгованістю підприємства.
34. Використання цінних паперів в підвищенні ліквідності підприємства.
35. Теоретико-методологічна база фінансового менеджменту та її використання у фінансовому управлінні підприємством.
36. Система інформаційного забезпечення фінансового менеджменту та її використання на підприємстві.
37. Нематеріальні активи підприємства та управління ними.
38. Оцінка бізнесу та її використання у фінансовому менеджменті.
39. Підвищення вартості підприємства як основна мета фінансового менеджменту.
40. Теорії вартості і нормування та їх практичне застосування у фінансовому менеджменті.
41. Теорія грошей і нормування та їх практичне застосування у фінансовому менеджменті.
42. Управління фінансовою санацією підприємства.
43. Внутрішні механізми фінансової стабілізації підприємства.

44. Система антикризового фінансового управління підприємством.
45. Фінансове управління ризиками підприємства.
46. Управління ризиками державою.
47. Напрямки та методи управління ризиками.
48. Антикризове фінансове управління на макрорівні (практична частина на прикладі України).
49. Фінансове управління ризиками сім'ї (практична частина на прикладі власної сім'ї).
50. Особливості фінансового управління ресурсами комерційного банку.
51. Особливості фінансового управління ресурсами страхової компанії.
52. Особливості управління ризиками банківської установи.
53. Особливості фінансового управління ризиками страхової компанії.
54. Основи фінансового управління країною (практична частина на прикладі України).
55. Основи фінансового управління сім'єю (практична частина на прикладі власної сім'ї).
56. Державна фінансова політика щодо запобігання тонізації грошових потоків на підприємстві.
57. Фінансовий інжиніринг та його застосування при управлінні підприємством.
58. Особливості фінансового управління у малому бізнесі.
59. Принципи фінансового менеджменту та їх застосування при управлінні сім'єю.
60. Принципи фінансового менеджменту та їх практичне застосування при управлінні країною.
61. Світова фінансова криза: причини, наслідки та шляхи подолання.
62. Кредитоспроможність країни та управління нею (практична частина на прикладі України).
63. Особливості фінансового управління акціонерними товариствами.
64. Фінансове планування сім'ї (практична частина на прикладі власної сім'ї).
65. Фінансовий план як складова бізнес-плану (на прикладі ...).
66. Фінансове управління економічними відносинами комерційного банку з кредиторами.

67. Фінансове управління економічними відносинами страхової компанії зі споживачами.
68. Антикризове фінансове управління підприємством.
69. Структура капіталу підприємства та її оптимізація.
70. Фінансове управління несистемною кризою підприємства.
71. Фінансове управління екзогенною кризою підприємства.
72. Фінансове управління економічними відносинами підприємства з кредиторами.
73. Фінансове управління економічними відносинами підприємства зі споживачами.
74. Антикризове фінансове управління комерційним банком.
75. Структура капіталу комерційного банку та її оптимізація.
76. Застосування сучасних електронних інформаційних систем у фінансовому менеджменті.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Менеджмент як галузь науки і як практика.
2. Сучасна суть фінансового менеджменту та його місце у загальній системі управління господарством.
3. Мета та завдання навчального курсу «Фінансовий менеджмент».
4. Функції фінансового менеджменту.
5. Фінансовий механізм управління та його елементи.
6. Забезпечення фінансового менеджменту.
7. Теорія нормування та її застосування при управлінні господарством.
8. Закон вартості та її принципи використання у фінансовому менеджменті.
9. Суть та закон грошей в управлінні суб'єкта господарювання.
10. Застосування математичних функцій грошей у фінансовому менеджменті.
11. Загальні теоретико-методологічні засади управління господарством та їх особливості у фінансовому менеджменті.

12. Кредит: його суть та принципи, що застосовуються у фінансовому менеджменті.
13. Суть теорії грошових зобов'язань та її значення для фінансового менеджменту.
14. Нормування обігу власних зобов'язань на макро– та мікрорівнях.
15. Ліквідність грошових зобов'язань, принципи та методи її підвищення.
16. Фінансові інструменти підвищення ліквідності грошових зобов'язань.
17. Стандартизація як шлях до підвищення обігу та управління грошовими зобов'язаннями.
18. Сутність та види фінансового планування та прогнозування.
19. Принципи та методи фінансового планування та прогнозування.
20. Фінансове планування вхідних грошових потоків підприємства.
21. Фінансове планування вихідних грошових потоків.
22. Фінансове планування прибутку та його розподілу.
23. Бюджетування як вид фінансового планування.
24. Особливості фінансового планування вартісних потоків у матеріальній та нематеріальній формах.
25. Капітал підприємства: поняття та види. Сутність фінансового управління основним капіталом.
26. Економічна суть основного капіталу, його класифікація, структура та динаміка.
27. Фінансова оцінка та облік основного капіталу.
28. Фінансове планування основного капіталу.
29. Фінансовий аналіз використання основного капіталу.
30. Фінансові заходи щодо покращення розвитку та використання основного капіталу.
31. Суть, класифікація та фінансова структура оборотного капіталу.
32. Сутність та значення фінансового управління оборотним капіталом.
33. Фінансова оцінка та облік оборотного капіталу.
34. Фінансове планування та нормування оборотного капіталу.
35. Фінансовий аналіз використання оборотного капіталу.
36. Система тотального управління грошима.

37. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності використання оборотного капіталу.
38. Людський капітал та фінансове управління ним: суть особливості та значення.
39. Особливості фінансової оцінки вартості та обліку людського капіталу на підприємстві.
40. Фінансове планування людського капіталу.
41. Фінансовий аналіз роботи персоналу підприємства.
42. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності роботи працівників підприємства.
43. Інвестиції та фінансове управління ними: суть та значення.
44. Фінансова оцінка та облік інвестицій на споживання та зовнішнє кредитування.
45. Фінансове планування засновницьких інвестицій, інвестиційного споживання та зовнішнього кредитування.
46. Фінансово-інвестиційний аналіз.
47. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності інвестиційної діяльності.
48. Людина і сім'я: їх капітал та суть фінансового управління ним.
49. Фінансова оцінка та облік капіталу сім'ї та окремої людини.
50. Фінансове планування капіталу сім'ї та людини. Процентний бюджет.
51. Фінансовий аналіз діяльності домогосподарства та окремої людини.
52. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності діяльності сім'ї.
53. Ресурси комерційного банку: суть, види та структура.
54. Управління власним капіталом комерційного банку.
55. Управління залученими та запозиченими коштами комерційного банку.
56. Управління активами комерційного банку.
57. Особливості фінансового управління ресурсами страхової компанії.
58. Держава як апарат фінансового управління в країні.
59. Грошова-кредитна політика держави – основа фінансового управління.
60. Фінансова оцінка та облік суспільних ресурсів у країні.
61. Приватизація суспільного майна та роздержавлення майнових прав.

62. Фінансове планування суспільних ресурсів. Публічні фінанси.
63. Фінансовий аналіз використання ресурсів у країні та роботи державного апарату.
64. Фінансове регулювання соціально-економічними процесами в країні.
65. Ризик, його види та фінансове управління ним.
66. Фінансове управління ризиками підприємств банків та страхових компаній.
67. Фінансове управління ризиками сім'ї.
68. Фінансове управління ризиками держави.
69. Система інформаційного забезпечення фінансового менеджменту.
70. Джерела інформації. Принципи та методи роботи з нею у фінансовому менеджменті.
71. Технічні засоби та програми забезпечення фінансового менеджменту в сім'ї, на підприємстві та у державі.
72. Значення фінансової оцінки та обліку майна у фінансовому менеджменті, їх суть та види.
73. Теорія грошової оцінки вартості та її генезис.
74. Організація оціночної діяльності в Україні.
75. Принципи формування та оцінки ринкової вартості активів.
76. Підходи та методи грошової оцінки вартості різних видів активів.
77. Вартість підприємства та бізнесу: суть та порядок визначення.
78. Принципи, методи, форми фінансового обліку та звітність на підприємстві.
79. Особливості фінансового обліку та оцінки в державі та домогосподарстві.
80. Підвищення вартості господарства як завдання фінансового менеджменту.
81. Інвестиції та управління ними: суть та значення.
82. Фінансова оцінка та облік інвестицій на споживання та зовнішнє кредитування.
83. Фінансове планування засновницьких інвестицій, інвестиційного споживання та зовнішнього кредитування.
84. Фінансовий аналіз інвестицій.
86. Фінансові заходи щодо підвищення ефективності інвестиційної діяльності.
87. Суть понять «структура капіталу» та «оптимізація

структури капіталу».

88. Принципи та нормативи фінансового планування структури капіталу.

89. Аналіз структури капіталу.

90. Фінансові заходи щодо оптимізації структури капіталу.

91. Сутність фінансового дослідження, види та етапи здійснення.

92. Інформаційне забезпечення фінансового дослідження.

93. Принципи та методи фінансового дослідження.

94. Фінансове дослідження економічних відносин підприємства зі споживачами.

95. Фінансовий аналіз економічних відносин підприємства з кредиторами.

96. Фінансовий аналіз дотримання підприємством принципу нормованих витрат.

97. Фінансовий синтез як метод визначення здатності підприємства задовольняти потреби ринку.

98. Криза на підприємстві, суть та види.

99. Сутність антикризового фінансового управління та його етапи.

100. Прогнозування та грошова оцінка несистемної кризи підприємства.

101. Планування антикризових фінансових заходів:

а) на етапі попередження кризи.

б) на етапі дії кризи.

102. Аналіз ефективності антикризового фінансового управління.

103. Основні фінансові заходи щодо зменшення впливу управління системної (екзогенної) кризи підприємства.

104. Принципи та напрямки використання електронних інформаційних технологій у фінансовому управлінні підприємством.

105. Огляд ринку програмних продуктів.

106. Спеціалізоване програмне забезпечення для фінансового аналізу «Фінансовий калькулятор».

МЕТОДИКА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ

Загальні підходи до оцінювання знань

Основними завданнями оцінювання знань студентів є:

- стимулювати систематичну творчу роботу слухачів над навчальним матеріалом;
- забезпечити реалізацію набутих теоретичних знань при виконанні практичних завдань за місцем роботи;
- прищепити навички відповідального ставлення до своїх обов'язків, систематичного цілеспрямованого пошуку знань та чіткої організації свого робочого дня.

Основні засади методики контролю знань студентів ґрунтуються на особливостях організації навчального процесу за кредитно-модульною системою, орієнтованого на поглиблену теоретичну підготовку та застосування набутих знань на практиці.

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного, проміжного та підсумкового контролю знань за чотирибальною та стобальною шкалою.

У табл.1 наведені критерії оцінки знань студентів за чотирибальною шкалою.

Таблиця 1

Критерії оцінки знань

Рівень знань	Бали	Характеристики знань
Незадовільно	2	Знання нижче рівня, що приймається як «задовільний»
Задовільно	3	Студент відтворює частину вивченого матеріалу без розкриття причинно-наслідкових зв'язків, описує типовий економічний процес чи явище за стандартним планом. Намагається робити висновки без підтвердження їх прикладами. Уміє відтворити інформацію, тобто володіє знаннями-копіями. Може самостійно розв'язувати прості задачі, тестові завдання першого рівня; складати план вивченої теми, розділу, відповідати за планом; висловлювати власну точку зору з окремих економічних питань. Частково розв'язує завдання самостійної роботи. Творче індивідуальне завдання не відображає суть явища або процесу.

Добре	4	<p>Студент може самостійно, логічно висвітлити окремі питання в межах вивченої теми, зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію за допомогою викладача; складати структурно-логічні схеми, узагальнювати і аргументувати власну точку зору, дати відгук (рецензію) на відповідь іншого студента; самостійно розв'язувати задачі середнього рівня складності.</p> <p>Може добирати переконливі аргументи на підтвердження власної точки зору, може самостійно аналізувати зміст економічних показників; здатен аналізувати окремі економічні ситуації за допомогою викладача. Загалом розв'язує завдання самостійної роботи. Творче індивідуальне завдання не відображає суть явища або процесу.</p>
Відмінно	5	<p>Майбутній фахівець з фінансів висвітлює економічне питання, аналізує проблеми та протиріччя, які вони містять, та пропонує свою власну точку зору; вільно висловлює власну позицію і переконливо її аргументує; самостійно знаходить, оцінює джерела економічної інформації, зокрема статистичні, вміє узагальнити вивчений матеріал, використовує набуті знання у вирішенні виробничих ситуацій. Грамотно і творчо використовує інструментарій виміру економічного становища на підприємстві, правильно здійснює аналіз та оформлення результатів роботи. Повністю розв'язує завдання самостійних робіт. Правильно обґрунтовує висновки. Творча робота асоціативна і образна. Яскраво відображена суть явища або процесу.</p>

У процесі визначення оцінки індивідуальних знань беруться до уваги такі критерії:

1. **Правильність.** Правильна відповідь на теоретичне питання означає, що вона точно відповідає істині: закону, загальноприйнятому поняттю, дійсності. Правильна відповідь на практичне завдання (задача, виробнича ситуація) означає, що хід розв'язання задачі, ситуації правильний: відповідь збігається з контрольними розрахунками.

2. **Повнота.** Повна відповідь на теоретичне питання означає, що вона закінчена, включає в себе всі необхідні елементи (складові) знань з цієї теми (питання). Повна відповідь на практичне питання означає, що студентом визначені всі показники і надані всі необхідні пояснення відповідно до умови завдання.

3. **Чіткість.** Чітка відповідь означає, що вся викладена студентом інформація безпосередньо стосується цього питання, завдання.

4. **Обґрунтованість висновків (власної думки).** Кожен висновок і власна думка студента мають бути обґрунтовані статистичним матеріалом, інформацією з економічних джерел, розрахунками та логікою мислення.

5. **Швидкість (відповідь у межах норми часу).** Передбачає, що час, за який була дана відповідь, відповідає встановленій нормі часу (при експрес-опитуванні відповідь на питання має бути негайною).

Оцінювання знань студентів здійснюється шляхом їх контролю (заміру): за результатами звітів про вивчення відповідних тем дисципліни або написання рефератів згідно з тематичним планом; під час виконання письмової контрольної роботи за тестами або за білетами, затвердженими кафедрою; під час проведення усної співбесіди керівника курсу зі студентом, у процесі якої студент дає відповіді на питання з різних тем дисципліни.

Поточний контроль знань

Поточний контроль знань студентів здійснюється на практичних заняттях та під час індивідуальної роботи

I. Практичне заняття. Практичне заняття включає в себе опитування, комплексні, самостійні роботи та окремі завдання.

а) Опитування.

Під час цієї форми контролю знань відповідь аналізується за такими критеріями: повнота, правильність, чіткість, швидкість.

«Відмінно» – відповідь відповідає всім критеріям.

«Добре» – відповідь не відповідає одному з критеріїв: повнота або чіткість; – іншим відповідає.

«Задовільно» – відповідь не відповідає двом критеріям: повнота і чіткість; – іншим відповідає.

б) Розв'язання задач.

Розглядаються наведені вище критерії оцінки.

«Відмінно» – відповідь відповідає всім критеріям.

«Добре» – відповідь відповідає всім критеріям, окрім повноти або швидкості. Швидкість виконання відповідає часу, що встановлений для оцінки «добре».

«Задовільно» – відповідає всім критеріям, крім повноти і швидкості.

в) Комплексна самостійна робота.

«Відмінно» – відповідь відповідає всіх наведеним вище критеріям оцінки знань. Правильно обґрунтовані висновки та пропозиції.

«Добре» – відповідь не відповідає одному з принципів: чіткість, повнота або обґрунтованість висновків та пропозицій.

«Задовільно» – не відповідає таким критеріям: чіткість, повнота, обґрунтованість висновків та деякою мірою правильність.

г) Індивідуальна робота. Індивідуальна робота студента перевіряється викладачем і оцінюється за чотирибальною системою.

«Відмінно» – робота виконана повно, має глибокий зміст і елементи новизни. Творча робота повинна мати асоціативність та образність. Студент повинен вміти вести творчу дискусію з проблеми, що обговорюється, та обґрунтовувати власну точку зору.

«Добре» – робота виконана не повністю. Однак має достатній теоретико-методологічний рівень. Студент може вести творчу дискусію з проблеми з професором або доцентом кафедри.

«Задовільно» – робота виконана не повністю, вона не має достатнього рівня розробки, відсутні асоціації та образи. Студент має певні труднощі при веденні творчої дискусії з професором або доцентом кафедри з проблемної теми.

д) Оцінювання тестів проводиться за 100-бальною шкалою. Кожне питання тесту оцінюється в 10 балів (максимальна оцінка).

Шкала переведу стобальної оцінки в чотирибальну:

до 50 балів – «незадовільно»;

до 80 балів – «задовільно»;

до 90 балів – «добре»;

до 100 балів – «відмінно».

Поточні оцінки виставляються студентами за результатами засвоєння ними навчальних тем за чотирибальною шкалою.

Бажано, щоб студенти засвоїли критерії оцінки знань і оцінювали знання один одного в процесі поточного контролю. Для цього необхідно практичні заняття проводити у формі ділових ігор, конкурсів, диспутів, коли студенти шляхом голосування оцінюють знання, ініціативу, активність та кмітливість один одного.

Проміжний контроль знань

Проміжний контроль знань студентів здійснюється шляхом узагальнення поточних оцінок і визначення суми балів за кожен модуль залікового кредиту. I модуль – 30 балів; II модуль – 40 балів; III модуль – 30 балів.

Шкала переводу:

I та III модуль. Відмінно – 30 балів, добре – 20 балів, задовільно – 10 балів.

II модуль. Відмінно – 40 балів, добре – 30 балів, задовільно – 20 балів.

Активність студента на лекціях та практичних заняттях бажано оцінювати додатково від 1 до 10 балів.

Підсумковий контроль знань студентів

Підсумковий контроль здійснюється за 100-бальною шкалою, яка складається з сум балів за модулі.

СКЛАД ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

I. Основні джерела:

1. *Біблія (Старий та Новий Заповіти).*
2. *Монографії з проблем фінансового управління.*
3. *Наукові статті з тем навчання.*
4. *Нормативно-правова база фінансового менеджменту.*

Закони, Постанови Кабінету Міністрів, Національного банку України

II. Додаткові джерела:

1. Підручники і навчальні посібники

2. Праці видатних економістів практиків:

- а) Сорос Дж. Алхимия финансов. Рынок, как читает его мысли / Пер с англ. – М. Инфра-М, 1996.
- б) Гетти Дж. П. О деньгах и ценностях / Как стать богатым/ Пер с англ. – Мн.: Попурри, 2005.
- в) Форд Г. Моя жизнь – мои достижения. – К.: Грайлик, 1993.
- г) Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности. – М., 1997.
- д) Якока Ли. Карьера менеджера. – Тольятти: Довгань, 1995.
- е) Баффет М., Кларк Д. Баффетология / пер. с англ. – Мн.: Попурри, 2006.

3. Художні твори:

- а) книги: повісті, романи, казки;
- б) кінофільми.

4. Поточна інформація з практики фінансової діяльності на ринках України, Європи, Азії, Америки:

- а) друковані видання (журнали, газети, бізнес-довідки тощо);
- б) електронні джерела інформації (теле-радіо, інтернет, тощо).

СПИСОК ДІЛОВИХ ІГОР ТА ІГРОВИХ ТРЕНАЖЕРІВ ДЛЯ АНАЛІЗУ ІВДОСКОНАЛЕННЯ

1. Деловая игра «Инвестор» (российский перевод игры «Денежный поток» Р. Кийосаки), <http://www.fingames.ru/index.html>.
2. Деловая игра «Секреты богачей» (российский аналог игры «Денежный поток» Р. Кийосаки), <http://www.fingames.ru/index.html>.
3. Электронная игра «Cashflow 101, 202», <http://www.fingames.ru/index.html>.
4. Деловая игра «Инвестиционный бизнес» / Авт. Недужко И. (ГОСТ 25779-90, ДСТУ 2169-93).

Додаток А

Таблиця 3

Шість функцій складних відсотків: сума 1 грошова одиниця,
відсоткова ставка 12 % на рік, анuitет звичайний

Рік	Акумуляована вартість грошей за складними відсотками	Майбутня вартість анuitету	Фактор фонду відшкодування	Поточна вартість реверсії	Поточна вартість анuitету	Внесок на амортизацію 1
	1	2	3	4	5	6
1	1.120000	1.000000	1.0000000	.892857	0.89286	1.1200000
2	1.254400	2.120000	0.4716981	.797194	1.69005	0.5916981
3	1.404928	3.374400	0.2963490	.711780	2.40183	0.4163490
4	1.573519	4.779328	0.2092344	.635518	3.03735	0.3292344
5	1.762342	6.352847	0.1574097	.567427	3.60478	0.2774097
6	1.973823	8.115189	0.1232257	.506631	4.11141	0.2432257
7	2.210681	10.089012	0.0991177	.452349	4.56376	0.2191177
8	2.475963	12.299693	0.0813028	.403883	4.96764	0.2013028
9	2.773079	14.775656	0.0676789	.360610	5.32825	0.1876789
10	3.105848	17.548735	0.0569842	.321973	5.65022	0.1769342
11	3.478550	20.654583	0.0484154	.287476	5.93770	0.1684)54
12	3.895976	24.133133	0.0414368	.256675	6.19437	0.1614368
13	4.363493	28.029109	0.0356772	.229174	6.42355	0.1556772
14	4.887112	32.392602	0.0308712	.204620	6.62817	0.1508712
15	5.473566	37.279715	0.0263242	.182696	6.81086	0.1468242
16	6.130394	42.753280	0.0233900	.163122	6.97399	0.1433900
17	6.866041	48.883674	0.0204567	.145644	7.11963	0.1404567
18	7.689966	55.749715	0.0179373	.130040	7.24967	0.1379373

19	8.612762	63.439681	0.0157630	.116107	7.36578	0.1357630
20	9.646293	72.052442	0.0138788	.103667	7.46944	0.1338788
21	10.803848	81.698736	0.0122401	.092560	7.56200	0.1322401
22	12.100310	92.502584	0.0108105	.082643	7.64465	0.1308105
23	13.552347	104.602894	0.0095600	.073788	7.71843	0.1295600
24	15.178629	118.155241	0.0084634	.065882	7.78432	0.1284634
25	17.000064	133.333870	0.0075000	.058823	7.84314	0.1275000
26	19.040072	150.333934	0.0066519	.052521	7.89566	0.1266519
27	21.324881	169.374007	0.0059041	.046894	7.94255	0.1259041
28	23.883866	190.698887	0.0052439	.041869	7.98442	0.1252439
29	26.749930	214.582754	0.0046602	.037383	8.02181	0.1246602
30	29.959922	241.332684	0.0041437	.033373	8.05518	0.1241437
31	33.555113	271.292606	0.0036861	.029802	8.08499	0.1236861
32	37.581726	304.847719	0.0032803	.026609	8.11159	0.1232803
33	42.091533	342.429446	0.0029203	.023758	8.13535	0.1229203
34	47.142517	384.520979	0.0026006	.021212	8.15656	0.1226006
35	52.799620	431.663496	0.0023166	.018940	8.17550	0.1223166
36	59.135574	484.463116	0.0020641	.016910	8.19241	0.1220641
37	66.231843	543.598690	0.0018396	.015098	8.20751	0.1218396
38	74.179664	609.830533	0.0016398	.013481	8.22099	0.1216393
39	83.081224	684.010197	0.0014620	.012036	8.23303	0.1214610
40	93.050970	767.091420	0.0013036	.010747	8.24378	0.121306

Додаток Б

Матеріали для практичних робіт з фінансового управління
ВАТ «Хлібзавод»

Загальна характеристика

Основні види діяльності

Галузь (вид діяльності)	Хлібопекарна промисловість
Вид економічної діяльності	Виробництво хліба і хлібобулочних виробів: Хлібопекарна промисловість Кондитерська промисловість Роздрібна торгівля недержавних організацій, крім споживчої кооперації

Організаційна структура

Відкрите акціонерне товариство.

До структурних підрозділів входять: хлібопекарний, борошномельний цехи, ремонтна майстерня, склад готової продукції, сировини, автотранспортний склад.

Опис обраної облікової політики

Нарахування амортизації основних засобів проводилось непрямо-лінійним методом.

Оцінка вартості запасів при вибутті в виробництві проводилось за методом середньозваженої собівартості, в роздрібній торгівлі – за цінами продажу.

Резервування коштів на забезпечення відпусток не проводилось.

Наказом встановлено попередній метод обліку витрат на виробництві, калькулювання фактичної собівартості продукції.

За базу розподілу змінних загально-виробничих витрат прийнятий обсяг виконаних робіт.

Податковий облік здійснюється згідно з вимогами податкового законодавства України.

Інформація про випуски акцій

Вид акцій	Форма випуску	Номінальна вартість, грн.	Кількість акцій, штук	Сума за номіналом, грн.	Частка у статутному капіталі %
прості іменні	Документарна	0,25	596880	149220,00	100,00

Інформація про чисельність працівників та оплату їх праці

Показники	Фактично за рік		
	200 n-2	200 n-1	200 n
Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	132	128	140
Середня чисельність позаштатних працівників та сумісників, осіб	1	11	2
Фонд оплати праці – всього, тис. грн.	692,5	804,4	1109,7

Основні види товарів або послуг, що їх виробляє чи надає підприємство

Хлібозавод займається виробництвом хлібобулочних, кондитерських і макаронних виробів, реалізує їх через посередників. Реалізує власну продукцію в місті та селах району, забезпечує хлібобулочними виробами військовій частині, лікарні, дитячі садки, школи, їдальні, деякі підприємства міста. Але головним споживачем продукції є населення міста та району розташування.

Істотні проблеми, які впливають на діяльність

До істотних проблем, які впливають на діяльність підприємства можна віднести неякісну сировину, застаріле обладнання, державне регулювання ціноутворення, встановлено граничний рівень рентабельності на хлібобулочні вироби при рості цін на борошно.

Основні фактори, що впливають на діяльність емітента

Група факторів	Опис проблем	Міра впливу на діяльність емітента			Які зміни, що прогножуються, мають вплинути на підприємство
		не-значний вплив	середній вплив	значний вплив	
Політичні	Нестабільна політична ситуація в країні	X			Стабілізація політичної ситуації в країні
Фінансово-економічні	Високі податки, високі ціни на паливо, електроенергію, борошно.			X	Зниження ставки ПДВ. Зниження цін на паливо, електроенергію, борошно.

Виробничо-технологічні	Старе обладнання.		X		Модернізація виробництва
Соціальні	Низька платоспроможність населення.	X			Підвищення рівня доходів населення
Екологічні	Забруднення сировини.	X			Покращення екологічної ситуації в регіоні

Фінансові зобов'язання 200n рік

Види зобов'язань	Дата виникнення	Непогашена частина боргу, тис. грн.	Відсоток за користування коштами, % річних	Дата погашення
Кредити банку	X	250	X	X
у тому числі:				
Короткостроковий	04.08.200n	250	19,00	30.06.200n+1
Податкові зобов'язання	X	121,7	X	X
Інші зобов'язання	X	311,3	X	X
Разом зобов'язань	X	683	X	X

200n-1 рік

Види зобов'язань	Дата виникнення	Непогашена частина боргу (тис. грн.)	Відсоток за користування коштами (% річних)	Дата погашення
Кредити банку	X	299,9	X	X
у тому числі:				
Короткостроковий	15.07.200n-1	299,9	21,00	18.06.200n
Інші зобов'язання	X	317,1	X	X
Разом зобов'язань	X	617,0	X	X

Інша інформація

За результатами роботи 200n року дивіденди нараховані в розмірі 60 % від вартості однієї акції.

Фінансова звітність

Баланс

Форма № 1

А К Т И В	Код рядка	На кінець періоду			
		200n-3	200n-2	200n-1	200n
1	2	3	4	5	6
А К Т И В			-	-	-
I. Необоротні активи			-	-	-
Нематеріальні активи:			-	-	-
залишкова вартість	010		-	2,6	1,8
первісна вартість	011		-	3,2	3,2
накопичена амортизація	012		-	0,6	1,4
Незавершене будівництво	020			-	-
Основні засоби:				-	-
залишкова вартість	030	335,1	580,1	613,8	739,3
первісна вартість	031	1028,7	2062,4	2174,3	2376,8
знос	032	693,6	1482,3	1560,5	1637,5
Довгострокові фінансові інвестиції:				-	-
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040			-	-
інші фінансові інвестиції	045			-	-
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	7,5	5,2	5	9,7
Відстрочені податкові активи	060			0,3	16,8
Інші необоротні активи	070			-	-
Гудвіл при консолідації	075			-	-
Разом за розділом I	080	342,6	585,3	621,7	767,6
II. Оборотні активи				-	-
Запаси:				-	-
виробничі запаси	100	315,5	444,1	630,8	971,5
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110			-	-
незавершене виробництво	120			-	-
готова продукція	130	3,4	2,9	10,8	4,4
товари	140	10,6	13,1	19,8	30,8
Векселі одержані	150			-	-
Дебіторська заборгованість за товари, роботи послуги:				-	-
чиста реалізаційна вартість	160		123,8	233,8	354,6

первісна вартість	161	85,4	134,1	271,1	380,1
резерв сумнівних боргів	162	85,4	10,3	37,3	25,5
Дебіторська заборгованість за розрахунками:				-	-
з бюджетом	170	7,6		0,3	0,4
за виданими авансами	180			2,4	-
з нарахованих доходів	190			-	-
із внутрішніх розрахунків	200			-	-

Інша поточна дебіторська заборгованість	210	12,3	15,3	55,2	43,7
Поточні фінансові інвестиції	220			-	-
Грошові кошти та їх еквіваленти:				-	-
в національній валюті	230	10,8	18,3	30,1	27,9
в іноземній валюті	240			-	-
Інші оборотні активи	250		1,9	-	2,4
Разом за розділом II	260	445,6	619,4	983,2	1435,7
III. Витрати майбутніх періодів	270		1,3	5,3	8,8
Баланс	280	788,2	1206,0	1610,2	2212,1

П А С И В	Код рядка	На кінець періоду			
		200n-3	200n-2	200n-1	200n
1	2	3	4	5	6
I. Власний капітал				-	-
Статутний капітал	300	149,2	149,2	149,2	149,2
Пайовий капітал	310		-	-	-
Додатковий вкладений капітал	320		-	-	-
Інший додатковий капітал	330	209,6	468,1	468,1	468,1
Резервний капітал	340		-	7,9	20
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	34,5	131,3	368	829,8
Неоплачений капітал	360		-	-	-
Вилучений капітал	370		-	-	-
Накопичена курсова різниця	375		-	-	-
Разом за розділом I	380	393,3	748,6	993,2	1467,1
Частка меншості	385			-	-
II. Забезпечення подальших витрат і платежів				-	-

Забезпечення виплат персоналу	400			-	62
Інші забезпечення	410			-	-
Вписуваний рядок – сума страхових резервів	415			-	-
Вписуваний рядок – сума часток перестраховиків у страхових резервах	416			-	-
Цільове фінансування	420			-	-
Разом за розділом II	430			-	62
III. Довгострокові зобов'язання				-	-
Довгострокові кредити банків	440			-	-
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450			-	-
Відстрочені податкові зобов'язання	460		1,9	-	-
Разом за розділом III	480		1,9	-	-
IV. Поточні зобов'язання				-	-
Короткострокові кредити банків	500	130,6	199,9	299,9	250
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		-	-	-
Векселі видатні	520		-	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	48,5	117,6	152,3	166,5
Поточні зобов'язання за розрахунками:			-	-	-
з одержаних авансів	540		-	-	-
з бюджетом	550	74,7	60,3	43,6	121,7
з позабюджетних платежів	560	20,4	-	-	-
зі страхування	570	69,2	18,8	22,6	36,4
з оплати праці	580	51,5	38,3	47,1	76
з учасниками	590		-	-	3
із внутрішніх розрахунків	600		-	-	-
Інші поточні зобов'язання	610		20,6	51,5	29,4
Разом за розділом IV	620	394,9	455,5	617	683
V. Доходи майбутніх періодів	630		-	-	-
Баланс	640	788,2	1206	1610,2	2212,1

Звіт про фінансові результати

Форма № 2

I. Фінансові результати

Найменування показника	Код рядка	200n-2	200n-1	200n
1	2	3	4	5
Дохід (виручка) від реалізації (товарів, робіт, послуг)	010	4408,5	5582,3	8325,4
Податок на додану вартість	015	(734,8)	(930,4)	(1387,6)
Акцизний збір	020	–	–	–
Інші вирахування з доходу	030	(0,2)	–	–
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції: (товарів, робіт, послуг)	035	3673,5	4651,9	6937,8
Собівартість реалізованої продукції: (товарів, робіт, послуг)	040	(3007,3)	(3887,4)	(5368)
Валовий: прибуток	050	666,2	764,5	1569,8
Валовий: збиток	055	–	–	–
Інші операційні доходи	060	46,5	165,2	107,4
Адміністративні витрати	070	(249,8)	(265,8)	(393,2)
Витрати на збут	080	(170,2)	(216)	(354,9)
Інші операційні витрати	090	(24,8)	(71,1)	(197)
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток	100	267,9	376,8	732,1
Фінансові результати від операційної діяльності: збиток	105	–	–	–
Дохід від участі в капіталі	110	–	–	–
Інші фінансові доходи	120	0,1	–	0,2
Інші доходи	130	7	–	3,9
Фінансові витрати	140	(34,7)	(40,6)	(40,8)
Втрати від участі в капіталі	150	–	–	–
Інші витрати	160	(4,3)	–	(2,5)
Фінансові результати від звичайної діяльності: до оподаткування: прибуток	170	236	336,2	692,9

Фінансові результати від звичайної діяльності: до оподаткування: збиток	175	–	–	–
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	(78,4)	(91,6)	(189,2)
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185	–	–	–
Надзвичайні: доходи	200	–	–	–
Надзвичайні: витрати	205	–	–	–
Податки з надзвичайного прибутку	210	–	–	–
Частка меншості	215	–	–	–
Чистий: прибуток	220	157,6	244,6	503,7
Чистий: збиток	225	–	–	–

II. Елементи операційних витрат

Найменування показника	Код рядка	200n-2	200n-1	200n
Матеріальні затрати	230	1853,1	3015,4	3896,3
Витрати на оплату праці	240	713,5	804,4	1109,7
Відрахування на соціальні заходи	250	273,3	305,7	422,4
Амортизація	260	55,7	80,1	104,7
Інші операційні витрати	270	160,2	71,1	41,4
Разом	280	3055,8	4276,7	5574,5

III. Розрахунок показників

Найменування показника	Код рядка	200n-2	200n-1	200n
Середньорічна кількість простих акцій	300	596880	596880	596880
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310	596880	596880	596880
Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію (грн.)	320	0,264	0,4099	0,844
Скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію (грн.)	330	0,264	0,4099	0,844
Дивіденди на одну просту акцію (грн.)	340	-	-	0,05

Звіт про рух грошових коштів

Стаття	Код	200п-2		200п-1		200п	
		Надходження	Видаток	Надходження	Видаток	Надходження	Видаток
<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8
I. Рух коштів внаслідок операційної діяльності							
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	10	236,0		336,2		692,9	
Коригування на:							
амортизацію необоротних активів	20	55,7	X	80,1	X	104,7	X
збільшення (зменшення) забезпечень	30	85,0		-		62,0	
збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	40						
збиток (прибуток) від неопераційної діяльності	50	22,5					1,6
Витрати на сплату відсотків	60	34,7	X	40,6	X	40,8	X
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах	70	433,9		456,9	-	898,8	-
Зменшення (збільшення):							

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8
оборотних активів	80	-	155,4	-	340,2	-	505,8
витрат майбутніх періодів	90	-	1,3	-	4,0	-	3,5
Збільшення (зменшення):							
поточних зобов'язань	100	120,2	-	47,7	-	139,0	-
доходів майбутніх періодів	110	-	-	-	-	-	-
Грошові кошти від операційної діяльності	120	397,4	-	160,4	-	528,5	-
Сплачені:							
відсотки	130	X	34,7	X	40,6	X	40,8
податки на прибуток	140	X	78,4	X	91,6	X	189,2
Надходження власного капіталу	310	-	X	-	X	-	X
Отримані позики	320	199,9	X	299,9	X	250,0	X
Інші надходження	330	-	X	-	X	-	X
Погашення позик	340	X	130,6	X	199,9	X	299,9
Сплачені дивіденди	350	X	-	X	-	X	23,1
Інші платежі	360	X	-	X	-	X	-
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	370	69,3	-	100,0	-	-	73,0
Рух коштів від надзвичайних подій	380	-	-	-	-	-	-
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	390	69,3	-	100,0	-	-	73,0
Чистий рух коштів за звітний період	400	7,5	-	11,8	-	-	2,2

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8
Залишок коштів на початок року	410	10,8	X	18,3	X	30,1	X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	420	-	-	-	-	-	-
Залишок коштів на кінець року	430	18,3	X	30,1	X	27,9	X
<i>Надходження власного капіталу</i>	310	-	X	-	X	-	X
Отримані позики	320	199,9	X	299,9	X	250,0	X
Інші надходження	330	-	X	-	X	-	X
Погашення позик	340	X	130,6	X	199,9	X	299,9
Сплачені дивіденди	350	X	-	X	-	X	23,1
Інші платежі	360	X	-	X	-	X	-
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	370	69,3	-	100,0	-	-	73,0
Рух коштів від надзвичайних подій	380	-	-	-	-	-	-
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	390	69,3	-	100,0	-	-	73,0
Чистий рух коштів за звітний період	400	7,5	-	11,8	-	-	2,2
Залишок коштів на початок року	410	10,8	X	18,3	X	30,1	X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	420	-	-	-	-	-	-
Залишок коштів на кінець року	430	18,3	X	30,1	X	27,9	X

Звіт про власний капітал

Форма № 4

Дані 200n року

Стаття	Код	Статут- ний капітал	Пайовий капітал	Додатко- вий вкладе- ний капітал	Інший додатко- вий капітал	Резерв- ний капітал	Нерозпо- ділений прибуток (непо- критий збиток)	Неопла- чений капітал	Вилуче- ний капітал	Разом
<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Залишок на початок року	010	149,2	-	-	468,1	7,9	368	-	-	993,2
Коригування:										
Зміна облікової політики	020	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Виправлення помилок	030	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші зміни	040	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Скоригований залишок на початок року	050	149,2	-	-	468,1	7,9	368	-	-	993,2
Переоцінка активів:										
Дооцінка основних засобів	060	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Уцінка основних засобів	070	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дооцінка незавершеного будівництва	080	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Уцінка незавершеного будівництва	090	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дооцінка нематеріальних активів	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Уцінка нематеріальних активів	110	-	-	-	-	-	-	-	-	-
---	120	-	-	-	-	-	-	-	-	-

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	130	-	-	-	-	-	503,7	-	-	503,7
Розподіл прибутку:										
Виплати власникам (дивіденди)	140	-	-	-	-	-	-29,8	-	-	-29,8
Спрямування прибутку до статутного капіталу	150	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Відрахування до резервного капіталу	160	-	-	-	-	12,1	-12,1	-	-	-
---	170	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Внески учасників:										
Внески до капіталу	180	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Погашення заборгованості з капіталу	190	-	-	-	-	-	-	-	-	-
---	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вилучення капіталу:										
Викуп акцій (часток)	210	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Перепродаж викуплених акцій (часток)	220	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Анулювання викуплених акцій (часток)	230	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вилучення частки в капіталі	240	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Зменшення номінальної вартості акцій	250	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші зміни в капіталі:										
Списання невідшкодованих збитків	260	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Безкоштовно отримані активи	270	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Виплата дивідендів власними акціями	280	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом змін в капіталі	290	-	-	-	-	12,1	461,8	-	-	473,9
Залишок на кінець року	300	149,2	-	-	468,1	20	829,8	-	-	1467,1

Примітки до фінансової звітності

Форма № 5

Нематеріальні активи

Дані 200n року

Групи нематеріальних активів та код рядка												
Залишок на початок року	Надійшло за рік		Переоцінка (дооцінка +, уцінка -)		Вибуло за рік		Нараховано амортизації за рік	Втрати від зменшення корисності за рік	Інші зміни за рік		Залишок на кінець року	
	первісна (переоцінена) вартість	знос	первісна (переоцінена) вартість	знос	первісна (переоцінена) вартість	знос			первісна (переоцінена) вартість	знос	первісна (переоцінена) вартість	знос
Права користування природними ресурсами (010)												
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0
Права користування майном (020)												
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0
Права на знаки для товарів і послуг (030)												
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0
Права на об'єкти промислової власності (040)												
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0
Авторські та суміжні з ними права (050)												
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0
Гудвіл (060)												
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0
Інші нематеріальні активи (070)												
3,2	0,6	---	---	---	---	---	0,8	---	---	---	---	3,2
Разом (080)												
3,2	0,6	.0	.0	.0	.0	.0	0,8	.0	.0	.0	.0	3,2
											1,4	

Основні засоби

Групи нематеріальних активів	код рядка	Залишок на початок року		Надійшло за рік		Переоцінка (дооцінка +, уцінка -)		Вибуло за рік		Нараховано амортизації за рік		Втрачено від зменшення корисності за рік		Інші зміни за рік		Залишок на кінець року		В тому числі				
		Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19				
Земельні ділянки	100	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---	---	---	---	---
Капітальні витрати на поліпшення земель	110	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---	---	---	---	---
Будинки, споруди та передавальні пристрої	120	1240,0	992,1	75,0	---	---	---	---	21,0	---	---	---	1315,0	1013,1	---	---	---	---	---	---	---	---
Машини та обладнання	130	670,2	430,8	73,7	---	---	25,6	23,2	39,2	---	---	---	718,3	446,8	---	---	---	---	---	---	---	---
Транспортні засоби	140	202,6	96,3	48,8	---	---	---	---	21,7	---	---	---	251,4	118,0	---	---	---	---	---	---	---	---
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	150	45,4	25,2	18,4	---	---	---	---	6,1	---	---	---	63,8	31,3	---	---	---	---	---	---	---	---

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Робоча і продуктивна худоба	160	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---
Багаторічні насадження	170	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---
Інші основні засоби	180	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---
Бібліотечні фонди	190	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---
Малоцінні необоротні матеріальні активи	200	16,1	16,1	15,9	---	---	3,7	3,7	15,9	---	---	---	28,3	28,3	---	---	---	---
Тимчасові (не титульні) споруди	210	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---
Природні ресурси	220	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---
Інвентарна тара	230	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---
Предмети прокату	240	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---
Інші необоротні матеріальні активи	250	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	.0	.0	---	---	---	---
Разом	260	2174,3	1560,5	231,8	0	0	29,3	26,9	103,9	0	0	0	2376,8	1637,5	0	0	0	0

Вартість основних засобів, щодо яких існують обмеження права власності	261	---
Вартість оформлених у заставу основних засобів	262	---
Залишкова вартість основних засобів, що тимчасово не використовуються (консервація, реконструкція тощо)	263	---
Залишкова вартість основних засобів, вилучених з експлуатації для продажу	264	---
Первісна (переоцінена) вартість повністю амортизованих основних засобів	265	---
Вартість основних засобів, придбаних за рахунок цільового фінансування	266	---
Вартість основних засобів, що взяті в операційну оренду	267	4,6
Знос основних засобів, щодо яких існують обмеження права власності	268	---

Примітки до інформації про основні засоби:

Термін користування основними засобами, що перебувають у власності акціонерного товариства, складають від 2 до 15 років. Всі основні засоби мають виробниче призначення.

Капітальні інвестиції

Дані 200п року

Найменування показника	Код рядка	За рік	На кінець року
Капітальне будівництво	280	---	---
Придбання (виготовлення) основних засобів	290	215,9	---
Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів	300	15,9	---
Придбання (створення) нематеріальних активів	310	---	---
Формування основного стада	320	---	---
Інші	330	---	---
Разом	340	231,8	.0

Грошові кошти

Дані 200п року

Найменування показника	Код рядка	На кінець року
Каса	640	11,1
Поточний рахунок в банку	650	2,9
Інші рахунки в банку (акредитиви, чекові книжки)	660	---
Грошові кошти в дорозі	670	13,9
Еквіваленти грошових коштів	680	---
Разом	690	27,9
Грошові кошти, використання яких обмежено	691	---

Запаси*Дані 200n року*

Найменування показника	Код рядка	Балансова вартість на кінець року	Переоцінка за рік	
			збільшення чистої вартості реалізації	уцінка
Сировина і матеріали	800	859,0	---	---
Паливо	820	3,4	---	---
Тара і тарні матеріали	830	53,3	---	---
Будівельні матеріали	840	8,6	---	---
Малоцінні та швидкозношувані предмети	880	47,2	---	---
Готова продукція	900	4,4	---	---
Товари	910	30,8	---	---
Разом	920	1006,7	.0	.0
Балансова вартість запасів:				
відображених за чистою вартістю реалізації			921	---
переданих у переробку			922	145,5
оформлених у заставу			923	---
переданих на комісію			924	---

Дебіторська заборгованість*Дані 200n року*

Найменування показника	Код рядка	Разом на кінець року	в т.ч. за строками непогашення		
			до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 12 місяців
1	2	3	4	5	6
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	940	380,1	350,0	---	30,1
Інша поточна дебіторська заборгованість	950	43,7	18,7	---	25,0
Списано у звітному році безнадійної заборгованості			951	32,5	
Із рядків 940 і 950 графа Заборгованість з пов'язаними сторонами			952	---	

Звіт про власний капітал

Форма № 4

Одиниця виміру: тис. грн.

Дані 200n-1 року

Стаття	Код	Дані 200n-1 року											Разом
		Статут- ний капітал	Паіовий ка- пітал	Додатко- вий вкладе- ний капітал	Інший додат- ковий капітал	Резерв- ний капітал	Нерозподіле- ний прибуток (непокритий збиток)	Неопла- чений капітал	Вилуче- ний капітал				
<i>l</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11			
Залишок на початок року	010	149,2	-	-	468,1	-	131,3	-	-	-	-	748,6	
Коригування:													
Зміна облікової політики	020	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Виправлення помилок	030	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Інші зміни	040	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Скоригований залишок на початок року	050	149,2	-	-	468,1	-	131,3	-	-	-	-	748,6	
Переоцінка активів:													
Дооцінка основних засобів	060	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Уцінка основних засобів	070	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Дооцінка незавершеного будівництва	080	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Уцінка незавершеного будівництва	090	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Дооцінка нематеріальних активів	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Уцінка нематеріальних активів	110	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
---	120	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	130	-	-	-	-	-	244,6	-	-	-	-	244,6	
Розподіл прибутку:													
Виплати власникам (дивіденди)	140	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>II</i>
Спрямування прибутку до статутного капіталу	150	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Відрахування до резервного капіталу	160	-	-	-	-	7,9	-7,9	-	-	-
---	170	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Внески учасників:										
Внески до капіталу	180	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Погашення заборгованості з капіталу	190	-	-	-	-	-	-	-	-	-
---	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вилучення капіталу:										
Викуп акцій (часток)	210	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Перепродаж викуплених акцій (часток)	220	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Анулювання викуплених акцій (часток)	230	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вилучення частки в капіталі	240	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Зменшення номінальної вартості акцій	250	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші зміни в капіталі:										
Списання невідшкодованих збитків	260	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Безкоштовно отримані активи	270	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Виплата дивідендів власними акціями	280	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом змін в капіталі	290	-	-	-	-	7,9	236,7	-	-	244,6
Залишок на кінець року	300	149,2	-	-	468,1	7,9	368	-	-	993,2

Примітки до фінансової звітності

Форма № 5

Дані 200n-1 року

Нематеріальні активи

Залишок на початок року		Переоцінка (дооцінка +, уцінка -)		Вибуло за рік		Нараховано амортизації за рік		Втрати від зменшення корисності за рік		Інші зміни за рік		Залишок на кінець року	
Первісна вартість	Надійшло за рік знос	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу	Первісна вартість зносу
Права користування природними ресурсами (010)													
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Права користування майном (020)													
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Права на знаки для товарів і послуг (030)													
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Права на об'єкти промислової власності (040)													
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Авторські та суміжні з ними права (050)													
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Гудвіл (060)													
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Інші нематеріальні активи (070)													
---	---	3,2	---	---	---	---	0,6	---	---	---	---	3,2	0,6
Разом (080)													
---	---	3,2	---	---	---	---	0,6	---	---	---	---	3,2	0,6

Основні засоби

Дані 200_{n-1} року

Групи нематеріальних активів	код р/к/ка	Залишок на початок року		Надійшло за рік		Переоцінка (дооцінка +, уцінка -)		Вибуло за рік		Нараховано амортизації за рік		Втрати від зменшення корисності за рік		Інші зміни за рік		Залишок на кінець року		В тому числі				
		Пер-вісна вар-тість	знос	Пер-вісної вар-тості	знос	Пер-вісна вар-тість	знос	Пер-вісна вар-тість	знос	Пер-вісна вар-тість	знос	Пер-вісна вар-тість	знос	Пер-вісна вар-тість	знос	Пер-вісна вар-тість	знос	Пер-вісна вар-тість	знос	Пер-вісна вар-тість	знос	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19				
Земельні ділянки	100	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Капітальні витрати на поліпшення земель	110	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Будинки, споруди та передавальні пристрої	120	1230,1	973,2	9,9	---	---	---	---	18,9	---	---	---	1240,0	992,1	---	---	17,1	3,7	---	---	---	---
Машини та обладнання	130	665,1	392,2	5,1	---	---	---	---	38,6	---	---	---	670,2	430,8	---	---	---	---	---	---	---	---
Транспортні засоби	140	121,4	82,2	81,2	---	---	---	---	14,1	---	---	---	202,6	96,3	---	---	---	---	---	---	---	---
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	150	33,2	22,1	12,2	---	---	---	---	3,1	---	---	---	45,4	25,2	---	---	---	---	---	---	---	---

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Робоча і продуктивна худоба	160	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Багаторічні насадження	170	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Інші основні засоби	180	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Бібліотечні фонди	190	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Малоцінні необоротні матеріальні активи	200	12,6	12,6	4,8	---	---	1,3	1,3	4,8	---	---	---	16,1	16,1	---	---	---	---
Тимчасові (не титульні) споруди	210	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Природні ресурси	220	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Інвентарна тара	230	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Предмети прокату	240	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Інші необоротні матеріальні активи	250	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Разом	260	2062,4	1482,3	113,2	---	---	1,3	1,3	79,5	---	---	---	2174,3	1560,5	---	---	17,1	3,7

Вартість основних засобів, що взяті в операційну оренду

267

4,6

Капітальні інвестиції*Дані 200_{n-1} року*

Найменування показника	Код рядка	За рік	На кінець року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Капітальне будівництво	280	---	---
Придбання (виготовлення) основних засобів	290	108,4	---
Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів	300	4,8	---
Придбання (створення) нематеріальних активів	310	3,2	---
Формування основного стада	320	---	---
Інші	330	---	---
Разом	340	116,4	---

Грошові кошти*Дані 200_{n-1} року*

Найменування показника	Код рядка	На кінець року
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Каса	640	3,0
Поточний рахунок в банку	650	7,1
Інші рахунки в банку (акредитиви, чекові книжки)	660	---
Грошові кошти в дорозі	670	20,0
Еквіваленти грошових коштів	680	---
Разом	690	30,1
Грошові кошти, використання яких обмежено	691	---

Запаси*Дані 200_{n-1} року*

Найменування показника	Код рядка	Балансова вартість на кінець року	Переоцінка за рік	
			збільшення чистої вартості реалізації	уцінка
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Сировина і матеріали	800	558,0	---	---
Паливо	820	0,9	---	---
Тара і тарні матеріали	830	42,1	---	---
Малоцінні та швидкозношувані предмети	880	29,8	---	---
Готова продукція	900	10,8	---	---
Товари	910	19,8	---	---
Разом	920	661,4	---	---

Балансова вартість запасів:		
відображених за чистою вартістю реалізації	921	670,0
переданих у переробку	922	83,3
оформлених у заставу	923	---
переданих на комісію	924	---

Дебіторська заборгованість

Дані 200_{n-1} року

Найменування показника	Код рядка	Всього на кінець року	в т.ч. за строками непогашення		
			до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 12 місяців
1	2	3	4	5	6
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	940	271,1	214,0	45,1	12,0
Інша поточна дебіторська заборгованість	950	55,2	2,3	13,2	39,7

Одиниця виміру: тис. грн.

Списано у звітному році безнадійної заборгованості	951	0,6
Із рядків 940 і 950 графа Заборгованість з пов'язаними сторонами	952	---

Звіт про власний капітал

Форма № 4

Одиниця виміру: тис. грн.

Дані 200^{н-2} року

Стаття	Код	Статутний ка- пітал	Пайовий капітал	Додатковий вкладений капітал	Інший додатко- вий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток (непо- критий збиток)	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Разом
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>
Залишок на початок року	010	149,2	-	-	209,6	-	34,5	-	-	393,3
Коригування:										
Зміна облікової політики	020	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Виправлення помилок	030	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші зміни	040	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Скоригований залишок на початок року	050	149,2	-	-	209,6	-	34,5	-	-	393,3
Переоцінка активів:										
Дооцінка основних засобів	060	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Уцінка основних засобів	070	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дооцінка незавершеного будівництва	080	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Уцінка незавершеного будівництва	090	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дооцінка нематеріальних активів	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Уцінка нематеріальних активів	110	-	-	-	-	-	-	-	-	-
---	120	-	-	-	-	-	-	-	-	-

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	130	-	-	-	-	-	157,3	-	-	157,3
Розподіл прибутку:										
Виплати власникам (дивіденди)	140	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Спрямування прибутку до статутного капіталу	150	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Відрахування до резервного капіталу	160	-	-	-	-	-	-	-	-	-
---	170	-	-	-	60,3	-	-60,3	-	-	-
Внески учасників:										
Внески до капіталу	180	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Погашення заборгованості з капіталу	190	-	-	-	-	-	-	-	-	-
---	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вилучення капіталу:										
Викуп акцій (часток)	210	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Перепродаж викуплених акцій (часток)	220	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Анулювання викуплених акцій (часток)	230	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вилучення частки в капіталі	240	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Зменшення номінальної вартості акцій	250	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші зміни в капіталі:										
Списання невідшкодованих збитків	260	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Безкоштовно отримані активи	270	-	-	-	198,0	-	-	-	-	198,0
Виплата дивідендів власними акціями	280	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом змін в капіталі	290	-	-	-	258,3	-	97,0	-	-	355,3
Залишок на кінець року	300	149,2	-	-	468,1	-	131,3	-	-	748,6

Примітки до фінансової звітності

Форма № 5

Основні засоби

Дані 200_{n-2} року

Групи нематеріальних активів	код рядка	Залишок на початок року		Надійшло за рік		Переоцінка (дооцінка +, уцінка -)		Вибудовано за рік		Нараховано амортизації за рік		Втрати від зменшення корисності за рік		Інші зміни за рік		Залишок на кінець року		В тому числі						
		Первісна вартість	знос	Первісна вартість	знос	Первісна вартість	знос	Первісна вартість	знос	Первісна вартість	знос	Первісна вартість	знос	Первісна вартість	знос	Первісна вартість	знос	Первісна вартість	знос	Передані в оперативну оренду	Первісна вартість	знос		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19						
Земельні ділянки	100	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Капітальні витрати на поліпшення земель	110	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Будинки, споруди та передавальні пристрої	120	680,0	513,0	750,3	---	---	---	---	36,9	---	---	---	1230,1	973,2	---	---	17,1	2,1	---	---	---	---	---	
Машини та обладнання	130	318,0	186,8	300,0	---	---	37,1	37,1	14,2	---	---	---	655,1	392,2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
Транспортні засоби	140	5,5	3,2	115,9	---	---	---	---	0,3-	---	---	---	121,4	82,2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	150	15,0	10,4	22,2	---	---	---	---	0,5	---	---	---	33,2	22,1	---	---	---	---
Робоча і продуктивна худоба	160	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Багаторічні насадження	170	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Інші основні засоби	180	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Бібліотечні фонди	190	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Малоцінні необоротні матеріальні активи	200	10,2	10,2	4,8	---	---	2,4	2,4	3,8	---	---	---	12,6	12,6	---	---	---	---
Тимчасові (не титульні) споруди	210	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Природні ресурси	220	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Інвентарна тара	230	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Предмети прокату	240	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Інші необоротні матеріальні активи	250	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Разом	260	1028,7	693,6	442,9	---	---	39,5	39,5	55,7	---	---	---	2062,4	1482,3	---	---	17,1	2,1

Вартість основних засобів, що взяті в операційну оренду

267

4,6

Капітальні інвестиції*Дані 200_{n-2} року*

Найменування показника	Код рядка	За рік	На кінець року
1	2	3	4
Капітальне будівництво	280	---	---
Придбання (виготовлення) основних засобів	290	442,9	---
Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів	300	---	---
Придбання (створення) нематеріальних активів	310	---	---
Формування основного стада	320	---	---
Інші	330	---	---
Разом	340	442,9	---

Грошові кошти*Дані 200_{n-2} року*

Найменування показника	Код рядка	На кінець року
1	2	3
Каса	640	2,3
Поточний рахунок в банку	650	4,0
Інші рахунки в банку (акредитиви, чекові книжки)	660	---
Грошові кошти в дорозі	670	12,0
Еквіваленти грошових коштів	680	---
Разом	690	18,3
Грошові кошти, використання яких обмежено	691	---

Запаси*Дані 200_{n-2} року*

Найменування показника	Код рядка	Балансова вартість на кінець року	Переоцінка за рік	
			збільшення чистої вартості реалізації	уцінка
1	2	3	4	5
Сировина і матеріали	800	389,5	---	---
Паливо	820	0,1	---	---
Тара і тарні матеріали	830	28,7	---	---
Будівельні матеріали	840	10,5	---	---
Малоцінні та швидкозношувані предмети	880	15,3	---	---
Готова продукція	900	2,9	---	---
Товари	910	13,1	---	---
Разом	920	460,1	---	---

Балансова вартість запасів:		
відображених за чистою вартістю реалізації	921	----
переданих у переробку	922	74,5
оформлених у заставу	923	---
переданих на комісію	924	---

Дебіторська заборгованість

Дані 200_{n-2} року

Найменування показника	Код рядка	Разом на кінець року	в т.ч. за строками непогашення		
			до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 12 місяців
1	2	3	4	5	6
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	940	134,1	85,0	39,1	10,0
Інша поточна дебіторська заборгованість	950	15,3	1,6	6,4	7,3

Одиниця виміру: тис. грн.

Списано у звітному році безнадійної заборгованості	951	75,1
Із рядків 940 і 950 графа Заборгованість з пов'язаними сторонами	952	---

Інформація про виробництво основної продукції

Найменування продукції (виду продукції)	Обсяг реалізації, т			Обсяг виробництва у діючих цінах, тис. грн.		
	200 _{n-2}	200 _{n-1}	200 _n	200 _{n-2}	200 _{n-1}	200 _n
Хлібобулочні вироби	2,283	3,409	4,175	2799,3	5024,8	6848,3
Макаронні вироби	0,011	0,021	0,017	53,6	226,2	32,3
Кондитерські вироби	0,027	0,037	0,041	44,2	43,4	317,3
За продукцією, що виробляється	x	x	x	2897,1	5294,4	7197,9
Інші товари (послуги)	x	x	x	542,9	287,9	1127,5
Разом	x	x	x	3440,0	5582,3	8325,4

Інформація про реалізацію основної продукції

Найменування продукції (виду продукції)	Обсяг реалізації, т			Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн			Виробнича собівартість реалізованої продукції, тис грн		
	200n-2	200n-1	200n	200n-2	200n-1	200n	200n-2	200n-1	200n
Хлібобулочні вироби				3035,3	4187,3	5570,0			
Макаронні вироби				58,1	188,5	30,0			
Кондитерські вироби				48,2	36,2	279,1			
За продукцією, що виробляється	х	х	х	3141,6	4412,0	5879,1			
Інші товари (послуги)	х	х	х	531,9	239,9	1058,7			
Разом	х	х	х	3673,5	4651,9	6937,8			

Додаток В

CD-диск:

- а) Програми з фінансового аналізу діяльності підприємства «Фінансовий калькулятор».
- б) Програма для комп'ютера «Тест-2» (оцінка відповіді на тестові завдання).
- в) Досвід фінансового управління підприємствами в Україні.
- г) Сценарій інтелектуально-розважальної гри з фінансового менеджменту.

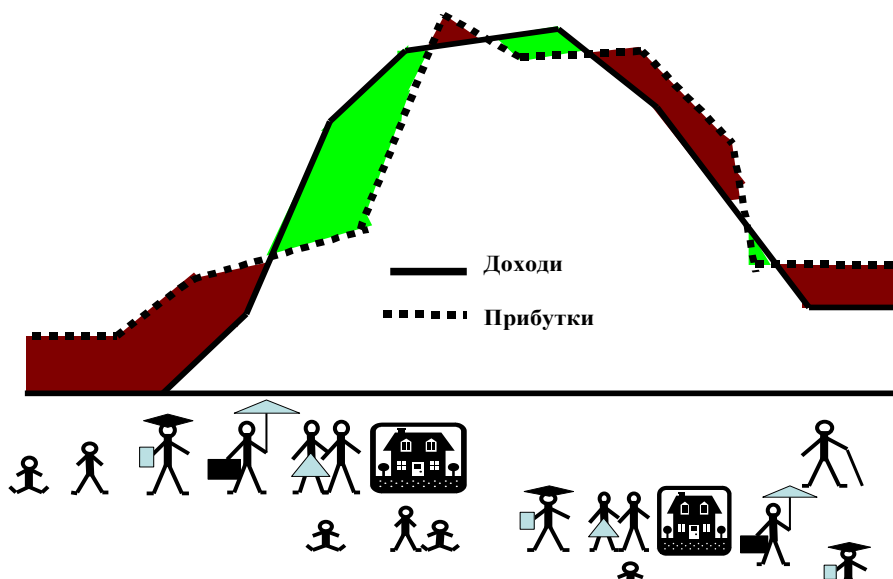
Додаток Д

Фінансове планування житла, освіти
та пенсійного забезпечення за допомогою фонду банківського
управління АКБ «Аркада»

1. Фінансові виклики.

В житті кожної людини та відповідно кожної родини протягом життя з'являються думки, мрії та бажання, які потребують значних фінансових ресурсів для їх здійснення або впровадження в життя. Кожен з нас бажав би мати власне житло, мати можливість дати гарну освіту своїм дітям та забезпечувати їх до певного віку фінансово, турбуватись про власних батьків і не відчувати фінансової скрути по досягненні пенсійного віку.

Розбіжність між потребами та доходами людини протягом життя

Першим суттєвим фінансовим випробуванням для родини стає таке бажане та омріяне питання придбання власного житла. До вирішення цього питання прикладає зусилля вся родина, а також, нерідко, родичі

та близькі люди. Окрім цього, в більшості випадків, бажаючи придбати житло змушені користуватись послугами банків для отримання іпотечних кредитів. Таке бажання та потреба може виникати протягом життя декілька разів. У вас може з'явитись бажання переїхати в більш простору квартиру або придбати заміський будинок, тощо.

Другим значним фінансовим викликом та перевіркою вашої спроможності планувати фінансові потоки у родині є початок самостійного життя ваших дітей. До цього аспекту ми віднесемо і оплату навчання дитини, і придбання дітям першого житла. Коли питання оплати за навчання власної дитини безпосередньо постане перед вами, ви скоріш за все його вирішите, але якою ціною? Ціною, яку ви заплатите, буде або значне скорочення ваших поточних витрат або вибір навчального закладу з меншою вартістю навчання, що, в більшості випадків, передбачає і гіршу якість освіти і меншу престижність та конкурентоспроможність обраної спеціальності. Чи всі ви навчались або навчатесь в тих навчальних закладах, про які мріяли, що стало перепоною для цього та чи змінили б ваш вибір більші фінансові можливості ваших батьків?

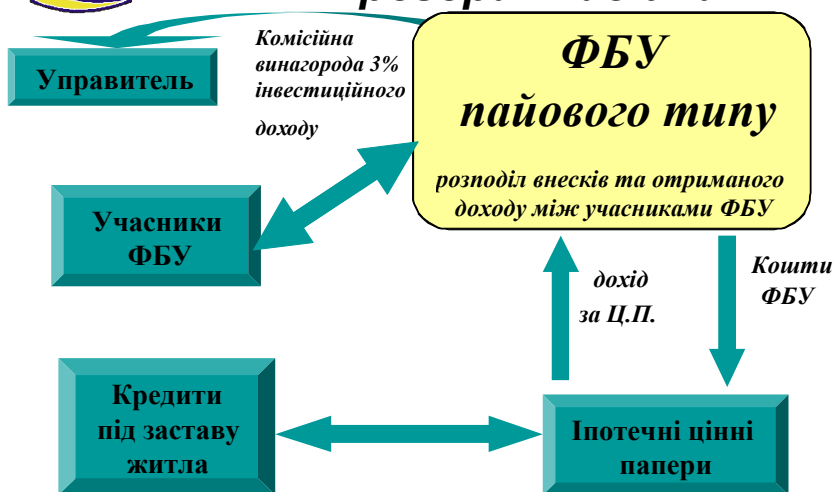
Третій виклик постає перед нами вже в похилому віці. І, як не прикро, у віці, коли вже мало що можна змінити. Мова йде про забезпечення свого пристойного життя на пенсії. Для жодного з нас не є секретом, що розмір державної пенсії зможе забезпечити лише наше існування на пенсії. Розмір виплат з державної солідарної системи навряд чи дозволить вам придбати все необхідне, не кажучи вже про санаторний відпочинок та подорожі. Кожен з нас має самостійно потурбуватись про своє пристойне життя на пенсії.

2. Фонди банківського управління

Зараз ми обговоримо кожен зі згаданих викликів, адже в Україні вже існують відпрацьовані та перевірені часом механізми їх вирішення і почнемо з останнього. Ми зупинимось докладніше на одному з шляхів вирішення вищевикладених питань, початок якому було закладено ще в 1999 році. Тоді, вивчивши провідний та найпрогресивніший світовий досвід і пристосувавши його до українських реалій, було запроваджено в життя механізм пенсійних вкладів. Законодавчо спочатку він був оформлений Указом Президента, а пізніше, як Закон України „Про проведення експерименту в житловому будівництві на базі холдингової компанії „Київміськбуд”. В 2002 році до згаданого Закону були внесені зміни, якими передбачено створення та функціонування дитячих та пенсійних фондів банківського управління (надалі – ФБУ) на засадах довірчого управління коштами їх учасників.

Схема використання коштів - прозора і надійна

Пенсійні ФБУ створені з метою розширення можливостей додаткового пенсійного забезпечення мешканців України, дитячі ж ФБУ передбачають покращення соціального захисту неповнолітніх та створення сприятливих умов для початку їх самостійного життя у суспільстві.

Гарантії для учасників ФБУ

Законодавством, що регулює діяльність фондів банківського управління, передбачено ряд механізмів, спрямованих на забезпечення гарантій їх учасникам, а саме:

- кошти ФБУ обліковуються банком-управителем окремо від результатів його господарської діяльності;
- кошти ФБУ спрямовуються виключно на придбання іпотечних цінних паперів, кредитний рейтинг яких не нижче інвестиційного рівня;
- кожному з учасників ФБУ відкривається індивідуальний рахунок на якому обліковуються його кошти;
- Державою здійснюється суворий нагляд за діяльністю ФБУ з боку Національного банку України та Наглядової Ради;
- зобов'язання «Київміськбуду» та уповноважених банків не можуть задовольнятися за рахунок коштів ФБУ;
- передбачена мінімальна гарантована ставка доходності, що на 2% перевищує рівень інфляції.

За допомогою цих механізмів забезпечується збереження коштів та належний рівень доходу. Активи ФБУ обліковуються на окремому ба-

лансі, у кризовому випадку вони не включаються до ліквідаційної маси, а передаються іншому уповноваженому банку. Мінімальна гарантована доходність, розмір якої перевищує рівень інфляції в країні, захищає накопичення учасників від знецінення та інших втрат.

Відкриття рахунків в ФБУ та порядок їх поповнення

Рахунок в дитячому ФБУ можна відкрити на ім'я дитини, вік якої не перевищує 13,5 років. Відкрити рахунок можуть як батьки дитини, так і родичі чи просто знайомі, при собі необхідно мати власні документи та документи дитини.

Пенсійний ФБУ не має вікових обмежень щодо участі в ньому. Пенсійні рахунки в ФБУ можуть відкривати як громадяни, які бажають накопичити кошти для отримання додаткової недержавної пенсії, так і підприємства з метою запровадження на підприємстві системи додаткового пенсійного забезпечення та отримання його працівниками додаткових пенсійних виплат, адже підприємства можуть перераховувати кошти до фондів банківського управління як за рахунок заробітної плати своїх працівників, так і за рахунок коштів підприємства.

Розмір як першого, так і подальших внесків до фонду банківського управління не має жодних обмежень. Періодичність поповнень рахунку кожен учасник ФБУ визначає самостійно. Але треба врахувати, що розмір додаткової пенсії залежить від суми, накопиченої на пенсійному рахунку. Тому при відкритті рахунку не так важлива сума першого внеску, як тривалість накопичення та регулярність поповнення рахунку. Платежі приймаються виключно в національній валюті України – гривні.

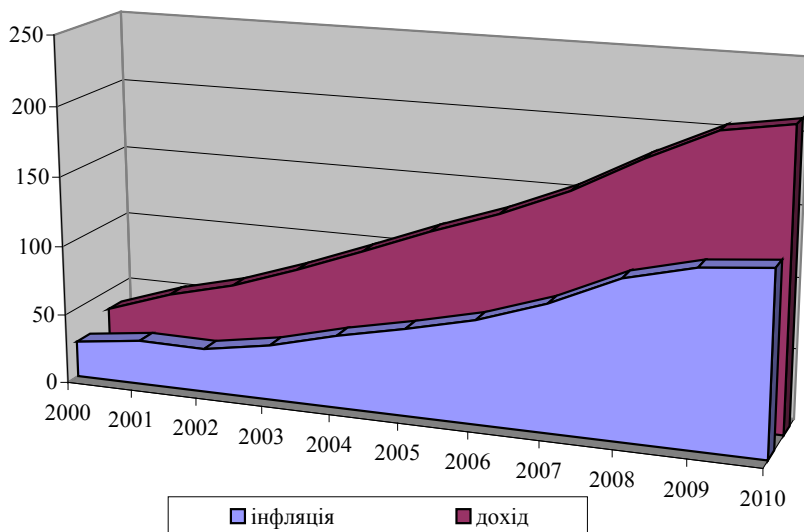
Податкові пільги учасникам ФБУ

Головною особливістю банківських програм, що реалізуються відповідно до Закону України «Про проведення експерименту в житловому будівництві на базі холдингової компанії «Київміськбуд» є податкові пільги, які надаються не тільки для фізичних осіб, але й для підприємств, що перераховують кошти на рахунки учасників ФБУ. Так, кошти, внесені до ФБУ фізичними особами першого ступеня споріднення, не підлягають оподаткуванню податком з доходів фізичних осіб (п.22.8. Закону „Про податок з доходів фізичних осіб”) або ж відносяться на податковий кредит у межах норм, передбачених Законом; кошти, внесені юридичними особами на рахунки учасників ФБУ, включаються до складу валових витрат такої юридичної особи в розмірі, що не перевищує 10% його валового доходу за звітний період (п.22.25. Закону України „Про оподаткування прибутку підприємств”). Одночасно слід зазначити, що починаючи з 2012 року виплати з ФБУ будуть оподатковуватись за ставкою 9%.

Інвестиційна стратегія ФБУ та доходи

Фонди банківського управління – це фонди пайового типу. Інвестиційна стратегія фондів полягає у досягненні стабільного доходу понад рівень інфляції при максимальній надійності вкладень. Дана мета досягається шляхом інвестування накопичених коштів у цінні папери вітчизняних емітентів, забезпечених правом вимоги за кредитами, виданими під заставу нерухомості. Орієнтуючись на соціальну значимість діяльності ФБУ та усвідомлюючи, що високий рівень ризику при інвестуванні активів ФБУ є неприпустимим, уповноважений банк інвестує кошти учасників лише в найнадійніші фінансові інструменти. Для підтримки необхідного рівня надійності інвестиційного портфелю здійснюється його диверсифікація шляхом купівлі цінних паперів різних випусків і серій з різними строками погашення.

Відношення доходності пенсійної програми ПАТ АКБ «Аркада» до фактичного рівня інфляції в Україні, наростаючим підсумком

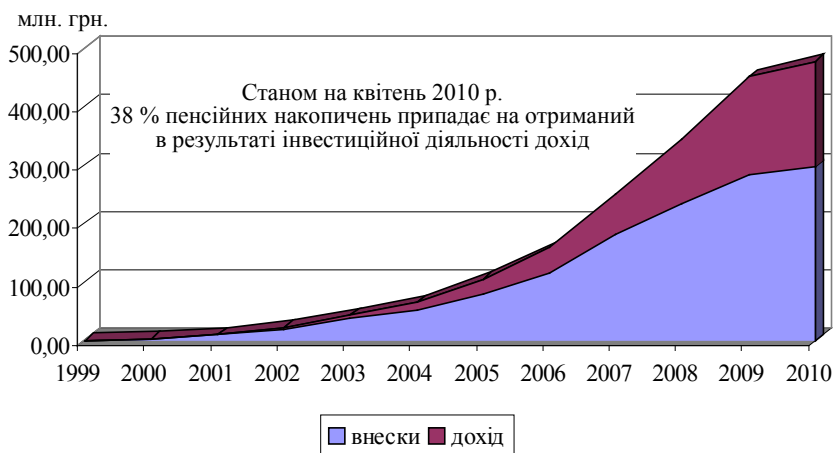
Правилами фондів банківського управління передбачена мінімальна гарантована ставка доходності, що на 2% перевищує рівень інфляції в країні та в будь-якому випадку не припускає знецінення коштів учасників.

Виплати з пенсійного ФБУ

Чинне законодавство передбачає цільове використання коштів з рахунку учасника ФБУ. Право на додаткові пенсійні виплати учасник пен-

сійного ФБУ отримує по досягненні пенсійного віку, тобто 60 років — для чоловіків та 55 років — для жінок, або в разі повної втрати працездатності (І група інвалідності) незалежно від віку. Слід зазначити, що з цього віку у учасника пенсійного ФБУ виникає право призначити собі додаткові пенсійні виплати. Вік, в якому він скористається цим правом, не обмежено, так само як і факт призначення державної пенсії не впливає на це право.

Питома вага доходності у загальній сумі пенсійних накопичень

Додаткові пенсійні виплати можуть бути строковими та довічними. Вид виплат обирається учасником пенсійного ФБУ самостійно при укладанні Договору про додаткові пенсійні виплати.

Строкові пенсійні виплати — це щомісячні пенсійні виплати, що здійснюються протягом визначеного учасником строку, на умовах та у розмірі, визначеними Правилами ФБУ. Строк таких виплат становить цілу кількість років і не може бути меншим 5 років. При цьому учасник повністю використовує накопичену суму та доходи, що продовжують розподілятися на залишок вкладу.

Довічні пенсійні виплати — це щомісячні пенсійні виплати, що здійснюються банком довічно на умовах та у розмірі, визначеними Правилами ФБУ. У разі смерті учасника ФБУ залишок коштів на рахунку, в обов'язковому порядку, підлягає успадковуванню, згідно чинного законодавства.

Окремо відзначимо, що розмір ваших додаткових щомісячних пенсійних виплат буде безпосередньо залежати від суми коштів, накопиченої на вашому персональному пенсійному рахунку (сума ваших внесків та інвестиційного доходу) та строку, на який ви забажаєте призначити собі виплати.

Наведемо приклад:

Так, якщо ви протягом 20 років будете перераховувати щомісячно на власний персональний рахунок в пенсійному ФБУ 100 грн. та припускаючи, що доходність фонду протягом цього часу буде становити 15% річних – ви зможете накопичити близько 150 тис. грн. З цієї суми ви зможете призначити додаткові пенсійні виплати та отримувати їх протягом 10 років по 1,9 тис.грн. щомісячно, а довічно – по 1,2 тис.грн. щомісячно.

Якщо ж протягом 10 років сума щомісячних перерахувань на власний персональний рахунок в пенсійному ФБУ складатиме 500 грн. та припускаючи, що доходність фонду протягом цього часу буде становити 15% річних – ви зможете накопичити близько 137 тис. грн. З цієї суми ви зможете призначити додаткові пенсійні виплати та отримувати їх протягом 10 років по 1,7 тис.грн. щомісячно, а довічно – по 1,1 тис.грн. щомісячно.

Якщо ж ви протягом 30 років будете перераховувати щомісячно на власний персональний рахунок в пенсійному ФБУ 100 грн. та припускаючи, що доходність фонду протягом цього часу буде становити 15% річних – ви зможете накопичити близько 692 тис. грн. З цієї суми ви зможете призначити додаткові пенсійні виплати та отримувати протягом 10 років по 8,7 тис.грн. щомісячно, а довічно отримувати по 5,5 тис. грн. щомісячно.

Учасники пенсійного ФБУ можуть отримувати пенсійні виплати як у найближчому відділенні банку за місцем проживання, так і зі свого поточного або карткового рахунку, написавши до банку відповідну заяву.

Виплати з дитячого ФБУ

Чинне законодавство передбачає цільове використання коштів з рахунку учасника ФБУ. Так по досягненні 14 років, учасник дитячого ФБУ може призначити собі цільові виплати для оплати навчання в обраному ним навчальному закладі. З 18 років кошти з персонального рахунку учасник дитячого ФБУ може спрямувати на оплату навчання, а також на купівлю, інвестування будівництва або оренду житла.

Виплати з дитячого ФБУ можуть бути разові або періодичні.

Наведемо приклад:

Так, якщо ви протягом 10 років будете перераховувати щомісячно на персональний рахунок вашої дитини в дитячому ФБУ 300 грн. та припускаючи, що доходність фонду протягом цього часу буде становити 15% річних – ви зможете накопичити близько 82,5 тис. грн. Цієї суми цілком достатньо для оплати навчання в такому навчальному закладі, як

Києво-Могилянська академія, одному з найпрестижніших факультетів Київського Національного Університету ім. Т.Г.Шевченка, тощо.

Якщо ж ви протягом 15 років будете перераховувати щомісячно на персональний рахунок вашої дитини в дитячому ФБУ 300 грн. та припускаючи, що доходність фонду протягом цього часу буде становити 15% річних – ви зможете накопичити близько 200,5 тис. грн. Така сума може бути цілком пристойним першим внеском на придбання житла для вашої дитини.

3. Погляд у майбутнє.

Діяльність ФБУ на протязі їх функціонування неодноразово піддавалась аналізу як державними наглядовими органами, так і українськими та світовими експертами в галузі соціального забезпечення, в тому числі і Світовим банком, постійно отримуючи, в цілому, схвальні відгуки. Останні декілька років в середовищі українських експертів і законодавців, обговорюється питання поширення досвіду ФБУ та уповноважених банків на інші регіони України та інші галузі української економіки.

Одним з механізмів розширення діяльності ФБУ передбачається створення нового його виду – житлового ФБУ, як засіб накопичення коштів його учасниками для придбання або інвестування ними житла. Проблема створення в Україні надійного і дієвого механізму житлових накопичень обговорюється вже близько 15 років і з кожним роком стає все більш нагальною, адже всі чудово розуміють, що без першого внеску на рівні 20-40% від вартості житла у громадян майже немає можливості скористатись банківськими іпотечними кредитами або державними програмами підтримки придбання житла на кшталт молодіжного кредитування. Саме запровадження такого дієвого механізму як фонди банківського управління, надійність та ефективність якого перевірена багаторічним успішним досвідом роботи, дозволить зрушити питання житлових накопичень з „мертвої точки” та додатково завантажити будівельну галузь України виробничими потужностями.

Обговорюється, також, необхідність більш активної участі роботодавців в діяльності та управлінні ФБУ. Мова йдеться про необхідність створення корпоративних рахунків в межах кожного з ФБУ. Такий рахунок буде відкривати юридична особа – роботодавець, а вигодонабувачами за цим рахунком будуть виступати працівники підприємства. Такий механізм дозволить запровадити на підприємстві дієвий та ефективний інструмент заохочення працівників, адже буде враховувати поточні потреби та пріоритети кожної вікової категорії працюючих. Дозволить, також, запровадити механізм підтримки молодих спеціалістів, підвищити загальну трудову дисципліну та зацікавленість в довгострокових результатах праці.

ЗМІСТ

Вступ	5
ЧАСТИНА I	
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	
«ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»	9
Опорний конспект тем та завдання для самостійної роботи.	11
Модуль I. Теоретико-методологічні засади фінансового менеджменту	11
Тема 1 Фінансовий менеджмент та система його забезпечення.	11
Тема 2 Теоретико-методологічні засади фінансового менеджменту.	25
Тема 3 Теорії кредиту та грошових зобов'язань у фінансовому менеджменті.	47
Модуль II. Фінансовий менеджмент підприємства	59
Тема 4 Оцінка та облік вартості активів у фінансовому менеджменті.	59
Тема 5 Фінансове планування та прогнозування діяльності підприємства.	83
Тема 6 Фінансове управління основним капіталом підприємства.	105
Тема 7 Фінансове управління оборотним капіталом підприємства.	118
Тема 8 Фінансове управління людським капіталом підприємства.	138
Тема 9 Структура капіталу та її оптимізація.	149
Тема 10 Основи фінансового менеджменту інвестицій на підприємстві.	159
Тема 11 Фінансове дослідження діяльності підприємства – здатності дотримуватись основних принципів господарювання.	171
Тема 12 Антикризове фінансове управління підприємством.	187
Тема 13 Використання електронних інформаційних технологій у фінансовому менеджменті підприємством.	197
Модуль III. Основи фінансового менеджменту інших суб'єктів господарювання та управління ризиками	217
Тема 14 Особливості фінансового управління ресурсами комерційного банку та страхової компанії.	217
Тема 15 Основи фінансового управління капіталом людини та сім'ї.	235
Тема 16 Основи фінансового управління країною.	251
Тема 17 Основи фінансового управління ризиками.	266
ЧАСТИНА II	289
Практичні роботи	289
Рекомендації щодо підготовки творчих завдань з фінансової проблематики та інтерактивних форм навчання.	315
Методичні рекомендації щодо проведення ділових ігор з фінансового управління підприємством.	322
Методичні рекомендації щодо застосування навчальних фінансових інструментів.	332
Завдання комплексної контрольної роботи та методичні рекомендації до їх виконання.	334
ЧАСТИНА III	350
Теми курсових робіт.	350
Питання для контролю знань.	353
Методика та критерії оцінки знань.	358
Склад джерел інформації.	363
Список ділових ігор та ігрових тренажерів для аналізу і вдосконалення.	363
Додаток А.	364
Додаток Б.	366
Додаток В.	398
Додаток Д.	399

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ЄВТУХ Олександр Тихонович
ЄВТУХ Олександр Олександрович

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ДЛЯ МАГІСТРІВ І НЕ ТІЛЬКИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 04.09.2010. Формат 60x84^{1/16}
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура PetersburgCTT.
Умовн. друк. арк. 25,65. Наклад – 1000 прим.

Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: www.cul.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2458 від 30.03.2006